

JAARSTUKKEN 2019

GEMEENTE HARDENBERG

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
1 Voorwoord	4
2 2019 in vogelvlucht	7
3 Financieel verslag	14
4 Programmaverantwoording	24
4.1 Wonen naar wens	26
4.2 Duurzaam en bereikbaar	33
4.3 Ondernemen	42
4.4 Meedoen.....	51
4.5 Gezond en vitaal	67
4.6 Samen leven	75
4.7 Betrokken bestuur.....	84
5 Overzicht van baten en lasten	90
6 Verplichte paragrafen	91
6.1 Lokale Heffingen	92
6.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing	100
6.3 Financiering	107
6.4 Grondbeleid	110
6.5 Onderhoud kapitaalgoederen	121
6.6 Bedrijfsvoering.....	126
6.7 Informatiebeveiliging en Privacy	128
6.8 Verbonden partijen	131
6.8.1 Verenigingen en stichtingen	132
6.8.2 Vennootschappen	135
6.8.3 Gemeenschappelijke regelingen	147
7 Balans	154
8 Grondslagen	156
9 Toelichting op de balans	162
10 Programmaverantwoording	174
11 Financiële toelichting algemeen	176
12 Toelichting op de lasten en baten op kostenplaatsen	233
13 Begrotingsafwijkingen en begrotingsrechtmatigheid	235
14 Overzicht van incidentele baten en lasten	238
15 Overzicht specificatie algemene dekkingsmiddelen	242
16 Overzicht verloop post voor onvoorziene uitgaven	246
17 Bijlagen	247
17.1 Bijlage reserves en voorzieningen	248
17.2 Bijlage modelstaten A en B	254
17.3 Bijlage IMG-verantwoording	257
17.4 Bijlage SISA	259
17.5 Bijlage Wet Normering Topfunctionarissen (WNT)	267
17.6 EMU-saldo.....	267
18 Controle verklaring van de onafhankelijke accountant	275

1 Voorwoord

Nieuwe raadsperiode

Inleiding

Hierbij bieden wij u de jaarverantwoording over 2019 aan. Het begrotingsjaar 2019 was het eerste volledige jaar in de huidige raadsperiode. Daarmee was 2019 tevens het eerste jaar dat de ambities vanuit het coalitieakkoord Hardenberg 2018-2022 "Verbindingen van betekenis" een eerste vertaling kregen in de begroting. Deze vertaling bestond voor een belangrijk deel nog uit de aankondiging dat ambities uit het coalitieakkoord in 2019 nader zouden worden geconcretiseerd. De begroting 2019 kende daarnaast nog de traditionele opzet vanuit de programma's Wonen, Werken en Welzijn, aangevuld met een programma over de rol van de gemeente. De begroting 2019 was daarmee nog 'op de oude leest geschoeid'. Omdat de jaarverantwoording over 2019 aan moet sluiten op de (opbouw van de) begroting 2019, kent de jaarrekening 2019 nog een opzet volgens de oorspronkelijke programma's Wonen, Werken, Welzijn en Rol gemeente.

Begroting 'nieuwe stijl'

Ten behoeve van de recent door uw raad vastgestelde begroting 2020 is voor een vernieuwde inrichting gekozen, om een betere aansluiting te presenteren op de ambities vanuit het coalitieakkoord. Daarbij hebben wij een aantal maatschappelijke opgaven geconcretiseerd. Wij brengen daarbij focus aan door de opgaven die op ons af komen met elkaar te verbinden. Opgaven waarbij wij van betekenis kunnen zijn en waarbij thema's met elkaar kunnen worden verbonden en in onderlinge samenhang kunnen worden gebracht. Dit alles indachtig de ondertitel van ons coalitieakkoord: "Verbindingen van betekenis". Wij onderscheiden hierbij vier inhoudelijke thema's die een substantieel deel van de gemeentelijke betrokkenheid raken en die bovendien veelal portefeuille-overstijgend zijn:

- Vitaal Hardenberg (*We zorgen voor een gezonde leefomgeving met passende voorzieningen voor iedereen*)
- Duurzaam Hardenberg (*We willen de wereld goed achterlaten voor onze kinderen*)
- Landelijk Hardenberg (*We bouwen aan een toekomstbestendig en leefbaar landelijk gebied*)
- Ondernemend Hardenberg (*Alle mensen hebben de kans te werken en zich te ontwikkelen*)

Waar het gaat over de toekomstige positie die de gemeente Hardenberg wil innemen ten opzichte van de lokale samenleving hebben wij dit in een vijfde thema verwerkt:

- Zo doen we dat in Hardenberg (*We bedenken en doen het samen met de inwoners*)

In tegenstelling tot de verdere inrichting van de jaarverantwoording over 2019, willen wij in deze aanbiedingsbrief aan de hand van de nieuwe thematische indeling een bloemlezing geven van enkele aansprekende resultaten die in 2019 zijn behaald en van de stappen die in 2019 zijn gezet om de ambities vanuit het coalitieakkoord te concretiseren. Daarnaast schetsen wij een aantal ontwikkelingen die in 2019 relevant waren. In algemene zin kunnen wij melden dat op nagenoeg alle ambities uit het coalitieakkoord stappen zijn gezet om tot uitvoering te komen. Deze bloemlezing hebben wij opgenomen in het volgende hoofdstuk "2019 in vogelvlucht".

Impact corona crisis

De uitbraak van COVID-19 (Corona) eind februari 2020 heeft een enorme impact op ons allemaal. De wereldwijde pandemie leidt tot ongekende maatschappelijke en economische omstandigheden. Dit raakt diverse beleidsterreinen van onze organisatie.

Voor de aanpak van COVID-19 kijken wij wat we, aanvullend op de landelijk maatregelen van het Rijk, kunnen doen. Aanvullende maatregelen zijn onder andere:

We hebben besloten ondernemers een korting te geven op de BIZ-belasting 2020. Ondernemers en (sport)verenigingen kunnen uitstel van betaling van gemeentelijke belastingen vragen. Dat geldt ook voor de toeristenbelasting. Werkgevers hebben door het coronavirus mogelijk werknemers naar huis moeten sturen. Zo nodig kunnen deze werknemers een beroep doen op een gemeentelijke uitkering.

Huurders van gemeentelijke gebouwen krijgen huuruitstel. Voor verenigingen is tijdelijke financiële ondersteuning beschikbaar. Met organisatoren van evenementen die niet doorgaan gaan we in gesprek over het wel of niet terugbetalen van de subsidie.

De zorg voor mensen die dat nodig hebben wordt belemmerd door de uitbraak van COVID-19. Met de zorgaanbieders spreken we over het (niet) leveren van de zorg en de financiële gevolgen. In lijn met de landelijke richtlijnen is het uitgangspunt de financiering aan aanbieders onverminderd door te laten gaan, omdat de kosten doorlopen.

Hoe groot de financiële impact zal zijn is nu onmogelijk te bepalen. Evenmin kunnen we nu aangeven welke incidentele en structurele effecten het COVID-19 (Corona) virus heeft. Voor de zomer 2020 maken Rijk en Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) afspraken over de compensatiemogelijkheden van de uiteindelijke effecten die de coronacrisis heeft gehad. Die afspraken bepalen mede de impact voor onze gemeente.

We werken aan een zo adequaat mogelijke uitvoering van de landelijke en lokale maatregelen en naar zoveel mogelijk continuïteit van de reguliere werkzaamheden en van noodzakelijke (digitale) besluitvorming. Daarvoor hebben we de nodige interne maatregelen genomen.

Provinciaal toezicht

De gemeente streeft naar een duurzaam financieel evenwicht. Structurele lasten moeten gedekt worden door structurele baten en het weerstandsvermogen moet voldoende zijn.

Dit zijn ook de belangrijkste voorwaarden, die de provinciaal toezichthouder stelt om in aanmerking te komen voor repressief toezicht. Daarnaast is de tijdige vaststelling van de jaarstukken en van de begroting voorwaarde. Tenslotte wordt in de (jaarlijkse) toezichtbrief nog een aantal aanvullende criteria genoemd.

Naar onze mening voldoet de gemeente aan deze voorwaarden. Daar waar nodig vindt voorafgaand aan de vaststelling van de begroting ambtelijk overleg plaats, om een eventuele verduidelijking van de provinciale kaders te verkrijgen c.q. onduidelijkheden zoveel mogelijk uit de weg te ruimen.

Leeswijzer

Na deze inleiding en het vaststellingsbesluit, komt in dit jaarverslag de financiële positie van de gemeente aan de orde. Daarbij gaan wij in op de ontwikkeling van de vermogenspositie, de rekeninguitkomsten en de algemene reserve.

Aansluitend op dit financiële hoofdstuk is de zogenaamde programmaverantwoording opgenomen. De programmaverantwoording is ingedeeld naar de in de meerjarenraming opgenomen indeling naar programma's. Per programma is aangegeven wat de ambities binnen het programma zijn en vervolgens wordt ingegaan op een aantal speerpunten van beleid binnen het programma.

Bij deze informatie hebben 3-W-vragen centraal gestaan:

- Wat wilden we bereiken (onze ambities)
- Wat hebben we daarvoor gedaan (de activiteiten)
- Wat heeft het gekost (de begroting)

Verder is een aantal verplichte paragrafen in deze begroting opgenomen. In deze paragrafen wordt ingegaan op zaken als het grondbeleid, het onderhoud van kapitaalgoederen en de risico's.

Tenslotte merken wij op dat in dit jaarverslag wordt gewerkt met bedragen die veelal zijn afgerond op een veelvoud van duizend euro. Hierdoor kunnen afrondingsverschillen ontstaan. Wij vragen uw begrip hiervoor.

Burgemeester en wethouders van Hardenberg

Secretaris,

I.A.A. Oostmeijer-Oosting

Burgemeester

Drs. J.W. Wiggers

2 2019 in vogelvlucht

Begroting 'nieuwe stijl'

Ten behoeve van de recent door uw raad vastgestelde begroting 2020 is voor een vernieuwde inrichting gekozen, om een betere aansluiting te presenteren op de ambities vanuit het coalitieakkoord. Daarbij hebben wij een aantal maatschappelijke opgaven geconcretiseerd. Wij brengen daarbij focus aan door de opgaven die op ons af komen met elkaar te verbinden. Opgaven waarbij wij van betekenis kunnen zijn en waarbij thema's met elkaar kunnen worden verbonden en in onderlinge samenhang kunnen worden gebracht. Dit alles indachtig de ondertitel van ons coalitieakkoord: "Verbindingen van betekenis". Wij onderscheiden hierbij vier inhoudelijke thema's die een substantieel deel van de gemeentelijke betrokkenheid raken en die bovendien veelal portefeuille-overstijgend zijn:

- Vitaal Hardenberg (*We zorgen voor een gezonde leefomgeving met passende voorzieningen voor iedereen*)
- Duurzaam Hardenberg (*We willen de wereld goed achterlaten voor onze kinderen*)
- Landelijk Hardenberg (*We bouwen aan een toekomstbestendig en leefbaar landelijk gebied*)
- Ondernemend Hardenberg (*Alle mensen hebben de kans te werken en zich te ontwikkelen*)

Waar het gaat over de toekomstige positie die de gemeente Hardenberg wil innemen ten opzichte van de lokale samenleving hebben wij dit in een vijfde thema verwerkt:

- Zo doen we dat in Hardenberg (*We bedenken en doen het samen met de inwoners*)

In tegenstelling tot de verdere inrichting van de jaarverantwoording over 2019, willen wij in deze aanbiedingsbrief aan de hand van de nieuwe thematische indeling een bloemlezing geven van enkele aansprekende resultaten die in 2019 zijn behaald en van de stappen die in 2019 zijn gezet om de ambities vanuit het coalitieakkoord te concretiseren. Daarnaast schetsen wij een aantal ontwikkelingen die in 2019 relevant waren. In algemene zin kunnen wij melden dat op nagenoeg alle ambities uit het coalitieakkoord stappen zijn gezet om tot uitvoering te komen.

Vitaal Hardenberg

In Hardenberg zorgen we voor een gezonde leefomgeving en passende voorzieningen, zowel in de twee stedelijke centra als in de kleinere kernen. Onze inwoners voelen zich veilig en vitaal. We komen in beweging voor een gezonde leefstijl. We hebben aandacht voor elkaar en zorgen voor elkaar. Als het echt niet lukt, bieden we een (tijdelijk) vangnet.

Beeldbepalende panden

In 2019 zijn wij gestart met het in kaart brengen van beeldbepalende panden en plekken in de gemeente. Dit kunnen panden zijn met een karakteristieke uitstraling, die van oudsher een prominente plek hebben of die van grote waarde zijn voor de inwoners van een kern of wijk. Maar het kan ook gaan om industrieel erfgoed of bijzondere landschappelijke elementen die iets zeggen over de geschiedenis van het gebied. Het gaat hierbij vooral om objecten die niet op de gemeentelijke of Rijksmonumentenlijst staan en daardoor geen bijzondere bescherming genieten.

Programma Wonen

De gemeenteraad heeft in maart 2019 het Programma Wonen vastgesteld. In het Programma Wonen zijn de woonambities van de gemeente Hardenberg voor de periode tot 2025 beschreven. Het woonbeleid heeft veel raakvlakken met andere beleidsvelden. Om een aantrekkelijke woonomgeving te creëren en te behouden is het ook van belang om over goede voorzieningen te beschikken en dienen onze kernen leefbaar en vitaal te zijn. Om te zorgen dat mensen in onze gemeente willen blijven wonen is aanwezigheid van voldoende werkgelegenheid ook een belangrijke voorwaarde. Andersom kan wonen een belangrijke financiële drager zijn om gewenste ruimtelijke ontwikkelingen te realiseren. Daarom is het zaak dat de visie en acties uit het Programma Wonen goed afgestemd worden met programma's uit andere beleidsvelden. Bovendien vormt het Programma Wonen de bouwsteen voor het thema wonen in onze toekomstige Omgevingsvisie.

Knarrenhof

De Stichting Knarrenhof wil op de plek van de voormalige basisschool aan de Van Speykstraat in Hardenberg 15 koopwoningen bouwen. Om dit mogelijk te maken, heeft de gemeente Hardenberg in 2019 ingestemd met de verkoop van het perceel aan de stichting en wordt een bestemmingsplan gemaakt. Het woonconcept bestaat uit een combinatie van de hofjes van vroeger met het gemak van heden. Dat betekent veilig wonen met veel privacy en tegelijkertijd alle voordelen van samen wonen. De woningen in 'De hof van Hardenberg' zijn bedoeld voor mensen die het leuk vinden elkaar af toe te helpen, maar hierin geen verplichting willen. Deze woonvorm is ideaal voor de moderne senior die zelfstandig wil blijven, en die steeds minder op mantelzorg en kinderen kan terugvallen.

IJslands model

In Dedemsvaart is een eerste nulmeting gehouden volgens het IJslands preventiemodel onder 15 en 16-jarigen in Dedemsvaart. Hierbij zijn verschillende thema's onderzocht. Uitgangspunt van het IJslands preventiemodel is zorgen voor een veilige en gezonde leefomgeving voor jongeren. De resultaten uit de nulmeting worden gebruikt om een gezamenlijke aanpak in Dedemsvaart te ontwikkelen die het middelengebruik onder jongeren terugdringt.

Samen Doen

In de gemeente Hardenberg zijn vier Samen Doen teams actief. Hiermee is de zorg en ondersteuning voor inwoners dichtbij de mensen georganiseerd. Na een pilotfase van 4 jaar is na een uitgebreide evaluatie besloten om Samen Doen per 1 juli 2019 verder te laten gaan als overheidsvennootschap. Hiermee kan de kwaliteit van de dienstverlening aan inwoners, de samenwerking met partners en de inzet op preventie verder verbeteren. Hulp en ondersteuning wordt daarnaast eenvoudiger en overzichtelijker door één aanspreekpunt voor inwoners met meerdere vraagstukken.

Sport

De gemeente Hardenberg streeft naar meer aandacht voor sport in de volle breedte. Dat wil de gemeente Hardenberg onder meer bereiken met de sportverkiezing nieuwe stijl. Dit betekent dat de jaarlijkse sportverkiezing anders wordt ingevuld: vanaf 2019 worden sporters en sportverenigingen het hele jaar door in het zonnetje gezet.

Ook wil Hardenberg aan de slag met een lokaal sportakkoord. Daartoe is in 2019 een intentieverklaring getekend met HHC Hardenberg, Sportservice Hardenberg en Stichting de Stuw. Doel van het lokaal sportakkoord is om zoveel mogelijk mensen met plezier te laten sporten en bewegen.

Duurzaam Hardenberg

In Hardenberg denken we aan de generatie die na ons komt. Wij gaan bewust om met energie. Daarnaast wekken we zoveel mogelijk duurzame energie op. We spelen in op de gevolgen van klimaatverandering. We laten Hardenberg leven, met aandacht voor planten en dieren.

Zonnepark Lutten Levert

De bouw van het zonnepark aan de Dedemsvaartseweg-Noord in Lutten kan van start gaan. Het college heeft in 2019 de omgevingsvergunning verleend aan de coöperatie Lutten Levert, nadat de gemeenteraad hierover een positief advies uitbracht. Het zonnepark is goed voor het opwekken van ruim 1,1 miljoen kWh elektriciteit per jaar. Dat is voldoende groene stroom voor circa 330 huishoudens.

Duurzame energie Kloosterhaar Bergentheim

De gemeente Hardenberg werkt aan een pilotproject voor het opwekken van duurzame energie met windturbines in het gebied tussen Bergentheim en Kloosterhaar. De gemeente heeft aan inwoners, grondeigenaren en belangengroepen in het gebied gevraagd om de opgave voor duurzame energie (het opwekken van 420 TJ duurzame energie) in het gebied tussen Bergentheim, Kloosterhaar en Sibculo te helpen vormgeven. Hiervoor is in september 2019 een Omgevingsadviesgroep gestart.

Operatie Steenbreek

De gemeente Hardenberg heeft zich in 2019 aangesloten bij de Operatie Steenbreek. Daarmee is Hardenberg de vierde gemeente in Overijssel die zich wil inzetten voor de bewustwording van het belang om bijvoorbeeld in versteende tuinen een aantal stenen te vervangen door planten en/of gras. Door een aantal stenen in tuinen te vervangen door planten kan bij hevige regenbuien het water beter in de grond zakken. Het is een goede manier om wateroverlast te verminderen.

Duurzame gemeentelijke gebouwen

Gemeente Hardenberg heeft een sterke afname in CO₂-uitstoot gerealiseerd ten opzichte van 2013. Dat blijkt uit de energiemonitor. Er wordt minder energie verbruikt en wordt meer elektriciteit duurzaam opgewekt. Door het plaatsen zonnepanelen op gemeentelijke gebouwen, gebruik van restwarmte van Wavin en het gebruik van Led-verlichting, zijn de CO₂-uitstoot en het energieverbruik met respectievelijk ruim 25% en 26,5% afgenomen.

Tiny Forrest

In 2019 is gestart met het aanplanten van het tweede Tiny Forest in de gemeente Hardenberg. De locatie van het tweede Tiny Forest is het schoolplein van CNBS Windesheim in Sibculo. Een Tiny Forest is een dichtbegroeid, inheems bos ter grootte van een tennisbaan. Dit bosje is een prettige plek voor vlinders, vogels, bijen en kleine zoogdieren. Daarnaast zorgt een Tiny Forest voor verkoeling op warme dagen, meer biodiversiteit en waterberging bij zware regenval.

Plukveldjes

De gemeente Hardenberg is in 2019 gestart met de mogelijkheid om inwoners plekken aan te laten dragen voor het inzaaien van zogenaamde 'plukveldjes'. Dit zijn stukken gazon die met een mengsel van wilde bloemen en kruidachtige planten worden ingezaaid. Plukveldjes zijn vanwege de grote variatie aan plantensoorten een rijke bron van nectar voor bijen, vlinders en andere insecten. Het inzaaien van plukveldjes in de bebouwde omgeving levert een goede bijdrage aan de biodiversiteit. Biodiversiteit staat voor de mate van verscheidenheid aan levensvormen in een bepaald leefgebied. Veel bestuivende insecten vormen een belangrijke schakel in ecosystemen en zijn daarmee essentieel voor de biodiversiteit. De gemeente Hardenberg werkt aan het vergroten van de biodiversiteit en probeert hierbij ook inwoners te betrekken, o.a. door middel van concrete acties zoals het uitgeven van gratis nestkastjes en bloemzaadjes en door het realiseren van plukvelden.

Landelijk Hardenberg

In Hardenberg bouwen we aan een toekomstbestendig en leefbaar landelijk gebied. We koesteren onze agrarische bedrijven, de natuur en de recreatiemogelijkheden. We willen klaar zijn voor toekomst. Onze focus ligt daarbij op ontwikkeling, innovatie en verandering.

Stimuleringsprijs gastvrij Hardenberg

De stimuleringsprijs van het platform Gastvrij Hardenberg is dit jaar voor de tweede keer uitgereikt aan een initiatief of idee dat bijdraagt aan een sterke vrijetijdseconomie in de regio Hardenberg. Een beoordelingscommissie van het platform heeft twee ideeën uit de aanmeldingen geselecteerd: 'Gramsbergen, toen en nu' van Stichting Program uit Gramsbergen en 'Het witte goud uit het oosten' van Aspergeboerderij Het Nijenhuis. Zij ontvangen de stimuleringsprijs. Aan de prijs is een stimuleringsbijdrage van 5.000 euro verbonden om het idee uit te voeren.

Project Vitale vakantieparken Vechtdal

De gemeenten in het Vechtdal zijn in 2019 met vijf vakantieparken aan de slag gegaan om de vitaliteit van de parken te verbeteren. Op deze vakantieparken blijft het recreatief gebruik achter. Daarom doen de parken mee aan de pilot van het project Vitale Vakantieparken. In de pilot wordt verkend welke verbeteringen nodig zijn om de parken vitaal en toekomstbestendig te maken. Het gaat om Park Moscou en Het Stoetenslagh (bungalowpark en chaletpark) in de gemeente Hardenberg.

Stikstofproblematiek

Op 29 mei 2019 heeft de Raad van State geoordeeld dat het Programma Aanpak Stikstof (PAS) niet als basis mag worden gebruikt voor toestemming van activiteiten die stikstofdepositie op natuurgebieden veroorzaken. Het PAS is een integraal programma voor activiteiten die stikstof uitstoten die neerslaat op een Natura 2000-gebied ("stikstofdepositie"). De uitspraak van de Raad van State heeft grote gevolgen voor de verlening van toestemmingen (meldingen en vergunningen) voor activiteiten die stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden veroorzaken. Het gaat zowel om bestaande als nieuwe projecten en mogelijk ook voor reeds vergunde of vrijgestelde projecten. Het gaat daarbij om woningbouw-, infrastructuur- en landbouwprojecten. Hoewel er rond de stikstofproblematiek nog veel onduidelijk en onzeker is, heeft het college in december 2019 besloten om te onderzoeken hoe de stikstofsalderingsmogelijkheden maximaal kunnen worden benut om met name de agrarische --, bouw en infrastructurele projecten zo goed mogelijk kunnen worden gefaciliteerd. Daartoe wordt een "stikstofdepositieontwikkelingsplankaart" gemaakt op basis waarvan zal worden verkend of de oprichting van een gemeentelijke stikstofdepositiebank hieraan kan bijdragen.

Ondernemend Hardenberg

In Hardenberg kan iedereen de kans pakken om te werken en zich te ontwikkelen. We zetten ons ervoor in dat opleidingen aansluiten op de vraag van werkgevers. Ondernemers krijgen ruimte voor innovatie en groei. Daarbij hoort een uitstekende (digitale) bereikbaarheid

Werkgelegenheid

Uit de meest recente provinciale werkgelegenheidscijfers blijkt dat de werkgelegenheid in de gemeente Hardenberg in 2019 wederom fors is toegenomen (een stijging van 2,2%). De werkloosheid is ondertussen afgenomen van 3,2% in 2018 naar 2,7% in 2019. Het aantal banen in Hardenberg lag nog nooit zo hoog en nog nooit waren er zoveel mensen in Hardenberg aan het werk. De werkgelegenheid stijgt in diverse sectoren (brede groei), de aanwas ligt hoger dan het provinciale gemiddelde (+2%) en is groter dan dat de werkloosheid is gedaald. Met andere woorden: Hardenberg wordt qua werkgelegenheidsfunctie steeds belangrijker voor de inwoners in de omliggende regio's.

Nieuw Beschut Werk

De gemeente Hardenberg wil meer maatwerk bieden aan mensen met een arbeidsbeperking. Naast werkplekken bij Larcom kunnen deze inwoners vanaf 2019 dan ook terecht bij andere werkgevers, bijvoorbeeld in de eigen buurt. Zo komt passend werk voor meer mensen binnen bereik. De gemeente biedt werkgevers hiervoor een pakket aan ondersteunings-maatregelen aan.

Pak je Kans fonds

De raad heeft in november 2019 ingestemd met het 'Pak je kans-fonds'. Inzet van dit fonds is dat iedereen in de gemeente Hardenberg een kans moet krijgen om mee te doen in de samenleving. Wij streven daarbij naar een zo groot mogelijke (financiële) zelfredzaamheid van onze inwoners. Om dit voor elkaar te krijgen, geven we inwoners de mogelijkheid en ruimte om zichzelf te ontwikkelen om mee te kunnen groeien met de veranderende arbeidsmarkt. Het fonds is gericht op de ontwikkeling richting betaald werk en/of participatie voor mensen met een laag- tot middeninkomen.

Regiodeal Zuid en Oost Drenthe

Met ingang van 2019 neemt de gemeente Hardenberg deel aan de Regiodeal Zuid en Oost Drenthe. Met de Regiodeal wordt beoogd om oplossingen te vinden die bijdragen aan de sociaaleconomische vitalisering van de regio om het werk-, leer-, woon-, recreatie- en leefklimaat op peil te houden en te verhogen. In de Regiodeal is gekozen voor een integrale aanpak vanuit verschillende beleidsterreinen langs drie pijlers: Werken, Wonen en Welzijn, die onderling sterk verbonden zijn met elkaar en in samenhang dienen te worden gezien. De Regiodeal heeft een financiële omvang van € 40 miljoen, waarvan het Rijk € 20 miljoen draagt, regionale overheden € 10 miljoen dragen en de deelnemende gemeenten € 10 miljoen dragen. Daarvan draagt de gemeente Hardenberg gedurende de volledige looptijd van 4 jaar ten hoogste € 1,96 miljoen bij. Jaarlijks evalueert Hardenberg de deelname aan de Regiodeal ten aanzien van effecten en het perspectief op aantoonbare meerwaarde voor de gemeente Hardenberg.

Dag van de ondernemer

De gemeente Hardenberg heeft tijdens de Dag van de Ondernemer een netwerkbijeenkomst gehouden in het gemeentehuis. Ondernemers zijn hier bedankt voor hun bijdrage aan de Hardenbergse economie met een walking dinner en afsluitend een speech van inspirator Jim Stolz.

Zo doen we dat in Hardenberg

In Hardenberg bedenken en doen we het samen met onze inwoners. We hebben daarbij oog voor de verscheidenheid aan kernen. We zijn bestuurlijk vernieuwend en hebben het vertrouwen dat de samenleving zelf voldoende krachtig en vitaal is. Wij spelen in op ontwikkelingen binnen en buiten onze regio. Hardenberg is een inclusieve gemeente waar iedereen kan meedoen.

Special Olympics

Als Meest toegankelijke gemeente van Nederland, heeft de gemeente Hardenberg op 28 september 2019 het Special Olympics Regionaal Evenement georganiseerd. Op de Sportboulevard in Hardenberg streeden zo'n 150 tot 200 verstandelijk beperkte sporters uit heel Nederland tegen elkaar in de sporten atletiek, zwemmen en gymnastiek.

Impactvolle evenementen

In 2019 ontvingen vijftientig evenementen een evenementensubsidie van de gemeente Hardenberg. Deels werden deze bijdragen bekostigd vanuit het Fonds Maatschappelijke Initiatieven. De gemeente is trots op de vele initiatieven, de professionaliteit van de organisatie en de honderden vrijwilligers die zich hiervoor inzetten. Daarom is jaarlijks een budget beschikbaar voor de ondersteuning van evenementen. Organisatoren van evenementen worden gestimuleerd om bestaande evenementen te optimaliseren en nog meer verrassende evenementen te ontwikkelen. Het streven is dat evenementen in de regio nog meer impact hebben en de verbinding maken met ondernemers. Op die manier versterken evenementen de lokale economie. Dat zorgt weer voor werkgelegenheid en promotie van de regio Hardenberg.

Inwonersparticipatie

In 2019 is een aantal initiatieven opgezet om inwoners meer te betrekken bij beleidsvoorbereiding. Zo konden inwoners op verschillende manieren meedenken en meepraten over duurzaamheid. Bijvoorbeeld in een (online) peiling of tijdens gesprekken bij een originele ANWB-praatpaal op straat.

Daarnaast konden inwoners meedoen aan de We-Energy Game. Door het spelen van de We-Energy Game ontdekken de spelers wat het betekent als hun eigen omgeving energieneutraal wordt. Het spel is op vier avonden gespeeld in Dedemsvaart, Kloosterhaar, Hardenberg en Gramsbergen. Ook is er een Duurzame Pub Quiz georganiseerd door de gemeente, waar teams van inwoners aan mee konden doen.

MFA De Krim

Met de bouw van de nieuwe multifunctionele accommodatie (MFA) in De Krim willen inwoners de leefbaarheid in het dorp voor de toekomst behouden. De 'stichting De Krim voor sociaal en cultureel werk' die zich bezighoudt met het realiseren van de MFA heeft in 2019 flinke stappen gezet om het plan daadwerkelijk te realiseren. Een werkgroep heeft het plan verder uitgewerkt en een omgevingsvergunning voor de bouw bij de gemeente aangevraagd. Daarnaast hebben de stichting en de gemeente afspraken voor een passende samenwerking vastgelegd in een convenant. MFA De Krim is voor de gemeente een schoolvoorbeeld van een initiatief uit de samenleving waarbij inwoners er met elkaar de schouders onder zetten.

Omgevingsadviesgroep

De gemeente heeft aan inwoners, grondeigenaren en belangengroepen in het gebied tussen Bergentheim, Kloosterhaar en Sibculo gevraagd om de opgave voor duurzame energie (het opwekken van 420 TJ duurzame energie) in dat gebied te helpen vormgeven. Hiervoor is in september 2019 een Omgevingsadviesgroep gestart. De Omgevingsadviesgroep bestaat uit ongeveer 25 afgevaardigden van belangengroepen, van het bewonersplatform en van het grondeigenarenplatform. De Omgevingsadviesgroep wordt voorgezeten door een onafhankelijk voorzitter. De gemeente heeft de Omgevingsadviesgroep gevraagd om de opgave voor het opwekken van duurzame energie uit te werken en hiervoor scenario's te maken. In een scenario staat op welke manier en waar in het gebied duurzame energie kan worden opgewekt en hoeveel duurzame energie dat oplevert.

3 Financieel verslag

Uitgangspunten financieel beleid

De uitgangspunten voor het financieel beleid van de gemeente zijn:

- de (meerjaren)begroting dient structureel sluitend te zijn
- de algemene reserve dient op niveau te zijn
- de schuldpositie van de gemeente dient een houdbare schuld te zijn. Hiervan is sprake zolang de netto schuldquote niet meer bedraagt dan 130%
- de belastingtarieven worden alleen met de inflatiecorrectie verhoogd, tenzij dit anders is vastgelegd in het door de raad vastgestelde bezuinigingsprogramma

Vermogenspositie

De vermogenspositie van de gemeente is in 2019 (verder) verbeterd. Het eigen vermogen is toegenomen en de (vaste) schuld verder afgebouwd. Dit betekent dan ook dat het solvabiliteitspercentage per ultimo 2019 is toegenomen naar 36% (was 34%).

Activa	31-12-2019	1-1-2019	Passiva	31-12-2019	1-1-2019
Immateriele vaste activa	7.373	7.273	Reserves	82.797	77.100
Materiele vaste activa	177.522	176.278	Resultaat jaarrekening	6.767	12.110
Financiële vaste activa	20.903	21.740	Voorzieningen	5.494	5.569
			Vaste schulden	120.904	133.092
Totaal vaste activa	205.798	205.291	Totaal vaste passiva	215.962	227.871
Vorraden	16.647	22.479			
Uitzettingen < 1 jaar	19.278	22.642	Vlottende schuld < 1 jaar	23.357	21.905
Liquide middelen	2.394	1.755			
Overlopende activa	3.795	8.773	Overlopende passiva	8.593	11.165
Vlottende activa	42.114	55.649	Vlottende passiva	31.950	33.070
Totaal activa	247.912	260.940	Totaal passiva	247.912	260.941

Toelichting op de vermogenspositie

Materiële vaste activa

De investeringsuitgaven 2019 bedroegen in totaal € 11,6 miljoen. Een groot deel hiervan is gedaan voor onderwijshuisvesting (€ 6,3 miljoen), waaronder nieuwbouw professor Waterinkschool (€ 3,0 miljoen) en nieuwbouw De Wiekslag (€ 2,2 miljoen). Een andere grotere investering betrof de sloop en vervanging van 2 bruggen "De Meene" (€ 1,0 miljoen).

Het verschil tussen het investeringsbedrag (van € 11,6 miljoen) en de toename van de boekwaarde van de materiële activa (€ 1,2 miljoen) is het gevolg van afschrijvingen (€ 8,6 miljoen) en bijdragen derden (€ 1,4 miljoen). Daarnaast is € 0,4 miljoen overgeheveld naar de vlottende activa. Het betreft dan gronden die (weer) in exploitatie zijn genomen.

Financiële vaste activa

De afname betreft het saldo van ontvangen aflossingen (€ 1,4 miljoen) en nieuw verstrekte leningen Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederland (€0,6 miljoen).

Vlottende activa

De voorraad gronden is in 2019 afgenomen met € 5,8 miljoen.

Eigen vermogen

De reserves zijn in 2019 toegenomen met € 5,7 miljoen. De algemene reserve, belangrijkste onderdeel van ons weerstandsvermogen, is in 2019 toegenomen met € 7,5 miljoen naar € 50,8 miljoen (per ultimo 2019)

Vaste Schulden

Wij hebben in 2019 geen nieuwe vaste geldleningen hoeven aan te trekken. De afname van de omvang van de opgenomen vaste geldleningen is daarmee volledig toe te schrijven aan reguliere aflossingen. Extra aflossingen was in 2019 niet mogelijk.

Ratio's

Voor de beoordeling van de financiële positie van de gemeente wordt een aantal ratio's gehanteerd.

Het opnemen van deze ratio's in de begroting en het jaarverslag is (landelijk) verplicht en vastgelegd in het Besluit Begroting en Verantwoording. Doel van de wetgever is, het gemeentebestuur (meer) inzicht te geven in de gemeentefinanciën. Daarbij heeft zij geen normen gesteld.

Het is aan elke gemeente(raad) om hier zelf beleid op te formuleren. Dit heeft Hardenberg gedaan als het gaat om de Netto Schuldquote. Deze mag niet hoger zijn dan 130% van de jaarlijkse inkomsten.

Over de hele linie zien we hier een verbetering ten opzichte van de voorgaande jaren.

Jaarrekening 2019	Verslag	Verslag	Verslag	Verslag	Begroot
	2016	2017	2018	2019	2019
Netto schuldquote	97%	92%	77%	72%	82%
Solvabiliteitsratio	26%	31%	34%	36%	29%
Structurele exploitatieruimte	1%	1%	1%	0%	0%
Grondexploitatie	15%	16%	13%	9%	17%
Belastingcapaciteit	103%	102%	101%	101%	101%
Weerstandscapaciteit	1,84	1,81	2,38	2,73	1,79

In de paragraaf Weerstandsvermogen wordt een nadere toelichting op deze ratio's gegeven.

Rekeninguitkomsten

In de vergadering van 6 november 2018 heeft de raad de begroting 2019, inclusief de 1e wijziging 2019, vastgesteld. De begroting 2019 was structureel sluitend en ook voor de komende jaren werd een positieve ontwikkeling voorzien. Incidenteel werd voor 2019 een tekort voorzien van € 4.216.000. Het begrotingssaldo 2019 is na bedoelde raadsvergadering op de gebruikelijke momenten in de planning en control cyclus (P&C-cyclus) bijgesteld.

Na de 2e bestuursrapportage 2019 werd voor 2019 een voordelig resultaat begroot van € 888.000. Het rekeningresultaat 2019 is uitgekomen op € 6.767.000. Een te verklaren voordelig verschil ten opzichte van het begrote resultaat derhalve van € 5.879.000. Dit verschil is rond 3,3% van het totaal van de lasten 2019.

Daarmee komt het verschil voor het eerst sinds jaren in de buurt van de norm van 3% die wordt gehanteerd voor de beoordeling van de voorspellende waarde van de begroting. Een verbetering ten opzichte van voorgaande jaren. Toch is hier nog steeds ruimte voor verbetering en zullen we aandacht moeten blijven besteden aan de monitoring en beheersing van budgetten. Wij merken daarbij wel op dat 2019 een bijzonder jaar was. 2019 was immers het eerste jaar na de ontvlechting van de bestuursdienst.

Verklaring op hoofdlijnen

Het begrote saldo na de 2e bestuursrapportage is bepaald op basis van de kennis van de stand van zaken over de eerste 8 maanden van dit jaar. Nadien hebben zich nog diverse ontwikkelingen voorgedaan.

Ook 2019 is een goed jaar geweest voor de grondexploitatie. De prognoses voor woningbouw en bedrijventerreinen zijn (ruim) gehaald. Er is een positief resultaat behaald op de grondexploitaties van € 2,2 miljoen, wat € 0,9 miljoen meer is dan begroot.

Voor een nadere toelichting verwijzen wij hier naar de paragraaf grondbeleid in dit jaarverslag.

Evenals voorgaande jaren zijn in de begroting budgetten opgenomen voor diverse projecten, waarvan wij nu bij het opmaken van de jaarrekening constateren dat de uitvoering niet in 2019 is afgerond, maar ook doorloopt in 2020. In totaal gaat het dan om een bedrag van € 1,6 miljoen aan budgetten dat dit jaar niet is besteed, maar waarvan wij u voorstellen om deze in 2020 weer beschikbaar te stellen.

Andere - grotere - afwijkingen (na resultaatbestemming) doen zich voor bij:

- leges bouwvergunningen/bestemmingsplannen:	voordeel € 0,6 miljoen
- beheer en onderhoud wegen c.a.	voordeel € 0,4 miljoen
- WMO	voordeel € 0,4 miljoen
- participatie en werkgelegenheid	voordeel € 0,7 miljoen
- bijstand en minimabeleid	voordeel € 0,4 miljoen
- jeugdzorg	nadeel € 0,9 miljoen
- hogere uitkering gemeentefonds	voordeel € 0,5 miljoen
- voorziening APPA	nadeel € 0,9 miljoen
- (administratieve afwikkeling) achterstallig huur 2018 LOC	nadeel € 0,4 miljoen
- lager dividend 2018 LOC	nadeel € 0,2 miljoen
- LOC 2019 vervaldividend	nadeel € 0,3 miljoen
bijdrage in nadelig resultaat 2019 LOC	nadeel € 0,1 miljoen
- belastingen	voordeel € 0,3 miljoen
- bedrijfsvoering	voordeel € 0,6 miljoen
- voorziening groot onderhoud gebouwen	voordeel € 0,9 miljoen
- verrekening met reserves	voordeel € 1,2 miljoen
- overige verschillen	voordeel € 0,2 miljoen

Leges bouwvergunningen/bestemmingsplannen. Er zijn meer (complexe) aanvragen gedaan, waardoor meer leges zijn ontvangen. De extra uitvoeringskosten konden binnen de beschikbare middelen worden opgevangen.

Beheer en onderhoud wegen. De PFAS perikelen hebben ook zijn weerslag op de geplande werkzaamheden gehad. Hierdoor is rond € 540.000 minder uitgegeven, waarvan € 415.000 betrekking heeft op werkzaamheden die in 2020 zullen (moeten) worden uitgevoerd. Hiervoor doen wij een voorstel resultaatbestemming. Na aftrek van dit bedrag rest een bedrag van € 125.000 dat in 2019 niet besteed is. De ombouw van de openbare verlichting naar armaturen met LED-verlichting heeft geleid tot lagere energiekosten. Verder is een eenmalig voordeel ontstaan uit de afrekening energielasten 2018. In totaal is de energienota openbare verlichting € 160.000 lager uitgevallen. Op de parkeerexploitatie is een voordeel gerealiseerd van € 100.000 als gevolg van meer baten (€ 20.000) en minder uitgaven voor het beheer en onderhoud (€ 80.000).

WMO. In 2019 is een incidenteel voordeel ontstaan als gevolg van de 'vrijval' van de reserve beschermd wonen en maatschappelijke opvang over 2018 en 2019. Beschermd wonen en maatschappelijke opvang wordt in regionaal verband uitgevoerd door de (centrum)gemeente Zwolle. De afgelopen jaren bleek sprake van "onderuitputting" van de beschikbare budgetten. Daarop is besloten om de gevormde reserve in 2019 aan de "deelnemende" gemeenten uit te keren. Tegenover dit incidentele voordeel staat dat op alle onderdelen van de WMO sprake is van toenemende kosten. Op de structurele gevolgen van deze groei komen wij in de eerste bestuursrapportage 2020 terug.

Participatie en werkgelegenheid. Bij verschillende SW-ers is de beperking die zij hebben zodanig verslechterd dat zij geen arbeidscapaciteit meer hebben. Op basis van nieuwe wetgeving hebben wij hen bij het ontslag een transitievergoeding meegegeven. In 2019 hebben wij van het UWV een vergoeding van deze kosten gekregen. Deze was niet begroot. Verder bleek dat de CAO stijging voor de WSW lager is uitgevallen en de afname van het aantal SW-ers hoger was dan geprognosticeerd.

Bijstand en minimabeleid

We merken nog steeds de positieve invloed van de economische hoogconjunctuur dat zorgt voor veel werkgelegenheid. Daarnaast kunnen we mensen steeds beter een passende werkplek bieden of een ontwikkeltraject. Beide ontwikkelingen hebben bijgedragen aan een voordeel op de uitgaven voor de BUIG (€ 0,3 miljoen).

In 2019 hebben wij een lagere rekening ontvangen van de GKB voor het uitvoeren van schulddienstverlening. Wij zien een afname van de hoeveelheid budgetbeheer dossiers. Verder zijn de kosten voor het organiseren van de Meedoendagen lager uitgevallen dan verwacht vanwege een andere opzet dan in 2018. Daarnaast zijn er voor 2019 extra middelen gereserveerd voor het opstarten van het portaal 'Samen voor alle kinderen' (portaal voor alle kinderfondsen). Dit is in september gestart en is er een voordeel geweest bij de opstart van het portaal waardoor niet alle verwachte kosten gemaakt zijn.

Jeugdzorg

Het totale tekort op het budget van jeugdhulp is € 926.000. Dit kan onderverdeeld worden in de kosten van zorg in natura [ZIN] en PGB. Bij de eerste bestuursrapportage 2019 is er structureel € 1.5 mln. toegevoegd. Eind 2019 zien we een voordeel op de PGB ontstaan van € 338.000. Daarnaast zien we een tekort ontstaan op de zorg in natura van € 1.264.000. Door een verschuiving van het aantal PGB's naar de doorgaans duurdere Zorg in Natura, nemen de totale kosten van de Zorg in Natura toe. Daarnaast is in 2019 geconstateerd dat de instroom in de jeugdhulp stabiliseert, maar de kosten blijven stijgen.

Gemeentefonds. Deze rijksbijdrage (in 2019 groot € 94,2 miljoen) is de grootste bron van inkomsten voor de gemeente. De hogere rijksbijdrage is vooral een gevolg van een hoger aantal basiseenheden dat meetelt voor de berekening van deze algemene uitkering. Het gaat dan o.a. om het aantal medicijngebruikers.

Voorziening pensioenen politiek ambtsdragers. Jaarlijks, per datum 31 december, worden de pensioenverplichtingen die de gemeente heeft voor haar (voormalige) wethouders en/of gepensioneerden en hun nabestaanden berekend. De individuele overdrachtswaarden van pensioenen worden in hoge mate bepaald door de markttrente. Die is op dit moment laag. Doordat er minder rente-inkomsten worden voorzien, moet er meer kapitaal worden aangehouden. Voor Hardenberg betekent dit per 31 december 2019 een aanvulling op de voorziening met een bedrag van € 947.000.

LOC. Op 28 februari 2017 heeft uw raad een besluit genomen over 'een toekomstbestendig LOC+'. Onderdeel van dit besluit was dat de gemeente haar rol als 100% huurder van het 'gemeentelijk deel' van het LOC+ zou beëindigen, waarmee de volledige verantwoordelijkheid voor de verhuur bij het LOC+ zou komen te liggen. In het verlengde van dit raadsbesluit hebben wij in 2018 de huurovereenkomst met het LOC+ opgezegd. Over de tijdigheid van de huuropzegging en de wijze waarop deze heeft plaatsgevonden verschilden partijen van inzicht. Nadat het overleg hierover in een impasse was geraakt, is in een breder perspectief overleg gevoerd tussen de drie eigenaren van het LOC+ (Gemeente, Alfa-college en Zone.college) en de organisatie die in opdracht van de drie eigenaren het LOC+ beheert (CV Beheermaatschappij LOC+). Over dit overleg en de uitkomsten ervan zullen wij u binnenkort met een separaat raadsvoorstel nader informeren, maar wij kunnen u nu reeds melden dat partijen eind 2019 principe-overeenstemming hebben bereikt, over onder meer de afwikkeling van de huur van het LOC+ over 2018 en het dividend 2018..

Afwikkeling 2018. Als gevolg van het bereikte principe-akkoord wordt nu in de jaarrekening 2019 een bedrag van € 415.000 verantwoord, wegens "achterstallige huur" 2018. Vanwege het lopende geschil was hiervoor in de jaarrekening 2018 geen verplichting opgenomen. Uit de onlangs ontvangen jaarrekening 2018 van het LOC blijkt verder dat over het laatste kwartaal van 2018 geen dividend wordt uitgekeerd. Dit leidt tot een incidenteel nadeel van € 211.000.

2019. Het principe akkoord gaat uit van een kostprijs dekkende huur voor de vennoten en marktconforme tarieven voor derden. Dit uitgangspunt brengt met zich dat er geen sprake meer zal zijn van een jaarlijks gegarandeerde en gefixeerde uitkering aan de vennoten. Voor 2019 leidt dit tot een nadeel in het te ontvangen dividend van het LOC+ van € 290.000.

Verder zal het LOC 2019 afsluiten met een nadelig exploitatieresultaat van € 250.000. Het aandeel van Hardenberg hierin is € 115.000.

Belastingen (OZB en toeristenbelasting). De definitieve waardeontwikkeling woningen en niet-woningen is hoger dan de voorlopige waardeontwikkeling waar rekening mee gehouden is bij de begroting en de tariefsberekening. De OZB opbrengst niet-woningen is € 224.000 hoger uitgevallen. Voor de woningen was dit € 21.000.

De opbrengst toeristenbelasting is € 92.000 hoger dan begroot. Over 2018 zijn in 2019 ruim 1,3 miljoen overnachtingen afgerekend. Dit aantal is hoger dan waarvan we bij raming in de tweede bestuursrapportage 2019 vanuit zijn gegaan.

Bedrijfsvoering. Hiermee doelen we op de kosten van onze eigen organisatie, waaronder de kosten voor salarissen en sociale lasten, inhuur personeel, maar ook de kosten van huisvesting, ICT, inzet tractiemiddelen, enz.

2019 was een jaar waarin er veel personeelsverloop was, vacatures zijn ontstaan en (veel) inhuur van personeel heeft plaatsgevonden. Deels is de extra inhuur te verklaren uit de krapte op de arbeidsmarkt. Het is ook te verklaren uit de noodzaak om de uitgaven voor personeel maximaal te flexibiliseren. Dit tegen de achtergrond van de in de begroting opgenomen taakstellingen. In een afzonderlijke paragraaf in dit financiële hoofdstuk gaan wij hier nader op in.

De besparing op het totaal van de bedrijfsvoeringskosten is € 2,4 miljoen. Dit bedrag hebben wij afgezet tegen de taakstelling 2019 van € 1,7 miljoen. Deze taakstelling is een van de maatregelen, die verband houden met de ontvlechting van de bestuursdienst Ommen-Hardenberg.

Voorziening onderhoud gebouwen. Voor de onderbouwing van de beschikbare middelen in de voorziening is een actueel beheersplan onderhoud gebouwen een vereiste. Hoewel er hard wordt gewerkt aan de actualisering van het beheersplan, voldeed het beheersplan ten tijde van het samenstellen van deze jaarrekening niet aan dit vereiste. Het gevolg hiervan is de middelen in deze voorziening - verplicht - vrijvallen.

Verrekening met reserves. Met de 2e bestuursrapportage 2018 is € 1.233.000 aan budgetten overgeheveld van 2018 naar 2019. Dit bedrag is 2018 toegevoegd aan de algemene reserve en is nu in 2019 aan de algemene reserve onttrokken.

Overige verschillen. Het betreft hier het saldo van diverse voor- en nadelen. Voor de toelichting op deze en de overige voor- en nadelen die tot het voordelig rekeningresultaat hebben geleid verwijzen wij naar de toelichting in de jaarrekening 2019.

Resultaatbestemming 2019

Overeenkomstig de lijn in voorgaande jaren stellen wij u voor om de restant budgetten van jaargrens-overschrijdende projecten in 2020 weer beschikbaar te stellen. In het raadsvoorstel bij dit jaarverslag en de jaarrekening gaan wij meer in detail in op de projecten, die jaargrens-overschrijdend zijn

Doorwerking uitkomsten rekening 2019

Het verschil tussen de begrote uitkomst en de werkelijk uitkomst hebben wij voorshands als een incidenteel voordeel aangemerkt. In de toelichting op de rekeninguitkomsten zult u bij een aantal programma's kunnen lezen, dat een voordeel of nadeel als structureel wordt aangeduid. Hiermee willen wij aangeven, dat het nodig kan zijn om de begroting voor 2020 en volgende jaren voor deze punten aan te passen. Op de financiële consequenties komen wij in de 1e bestuursrapportage 2020 terug.

Algemene reserve

De algemene reserve is een belangrijk onderdeel van de weerstandscapaciteit, dat nodig is als financiële buffer voor het opvangen van risico's. Aan het begin van dit jaar bedroeg de algemene reserve € 43.356.000

Aan het eind van 2019 is de algemene reserve toegenomen tot:

stand per 1-1-2019	€	43.356.000	
toevoeging resultaat 2018	€	7.537.000	
			€ 50.893.000
rekeningresultaat 2019	€	6.767.000	
voorstel resultaatbestemming 2019	-/-	1.556.000	
per saldo toevoeging aan algemene reserve			€ <u>5.211.000</u>
			€ 56.104.000

De algemene reserve vormt samen met de onbenutte belastingcapaciteit (€ 1,0 miljoen) de financiële buffer om risico's op te kunnen vangen. Voor de beoordeling van het weerstandsvermogen hanteert Hardenberg een norm van 1,4 keer de som van het benodigde risicovermogen.

In 2018 is begonnen met het op een gestructureerde wijze in beeld brengen van risico's. Deze risico's zijn vervolgens op geld gewaardeerd en aan de hand van een statistische methode is bepaald welke financiële buffer nodig is om deze risico's af te kunnen dekken. De resultaten van de eerste risicoscan zijn gebruikt voor het opstellen van de risicoparaagraaf in de begroting 2019. Onlangs is de risicoscan geactualiseerd. Voor de toelichting op de resultaten van deze scan verwijzen wij hier naar de paragraaf weerstandsvermogen van dit jaarverslag. De actualisatie heeft geleid tot een bijstelling van de som van de risico's. Deze is nu berekend op € 19 miljoen, wat zo'n € 3 miljoen lager is dan eerder aangehouden. In totaal is de som van de risico's berekend op € 19 miljoen.

Het bovenstaande betekent dat de verhouding tussen de omvang van het weerstandsvermogen in relatie tot de som van de risico's tot een ratio per ultimo 2019 leidt van 3. Dat wil zeggen dat het weerstandsvermogen van Hardenberg naar de situatie eind 2019 uitstekend is. Hierbij merken wij wel op dat de komende jaren het surplus binnen de algemene reserve wordt ingezet voor nieuw beleid.

Dienstverlening Ommen

Op 1 januari 2019 zijn we gestart met de nieuwe ambtelijke organisatie. Een organisatie die uiteraard voor onze eigen gemeente werkt, maar ook nog voor een aantal jaren diensten verleend aan Ommen. Het betreft dienstverlening m.b.t.:

- Beheer en onderhoud openbare ruimte
- ICT
- EKT (Expertise Kennis Team)
- Facilitaire Zaken
- Financiën, Salarisadministratie, Verzekeringen en Belastingen.
- Publiekszaken
- Frontoffice Sociale Zaken.

Voor beheer en onderhoud openbare ruimte, ICT en EKT is een overeenkomst voor 6 jaar afgesloten. Voor Facilitaire Zaken en Financiën c.a. 2 jaar. Publiekszaken en Frontoffice Sociale Zaken zijn beperkt tot 1 jaar. Eind 2019 is in onderling overleg besloten om de dienstverlening Facilitaire Zaken al per 31 december 2019 te beëindigen en de dienstverlening Publiekszaken nog met 2 jaar te verlengen.

In financiële zin is afgesproken dat de kosten in 2019 op basis van de verdeelsleutel 75/25 worden gedeeld tussen Hardenberg en Ommen en dat worden afgerekend op basis van werkelijke kosten.

Bijdrage Ommen (bedragen x € 1.000)	Begroot na wijziging	Werkelijk
Dienstverleningsovereenkomsten (DVO) voor 6 jaar		
Beheer en onderhoud openbare ruimte	2.751	2.601
ICT	1.697	1.851
EKT	1.077	907
Tijdelijke Uitbestedingscontracten (TUC) voor 2 jaar		
Facilitaire Zaken	177	147
Financiën c.a.	723	842
Tijdelijke Uitbestedingscontracten (TUC) voor 1 jaar		
Publiekszaken	1.310	1.253
Frontoffice Sociale Zaken	570	581
Totaal bijdrage Ommen	8.305	8.182

Met ingang van 2020 worden de kosten voor de 6 jarige dienstverleningsovereenkomsten doorberekend aan de hand van "activity based costing" (ABC). Dit is een methode die ook door bedrijven wordt gebruikt om de kostprijs van de producten te berekenen.

Taakstelling 2019

Bij de ontvlechting van de Bestuursdienst Ommen Hardenberg (BOH) heeft Hardenberg het personeel en de bedrijfsvoeringsmiddelen overgenomen van de BOH. Met Ommen is daarbij overeengekomen dat Ommen 25 fte zal overnemen van de BOH. Dit zou moeten leiden tot een "besparing" van € 1,7 miljoen.

Bij de start van de nieuwe organisatie was nog niet bekend welke personeelsleden bij Ommen in dienst zouden treden en is een taakstelling van € 1,7 miljoen in de begroting opgenomen.

Al snel na de start van de nieuwe organisatie bleek dat er weliswaar vacatures waren, maar ook dat veel van deze vacatures vielen op plekken waar herbezetting nodig is. Nodig bijvoorbeeld om reden dat de vacature moe(s)t worden ingevuld om de afgesproken diensten aan Ommen te kunnen leveren.

In het voorjaar 2019 hebben wij uw raad hierover geïnformeerd en een "winstwaarschuwing" afgegeven, dat voor deze taakstelling in 2019 niet wordt gerealiseerd. Uiteindelijk is de "besparing" van € 1,7 miljoen op de bedrijfsvoeringskosten in 2019 wel gerealiseerd door o.a. incidentele meevallers uit o.a. vacaturevoordeel.

VPA

De regelgeving heeft per 1 januari 2016 zijn intrede gedaan. De berekeningen van 2018 geven voor het 3^e jaar op rij (2016 was het eerste jaar) aan dat voor het jaar 2018 nog geen Vpb-last valt te verwachten. Aangezien er nog veel (landelijke) discussie is over de te hanteren disconteringsvoet en de toerekening van rentekosten, is dit een voorlopige aanname. Voor de grondexploitatie is de verwachting op dit moment dat de grondexploitatie met ingang van 2021 voor het eerst Vpb-plichtig zal worden. Echter dit is een voorlopige aanname. Er zullen nog steeds aanwijzingen vanuit het landelijk overleg met de Belastingdienst binnen komen voor o.a. de rentetoerekening in het grondbedrijf. Tot op heden is er nog geen officiële aanwijzing ontvangen. Inmiddels is voor 2018 aangifte Vpb gedaan met een nihil aangifte. Voor 2019 kan de berekening worden gemaakt na de accountantscontrole, dus in de loop van 2020.

4 Programmaverantwoording

Algemeen

Op 23 april 2013 stelde de gemeenteraad van Hardenberg een nieuwe toekomstvisie "De gemeente Hardenberg stapt stevig op de toekomst af" vast, na een evaluatie van de oorspronkelijke toekomstvisie uit 2004. De toekomstvisie bestrijkt het tijdvak 2013 – 2023 en kent drie doelstellingen:

- samenhang in diverse gemeentelijke beleidsvelden ondersteunen;
- een helder profiel naar buiten toe creëren;
- strategische politieke keuzes maken.

De toekomstvisie bevat drie programmalijnen: wonen, werken en welzijn. Hieronder worden deze kort toegelicht. Daarnaast gaat de toekomstvisie in op de rol van de gemeente.

Wonen

Woningbouw vindt bij de kleine en grote kernen plaats op basis van behoefte met speciale aandacht voor jongeren en ouderen, bij voorkeur via inbreiding. De meeste woningbouw vindt plaats in Hardenberg en Dedemsvaart.

De gemeente vindt voorzieningen in de kernen belangrijk, waarbij betrokkenheid van inwoners en particulier initiatief uitgangspunten zijn. In de kleine kernen is een ontmoetingsplek een ondergrens voor het voorzieningenniveau. Bundeling en samenwerking zijn hierbij van belang. Centrale voorzieningen met een uitstraling voor de regio zijn er vooral in de kern Hardenberg gelegen, waarbij Dedemsvaart een aanvullende functie heeft.

Eigen verantwoordelijkheid en elkaar aanspreken zijn van groot belang in de openbare ruimte en op het gebied van veiligheid. Bij grote sociale problemen is de gemeente regisseur die partijen bij elkaar brengt.

Werken

De gemeente concentreert bedrijvigheid en voorzieningen in Hardenberg en Dedemsvaart. In de kleinere kernen is binnen bestaande bebouwing en industrieterreinen ondernemerszin mogelijk. De gemeente koestert de bestaande bedrijvigheid en starters en stimuleert de maakindustrie, recreatie & toerisme en de (verbrede) agrarische sector als visitekaartje van de gemeente. Ook de zorg is een belangrijke sector.

Welzijn

Het bevorderen van 'zelfredzaamheid' is de beste manier om kwetsbare groepen te helpen. Indien mensen niet voor zichzelf kunnen zorgen en ook de omgeving geen rol kan spelen, zal de gemeente (tijdelijk) een vangnetfunctie vervullen en ondersteuning bieden. De gemeente stimuleert vrijwilligerswerk en mantelzorg. De gemeente versterkt de kwaliteiten van de groene ruimte met een gebiedsgerichte werkwijze.

Uitwerking meerjaren/collegeprogramma

Per programmalijn is weergegeven, wat de doelstellingen uit de toekomstvisie zijn. De 3 programmalijnen zijn opgedeeld in programma's en de programma's in beleidsvelden.

Bij elk programma wordt ingegaan op context, trends en ontwikkelingen. Zaken die relevant zijn voor de uitwerking van de (meerjarige) doelstellingen in concrete activiteiten in 2019. Vervolgens is per beleidsveld weergegeven:

- Wat we wilden daar voor doen?
- Wat hebben we gedaan/bereikt?

Toelichting op de lasten en baten per programma

Aan het eind van elk programma is een overzicht opgenomen van de baten en lasten van het programma. Door middel van dit overzicht wordt ook de 3e W-vraag beantwoord, namelijk "wat heeft het gekost?".

4.1 Wonen naar wens

Ook in de gemeente Hardenberg is de vraag naar woningen groter dan het aanbod. We hebben voldoende ruimte om woningen te bouwen in de kleine en grote kernen. Hierbij hebben we speciale aandacht voor jongeren en ouderen. In Hardenberg en Dedemsvaart komen de meeste nieuwe woningen. De verkoop van kavels in de hele gemeente verloopt goed. Het aantal inschrijvers overschrijdt het aanbod. We zetten in op de bouw van levensloopbestendige woningen zodat mensen in elke fase van hun leven in hun huis kunnen blijven wonen.

De gemeentelijke bestemmingsplannen zijn geactualiseerd. Zo kunnen we snel inspelen op wensen van inwoners en ondernemers. We richten ons nu op de invoering van de Omgevingswet, die in 2021 wordt verwacht.

Meerjarendoelstelling en activiteiten

Beleidsveld 1: Grondexploitatie

Onze ambitie

Het grondbedrijf is financieel gezond, gebaseerd op een realistische programmering en marktconforme grondprijzen. We hebben een actueel financieel inzicht, zorgen voor oplossingsrichtingen bij tekorten en we monitoren de uitgezette koers.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We wilden uitvoering geven aan de nota grondexploitatie 2019, deze monitoren en waar nodig bijsturen. Daarnaast wilden we de nota grondexploitatie 2020 en de jaarlijkse grondprijzenbrief opstellen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben de nota Grondexploitatie 2019 uitgevoerd, gemonitord en waar nodig bijgestuurd.
- We hebben de nota Grondexploitatie 2020 en de jaarlijkse grondprijzenbrief opgesteld.

Beleidsveld 2: Ruimtelijke ordening

Onze ambitie

We faciliteren ruimtelijke ontwikkelingen waarmee we de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving benutten en versterken. Ook leveren we zo een bijdrage aan een vitale, dynamische en leefbare samenleving en een aantrekkelijke woon- en werkomgeving.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

In 2018 is een aantal belangrijke projecten verder uitgevoerd of is de voorbereiding gestart. Het gaat hierbij om onder andere het Stationsgebied, het Gezondheidspark in relatie tot nieuwbouw ziekenhuis, Slotgraven, invulling van de oude zwembadlocatie en invulling van de hoek Oosteinde/Stationsstraat. Deze projecten lopen in 2019 verder in hun ontwikkeling. Voor het centrum Balkbrug zijn we op dit moment bezig om invulling te geven aan het veel besproken 'gat van Balkbrug'.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben voorbereidingen getroffen voor een aantal bouwprojecten in het centrum van Hardenberg. We zijn gestart met het maken van een visie voor de openbare ruimte in het gebied langs de Vecht tussen de Lage Doelen en de Amaliabrug. Ook zijn we begonnen met de visievorming voor de Admiraal Helfrichstraat en het Israël Emanuelplein. Hier willen we de verkeersstromen, de uitstraling en de toegankelijkheid verbeteren.
- Gebouw Oosterpoort aan het Oosteinde is dit jaar opgeleverd. Met het project geven we verder invulling aan het compacter maken van het winkelgebied in het centrum van Hardenberg, één van de uitgangspunten in de Detailhandelsstructuurvisie. De belangstelling voor de 35 sociale huurappartementen was enorm.
- Ter Steege Bouw en Vastgoed heeft het gebied Slotgraven bouwrijp gemaakt. Hier komen appartementen en parkwoningen. Ook is een hoofdriool - onderdeel van het regenwaterstructuurplan van het centrum van Hardenberg - aangelegd in de Karel Doormanlaan. De bouw van het appartementencomplex is gestart.
- Na de sloop van het gebouw van de kanovereniging is de aannemer, namens de CPO De Marsch, hier gestart met de bouw van 19 appartementen. Ook is de bouw gestart van de eerste 17 grondgebonden woningen van plan De Marschhoek. Daarnaast zijn de 26 appartementen binnen plan De Vechtwachter dit jaar opgeleverd.
- In oktober presenteerden de Herstructureringsmaatschappij Overijssel (HMO) en de gemeente tijdens een inloopbijeenkomst het conceptplan voor De Spinde. Zo'n 140 omwonenden en belangstellenden waren hierbij aanwezig en hebben meegedacht in de planvorming. De volgende stap is het verfijnen van de plannen en het sluiten van een ontwikkelovereenkomst tussen HMO en de gemeente.
- Vechtdal Wonen en de gemeente hebben in oktober een realisatieovereenkomst gesloten voor het plan Vechtzone.

- Via twee lobbysporen zijn externe financiële middelen gevonden voor het nieuwe stationsgebied in Hardenberg. Deze middelen kunnen worden ingezet voor de aanleg van een langzaam verkeerstunnel en voor de uitbreiding van de bus-, fiets- en parkeervoorzieningen.
- In samenwerking met overkoepelende instanties, het ziekenhuis en andere belanghebbenden hebben we geïnvesteerd in een update van de visie op het Gezondheidspark. Dit in verband met de sterk gewijzigde inzichten, ontwikkelingen en financieringsstromen binnen de gezondheidszorg. De voorbereidingen zijn gestart voor het bouwrijp maken van het Gezondheidspark en de aanleg van de ontsluitingsweg. Er is een koopcontract ondertekend Apotheek Hardenberg, die zich in 2020 op het Gezondheidspark wil vestigen.
- Over de invulling van het 'gat van Balkbrug' hebben gesprekken plaatsgevonden. Deze worden in 2020 voortgezet.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We spelen in op ruimtelijke initiatieven van inwoners, bedrijven en instellingen, waarbij het vizier met name is gericht op ruimtelijke kwaliteit. Daarvoor maken we gebruik van planologische principe-uitspraken, bestemmingsplanherzieningen, wijzigingsplannen en projectomgevingsvergunningen. Dit is een continu proces.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben ongeveer 140 voorstellen over ruimtelijke plannen bestuurlijk besproken. We merken dat steeds meer tijd nodig is voor participatie bij gebiedsontwikkelingen. Hierbij is regelmatig sprake van tegengestelde belangen en is de uitkomst niet voor alle partijen bevredigend. Ook wordt de gemeente in toenemende mate gevraagd om projecten vanuit de samenleving te ondersteunen, zoals bij het MFA in De Krim.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Voor de implementatie van de Omgevingswet is in 2016 een implementatieprogramma gemaakt zodat de Omgevingswet in 2021 op een goede en juiste wijze wordt ingevoerd. Met de uitvoering van dit programma is in 2017 gestart. De implementatie neemt meerdere jaren in beslag. Doordat de daadwerkelijke inwerkingtreding van de Omgevingswet nu in 2021 in plaats van 2019 plaatsvindt, is het implementatieprogramma in fases opgedeeld.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben ons voorbereid op de invoering van de Omgevingswet in 2021. We stellen een Omgevingsplan Hardenberg op, als (technische) gids voor de behandeling van ruimtelijke initiatieven. Ook hebben we gewerkt aan het aanpassen van de bedrijfsprocessen naar de Omgevingswet.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We werken het toekomst-, inwoners en beleidsperspectief uit in een Omgevingsvisie. Hierin staan richtinggevende opgaven en vraagstukken voor het behoud en versterken van de economische, ruimtelijke en maatschappelijke positie en vitaliteit van de gemeente, met inbegrip van de kwaliteit van de leefomgeving.

We zorgen voor gerichte participatie en betrekken in ieder geval de tweehonderd inwoners die bij de eerste fase hebben aangegeven mee te willen denken bij het opstellen van de omgevingsvisie, de Plaatselijke Belangen en de belangrijkste stakeholders. De Omgevingsvisie volgt daarnaast de wettelijk verplichte inspraakprocedure.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben de gemeenteraad, inwoners en Plaatselijke Belangen bijgepraat over de voortgang en het proces van de Omgevingsvisie.
- De resultaten van het participatietraject 'Bouw je eigen buurt' hebben we gebruikt bij het opstellen van het woonprogramma. Dit woonprogramma vormt een bouwsteen van de visie.

Onze ambitie

Het is belangrijk dat mensen zich thuis voelen in onze gemeente. Wij vinden het belangrijk dat de woonwensen van onze inwoners centraal staan in ons woonbeleid.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Om invulling te kunnen geven aan de versnellingsacties en om een actief en actueel woon-/ volkshuisvestingsbeleid te kunnen voeren, is vanaf 2018 een structureel budget van €50.000 per jaar opgenomen in de begroting. Dit bedrag is noodzakelijk voor de periodieke update van de Woonvisie en plancapaciteit per kern. We willen een periodiek behoefteonderzoek uitvoeren en promotieactiviteiten voor woningbouwprojecten ontwikkelen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben de Woonvisie (Programma Wonen) vastgesteld en voorzien van een maatregelenplan voor 2019-2020.
- We hebben de herprogrammering voortgezet. Van een oud, slecht lopend plan is de bouwvergunning ingetrokken en wordt het bestemmingsplan aangepast. Op diverse nieuwbouw- en inbreidingslocaties verloopt de bouwproductie voorspoedig.
- We hebben promotieactiviteiten ontwikkeld voor woningbouwprojecten, afgestemd op de verwachte afzetsnelheid van de woningen. Hierbij verleggen we de aandacht naar promotie van de gemeente als fijne plek om te wonen, werken en recreëren.
- We hebben een behoefteonderzoek uitgevoerd naar wonen met zorg. De uitkomsten gebruiken we als input voor het maatregelenplan Wonen 2020. We hebben samen met de bevolking en Plaatselijk Belang de lokale woonbehoefte geïnventariseerd op kernniveau in vier kernen. De andere kernen volgen op een later moment.
- We hebben tijdelijk de formatie bouwplantoetsers uitgebreid om ingekomen (bouw)aanvragen binnen de gewenste kwaliteit en afhandelingstermijn te kunnen afhandelen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De capaciteit van het aantal aanvragen voor een omgevingsvergunning is goed op elkaar afgestemd om de kwaliteit en afhandelingstermijnen op de voldoende niveau te kunnen continueren.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

De formatie is tijdelijk uitgebreid. De ingekomen (bouw)aanvragen zijn tijdig afgehandeld.

Beleidsveld 4: WMO -woon- voorzieningen

Onze ambitie

We vergroten het aantal levensloopbestendige woningen, of we maken woningen levensloopbestendig, zodat inwoners zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. We willen dat meer woningen in onze gemeente worden gebouwd boven de wettelijke norm op het gebied van zorg en duurzaamheid.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We stimuleren levensloopgeschikte woningbouw in en rond de centra van de kernen. We blijven inwoners ondersteunen als het gaat om het aanpassen van de eigen woning, onder andere door bewustwordingscampagnes (Lang zult u Wonen). We maken prestatieafspraken met de woningcorporatie en ontwikkelaars ter uitvoering van de doelstelling en monitoren die.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Nieuwbouw in en rond de centra van de kernen is zoveel mogelijk gelijkvloers gebouwd. Ook is het aantal appartementen flink toegenomen.
- Met de corporatie Vechtdal Wonen zijn de jaarlijks afspraken gemaakt over het kwaliteitsniveau van nieuwbouwprojecten.

Relatie met kaderstellende nota's

- Nota Grondexploitatie
- Bestemmingsplan Buitengebied
- Welstandsnota's stedelijk gebied en Buitengebied
- Landschapsontwikkelingsplan
- Ruimtelijk Economische Ontwikkelingsagenda
- Woonvisie 2013 – 2020 "Ruimte voor bewoners"

Beleidsindicatoren Commissie Depla

Taakveld:	Indicator:	Eenheid:	Bron:
8. Vhrosv	Gemiddelde WOZ waarde	Duizend euro	CBS
		2016	200
		2017	207
		2018	208
		2019	217
Eventuele toelichting:			
8. Vhrosv	Nieuw gebouwde woningen	Aantal per 1.000 woningen	Basisregistratie adressen en gebouwen
		2016	10,0
		2017	8,9
		2018	7,1
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			
8. Vhrosv	Demografische druk	%	CBS
		2016	74,9
		2017	75,6
		2018	75,8
		2019	75,7
Eventuele toelichting:			

8. Vhrosv	Gemeentelijke woonlasten eenpersoonshuishouden	In Euro's	COELO
		2016	711
		2017	713
		2018	701
		2019	706
Eventuele toelichting:			
8. Vhrosv	Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden	In Euro's	COELO
		2016	791
		2017	792
		2018	747
		2019	747
Eventuele toelichting:			

Middelen

Bedragen x € 1.000		B 2019 primitief	B 2019 na wijziging	Rekening 2019	Vershil
Baten					
1.1	Grondexploitatie	11.754	14.345	22.912	8.568
1.2	Ruimtelijke ordening	1.195	1.995	2.588	594
1.3	Volkshuisvesting en woningbouw	59	606	402	-203
1.4	WMO-woonvoorzieningen	0	0	0	0
Totaal Baten		13.007	16.945	25.903	8.958
Lasten					
1.1	Grondexploitatie	-12.183	-13.238	-20.909	-7.671
1.2	Ruimtelijke ordening	-3.078	-1.936	-1.962	-26
1.3	Volkshuisvesting en woningbouw	-728	-3.112	-2.772	340
1.4	WMO-woonvoorzieningen	-484	-995	-803	192
Totaal Lasten		-16.472	-19.281	-26.446	-7.165
Saldo					
1.1	Grondexploitatie	-429	1.107	2.004	897
1.2	Ruimtelijke ordening	-1.883	59	627	568
1.3	Volkshuisvesting en woningbouw	-669	-2.507	-2.370	137
1.4	WMO-woonvoorzieningen	-484	-995	-803	192
Totaal saldo		-3.465	-2.336	-543	1.793

4.2 Duurzaam en bereikbaar

We zetten in op het goed scheiden van afvalstromen. Zo kunnen we waardevolle grondstoffen optimaal hergebruiken en is de hoeveelheid onbruikbaar restafval zo klein mogelijk. De druk op het tarief voor afvalstoffenheffing neemt toe door toenemende kosten voor afvalinzameling en -verwerking en afnemende vergoedingen voor grondstof.

In het Gemeentelijk Rioleringsplan Hardenberg (GRP) 2018-2022 is uitgewerkt hoe we ons riolerings- en watersysteem onderhouden en optimaliseren. Het motto daarbij is 'sober en doelmatig'. Eén van de grootste opgaven voor de komende planperiode is het klimaatrobuust maken van ons riolerings- en watersysteem. Met het DeltaPlan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) werken gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk eraan dat Nederland in 2050 klimaatrobuust is ingericht.

Het Meerjarenprogramma Duurzaamheid 2015-2018 (MJP) is met één jaar verlengd. Dit programma is in 2019 verder uitgevoerd. In 2017 is dit programma geïntensiveerd en geconcretiseerd met een fors aantal pilotprojecten voor duurzame energieproductie.

In 2019 zijn we geconfronteerd met de stikstofcrisis. Dit heeft voor de gemeente tot extra werkzaamheden geleid. In vrijwel alle gevallen gaat het om het leveren van maatwerk. We blijven hierin werken vanuit onze faciliterende rol, samengevat in 'ja, mits'.

Vooruitlopend op de landelijke ontwikkelingen rond PFAS hebben we met ingang van vrijdag 22 november 2019 besloten te gaan werken op basis van een tijdelijk handelingskader met een fors hogere norm. Dit gebeurde op basis van de geactualiseerde bodemkwaliteitskaart. Hierdoor konden de grondverwerkers en bouwers in de gemeente Hardenberg weer aan de slag.

Wij streven ernaar een bereikbare, verkeersveilige en leefbare gemeente te zijn. Wij zoeken daarvoor de samenwerking met andere lokale en provinciale overheden om ons sterk te maken voor een eenduidig regionaal geluid. Daarbij zetten wij ons in voor een goede bereikbaarheid van de regio Hardenberg voor de verschillende modaliteiten (weg, spoor en water). Om een goede samenhangende afweging te kunnen maken, stellen wij een mobiliteitsplan op. Automobilititeit loopt wel tegen zijn fysieke grenzen aan, waardoor nog meer ingezet moet worden op de fiets en het openbaar vervoer. Daarnaast willen wij ons inzetten om mobiliteit meer te verduurzamen.

Meerjarendoelstelling en activiteiten

Beleidsveld 1: Afval

Onze ambitie

We gebruiken grondstoffen duurzaam door maximale scheiding van waardevolle grondstoffen en verdere vermindering van de hoeveelheid huishoudelijk restafval. De doelstelling voor 2020 is een hergebruikspercentage van 75 %.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Vanuit het raadsvoorstel 'Duurzaam afvalbeheer; laagfrequent inzamelen', werken we aan optimalisatie van de afvalverwijdering.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben ook in 2019 gewerkt aan een betere scheiding van afvalstoffen, waardoor het hergebruik toeneemt en we waardevolle grondstoffen besparen. Het afgelopen jaar is de eerste aanzet gegeven voor een extra impuls aan de verbetering van de kwaliteit van de afvalscheiding. Dit vraagt de komende jaren extra aandacht. In 2019 was het hergebruikpercentage 77 %. De hergebruikdoelstelling van 75 % in 2020 uit het Van Afval Naar Grondstof programma is hiermee behaald.
- De onderhandelingen over een nieuwe Raamovereenkomst Verpakkingen zijn nagenoeg afgerond. Naar verwachting nemen de vergoedingen voor de grondstoffen verder af, terwijl de kosten voor inzameling, sorteren en verwerken van de gescheiden ingezamelde grondstoffen toenemen. Ook wordt op termijn (naar verwachting 2021) de 'verbrandingsbelasting' ingevoerd. Deze factoren hebben invloed op het tarief van de afvalstoffenheffing.

Beleidsveld 2: Riolering en water

Onze ambitie

We werken vanuit het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) aan het beschermen van de volksgezondheid, het beperken van overlast en hinder, het voorkomen van schade en het sparen van het milieu.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We voeren regulier onderhoud, reiniging en inspectie van het rioleringsstelsel uit en nemen maatregelen volgens de in het GRP gestelde doelen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 hebben we gewerkt aan de overdracht van het beheer en onderhoud van stedelijk water (vijvers en sloten) naar het waterschap. Wij zijn als gemeente eigenaar van dit water en voeren beheer en onderhoud uit. In het landelijk gebied liggen in ons wegennet een aantal bruggen die eigendom zijn van het waterschap. Zowel gemeente als waterschap vinden dit geen logische situatie. Het waterschap is immers verantwoordelijk voor 'droge voeten', terwijl wij als gemeente beheerder zijn van de wegen die over de genoemde bruggen heen lopen. Wij zijn daarom in onderhandeling met het waterschap over een overeenkomst waarbij het waterschap het beheer en onderhoud van het stedelijk water gaat uitvoeren en de gemeente eigenaar wordt van de genoemde bruggen. De gesprekken hierover zijn nog niet afgerond.
- We hebben de samenwerking met de waterketenpartners gecontinueerd. Een van de resultaten hiervan is de aanschaf van een gezamenlijke hoofdpomp voor onze rioolgemalen. Met deze hoofdpomp bewaken we het functioneren van onze rioolgemalen. Door dit gezamenlijk op te pakken delen we kennis en verminderen we onze kwetsbaarheid.
- We hebben rioolpersleidingen gelegd langs de Mollincksvaart (Bergentheim), en de Tottenhamstraat (Dedemsvaart). Dit is gedaan om stankklachten te verminderen en de werking van het riool te optimaliseren.
- In Heemse, Ane en Gramsbergen hebben we de riolering gereinigd.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We willen vuilemissie via riooloverstorten verminderen en afkoppelen waar dat mogelijk en economisch verantwoord is. Hemelwater in nieuwbouwplannen en/of reconstructieplannen wordt via bodempassages afgevoerd naar oppervlaktewater of geïnfilteerd in de bodem. We doen onderzoek naar de lozing van hemelwater in het buitengebied. Naar aanleiding van inspectiegegevens uit 2017 repareren we vrijvervalriolering.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 hebben we in de nieuwbouwplannen het regenwater niet aangesloten op de riolering. Het regenwater wordt afgevoerd naar het oppervlaktewater.
- We hebben onderzoek gedaan naar het functioneren van de drukriolering in het buitengebied als gevolg van de aansluiting op het hemelwater. In 2020 gaan we hiermee verder.
- In 2019 hebben we waar nodig de vrijvervalriolering gerepareerd. Dit betrof voornamelijk reliningswerk, waarbij de rioolbuis van binnenuit wordt gerepareerd. Graafwerkzaamheden zijn daarbij nauwelijks nodig.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We optimaliseren het beheer van het watersysteem.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2018 hebben we de beheergegevens van het watersysteem geactualiseerd. In 2019 hebben we gebaggerd op basis van deze actuele gegevens.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We nemen maatregelen op het gebied van duurzaamheid en het klimaat. We verbeteren het veiligheidsniveau en voorkomen overlast. We reserveren voldoende ruimte om overlast als gevolg van hittestress of neerslag in stedelijke gebied en verdroging in landelijk gebied te voorkomen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 hebben we stresstesten afgerond rond klimaatverandering. Deze stresstesten geven een eerste inzicht in waar knelpunten te verwachten zijn, bijvoorbeeld bij extreme neerslag, langdurige droogte of grote hitte. Met behulp van deze stresstesten zijn we in gesprek gegaan met onze stakeholders (inwoners, woningbouwverenigingen, belangengroepen, etc.) over de knelpunten en werken we samen oplossingsrichtingen uit. Deze gesprekken worden in 2020 afgerond. Vervolgens brengen we in beeld welke maatregelen we wanneer gaan nemen.
- Op een aantal plaatsen hebben we in 2019 klimaatrobuuste maatregelen genomen door mee te liften met andere werkzaamheden, zoals de herinrichting van het Bastingplein (Bergentheim) en het Wilhelminaplein (Hardenberg). We maken daarmee 'werk met werk' en zetten onze financiële middelen optimaal in. Bij deze projecten hebben we ook onze inwoners intensief betrokken.

Onze ambitie

We streven naar een duurzame leefomgeving voor alle inwoners en bedrijven met voldoende energiebronnen. Hardenberg blijft voorloper op het gebied van duurzaamheid, met name bij de ontwikkeling van de aanpak voor de bestaande woningvoorraad.

De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld, bijvoorbeeld door duurzaamheidsmaatregelen te nemen in de eigen gebouwen en het gemeentelijk vastgoed te verduurzamen. Nieuwe gemeentelijke gebouwen zijn met duurzame materialen gebouwd en zijn energie neutraal.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We geven uitvoering aan het Meerjarenprogramma Duurzaamheid 2015-2019. We stimuleren grootschalige duurzame energieproductie middels pilotprojecten en jagen aan. We leggen de pilotprojecten als go/no go-besluit aan de gemeenteraad voor en brengen projecten met een go tot uitvoering. We stimuleren van duurzame kernen en wijken. In samenwerking met het Ondernemershuis ontwikkelen we een nieuwe aanpak voor verduurzaming van bedrijven. Een nieuw Meerjarenprogramma 2020-2024 opstellen en de financiële impact daarvan in beeld brengen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We zijn gestart met de voorbereiding van de Regionale Energiestrategie (RES).
- De definitieve vergunning voor drie pilotprojecten voor zonneparken is verleend. De parken hebben een gezamenlijke omvang van 34 hectare en een verwachte energieopbrengst van ruim 25 miljoen kWh per jaar. Daarmee voorzien ze in de elektriciteitsvraag van ruim 7.200 huishoudens.
- Met bewoners van verschillende wijken en kernen is gesproken over de vorming van energiecoöperaties waarmee in de ontwikkeling van zonneparken kan worden geparticipeerd. Samen met transitiebureau SquareWise werkt het Energieloket aan een opschaalbare aanpak voor het verduurzamen van 75 woningen in Balkbrug.
- De gemeente zet vanuit haar duurzaamheidsprogramma in op pilotprojecten voor de duurzame opwek van energie door wind, zon en warmte:
  - o Wind: In het gebied tussen Kloosterhaar en Bergentheim worden de mogelijkheden voor een windpark onderzocht. Deze verkenning wordt in een participatief traject met de omgeving opgepakt. Hiervoor is een omgevingsadviesgroep gestart met daarin vertegenwoordigers van alle belanghebbenden in het gebied.
  - o Zon: Met Stimuland is een adviestraject gestart waarin voor dertig agrarische bedrijven de mogelijkheden worden onderzocht voor het verduurzamen van de bedrijfsvoering, onder andere met zonne-energie. In 2019 is ook een project gestart om samen met onderwijsinstellingen de mogelijkheden tot verduurzaming te verkennen, waaronder zonne-energie. Daarnaast bevordert Hardenberg de plaatsing van zonnepanelen op daken van woningen, bedrijven en schuren.
  - o Warmte: De gemeente participeert in de alliantie voor het warmtenet Wavin. Voor de ontwikkeling van dit warmtenet is een samenwerkingsovereenkomst in voorbereiding tussen de gemeente, netwerkbeheerders, Wavin en de woningcorporatie. Het warmtenet is bedoeld als duurzame warmtevoorziening voor de nieuwbouw in Marslanden.
- Samen met de netbeheerders Coteq en Rendo onderzoeken en ontwikkelen we een strategie om op termijn over te kunnen stappen op duurzaam gas. Deze strategie gaat zowel in op de vraagontwikkeling, als op de lokale mogelijkheden om duurzaam gas op te wekken.
- In samenwerking met het Ondernemershuis Vechtdal heeft de Stichting Energieke Regio (regio Zwolle) een adviestraject ontwikkeld om ondernemers te ondersteunen bij energiebesparing en duurzaam energie opwekken in en rondom het bedrijfspand.
- Een eerste opzet voor het Meerjarenprogramma Duurzaam Hardenberg 2020-2024 is in 2019 aangeboden aan de gemeenteraad.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De gemeente zorgt voor stimuleringsmaatregelen voor energiebesparing. Hiervoor zoeken we door middel van lobby gezocht naar subsidiemogelijkheden en gunstige fiscale voorwaarden voor leningen. We ontwikkelen nieuwe duurzame energieprojecten, onder meer in combinatie met gebiedsontwikkelingen. Activiteiten rondom energie neutraal renoveren worden voortgezet en uitgebreid.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Hardenberg is trekker van het regionale energieloket West-Overijssel. Dit is een digitaal platform met een stijgend aantal unieke websitebezoekers (500 bezoekers per maand). In 2019 zijn 350 nieuwe klanten uit Hardenberg geregistreerd in het klantvolgsysteem en zijn vijftig energieadviezen aan huis aangevraagd. Eind 2019 is een marketingcampagne gestart met advertenties op Google. Deze campagne heeft in korte tijd veel aanvragen opgeleverd en het aantal aanvragen blijft stijgen. Daarnaast is een Facebookcampagne van start gegaan, die voor een toenemend aantal websitebezoekers zorgt.
- De workshops van het project Energieneutraal Verbouwen, die de gemeente in samenwerking met partners in de regio West-Overijssel organiseert, hebben 342 bezoekers getrokken. Van hen bezochten er 122 de vervolgworkshop. Naar aanleiding van het project zijn veertig contracten afgesloten met energieneutraalcoaches in de regio.
- Er is een voorstel ingediend voor de Regeling Reductie Energiegebruik, namelijk het koppelen van een advies en inkoopactie aan een voucherregeling voor kleine besparingsmaatregelen

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Energie wordt niet alleen verbruikt in gemeentelijke gebouwen, maar bijvoorbeeld ook in straatverlichting en verkeersinstallaties en pompen en gemalen. Bekeken wordt of de energiereductie (en ophoging lokale opwekking) niet alleen voor de gebouwen gerealiseerd kan worden, maar ook voor de andere gemeentelijke energieverbruikers. We geven uitvoering aan het Plan van Aanpak Asbest.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Bij de aanpak van sporthal de Meet in Hardenberg hebben we geïnvesteerd in duurzame oplossingen om de sporthal energiezuiniger te maken.
- In 2019 hebben we voorbereidingen getroffen voor het plaatsen van zonnepanelen op de daken van zwembad De Slag, theater De Voorveghter en de gemeentewerf.
- De Eerste Kamer heeft op 4 juni 2019 het asbestdakenverbod verworpen. Daarmee is het verbod vooralsnog van de baan. We verwachten dat in de vervolgaanpak de voorwaarden en mogelijkheden van asbestsanering aanzienlijk zullen wijzigen. In afwachting hiervan hebben we een faciliterende aanpak gevolgd.

Beleidsveld 4: Infrastructuur, bereikbaarheid en verkeersveiligheid

Onze ambitie

De gemeente streeft naar een goede bereikbaarheid, het optimaliseren van de regionale stroomwegen en de fietsverbindingen tussen kernen, woonwijken en voorzieningen.

De OV-bereikbaarheid (openbaar vervoer) verbetert en sluit goed aan op de regionale OV-hoofdinfrastructuur.

De gemeente biedt waar nodig voldoende parkeerruimte op de juiste plaats en voor de juiste prijs voor alle doelgroepen.

De verkeersveiligheid verbetert, waarbij het aantal verkeersslachtoffers met lichamelijk letsel op gemeentelijke wegen de komende vijf jaar daalt.

Het gemeentelijk budget voor onderhoud van wegen, waarin verkeersveiligheidsmaatregelen zo mogelijk worden meegenomen, wordt op orde gehouden.

Wat hebben we daarvoor in 2019 gedaan?

- In 2019 zijn de hoofdlijnen van beleid voor het programma Mobiliteit en de omgevingsvisie verder uitgewerkt door de mobiliteitsbehoefte goed te analyseren. Er zijn investeringen nodig om de bereikbaarheid van de regio te verbeteren. De gemeente moet (financieel) bijdragen aan projecten die de totale regio beter bereikbaar maken. Door cofinanciering met en van de regionale partners is het mogelijk om concrete projecten te realiseren. Daarnaast moet er nadrukkelijk een goede lobby gevoerd worden bij de provincie, het Rijk, de verschillende samenwerkingsverbanden (onder andere regio Zwolle) en wellicht Europees. Het beschikbaar gestelde budget voor het programma Mobiliteit wordt gedeeltelijk doorgeschoven naar 2020.
- In 2019 is het onderhoudsprogramma kunstwerken uitgevoerd, in de lijn van het beleidsplan Civieltechnische Kunstwerken 2018-2032. Als uitwerking daarvan hebben we onder andere bepaald welke vervangingsbehoefte we in de periode 2020-2023 verwachten. In 2019 zijn twee van de vier bruggen over het afwateringskanaal in Holthone/Holthema vervangen door nieuwe bruggen.
- In 2019 hebben wij een vervolg gegeven aan het meerjarig vervangingsplan verlichtingsarmaturen. Wij verwachten eind 2023 de verouderde verlichting te hebben vervangen. Met de nieuwe verlichting kunnen we de openbare ruimte energiezuiniger en bewuster verlichten. Innovatieve schakel- en dimtechnieken zorgen ervoor dat het donker is waar dat kan, en licht waar dat moet.
- De afgelopen jaren hebben provincie en gemeente gewerkt aan de opwaardering van de N34 (witte paal – Drentse grens). Dit heeft bijgedragen aan de verbeterde bereikbaarheid van de regio Hardenberg. In 2019 vond de overdracht van weggedeelten van de provincie naar de gemeente plaats. Voor de afsluiting van de Hessenweg is een verkeersbesluit genomen. Hierbij is gebruik gemaakt van de openbare voorbereidingsprocedure, zodat alle belanghebbenden op een laagdrempelige manier konden reageren. Door een beroepsprocedure is het verkeersbesluit eind 2019 nog niet onherroepelijk en konden de werkzaamheden aan de Hessenweg ook nog niet uitgevoerd worden.
- Er is een regionale ambitie om een kwalitatief hoogwaardige fietsverbinding te realiseren tussen Zwolle en Hardenberg. In 2019 is onderzoek gedaan naar een voorkeustracé en is veelvuldig overleg geweest met de provincie en andere wegbeheerders over uniforme uitstraling en ambities. Deze fietsverbinding wordt stapsgewijs gerealiseerd. Hoewel er mogelijk sprake is van cofinanciering vanuit de provincie en wellicht het Rijk, is een financiële inspanning van de gemeente noodzakelijk.
- Wij willen een veilig, comfortabel, aantrekkelijk en direct fietsnetwerk realiseren tussen de kernen en van en naar diverse voorzieningen in de gemeente. In 2019 is het gewenste fietsnetwerk vergeleken met het bestaande fietsnetwerk. Vanuit die vergelijking gaan we aan de slag om te komen tot een goed fietsnetwerk.
- In 2019 is kreeg het Bastingplein in Bergentheim een nieuwe inrichting. Dit plan is op initiatief van Plaatselijk Belang Bergentheim ontwikkeld. De officiële ingebruikname was eind 2019.
- In Bruchterveld worden een nieuwe school en een wijkgebouw gerealiseerd. Om te zorgen dat de nieuwe school veilig en goed bereikbaar is, vooral ook voor voetgangers en fietsers, moet de omgeving heringericht worden. In overleg met de bewoners wordt de gehele Broekdijk (binnen de bebouwde kom) ingericht als een fietsstraat. Deze werkzaamheden worden in 2020 uitgevoerd. De provincie Overijssel heeft extra middelen beschikbaar gesteld om tevens de nieuwe schoolomgeving goed en veilig in te richten.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We exploiteren een goed functionerend parkeersysteem en monitoren parkeerdruk. In 2019 evalueren we het betaald parkeren en werken we aan een vervangingsinvesteringsplan voor de parkeerapparatuur.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Vanaf de zomer van 2019 hebben we een intensief participatietraject doorlopen voor de evaluatie van het betaald parkeren in het centrum van Hardenberg. Daarnaast is onderzoek gedaan naar het parkeren in het centrum van Hardenberg. Dit heeft geleid tot meerdere scenario's. Eind 2019 zijn de scenario's gepresenteerd. Deze scenario's spelen in op een aantrekkelijk centrum voor inwoners, winkeliers en toeristen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We zetten in op herstructurering van de stationsomgeving in Hardenberg. De gemeente blijft zich inzetten voor een goede bereikbaarheid en kwaliteit van zowel de trein als het busvervoer. In het programma Mobiliteit wordt onderzocht worden welke OV-verbindingen geoptimaliseerd kunnen worden. Met onze regionale partners streven we naar kwaliteitsverbeteringen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben een gefaseerde aanpak voorbereid voor de stationsomgeving in Hardenberg.
- Het belang om de bereikbaarheid van de gemeente per spoor te verbeteren is in de regio nadrukkelijker op de agenda gezet. De Vechtdalverbinding is aanbesteed. De gemeente is betrokken bij het elektrificeren van de spoorlijn Hardenberg-Almelo. Ook is de gemeente mede-initiatiefnemer voor het onderzoek naar de spoorlijn Zwolle-Hardenberg-Groningen.
- De gemeente is in overleg met de provincie en omliggende gemeenten over het verbeteren van de buslijnen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We zetten in op gedragsbeïnvloeding en verkeerseducatie voor elke doelgroep, maar richten ons met name op leerlingen van voortgezet en basisonderwijs en de oudere fietser (risico-categorie). We verbeteren verkeersveiligheid voor fietsers middels gedragsbeïnvloeding.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Mede door de infrastructurele inspanningen van afgelopen jaren kent Hardenberg geen verkeersongevallenconcentraties meer. Wij proberen verkeersveiligheid onder de aandacht te brengen en te houden door middel van verkeerseducatieprojecten voor met name de kwetsbare groepen (jongeren en ouderen). Daarnaast spelen we in op trends zoals het relatief hoge aantal ongevallen met e-bikes door daar specifieke trainingen op aan te bieden. In 2019 hebben we een succesvolle scootmobieltraining gegeven aan nieuwe gebruikers van deze voertuigen.

Relatie met kaderstellende nota's

- Meerjarenprogramma Duurzaam Hardenberg 2015 t/m 2019
- Gemeentelijk Rioleringsplan 2018-2022
- Raadsbesluit bestuurlijke uitgangspunten Wegenonderhoud
- Beleidsplan en uitvoeringsplan openbare verlichting

Beleidsindicatoren Commissie Depla

Taakveld:	Indicator:	Eenheid:	Bron:
7. Volksgezondheid en Milieu	Omvang huishoudelijk restafval	Kg/inwoner	CBS
		2016	108
		2017	108
		2018	101
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			
7. Volksgezondheid en Milieu	Hernieuwbare elektriciteit	%	RWS
		2016	5,8
		2017	10,3
		2018	11,3
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			

Middelen

Bedragen x € 1.000	B 2019 primitief	B 2019 na wijziging	Rekening 2019	Verschil
Baten				
2.1 Afvalverwijdering/verwerking	6.517	6.509	6.168	-341
2.2 Riolering en waterzuivering	6.646	6.756	6.952	196
2.3 Duurzaamheid en milieu	1	502	409	-92
2.4 Infrastr.bereikbaarh.en verksr.vuil.h.	1.777	1.933	1.924	-10
Totaal Baten	14.941	15.700	15.453	-247
Lasten				
2.1 Afvalverwijdering/verwerking	-5.413	-5.807	-5.363	444
2.2 Riolering en waterzuivering	-5.766	-5.923	-5.993	-70
2.3 Duurzaamheid en milieu	-1.649	-2.343	-2.054	289
2.4 Infrastr.bereikbaarh.en verksr.vuil.h.	-12.165	-12.503	-11.672	831
Totaal Lasten	-24.993	-26.577	-25.081	1.495
Saldo				
2.1 Afvalverwijdering/verwerking	1.105	702	805	103
2.2 Riolering en waterzuivering	880	833	959	127
2.3 Duurzaamheid en milieu	-1.648	-1.841	-1.644	197
2.4 Infrastr.bereikbaarh.en verksr.vuil.h.	-10.388	-10.570	-9.748	822
Totaal saldo	-10.052	-10.877	-9.628	1.248

4.3 Ondernemen

Economische groei en meer werkgelegenheid is voor een (grens)gemeente echter geen vanzelfsprekendheid. Het vraagt om extra inzet en investering. In de toekomstvisie is economie, naast wonen en welzijn, dan ook aangemerkt als prioriteit.

Samen met ondernemers en onderwijs bouwen we aan de economische structuur en een optimaal ondernemersklimaat. We werken samen binnen de Regio Zwolle en in de Regiodeal Zuid Oost Drenthe. Ten aanzien van het behoud van jong talent en het verkrijgen van goed, gekwalificeerd personeel heeft de regio Hardenberg een grote uitdaging. De vraag naar goed personeel is groot en de werkloosheid is laag. Dit zorgt momenteel voor een rem op de economische groei en ontwikkeling. Om hieraan te werken zijn meerdere projecten opgestart.

Hardenberg stimuleert een innovatieve en omgevingsgerichte agro- en foodsector. We zetten in op de actielijnen 'Sterk en circulair' en 'Verbreed, gevarieerd en verbonden'.

Vrijtijdseconomie is hét visitekaartje voor de gemeente Hardenberg en het Vecht- en Reestdal. De vrijetijdseconomie zorgt voor een economische impuls en is een middel bij bredere vraagstukken zoals vestigingsklimaat, imago en leefbaarheid.

Meerjarendoelstelling en activiteiten

Beleidsveld 1: Bedrijven en ondernemers

Onze ambitie

We versterken de economische structuur en verhogen onze ambitie. We streven naar economische groei en ontwikkeling, juist nu de economie aantrekt. Het ondersteunen en begeleiden van de ondernemers blijft een speerpunt. Het behoud van jong talent en het verkrijgen van goed, gekwalificeerd personeel is de komende periode een opgave.

De kern Hardenberg behoudt haar regionale streekfunctie. We zetten in op vestigings- en uitbreidingsmogelijkheden voor bedrijven in Hardenberg en Dedemsvaart. Gezamenlijk met andere partijen werken we aan het tegengaan van structurele leegstand in de centra van de grote kernen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De gemeente Hardenberg staat continu voor een veranderende opgave. Gezien de ambities, de positie en de economische conjunctuur is dit hét moment om in te spelen op die verandering door kansen te pakken. Binnen de Regio Dutch Techzone (DTZ) werken de gemeenten Hoogeveen, Coevorden, Emmen en Hardenberg samen aan het versterken van de economische structuur. Dit gebeurt aan de hand van vier clusters, te weten: HTSM (maakindustrie), nieuwe energie, chemie/biobased en logistiek. Als rode draad door de clusters heen zit het cluster onderwijs/leerlijnen. Tevens heeft de gemeenteraad medio 2019 besloten te participeren in Regiodeal ZO-Drenthe & Hardenberg.

Door te participeren in de Regio Zwolle geven we uitvoering aan projecten die van belang zijn voor de regio. Zo is ontwikkelfonds in het leven geroepen. Andere lopende projecten zijn bijvoorbeeld bereikbaarheid, logistiek, E-commerce en internationalisering.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben de nieuwe economische koers met agenda voorbereid. In het eerste half jaar van 2020 bieden we deze aan de gemeenteraad aan.
- In 2019 heeft de gemeente Hardenberg de focus gelegd op twee thema's: actieplan werk en circulaire economie. Samen met ondernemers en onderwijsinstellingen hebben we rondom de opgaven van deze thema's trajecten opgezet en uitgevoerd. Hieruit zijn concrete acties en projecten voortgekomen die door ondernemers en onderwijsinstellingen worden opgepakt.
- De Bedrijventerreinvisie is geactualiseerd.
- Binnen de Regio Dutch Techzone (DTZ) is een regiodeal opgezet: Regiodeal ZO-Drenthe & Hardenberg. Rond de zomer is deze deal ingediend en toegekend door het rijk. De uitvoering van de Regiodeal is gestart. Vanuit Hardenberg is het project Bouwen aan Mensen ingediend en goedgekeurd. Op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is binnen de DTZ een aantal projecten in gang gezet. Er zijn twee subsidies bij het Regionaal Investeringsfonds (RIF) ingediend: de RIF Gas 2.0 (mbo-onderwijs energietransitie, deze is goedgekeurd) en de RIF Skills4future (deze wordt in januari 2020 opnieuw ingediend). Er is al wel een start gemaakt met de activiteiten om aansluiting te blijven houden bij de andere programma's. Daarnaast is het rapport Hotspots DTZ afgerond. Op basis hiervan kan DTZ beslissen over te gaan tot het concreet uitwerken van een businessplan voor een gezamenlijk gedragen (hybride) leer- en innovatieomgeving voor bedrijfsleven techniek (maakindustrie), chemie en energie en techniekonderwijs en -kennisinstellingen. Het conceptvoorstel kan ook dienen als input voor de 'enveloppe' die de Regio Zuidoost maakt voor een zogenaamde Regiodeal.
- De Regio Zwolle heeft de Regiodeal Human Capital Agenda ingediend. Ondanks de afwijzing door het rijk is de Regio Zwolle samen met de provincie in 2019 volhardend achter de opgave blijven staan: een wendbare en weerbare beroepsbevolking en het verhogen van de arbeidsproductiviteit. In dit kader is een ontwikkelfonds ingericht. De eerste tender is na het zomerreces 2019 opengesteld. Vanuit Hardenberg is een project van het Regionaal Techniek Centrum (RTC) bij het Ontwikkelfonds Regio Zwolle ingediend. Daarnaast hebben twaalf Hardenbergse ondernemers individueel een aanvraag bij het fonds ingediend voor het opleiden van personeel.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De gemeente ziet het Startershuis, Ondernemershuis, Vechtdal Projecten, het Regionaal Techniek Centrum (RTC) en regionale kennis- en innovatie instellingen als belangrijke instellingen voor het versterken van het ondernemersklimaat en de economische structuur, het verleiden van jong talent en het verbeteren van de aansluiting op de arbeidsmarkt.

Het Ondernemershuis voor het Vechtdal wordt mede ondersteund door de gemeente en draagt zorg voor de activiteitenkalender van de regio. Het Ondernemershuis ondersteunt bij diverse ondernemersvraagstukken, vooral door verbindingen te leggen met partners op lokaal en regionaal niveau, waaronder Kennispoort Regio Zwolle.

Het Startershuis wordt mede ondersteund door de gemeente en draagt zorg voor de ondersteuning van startende bedrijven. Beleidsmatig is gekozen om de focus te leggen op jonge entrepreneurs, snelle groeiers en/of mkb-ondernemingen in spé en uitvalpreventie.

Met het Ondernemershuis organiseren we een hackathon met als doel vernieuwende oplossingen op te halen rondom de economische opgave. Met de uitkomsten gaan wij aan de slag.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Het Ondernemershuis voor het Vechtdal is een belangrijk instrument als het gaat om structuurversterking. Naast de activiteitenkalender, verzorgt het Ondernemershuis de verbinding richting (Kennispoort) Regio Zwolle, Vechtdal Projecten, de partners binnen het Ondernemershuis en overige ondernemingen en onderwijsinstellingen. In 2019 zijn voorlopig de volgende resultaten behaald (peildatum november 2019): 235 individuele adviesgesprekken, 50 doorverwijzingen, 60 events. In het klanttevredenheidsonderzoek wordt het Ondernemershuis door ondernemers die hier zijn begeleid beoordeeld met een gemiddelde score van 7,5.
- De groei van het aantal startende ondernemers is in 2019 doorgezet. In 2019 startten vijf ondernemers per week, vooral in de zakelijke dienstverlening, bouwnijverheid en handel. Het Startershuis heeft in 2019 de volgende resultaten behaald (peildatum november 2019): 270 individuele adviesgesprekken, twee events, drie masterclasses, trainingsprogramma 'eigen baas' avondschoon, negen werksessies ter bevordering dienstverlening in het Vechtdal, ontwikkeling onderwijsprogramma (in samenwerking met Alfa-college) en samenwerking sociaal domein (BBZ). Startende ondernemers die door het Startershuis begeleid zijn geven gemiddeld een 8,0 in het klanttevredenheidsonderzoek.
- In plaats van een hackathon hebben we besloten aan de slag te gaan met het traject om te komen tot het Actieplan Werk. Hieruit zijn concrete acties en projecten voortgekomen die door ondernemers en onderwijsinstellingen worden opgepakt.
-

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We geven uitvoering aan de sociaal en ruimtelijke economische ontwikkelagenda ter versterking van de streekfunctie van de kern Hardenberg. Bedrijvigheid met regionale uitstraling wordt bij uitstek in de kern Hardenberg gevestigd en geconcentreerd, waarbij Dedemsvaart aanvullend is ten opzichte van de kern Hardenberg.

We verzorgen de marketing en promotie voor de vestigingsmogelijkheden door onder meer het organiseren van netwerkevenementen en het versturen van digitale nieuwsbrieven.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- De streekfunctie is versterkt met de sociaal-economische agenda door onder andere groei van de werkgelegenheid te stimuleren. Het aantal banen is in 2018 en 2019 toegenomen met resp. 800 en 570. Dit is een groei van resp. 3,5% en 2,2%. De werkloosheid is ondertussen afgenomen van 3,2% in 2018 naar 2,7% in 2019. Het aantal banen in Hardenberg lag nog nooit zo hoog en nog nooit waren er zoveel mensen in Hardenberg aan het werk: 26.800 arbeidsplaatsen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Binnen de regio West-Overijssel vindt onder leiding van de provincie de regionale afstemming plaats ten aanzien van bedrijventerreinen. Het principe is dat de marktvraag het aanbod bepaalt. Binnen dit afstemmingsoverleg zoeken we naar verdere uitbreidingsmogelijkheden voor de diverse soorten bedrijvigheid.

In 2019 is de bedrijventerreinvisie herzien. In de eerste helft van 2020 wordt de visie ter vaststelling aan de raad aangeboden.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Binnen de regio West-Overijssel zijn in 2019 opnieuw afspraken gemaakt over de (her)programmering van de bedrijventerreinen. De afspraken zijn samen gemaakt met de provincie en elf deelnemende gemeenten. De nieuwe afspraken hebben betrekking op de periode 2019-2030. Hardenberg heeft daarin voldoende ruimte gekregen om te voldoen aan de vraag van de ondernemers.
- Het opstellen van de Bedrijventerreinvisie heeft vertraging opgelopen omdat eerst de programmeringsafspraken binnen de regio West-Overijssel moesten worden gemaakt. De visie wordt in de eerste helft van 2020 aan de raad voorgelegd. Aanvullend is met de industriekringen en het Ondernemershuis voor het Vechtdal een uitvoeringsagenda opgesteld. Samen werken we aan de uitvoering.
- Voor een goede dienstverlening is het stroomlijnen van de informatievoorziening van essentieel belang. Het bedrijvenloket, bedrijvenserviceteam en accountmanagement dragen hieraan bij.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Structurele leegstand op bedrijventerreinen wordt samen met de industriekringen gemonitord, (her)gebruik van leegstaand en vrijkomend vastgoed wordt gestimuleerd. Het idee is om hiervoor een soort van vitaliteitsfonds in te richten. Samen met de bedrijventerreinvisie zal dit in de eerste helft van 2020 ter vaststelling aan de raad worden aangeboden.

De gemeente stimuleert overleg met en het inschakelen van stakeholders. Voor de centra van Hardenberg en Dedemsvaart is samen met de stakeholders een breed actieprogramma per centrum opgericht. We geven invulling aan het uitvoeringsprogramma van de Detailhandelsstructuurvisie. Specifieke aandacht is er voor Hardenberg, Dedemsvaart en de vijf grotere kernen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben het voorstel voor een vitaliteitsfonds voorbereid. Deze wordt samen met de Bedrijventerreinvisie in de eerste helft van 2020 aan de raad voorgelegd.
- Voor de aanpak van de centra van Hardenberg en Dedemsvaart zijn verschillende acties besproken met de betrokken middenstandsverenigingen. Het gaat dan onder meer om het concentreren van winkels, het aantrekkelijker maken van het kernwinkelgebied, het tegengaan van leegstand en het verbeteren van parkeergelegenheid.
- In Dedemsvaart zijn verschillende winkels verplaatst naar het kernwinkelgebied. De verlichting van de Marktstraat is verbeterd en de plannen voor schuin parkeren op de Markt zijn in voorbereiding.
- In Hardenberg is een Stadscafé gehouden. Hier is het nieuwe stadsarrangement met de provincie bekrachtigd, waarmee een bedrag van € 250.000 beschikbaar kwam voor initiatieven in het centrum. Dit is ingezet voor onder meer het plaatsen van laadpunten voor e-bikes, het pimpen van de rode bloempotten en het aanbrengen van street-art op de keerwanden in parkeergarage de Gedempte Haven. Daarnaast is een consumentenonderzoek gehouden in het centrum van Hardenberg en zijn enkele gevels verbeterd.
- Van de subsidieregeling 'Stimulering Detailhandel' is minder gebruik gemaakt dan vooraf gedacht.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Evenementen zorgen voor economische spin-off, beleving en levendigheid en leveren een bijdrage aan de attractiviteit van de regio Hardenberg. In dit kader heeft Hardenberg een evenementensubsidie voor evenementen die zonder financiële ondersteuning niet door gaan.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben samen met organisatoren een nieuwe subsidieregeling opgesteld. Deze regeling is begin 2019 door het college vastgesteld. Voor deze regeling hebben wij in 2019 37 subsidieaanvragen ontvangen voor een totaalbedrag van € 277.000. Op basis van de subsidieregeling hebben 23 evenementen een subsidie ontvangen voor een totaalbedrag van € 103.000.

Onze ambitie

We stimuleren een innovatieve en omgevingsgerichte agro- en foodsector door samen met onze partners uitvoering te geven aan de visienota landbouw. We streven naar behoud van een gevarieerd en aantrekkelijk landschap en voeren een actief beleid om de zorg en waardering voor onze natuur te vergroten. We spelen in op burgerinitiatieven voor de versterking van de vitaliteit van de kleine kernen en het versterken van de plattelandseconomie.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De gemeente zorgt samen met haar partners voor de uitvoering van de visie Landbouw, een sector van betekenis. We ondersteunen innovatieve projecten en kennisuitwisseling het gebied van mestverwerking, bodemgezondheid en biomassa, precisielandbouw, diergezondheid, eiwittransitie en regionale ketens voor productie, verwerking en consumptie van voedsel. Wij faciliteren innovatie en het tot stand komen van cross-overs met andere sectoren en partijen door onder meer de samenwerking met het Ondernemershuis voor het Vechtdal en het innovatiecluster Agro & Food van de Regio Zwolle. We onderzoeken of de ontwikkelingsmogelijkheden voor vrijkomende agrarische bedrijfsbehouwing verbeterd kunnen worden door bijvoorbeeld optimalisatie van ruimtelijk beleid en sloop- en saneringsmogelijkheden.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In overleg met de gemeenten Dalfsen en Ommen is een verkenning gestart of we op Vechtdalniveau kunnen samenwerken voor de uitvoering van een landbouwagenda.
- Op het gebied van bodem en biomassa hebben we gewerkt aan de projecten 'Organisch materiaal als bodemverbeteraar' en 'Berm zoekt boer'. Binnen het thema circulaire economie zijn we gestart met een verkenning van de mogelijkheden voor het winnen van hoogwaardige grondstoffen uit organische reststromen.
- Het Ondernemershuis voor het Vechtdal heeft het thema energiebesparing en duurzame energie op agrarische bedrijven opgepakt. Op het gebied van diergezondheid loopt het initiatief 'Animal Life Plus'.
- Op het gebied van regionale afzet van voedselproducten is een platform voor regionaal geproduceerd voedsel ontstaan uit de verkenning naar ketens voor gezonde voeding. Om de product vernieuwing verder te stimuleren is gestart met het traject 'Smaakmakers Vechtdal' waarbij ondernemers ondersteuning krijgen bij het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten.
- We verwijzen initiatieven op het gebied van innovatie en cross-overs actief door naar het Ondernemershuis en Kennispoort Regio Zwolle.
- Een nieuw beleidskader voor erven met kwaliteit is ontwikkeld.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We onderzoeken welke opties voor ondernemers mogelijk zijn om de zorg voor biodiversiteit en landschap te versterken binnen de reguliere agrarische bedrijfsvoering. We spelen in op mogelijkheden voor agrarisch of particulier landschapsbeheer. In 2019 presenteren we een Actieprogramma Natuur waarin de volgende aspecten aan de orde komen: ondersteuning van burgerinitiatieven, agrarisch natuur- en landschapsbeheer, natuuractiviteiten en natuurbeleving, vrijwilligersondersteuning, groene scholen en biodiversiteit in het gemeentelijke groen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Samen met enkele agrarische ondernemers hebben we de mogelijkheden voor natuurinclusieve landbouw verkend rond het projectgebied Vechtrijk Gramsbergen.
- Binnen de regeling Groene Diensten is door extra inzet op controle een aantal overeenkomsten beëindigd, waardoor ruimte is ontstaan voor het aangaan van nieuwe overeenkomsten.
- Het Actieprogramma Natuur is vastgesteld. Er is subsidie beschikbaar voor activiteiten om de biodiversiteit te bevorderen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De gemeente participeert in de uitvoering van het Europese LEADER programma.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Dit jaar is vanuit LEADER het project Insectenexpeditie Reestdal en het project Kastanjehof 2.0 ondersteund. Aanvragen voor onder andere het project 'Vechtdal boert bewust' zijn in voorbereiding. Daarnaast is een aantal vouchers toegekend om projectideeën uit te werken.

Beleidsveld 3: Vrijtijdseconomie

Onze ambitie

We versterken de (verblijfs)recreatieve functie, de toeristische gastvrijheid, imago en promotie. We bevorderen de recreatieve mogelijkheden en stimuleren cross-overs.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Voor het versterken van de (verblijfs)recreatieve functie voeren we het jaarprogramma 'Lange Termijn Agenda Gastvrij Hardenberg' uit. We zetten het project Waardevol Reestdal op. We werken aan uitvoering van meerdere projecten, programma's en visies: bestuurlijke agenda Vechtdal met onder meer het programma 'Aanpak Verblijf', de projecten 'Zorgeloos Genieten Vechtdal' en 'Verrukkelijk Vechtdal next level' en de visie op het vrijetijdslandschap Vechtdal. Vanuit vrijetijdseconomie sluiten we aan op de Human Capital Agenda Regio Zwolle.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Het platform Gastvrij Hardenberg heeft het afgelopen jaar ingezet op gastvrijheid, onderwijs en routing. Daarnaast is samenwerking aangejaagd met behulp van de stimuleringsregeling en is een netwerkevent georganiseerd.
- Naar aanleiding van het eindrapport 'Waardevol Reestdal' zijn stappen gezet naar een organisatorische versterking van de Stichting Ondernemend Reestdal door koppeling met Tourist Info Reestdal. Met een kwartiermaker werken we aan een gezamenlijk gebiedsplan met concrete en gedragen projecten die kunnen leiden tot een LEADER-aanvraag.
- Met behulp van LEADER-middelen wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een businesscase voor het opzetten van een programma voor de koplopers en middenmoters in de verblijfsrecreatie.
- In het regionale traject Vitale Vakantieparken Vechtdal werken de Vechtdalgemeenten samen met de provincie aan een effectieve aanpak van de problematiek aan de onderkant van het recreatieve aanbod. In 2019 is nader onderzoek gedaan naar de huisvesting van doelgroepen en naar ondermijning. Met pilot-parken willen we in de praktijk ervaring opdoen met de mogelijkheden tot vitaliseren of transformeren. Hiervoor is provinciale subsidie aangevraagd.
- Voor 'Zorgeloos Genieten' is in 2019 ingezet op onder meer toegankelijkheidstoetsen en communicatie en promotie met de brochure Zorgeloos Vechtdal, de zorgspecial, inzet van een blogger, winactie, website, en belevingsverhalen.
- In 2019 is de subsidiebeschikking ontvangen voor het project 'Verrukkelijk Vechtdal next level'. Samen met partners zetten we in op productontwikkeling en storytelling om het verhaal van grond tot mond beter te vertellen aan bewoners en bezoekers.
- De input vanuit het traject vrijetijdslandschap heeft geleid tot opzet van de Vechtdal Visie 3.0 (concept): een nieuwe langetermijnvisie samen met ondernemers, overheid en organisaties.
- Samen met ondernemers, onderwijsinstellingen en overheid werken we lokaal aan het opstellen van een actieplan werk voor de volle breedte van de lokale economie. Binnen de Regio Zwolle is ingezet op de organisatie van een sectortafel vrijetijdseconomie.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Voor het versterken van de toeristische gastvrijheid, promotie en imago, ondersteunen we het Informatiepunt (IP) vanuit Gastvrij Hardenberg. We werken aan de doorontwikkeling van de website Visit Hardenberg en de uitvoering van de citymarketingstrategie 'Hardenberg de Kracht van gewoon Doen' binnen het Vechtdal/Visit Oost. We vermarkten Hardenberg binnen Vechtdal-campagnes 'Buiten Spelen' & 'Verrukkelijk Vechtdal'. Het ontwikkelen van een visie op gastheerschap.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- De informatieve functie is weer door het IP vormgegeven met (financiële) ondersteuning vanuit Gastvrij Hardenberg.
- De website Visit Hardenberg is uitgebreid met onder andere een volledige evenementenagenda. De website trok in 2019 meer bezoekers dan het jaar daarvoor.
- De lokale citymarketingcampagne richt zich op de trots van de regio. Thema's die gezamenlijk worden opgepakt met Vechtdal Marketing zijn het wandel- en fietsaanbod, evenementen en de promotie van streekproducten en varen op de Vecht. Nieuwe arrangementen waren in 2019; Kinderfietsroutes Vechtpark en Slag bij Ane. Samen met ondernemers uit het gebied en Vechtdal Marketing werken we aan het arrangement Joggem Rheeze/Diffelen.
- Binnen de Vechtdal-campagnes en de pijlers vanuit het Vechtdal Kompas is Hardenberg goed gepositioneerd, bijvoorbeeld bij de Aspergecampagne.
- Door Marketing Oost is aan de hand van onderzoek (data, benchmark, advies) een eerste concept rapportage gepresenteerd over het gastheerschap in het Vechtdal.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We verbeteren recreatieve mogelijkheden op en langs de Vecht en de Reest binnen de pijler Water Vechtdal Kompas en de netwerkorganisatie Ruimte voor de Vecht. We zorgen voor revisie van het fiets- en wandelnetwerk in Vechtdalverband (Hardenberg-Ommen-Dalfsen). We ronden het projectplan Tien Torens af met realisatie van een aantal topplekken om de identiteit en daarmee de essentie van de Overijsselse Vecht in Hardenberg te beleven in onder andere Vechtpark en in het gebied Rheezermaten.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Op dit moment loopt het traject voor het opstellen van vaarrecreatiebeleid. Hiermee werken we met de gemeenten langs de Vecht, waterschappen en andere betrokken partijen aan een gezamenlijke ambitie, uitstraling, regelgeving en aanpak voor de Vecht.
- In 2019 is in verband met de revisie een eerste inventarisatie uitgevoerd rondom de fiets- en wandelnetwerken in Hardenberg.
- De voorbereidingen zijn gestart voor het aanleggen van een wandelpad in het gebied Rheezermaten.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Voor het stimuleren van de cross overs, voeren we de thema's voeding/smaak en zorg uit de bestuurlijke agenda Vechtdal uit. We zetten cultureel erfgoed in als verhalenlijnen binnen de vrijetijdseconomie. Bij nieuwe Product Markt Partner Combinaties (PMPC) jagen we aan en faciliteren we.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 is gewerkt aan de opzet en uitvoering van de Leader-projecten 'Zorgeloos genieten Vechtdal' en 'Verrukkelijk Vechtdal next level'.
- Samen met partners hebben we een lokale ontwikkelingsagenda Ommerschans opgezet. De ontwikkeling en opzet van een bezoekerscentrum is de eerste prioriteit in dit plan. Vanuit de stimuleringsregeling Gastvrij Hardenberg is een financiële bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van arrangementen met ondernemers rondom Ommerschans.
- In 2019 is de PMPC de Vechtslinger in Hardenberg gelanceerd. Deze sluit aan bij het project 'Zorgeloos genieten Vechtdal'.
- We onderzoeken de vitaliteit van de dagrecreatie-sector in het Vechtdal. Hierbij kijken we ook naar de match tussen dag- en verblijfsrecreatie.

Relatie met verbonden partijen

De Euregio wil een bijdrage leveren aan de welvaart en het welzijn in het grensgebied en het bevorderen van wederzijdse begrip tussen de mensen. De Euregio houdt daarbij rekening met mogelijke culturele verschillen tussen de Nederlandse en Duitse samenleving.

Voor de toelichting op deze verbonden partij verwijzen wij naar de paragraaf verbonden partijen, zoals opgenomen in deze begroting.

Relatie met kaderstellende nota's

- Economische Visie
- Economische Uitvoeringsagenda
- Economisch programma 2025-2030 regio Hardenberg
- Visienota Landbouw, een sector van economische betekenis
- Strategische visie Agro & Food
- Ruimtelijke Economische ontwikkelingsagenda
- Gastvrij Hardenberg: naar een nieuwe LTA en aanpak voor stimulering van de VTE
- Vechtdal Kompas
- Vrijetijdsagenda Regio Zwolle
- VTE-programma Gastvrij Overijssel

Beleidsindicatoren Commissie Depla

Taakveld:	Indicator:	Eenheid:	Bron:
3. Economie	Funcziemenging	%	LISA
		2016	51,5
		2017	51,0
		2018	52,0
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			
3. Economie	Vestigingen (van bedrijven)	Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15 t/m 64 jaar	LISA
		2016	111,8
		2017	113,5
		2018	135,6
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			

Middelen

Bedragen x € 1.000		B 2019 primitief	B 2019 na wijziging	Rekening 2019	Vershil
Baten					
3.1	Bedrijven en ondernemers	315	315	277	-38
3.2	Recreatie en Toerisme	10	7	0	-7
3.3	Landbouw en agribusiness	0	0	53	53
Totaal Baten		325	322	329	7
Lasten					
3.1	Bedrijven en ondernemers	-1.589	-2.044	-1.961	83
3.2	Recreatie en Toerisme	-253	-168	-175	-7
3.3	Landbouw en agribusiness	-197	-274	-226	47
Totaal Lasten		-2.040	-2.486	-2.363	123
Saldo					
3.1	Bedrijven en ondernemers	-1.274	-1.729	-1.684	44
3.2	Recreatie en Toerisme	-243	-162	-176	-14
3.3	Landbouw en agribusiness	-197	-274	-174	100
Totaal saldo		-1.715	-2.164	-2.034	130

4.4 Meedoen

Waar we ons afgelopen jaren richtten op de transformatie van de drie decentralisaties, richten we ons de komende jaren op het verder vormgeven van de transformatie van het brede sociale domein.

De gemeente Hardenberg wil de kwaliteiten van inwoners en de samenleving benutten en versterken. Mensen kunnen vaak meer dan ze zelf denken, al dan niet met hulp van de omgeving. Wij kunnen als gemeente de zelfredzaamheid en de eigen kracht van de inwoners en samenleving bevorderen. Zorg, onderwijs en onderlinge hulp staan centraal. We gaan uit van een betrokken samenleving en zijn daarin een betrokken overheid. De gemeente kenmerkt zich van oudsher als een samenleving met een sterke sociale samenhang. Dit geeft een sterke basis, mensen zijn bereid elkaar te helpen, maar het is hierbij belangrijk dat inwoners ook een vraag durven neerleggen bij de eigen omgeving. Er is vaak enige schroom om dat te doen. Mensen vinden het eenvoudiger om naar de gemeente te stappen met hun vraag. We blijven aandacht houden voor de groep die niet midden in de samenleving staat maar die tussen wal en schip dreigt te raken. Daarbij geldt dat regels moeten, maar dat de mens voorop staat. Mensen die buiten de boot (dreigen te) vallen bieden we een vangnet.

Momenteel zijn er meer vacatures dan werkzoekenden. Daarvan profiteren ook mensen met een uitkering in het kader van de Participatiewet. Mensen met een relatief korte afstand tot de arbeidsmarkt zijn inmiddels aan het werk. De instroom is teruggelopen. Wel wordt het moeilijker om de groep inwoners die nog in de bijstand zit bij werkgevers te plaatsen, gezien de grote afstand tot de arbeidsmarkt van deze groep. Om resultaten te halen moeten we hierop langdurig en intensief inzetten.

Steeds meer dorpen ontwikkelen een eigen visie op de toekomst van hun omgeving, de leefbaarheid en voorzieningen. Wij faciliteren en ondersteunen dit soort initiatieven. Hiervoor willen we nieuwe vormen van samenwerking onderzoeken en ontwikkelen. Ook versterken we bestaande, goedwerkende structuren.

Meerjarendoelstelling en activiteiten

Beleidsveld 1: Participatie en werkgelegenheid

Onze ambitie

We bevorderen zelfredzaamheid en participatie. Zo vinden meer mensen zonder werk een betere aansluiting tot de arbeidsmarkt. We willen een eenduidige benadering van werkgevers. Daarom geven we onder andere via het Dienstenbedrijf, het Werkbedrijf Regio Zwolle en de één-werkgeversbenadering uitvoering aan de Participatiewet.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Wij richten ons als gemeente op dienstverlening aan werkgevers. Zo komen meer mensen met een uitkering of een beperking aan het werk. Hiervoor zetten we in op het maken van (banen)plannen met werkgevers. Daarbij hebben we extra aandacht voor arbeidsgehandicapten en jongeren. Ook participeren wij als gemeente in het Werkbedrijf Regio Zwolle. In dit samenwerkingsverband met veertien gemeenten, UWV, werkgevers, werknemersvertegenwoordiging en onderwijs geven we vorm aan de invulling van de doelstelling. Ontwikkeling naar vermogen is het uitgangspunt. Inwoners die kunnen werken worden begeleid naar werk. Wij bekijken hoe inwoners die niet kunnen werken toch van meerwaarde kunnen zijn; voor henzelf en voor de maatschappij. Uitgangspunt hierbij is maatwerk, waarbij we in eerste instantie uitgaan van wat onze inwoners kunnen en willen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- De werkgeversdienstverlening is gecontinueerd en wordt doorlopend verder verbeterd. Eind 2019 zijn we begonnen met een geactualiseerd regionaal werkplan.
- In ons uitkeringsbestand wordt de afstand tot de arbeidsmarkt steeds groter, omdat de mensen met een kleine of geen afstand tot de arbeidsmarkt door de aantrekkende economie werk hebben gevonden. Desondanks zijn in 2019 zo'n 125 mensen begeleid naar betaald werk en nog eens 125 mensen begeleid naar een werkervaringsplek.
- We hebben alle inwoners met een uitkering goed in beeld. Daarbij kijken we niet alleen naar werk, maar ook naar andere levensgebieden. Ook kijken we naar competenties en vaardigheden, waardoor we ze ook kunnen begeleiden naar beroepen die in eerste instantie niet voor de hand liggen. Onze ICT is hierop aangepast.
- We werken aan het verbeteren van de samenwerking met Samen Doen. Hierbij denken we aan het werken vanuit een integraal plan, gezamenlijke locaties voor Werk & Inkomen en Samen Doen en een gedeelde toegang. Zo maakt het voor de inwoner niet uit of hij zich meldt bij Werk & Inkomen of bij Samen Doen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We ondersteunen het plaatsen van mensen met en zonder een beperking op de arbeidsmarkt. Het liefst in reguliere banen, eventueel met (financiële) ondersteuning. Voor inwoners die wel arbeidscapaciteit hebben, maar vanwege hun arbeidsbeperking niet plaatsbaar zijn bij reguliere werkgevers, is er beschut werk. Waar mogelijk maken we sluitende afspraken met werkgevers, waarbij partijen zich aan elkaar committeren. We doen een integraal aanbod aan werkgevers voor de invulling van vacatures. Dit aanbod komt vanuit de WW (UWV), participatiewet (gemeenten) en WSW (SW-bedrijven). Wij stemmen als gemeente de strategie en het in te zetten instrumentarium regionaal af. We geven werkgevers in de regio op deze manier helderheid over de mogelijkheden. Daarnaast zorgt de lokale uitvoering voor korte lijnen met werkgevers.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We continueren onze aanpak met 'doelgroepers' en nieuw beschut werk. Waar nodig doen we dat met inzet van loonkostensubsidie, jobcoaching en de no-risk-polis. We hebben in 2019 37 extra doelgroepers bij een werkgever geplaatst en 11 extra mensen bij Nieuw Beschut Werk.
- De Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) wordt uitgevoerd door Larcom. Afgelopen jaar hebben wij met Larcom een verbeteringsslag gemaakt op het reëel begroten van de kosten voor WSW. Ook kijken wij of en hoe deze kosten zo minimaal mogelijk kunnen worden. De begroting gaat niet meer uit van de Rijksbijdrage, maar van de daadwerkelijke reële kosten. De inzet van nieuw beschut werk verloopt succesvol. Naast plaatsingen bij Larcom kijken we of het ook mogelijk is mensen bij andere werkgevers te plaatsen.
- Op regionaal (via het werkbedrijf regio Zwolle) en lokaal niveau hebben we afspraken gemaakt met werkgevers. Bijvoorbeeld met Moderna, waar we zijn gestart met een duaal traject (inburgeringsles in combinatie met werk) voor statushouders.
- Alle vacatures en werkzoekenden zijn in één regionaal systeem ingevoerd zodat de kans op een match wordt vergroot. Het instrumentarium en de dienstverlening richting werkgevers zijn regionaal afgestemd en gecoördineerd. Lokaal zijn accountmanagers aan werkgevers gekoppeld.
- We hebben de mogelijkheden onderzocht van het aanbieden van een collectieve arbeidsongeschiktheidsverzekering (AOV) aan ZZP'ers in de gemeente Hardenberg. Hieruit bleek dat al gauw sprake is van (verboden) inkomenspolitiek. Daarnaast zijn er op landelijk niveau tijdens de onderhandelingen over het pensioenakkoord afspraken gemaakt over een verplichte AOV voor ZZP'ers. Voor de zomer van 2020 wordt een kabinetsvoorstel verwacht. We onderzoeken de alternatieve mogelijkheden en de daarbij passende rol voor de gemeente.

Beleidsveld 2: Bijstand en gemeentelijk minimabeleid

Onze ambitie

Het aantal 'huishoudens met een inkomen van minder dan 110% van het sociaal minimum' daalt tot onder de 10%. In 2013 was dit percentage 10,7%. Deze daling bereiken we door preventief, activerend en curatief beleid. We zorgen voor adequate schuldhulpverlening, gericht op preventie en het voorkomen van terugval.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Met partners in het veld werken we aan het versterken van gemeenschappen en gemeenschapszin. We nemen taken niet over van maatschappelijke partners, maar versterken hen en hun waarde. Maatschappelijke partners kunnen Plaatselijk Belangen, kerken of verenigingen zijn, maar ook professionele organisaties. Elkaar vinden en versterken is hiervoor essentieel. Wij hebben als gemeente een verbindende en faciliterende rol door onder andere de bijeenkomsten van de Ontwikkelgroep Minima te organiseren en te faciliteren.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben de Ontwikkelgroep Minima geëvalueerd en een nieuwe impuls gegeven. Dat heeft ertoe geleid dat er tegenwoordig gemiddeld 25 personen aan tafel zitten en zo'n dertig organisaties worden uitgenodigd. Het doel is om informatie uit te wisselen en te netwerken. Betrokkenen geven daarbij aan dat ze elkaar steeds beter weten te vinden.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

In 2018 is het nieuw Armoedebeleidsplan vastgesteld. De integrale intake die sinds januari 2017 onder gemeentelijke vleugels wordt uitgevoerd, heeft een belangrijke rol bij de ontwikkeling van dit plan. Om te monitoren hoeveel inwoners in 2019 van minder dan 110% moeten rondkomen, voeren we een Inkomenseffect Rapportage uit.

In 2019 stellen we het preventieve en activerende beleid vast. We zetten meer in op het financieel voorlichten van ouders en kinderen. Dit komt ook terug in de notitie 'Alle kinderen mogen meedoen' die de gemeenteraad heeft vastgesteld.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 hebben we het beleidsplan geëvalueerd en een nieuw beleidsplan opgesteld dat begin 2020 vastgesteld wordt. Het nieuwe beleidsplan richt zich op het voorkomen en doorbreken van armoede: we willen armoede structureel aanpakken en mensen helpen naar individuele behoefte.
- In 2019 is op verschillende manieren invulling gegeven aan regelluwe bijstand. Zo is een kwartiermaker aangesteld om een verandering teweeg te brengen waardoor we meer werken vanuit 'de bedoeling' en de inwoner centraal stellen. Daarnaast hebben we een nieuw plan waarin kwaliteitsmedewerkers een coachende rol hebben en meer sturen op maatwerk. Een integraal team van consulenten kijkt over de grenzen van diverse wetten en neemt eerder genomen besluiten onder de loep. Zij kijken vanuit verschillende invalshoeken naar wat in de toekomst beter zou kunnen om meer recht te doen aan het effect van de ondersteuning. Daarnaast is in 2019 de 'Nieuwe Poort' gestart. Daarmee krijgen mensen die zich melden bij de gemeente een brede intake.
- In 2019 is het voorstel gedaan voor het opzetten van het 'Pak je kans-fonds'. Inwoners kunnen vanuit dit fonds een bijdrage krijgen die bijdraagt aan hun eigen ontwikkeldoel. Met het 'Pak je kans-fonds' willen we duurzame uitstroom realiseren door onder andere de mismatch tussen werkgevers en werkzoekenden te verkleinen. Daarnaast is de verwachting dat werkenden minder snel terug zullen vallen op overheidsvoorzieningen. Per 1 januari 2020 is het fonds operationeel.
- Uit de Inkomenseffect Rapportage blijkt dat het aantal huishoudens dat leeft onder 110% van het minimuminkomen in 2018 is gedaald naar 7%.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De raamovereenkomst met de Gemeentelijke Kredietbank 2018 loopt eind 2019 af en vraagt om een herziening. In 2019 willen wij aan de slag met een pilot Vroegsignalering om preventie vorm te geven. De pilot heeft als doel om inwoners eerder in beeld te krijgen, zodat zij geen schuldenproblematieken ontwikkelen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 is de schulddienstverlening geëvalueerd. In september is het raadsvoorstel over de schulddienstverlening vastgesteld. Het eerste actiepunten waar in 2019 mee is gestart, is het opstellen van een aanbesteding voor de schulddienstverlening en het optimaliseren van de intakegesprekken intern.
- In februari 2019 zijn we gestart met Vroegsignalering, in samenwerking met Vechtdal Wonen, Vitens en Zilveren Kruis. In september heeft de gemeenteraad besloten om Vroegsignalering in ieder geval nog een jaar te verlengen in 2020, zodat de resultaten zichtbaar kunnen worden gemaakt.

Onze ambitie

We dringen het aantal vroegtijdige schoolverlaters terug. Jongeren moeten in principe een startkwalificatie (havo- of mbo-niveau diploma) behalen. We bieden mogelijkheden voor algemene ontwikkeling van peuters (2,5 tot 4 jaar) en een intensief voorschools aanbod voor doelgroeppeuters (voorschoolse educatie). We bewaken de kwaliteit van de kinderopvang. We integreren het beleid voor leerlingenvervoer in doelgroepenvervoer. We zorgen voor goede afstemming en samenwerking tussen de gemeente en het onderwijs. En we geven uitvoering aan de gemeentelijke zorgplicht voor de onderwijshuisvesting.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De focus ligt op het leggen van verbinding tussen werkgevers en onderwijs, via onder andere het Regionaal Techniekcentrum (RTC) en het Lokaal Opleidingscentrum (LOC+). De gemeente stimuleert en faciliteert de aansluiting van het mbo en waar mogelijk hbo op de arbeidsmarkt. Ook spant de gemeente zich in voor meer afstudeermogelijkheden voor hoger opgeleiden in de regio. Hiervoor zoekt de gemeente samenwerking met mbo- en hbo-opleidingen en werkgevers in de sectoren techniek, toerisme, zorg en zakelijke dienstverlening.

De gemeente streeft naar ontwikkeling van het RTC tot volwaardig techniekcentrum, waarin nieuwe medewerkers voor de maakindustrie worden opgeleid. Waar nodig scherpen we het beleid met betrekking tot schooluitval en thuiszitters aan. In het kader van leerplicht/RMC (regionaal meld- en coördinatiecentrum) voert de gemeente diverse taken en projecten uit, vooral gericht op het voorkomen en vroegtijdig oppakken van schooluitval. In deze aanpak zoeken we de samenwerking met de Samen Doen-teams en de arbeidsmarkt om een goede uitstroom te realiseren.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Er is een reguliere overlegstructuur tussen onderwijs, gemeente en bedrijfsleven (RTC). Hierin wordt intensievere samenwerking gezocht. We bereiden de opzet van een Techniek Agenda voor. Samen met het onderwijs zijn we gesprekspartner van het RTC.
- In de regionale samenwerking RMC Regio IJssel-Vecht werken we aan de uitvoering van onze beleidstaken. Zoals afgesproken in het beleidsplan 2017-2020 zetten we in op onder meer een kwaliteitsimpuls voor de uitvoering van de Leerplicht- en RMC-functie en het in beeld houden en blijven activeren van oud-voortijdig schoolverlaters.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We actualiseren het beleid en de uitvoeringsafspraken voor 2020. Hiervoor stellen we met de voorschoolse voorzieningen en scholen voor primair onderwijs een nieuw Voor- en Vroegtijdige Educatie (VVE) beleidskader 2020-2021 vast. We zetten het scholingsaanbod voor pedagogisch medewerkers voort om de kwaliteit van de VVE verder te verhogen.

In 2019 treden nieuwe kwaliteitseisen voor de kinderopvang in werking. Daarnaast zijn de eisen aan voorschoolse educatie sinds medio 2018 verhoogd. Met de GGD maken we afspraken over uitbreiding van de inzet voor toezicht.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Vanaf 2019 geldt een nieuwe verdeling van de doeluitkering Onderwijs Achterstandenbeleid (OAB) over de gemeenten en de schoolbesturen. Uit deze middelen betalen we de voorschoolse educatie (VVE) voor doelgroepeuters. In de periode 2019-2022 nemen de OAB-middelen fasegewijs toe. Vanaf 2020 gelden extra verplichtingen voor de kwaliteit en de intensiteit van de VVE. Met de instellingen hebben we hier afspraken over gemaakt. Een belangrijk deel van de extra middelen wordt ingezet voor de uitbreiding van het voorschoolse aanbod voor doelgroepeuters van 10 naar 16 uur per week. Ook kunnen deze peuters vanaf 2 jaar instromen in plaats van vanaf 2,5 jaar. We overleggen met de instellingen over de inzet van extra middelen voor het vergroten van de kwaliteit van het aanbod voor doelgroepeuters, bijvoorbeeld door scholing van pedagogisch medewerkers en de inzet van hbo'ers.
- Daarnaast kijken we hoe we een bijdrage kunnen leveren aan het verminderen van achterstanden in het primair onderwijs, door de middelen uit de doeluitkering onderwijskansen in te zetten.
- In 2019 zijn we gestart met Kinderopvang op sociaal-medische indicatie. Met deze regeling kunnen we in complexe gezinssituaties en wanneer dat nodig is tijdelijk reguliere kinderopvang inzetten.
- In 2019 is subsidie verleend voor vijftig VVE-scholingstrajecten voor pedagogisch medewerkers.
- We hebben afspraken gemaakt met de GGD over de inspectie van de VVE-locaties en het toepassen van het herstel aanbod. Alle kinderdagverblijven, locaties voor buitenschoolse opvang en gastouderbureaus en een steekproef van 10% van de gastouderopvangadressen zijn geïnspecteerd in 2019.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Het leerlingenvervoer is sinds medio 2018 onderdeel van het doelgroepenvervoer. We zetten in op een brede visie op vervoer, waar het leerlingenvervoer op aansluit.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Op 1 augustus 2018 is het leerlingenvervoer van Hardenberg en Ommen ondergebracht bij het gezamenlijk aanbestede doelgroepenvervoer. Per 1 augustus 2019 hebben ook de gemeenten Dalfsen en Olst-Wijhe hun leerlingenvervoer hierbij ondergebracht. Eén vervoerder verzorgt nu al het doelgroepenvervoer voor deze vier gemeenten. In 2019 zijn hiervoor alle organisatorische en praktische zaken rond het beheer tussen alle betrokken partijen geregeld. Hardenberg speelt hierin een coördinerende rol.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We implementeren het uitvoeringsprogramma van de visie op afstemming en samenwerking tussen de gemeente en het onderwijs. Deze visie richt zich onder andere op de zorgstructuur in en om de school, de inzet van de ondersteuning, de Participatiewet, voorzieningen op grond van de Wmo en de onderwijshuisvesting.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben met het voortgezet onderwijs en de GGD intensief gewerkt en afgestemd om in het schooljaar 2019-2020 een aantal pilots uit de visie onderwijs en jeugdhulp uit te voeren. Ook in de brede-/lokale schooloverleggen komen onderdelen uit de visie aan bod.
- In het kader van Passend Onderwijs en de Jeugdwet stemmen de schoolbesturen en de gemeenten in de regio hun visies op elkaar af. Onderwijs en gemeenten hebben te maken met dezelfde kinderen of jongeren en dezelfde ouders en streven er beide naar om de gezinnen te helpen en ondersteunen op een praktische manier en zoveel mogelijk in de omgeving van het kind.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We geven verdere invulling gegeven aan het Integraal Huisvestingsplan (IHP) voor onderwijs.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Schoolbesturen en gemeente hebben in 2019 samen verder gewerkt aan het uitrollen van het Integraal Huisvestingsplan 'Stippen op de horizon'.
- Het IHP is op onderdelen wat verouderd en ingehaald door nationale en lokale ontwikkelingen. Daarom hebben we de afspraak gemaakt het IHP te actualiseren. Aan de centrale doelstelling van het IHP om tot minder scholen te komen van een betere kwaliteit en in lijn met de demografische ontwikkeling, doet dat niets af.
- De Nieuwe Veste heeft tijdelijke huisvesting gerealiseerd om de groei van het aantal leerlingen op te vangen.
- De nieuwbouw van De Wegwijzer in Schuinesloot is in 2019 opgeleverd.
- De nieuwbouw van De Wiekslag in Bruchterveld is grotendeels gerealiseerd. De oplevering is gepland begin 2020.
- Er is een begin gemaakt met de uitbreiding en renovatie van De Ravelijn in Den Velde.
- In Balkbrug, De Krim en Marslanden is een locatieonderzoek gedaan om de beste locatie te vinden voor nieuw te bouwen scholen.

Beleidsveld 4: WMO-welzijn

Onze ambitie

We benutten en versterken de kwaliteiten van inwoners en de samenleving. Want mensen kunnen vaak meer dan ze zelf denken, al dan niet met hulp van de omgeving. Wij kunnen als gemeente de zelfredzaamheid en de eigen kracht van de inwoners en samenleving bevorderen. Zo ondersteunen we doelgroepen (jongeren, ouderen, minima, gehandicapten) op basis van het criterium 'zelfredzaamheid'. Hierdoor neemt onze verantwoordelijkheid af. We bieden alleen hulp als het nodig is en gaan uit van maatwerk. Vanuit die betrokkenheid ondersteunen we mantelzorg en waarderen we de vrijwilligers die de hulp oppakken. We zien de vrijwilligers als belangrijke dragers van sociale cohesie, voorzieningen en onderlinge hulp. Daarnaast hebben we een vangnetfunctie voor kwetsbare groepen.

Preventieve gezondheid, de aanpak van gebruik van verslavende middelen en schuldhulpverlening zijn onze aandachtsgebieden.

We willen kwetsbare groepen een bijdrage geven om mee te kunnen doen aan sport, sociale en culturele activiteiten. Ook blijven voorzieningen voor kwetsbare groepen financieel en fysiek bereikbaar.

We streven naar een inclusieve samenleving. Hierin telt iedereen mee en kan iedereen zich verplaatsen en participeren. Ook wanneer sprake is van een fysieke, zintuiglijke of psychosociale beperking.

Steeds vaker krijgen we vragen van dorpen die een eigen visie willen ontwikkelen op de toekomst van hun omgeving, de leefbaarheid en voorzieningen. Wij faciliteren en ondersteunen dit soort initiatieven. Hiervoor onderzoeken we nieuwe vormen van samenwerking, ontwikkelen en versterken we bestaande, goedwerkende structuren en investeren wij in kwaliteitsverbetering van de belangbehartiging van lokale wijk- en buurtgerichte belangengroepen (Plaatselijk Belangen).

Wat wilden we in 2019 bereiken?

In 2019 krijgt het programma 'Sociaal ondernemen' een vervolg. Met dit programma willen we de samenleving meer een kans geven in het krachtenveld dat nu gedomineerd wordt door de overheid en de markt. Rollen veranderen, bekostiging wordt anders en we moeten als gemeente meer loslaten. Dit is nodig om de systeemwereld te laten aansluiten op de leefwereld van de gemeenschappen. Het doel: het versterken van de samenleving, een impuls geven aan preventief beleid en het terugdringen van het onnodig een beroep doen op de individuele voorzieningen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 is een vervolg gegeven aan initiatieven die in voorgaande jaren zijn ontstaan. Hierbij zoeken we de samenwerking met professionele organisaties. Ook stimuleren we professionele organisaties om een bijdrage te leveren aan initiatieven uit de samenleving om zo de samenwerking te versterken.
- Vanuit het Fonds Maatschappelijke Initiatieven zijn verenigingen, vrijwilligersorganisaties of inwoners ondersteund met een incidentele subsidie voor de versterking van de maatschappelijke kwaliteit in de kern, wijk of buurt. In 2019 was in totaal € 100.000 beschikbaar. Hiervoor zijn ruim vijftig aanvragen binnengekomen en grotendeels toegekend.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De ondersteuning aan kwetsbare inwoners gebeurt vanuit de Samen Doen-teams. Bij het uitgaan van de eigen kracht hoort ook keuzevrijheid voor de inwoner. We organiseren de ondersteuning zo dichtbij mogelijk: zowel in fysieke zin als in sociale zin. De vraag of behoefte van de inwoner staat centraal. Wij vragen aan de inwoner om een eigen financiële bijdrage of een bijdrage in natura te doen als tegenprestatie. Een Persoonsgebonden budget (PGB) is ook een mogelijkheid om als inwoner te kiezen voor keuzevrijheid.

Een belangrijk onderdeel voor de ondersteuning van kwetsbare inwoners is de onafhankelijke cliëntondersteuning. De gemeente is hiervoor verantwoordelijk. Dit wordt als gescheiden functie toegevoegd aan het gebiedsteam.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Het Samen Doen team is overgegaan in Samen Doen bv. Daarmee is een definitieve organisatievorm neergezet. Hiermee komt Samen Doen uit de pilotfase. De ondersteuning aan kwetsbare inwoners wordt gecontinueerd. Daarnaast maakt Samen Doen een ontwikkelslag en vindt gerichtere sturing plaats.
- Samen Doen heeft samen met vier aanbieders Thuis Support ontwikkeld. Thuis Support richt zich op het bieden van praktische, breed inzetbare en laagdrempelige ondersteuning aan inwoners, die door een ingrijpende situatie kwetsbaar zijn geworden.
- Zorgbelang Overijssel voert vanaf 2018 de onafhankelijke cliëntondersteuning uit. Inwoners met vragen, zorgen of klachten over zorg, jeugd, werk en inkomen kunnen kosteloos contact opnemen met de daarvoor aangewezen sociaal ombudsvrouw. Zij is onafhankelijk, biedt een luisterend oor en informeert over onafhankelijke cliëntondersteuning. Bij een complexe casus werkt Zorgbelang Overijssel samen met MEE.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Met ingang van 2021/2022 wordt Beschermd Wonen een lokale verantwoordelijkheid. In 2018 hebben wij de eerste stap gezet in het ontwikkelen van een plan van aanpak met als focus een meer lokale aanpak per 1 januari 2021/2022. We geven dit plan verder vorm in 2019.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Het college heeft in juni 2019 de startnotitie vastgesteld met daarin doel, proces en planning voor de beleidsontwikkeling ter voorbereiding op de lokale verantwoordelijkheid voor beschermd wonen.
- In juli 2019 is de gemeente geïnformeerd over het akkoord dat het Rijk met de VNG heeft gesloten over beschermd wonen en maatschappelijke opvang. Met dit akkoord wordt vanaf 2022 een start gemaakt met de decentralisatie van beschermd wonen. De decentralisatie en de feitelijke overgang naar lokale gemeenten gaat vanaf 2022 tien jaar duren. Regionale gemeentelijke samenwerking blijft verplicht. Deze nieuwe ontwikkeling wordt in regionaal verband nader bestudeerd en uitgewerkt. In het bestuurlijk regionaal overleg van oktober 2019 is de opdracht gegeven om informatiebijeenkomsten voor raadsleden te organiseren.
- Binnen het regionaal samenwerkingsverband Beschermd Wonen is besloten met ingang van 2018 de bestemmingsreserve die is gecreëerd te verdelen over de regiogemeenten volgens de afspraken in het convenant. Voor 2019 tot en met 2021 wordt regionaal geen bestemmingsreserve meer aangehouden. Het begrote voordeel ten opzichte van de benodigde middelen (dat anders in de bestemmingsreserve zou zijn gestort), wordt vooraan het betreffende jaar aan de gemeenten uitgekeerd. Dit is voor onze gemeente van 2019 tot en met 2021 jaarlijks €750.000. Het bedrag is opgenomen in de begroting 2019 en toegevoegd aan de centrale egalisatiepost met betrekking tot de 3D's. Begin 2020 maken wij een plan om deze middelen in te zetten om de gewenste lokale transformatie beweging mogelijk te maken. Daarnaast kunnen we hiermee de meerkosten opvangen van intensieve ambulante begeleiding. In het weerstandsvermogen nemen we een bedrag op om het risico af te dekken dat we nu niet meer regionaal opvangen met de bestemmingsreserve. Vanaf 2021 worden de middelen herverdeeld en aan de afzonderlijke gemeenten beschikbaar gesteld, in plaats van de centrumgemeenten. Het is nog onduidelijk welke gevolgen dit heeft voor het beschikbare budget.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We geven de ondersteuning van vrijwilligers de komende jaren vorm langs drie lijnen. We werven vrijwilligers voor het werk (stimuleren) en steunen de vrijwilligers en hun organisaties (faciliteren). Ook verdient het werk van de vrijwilligersorganisaties onverminderd een compliment (waarderen).

at hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben vrijwilligerswerk gestimuleerd via Stichting Present en de Hardenbergse Uitdaging.
- Bij het Servicepunt Vrijwilligerswerk van De Stuw konden vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties terecht voor ondersteuning, informatie, advies, deskundigheidsbevordering, bemiddeling en de digitale vacaturebank.
- De voorbereidingen zijn gestart voor een bijeenkomst in januari 2020 voor vrijwilligersorganisaties over ondersteuningsmogelijkheden en de vrijwilligersverzekering. Ook is gestart met de voorbereiding van de maatschappelijke beursvloer in februari 2020.
- In het najaar van 2019 zijn 212 mensen naar een theatervoorstelling geweest in het kader van de waardering van de vrijwilligers.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

In 2017 hebben we een onderzoek uitgevoerd naar de behoeften en wensen van mantelzorgers op het gebied van ondersteuning en waardering. In 2018 hebben we een uitvoeringsplan opgesteld, waarin het mantelzorgnetwerk de rode draad vormt. We gaan versnippering tegen, versterken samenwerking in het veld en streven naar één loket voor mantelzorg. We gaan bouwen aan het mantelzorgnetwerk. In 2019 moet dit mantelzorgnetwerk operationeel zijn. Senioren kunnen in onze gemeente waardig ouder worden. Daarom sluiten wij een lokaal ouderenakkoord. Hierin maken wij afspraken om doeltreffend te investeren in de juiste zorg en ondersteuning, mantelzorg en vrijwilligerswerk, levensloopbestendige huisvesting en aanpak van eenzaamheid.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Op 8 mei 2019 is het Mantelzorgnetwerk officieel van start gegaan. Met het Mantelzorgnetwerk is één centraal punt gerealiseerd waar mantelzorgers terecht kunnen met hun ondersteuningsvragen.
- In 2019 is gestart met het ontwikkelen van een ouderenakkoord. We hebben met verschillende betrokken partijen hiervoor gesprekken gevoerd. Samen met de partijen werken we thema's uit tot concrete doelen en acties om voor de zomer van 2020 te komen tot een ouderenakkoord.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Wij ondersteunen mensen met een beperking of chronische psychische of psychosociale problemen zoveel mogelijk in hun eigen leefomgeving. Iedereen moet noodzakelijke algemene dagelijkse levensverrichtingen kunnen uitvoeren en een gestructureerd huishouden kunnen voeren. Wij willen zelfredzaamheid en participatie bereiken door individuele begeleiding en groepsbegeleiding. In 2019 bekijken we hoe we het beleid kunnen aanpassen: zo willen we collectieve en algemene ondersteuningsvormen meer doelmatig en efficiënt maken.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 heeft de raad middelen beschikbaar gesteld om nog meer in te kunnen zetten op de transformatie. Hierbij is 'Samen Door' opgesteld met twee programmalijnen: Transformatie en Slim Sturen. Zo is de pilot Thuis Support in Hardenberg vervolgd en willen we starten met de ondersteuningsvoucher. Hiermee kan een inwoner na beëindiging van de maatwerkvoorziening op eigen initiatief nog enkele uren ondersteuning krijgen als de situatie weer dreigt te verslechteren.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Voor inwoners met een inkomen tot 130% van de bijstandsnorm en een chronische zorgbehoefte hebben wij de gemeentelijke collectieve zorgverzekering via Zilveren Kruis. Deze verzekering omvat een aanvullende dekking voor de kosten die chronisch zieken en gehandicapten maken. Dit is een voorliggende voorziening ten opzichte van de aanvraag om individuele bijzondere bijstand. In 2019 blijven we gebruik maken van het aanbod van Zilveren Kruis en blijven wij inzetten op een aantrekkelijk aanbod.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 maakten 1551 mensen gebruik van de gemeentelijke collectieve zorgverzekering. Dit is opnieuw een toename ten opzichte van het jaar ervoor.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Wij bieden een algemene voorziening Huishoudelijke Hulp voor een schoon en leefbaar huis. Deze voorziening heeft een signalerende rol en inwoners kunnen langer zelfstandig thuis blijven wonen. We blijven in 2019 de ontwikkelingen nauw volgen om ervoor te zorgen dat de algemene voorziening Huishoudelijke Hulp blijft aansluiten bij de behoefte van de inwoners.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Momenteel maken 943 inwoners gebruik van de voorziening Huishoudelijke Hulp. Dit is een toename van bijna 30 ten opzichte van 2017. We hebben tien zorgaanbieders gecontracteerd. Inwoners betalen een inkomensafhankelijke bijdrage. Vanaf 2020 valt deze voorziening onder het abonnementstarief.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Wij maken met woningcorporatie Vechtdal Wonen jaarlijks afspraken over de bijdrage aan de realisatie van de Woonvisie. Deze leggen we vast in prestatieafspraken. De sociale aandachtsgebieden zijn een belangrijk onderdeel van het maatregelenplan 2017-2019 en daarmee de prestatieafspraken. In de afspraken leggen we vast wat de bijdrage van de corporatie is op het gebied van leefbaarheid in de buurten en kernen, voorlichting in het kader van seniorenhuisvesting en huisvesting van vergunninghouders.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- De Woonvisie is in het voorjaar van 2019 vastgesteld. Daaraan is een maatregelenplan 2019-2020 gekoppeld. Dit plan vormt de basis van de prestatieafspraken met de woningcorporatie.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

In september 2015 is de nieuwe raamovereenkomst maatwerkvoorzieningen Wmo 2015 Ommen-Hardenberg ingegaan. Deze is tot stand gekomen op basis van een proces van sociaal contracteren en heeft het kenmerk van outputgerichte bekostiging. Dit betekent dat vooraf het te bereiken resultaat en budget van de in te zetten ondersteuning wordt bepaald. De raamovereenkomst is met een jaar verlengd tot september 2019. Dit is de laatste verlenging. In 2018 en doorlopend in 2019 wordt een nieuwe aanbesteding voorbereid.

In 2018 hebben wij ingezet op de transformatie van het leveren van de ondersteuning aan onze inwoners. Zo is de pilot Thuis Support in Hardenberg gestart. Items die in 2019 de aandacht hebben zijn het ontwikkelen van algemene voorzieningen, meer benutten van de professionaliteit van de aanbieder en investeren in het voorliggend veld en preventie.

Per 1 mei 2019 eindigt het huidige contract voor de inkoop van hulpmiddelen. In het voorjaar van 2019 bekijken we of wij het contract verlengen, of dat we opnieuw aanbesteden. Daarbij bekijken we ook of het verstrekken van hulpmiddelen binnen de wettelijke kaders op een andere manier kan plaatsvinden.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 heeft de aanbesteding plaatsgevonden van de maatwerkvoorziening Wmo. In dialoog met de aanbieders is een nieuwe raamovereenkomst opgesteld voor de contractering 2020-2023. In deze raamovereenkomst is met aanbieders afgesproken dat in de ondersteuning meer aandacht wordt besteed aan de borging van de individueel bereikte resultaten. Daarnaast wordt met de aanbieders een transformatieagenda opgesteld. Momenteel hebben 55 aanbieders zich ingeschreven. Tot nu toe voldoen 25 aanbieders aan de gestelde eisen. Binnenkort worden de contracten ondertekend
- We zijn gestart met de aanbesteding voor de hulpmiddelen. Deze aanbesteding wordt begin 2020 afgerond.
- Het abonnementstarief voor maatwerkvoorzieningen en hulpmiddelen is in 2019 ingevoerd. Dit betekent dat inwoners voor een voorziening een bijdrage van € 17,50 per 4 weken betalen, onafhankelijk van de hoogte van hun inkomen. Het bedrag zal voor 2020 overgaan naar € 19 per maand.
- De tarieven voor zowel de maatwerkvoorzieningen als de algemene voorzieningen stijgen als gevolg van de CAO's die in 2019 zijn afgesloten.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Er is een integrale oplossing voor het vervoer gerealiseerd. Door samenwerking met negen gemeenten is het doelgroepenvervoer voor Wmo vervoer sociaal, Wmo vervoer naar dagbesteding, jeugdvervoer en leerlingenvervoer regionaal geregeld. Dit leidt tot een efficiënt en effectief vervoerssysteem dat past bij de individuele wensen van de inwoners. Ook zorgt de kracht van het regionaal samenwerken ervoor dat het vervoer betaalbaar en van kwalitatief hoog niveau blijft. De kennis, ervaring en ideeën van de inwoners, de gemeenten en de vervoerders spelen een prominente rol waarbij continue doorontwikkeling mogelijk is.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- 2019 draaide om de implementatie en realisatie van het brede doelgroepenvervoer. Op 1 augustus 2018 is het brede doelgroepenvervoer gecontracteerd. In 2018 is een deel gestart en per 1 augustus 2019 zijn de laatste twee gemeenten toegevoegd; Dalfsen en Olst-Wijhe. In regionaal verband hebben we regelmatig afstemming en trekken we gezamenlijk op om samen met de betrokken partijen een doorontwikkeling te realiseren.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We streven naar een samenleving waarin iedereen telt en waarin iedereen zich kan verplaatsen en vanzelfsprekend kan participeren. Ook als sprake is van een fysieke, zintuiglijke of psychiatrische aandoening. Vanuit de drie thema's wonen, werk en vrije tijd werken wij samen met stakeholders waaronder inwoners, ervaringsdeskundigen en ondernemers aan concrete actiepunten. Dit doen we om ons doel, een inclusieve samenleving, te bereiken en de titel Meest Toegankelijke Gemeente ook in 2020 weer te verdienen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Veel gebouwen zijn gescreend op toegankelijkheid. Waar nodig zijn aanpassingen gedaan. Ook de openbare ruimte wordt toegankelijker doordat de kloof tussen het fysieke en het sociale domein is verkleind.
- In het nieuwe woonprogramma heeft wonen met zorg een goede plek heeft gekregen.
- We hebben inwoners met een beperking begeleid naar werk.
- De Special Olympics zijn georganiseerd.
- Inclusie is een begrip dat steeds vaker op de agenda komt bij collega's. Samen met stakeholders hebben we belangrijke stappen gezet in het ontwikkelen van een lokale inclusieagenda. We hebben een oriëntatie en inventarisatie uitgevoerd op basis van het VN Verdrag Handicap ter voorbereiding op de lokale inclusieagenda. In april 2020 willen we de lokale inclusieagenda vaststellen.
- We willen een publiekscampagne opzetten rond de titel Meest Toegankelijke Gemeente. Om dit proces zorgvuldig te doorlopen stellen wij voor om de komende vier jaar € 20.000 per jaar beschikbaar te stellen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De gemeente, het COA en andere betrokken partijen werken nauw samen bij een vroege integratie en participatie. Gezamenlijk zorgen we ervoor dat de bewoners ervaring opdoen met taal, werk, opleiding, het opbouwen van een netwerk om hun integratie te bevorderen. Zowel professionele als vrijwilligersorganisaties zijn betrokken bij het ontwikkelen/aanbieden van diverse projecten zoals Aan de Slag, het buddy project, de sportinstuif, fysiek inlooppunt InBeeld en culturele- en taalactiviteiten.

Bij de inburgering van statushouders in de gemeente Hardenberg werken we aan de volgende doelstellingen: investeren in participatie en integratie vanaf dag 1, snellere begeleiding naar werk, meer inzetten op taal, opbouwen sociaal netwerk en aandacht voor gezondheid, versterken van elkaar (meer samenwerking tussen partijen).

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 hebben de verschillende organisaties de samenwerking gezocht om projecten meer te verbinden, een grotere groep asielzoekers te bereiken en meer gebruik te maken van elkaars vrijwilligers.
- Het COA heeft de gemeente verzocht op grond van de Bestuursovereenkomst AZC Hardenberg de modaliteit van het AZC (omzetting van een aantal reguliere plaatsen naar pre-pol plaatsen) te wijzigen. De aanleiding was onder andere de achterstand van de IND. Het college heeft na afweging van alle consequenties en in afstemming met de omwonenden van het AZC, besloten hiermee in te stemmen. De raad is hierover schriftelijk geïnformeerd.
- In 2020 start de voorbereiding van het raadsbesluit tot het beëindigen of continuering van het AZC in Hardenberg. De continuering is als mogelijke optie voor vijf jaar in de Bestuursovereenkomst opgenomen.
- Met diverse projecten en pilots is gewerkt aan het behalen van de doelstellingen op het gebied van inburgering van statushouders, zoals de inzet van een regisseur statushouders die een werkproces heeft opgesteld, empowerment trainingen voor vrouwelijke statushouders, we hebben diverse werkstages en leerwerkplekken gerealiseerd en we hebben de samenwerking met Moderna en Larcom versterkt om duale trajecten (taal en werk) te ontwikkelen.
- Per 1 januari 2021 treedt de nieuwe Wet Inburgering in werking. Gemeenten krijgen dan de regie op inburgering en hebben een actieve rol in de begeleiding van statushouders naar integratie, participatie en (betaald) werk. De inburgering wordt breder gepositioneerd binnen het sociale domein en het niveau van het inburgeringsexamen wordt verhoogd van A2 naar B1. In 2020 stellen we een nieuw Plan van Aanpak op. De gemeenteraad wordt hierin meegenomen.

Relatie met verbonden partijen

De *stichting LOC* is de beherend vennoot van het LOC in Hardenberg waarin een verscheidenheid aan instellingen zijn gehuisvest op het gebied van cultuur, onderwijs en werk. De opzet van het gebouw is gericht op samen werken en samen wonen.

De *Unit Sociale Recherche* is belegd in een lichte gemeenschappelijke regeling en wordt uitgevoerd door de gemeente Zwolle. De sociale recherche draagt bij aan het voorkomen en de opsporing van fraude met de door de gemeente uit te voeren sociale zekerheidsregelingen. Langdurige en/of intensieve opsporingstrajecten worden uitgevoerd door de sociale recherche. Door de sociale recherche op regionale schaal in te zetten binnen een samenwerkingsverband, wordt er preventief ingezet op fraude, is de regionale samenwerking met diverse partijen zoals de politie, Belastingdienst en UWV versterkt, is de risicospreiding relatief groot en wordt kennis regionaal verspreid en gedeeld.

Voor een nadere toelichting op deze verbonden partijen wordt hier verwezen naar de paragraaf verbonden partijen, zoals opgenomen in deze begroting.

Relatie met kaderstellende nota's

- Kadernota Sociaal Domein
- Beleidsplan Samen Doen
- IHP primair onderwijs "Stippen op de horizon"
- Lokaal gezondheidsbeleid 'Samen Gezond in Hardenberg' 2016 - 2019

Beleidsindicatoren Commissie Depla

Taakveld:	Indicator:	Eenheid:	Bron:
4. Onderwijs	Absoluut verzuim	Aantal per 1.000 leerlingen	DUO
		2016	4,8
		2017	6,3
		2018	2,7
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:	Betreft inschrijvingen. Leerplicht ziet er op toe dat alle leerlingen staan ingeschreven. Leerlingen die DUO als absoluut verzuim hanteert, zijn bij teamleerplicht bekend.		
4. Onderwijs	Relatief verzuim	Aantal per 1.000 leerlingen	DUO
		2016	19
		2017	17
		2018	18
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:	Leerlingen die zijn ingeschreven maar de school niet bezoeken, staan bekend als relatief verzuim. Denk aan luxeverzuim, spijbelen, te laat komen. Op deze meldingen gaat team leerplicht meteen in.		
4. Onderwijs	Vroegtijdig schoolverlaters zonder startkwalificatie (vsv-ers)	% deelnemers aan het VO en MBO onderwijs	Ingrado
		2016	1,1
		2017	1,0
		2018	1,4
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			
6. Sociaal domein	Banen	Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd 15 - 64 jaar	LISA
		2016	574,4
		2017	562,9
		2018	680,1
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			
6. Sociaal domein	Jongeren met een delict voor de rechter	% 12 t/m 21 jarigen	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
		2016	1
		2017	1
		2018	0
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:			

6. Sociaal domein	Kinderen in uitkeringsgezin	% kinderen tot 18 jaar	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
		2016	<i>n.n.b.</i>
		2017	<i>n.n.b.</i>
		2018	4
		2019	<i>n.n.b.</i>
Eventuele toelichting:			
6. Sociaal domein	Netto arbeidsparticipatie	% van de werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de beroepsbevolking	CBS
		2016	67,6
		2017	68,9
		2018	70,5
		2019	<i>n.n.b.</i>
Eventuele toelichting:			
6. Sociaal domein	Werkloze jongeren	% 16 t/m 22 jarigen	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
		2016	<i>n.n.b.</i>
		2017	<i>n.n.b.</i>
		2018	2
		2019	<i>n.n.b.</i>
Eventuele toelichting:			
6. Sociaal domein	Personen met een bijstandsuitkering	Aantal per 10.000 inwoners	CBS
		2016	256,85
		2017	259,1
		2018	242,6
		2019	232,8*
Eventuele toelichting:	*Cijfer op basis van 1e halfjaar 2019.		
6. Sociaal domein	Lopende re-integratievoorzieningen	Aantal per 10.000 inwoners van 15 - 64 jaar	CBS
		2016	276,55
		2017	298,6
		2018	307,5
		2019	<i>n.n.b.</i>
Eventuele toelichting:			

6. Sociaal domein	Jongeren met jeugdhulp	% van alle jongeren tot 18 jaar	CBS
		2016	8,0
		2017	8,6
		2018	9,0
		2019	9,6
Eventuele toelichting:	*Cijfers op basis van 1e halfjaar 2019.		
6. Sociaal domein	Jongeren met jeugdbescherming	% van alle jongeren tot 18 jaar	CBS
		2016	1,2
		2017	1,3
		2018	1,2
		2019	1,2*
Eventuele toelichting:	*cijfers op basis van eerste halfjaar.		
6. Sociaal domein	Jongeren met jeugdreclassering	% van alle jongeren van 12 tot 23 jaar	CBS
		2016	0,2
		2017	0,2
		2018	0,2
		2019	0,2
Eventuele toelichting:	* Cijfers op basis van 1e halfjaar 2019.		
6. Sociaal domein	Cliënten met een maatwerkarrangement WMO	Aantal per 10.000 inwoners	GMSD
		2016	<i>n.n.b.</i>
		2017	<i>n.n.b.</i>
		2018	<i>n.n.b.</i>
		2019	<i>n.n.b.</i>
Eventuele toelichting:	Geen cijfers beschikbaar		

Middelen

	Bedragen x € 1.000	B 2019 primitief	B 2019 na wijziging	Rekening 2019	Vershil
Baten					
4.1	Participatie en werkgelegenheid	542	563	1.005	442
4.2	Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	13.119	13.445	13.625	179
4.3	Onderwijs en educatie	731	1.299	1.009	-290
4.4	WMO-welzijn	1.157	1.255	2.197	941
	Totaal Baten	15.549	16.562	17.836	1.273
Lasten					
4.1	Participatie en werkgelegenheid	-13.639	-13.231	-13.019	212
4.2	Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	-20.290	-19.141	-18.925	215
4.3	Onderwijs en educatie	-9.213	-9.991	-9.701	289
4.4	WMO-welzijn	-11.824	-13.949	-14.481	-532
	Totaal Lasten	-54.965	-56.311	-56.127	185
Saldo					
4.1	Participatie en werkgelegenheid	-13.097	-12.669	-12.014	654
4.2	Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	-7.170	-5.695	-5.300	395
4.3	Onderwijs en educatie	-8.481	-8.691	-8.692	-1
4.4	WMO-welzijn	-10.667	-12.693	-12.284	409
	Totaal saldo	-39.416	-39.749	-38.291	1.458

4.5 Gezond en vitaal

Vanuit het beleidsplan 'Samen gezond in Hardenberg 2016-2019' werken we aan de gezondheid van onze inwoners. We maken gezonde keuzes makkelijker, voorzien inwoners van goede informatie en zetten in op preventieve activiteiten en een gezonde leefomgeving.

In de afgelopen twee jaar hebben wij gewerkt vanuit de programma's van onder andere Vitaal Vechtdal, Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG) en middelengebruik. Dit doen we samen met de GGD, de zorgverzekeraar, de combinatiefunctionarissen en Samen Doen. Ook in het preventie- en handhavingsplan en in de omgevingsvisie hebben wij de verbinding gelegd met de gezondheidsnota. In 2019 zijn we gestart met het opstellen van een nieuw gezondheidsbeleid.

We werken in diverse kernen en buurten aan een gezonde leefomgeving. Onze activiteiten leren ons dat het voor inwoners met een ongezonde leefstijl lastig is om ongezond gedrag aan te passen. Ons accent moet meer komen te liggen op het voorkomen van het ontstaan van ongezond gedrag.

Preventie werkt het best op jonge leeftijd. De opbrengst van investeren in kinderen en jongeren is het grootst. Aan de ene kant omdat jong geleerd, oud gedaan is. Aan de andere kant plukken kinderen langer de vruchten van de investeringen. Maar de kost gaat voor de baat uit. Interventies die op lange termijn kosteneffectief zijn, kunnen op korte termijn niet effectief lijken. Dit vraagt om een lange adem.

Onze ambitie

De gezondheid en vitaliteit van de inwoners neemt toe. Inwoners doen minder snel een beroep op zorg en ondersteuning. We bevorderen een gezonde leefstijl. We gaan door met het alcoholmatigingsbeleid. We werken samen in de brede school. Combinatiefunctionarissen werken aan de gezondheidsambities. Samen met inwoners realiseren we speelmogelijkheden in de openbare ruimte.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Er is een lokale gezondheidsnota opgesteld. Daarin staan de volgende speerpunten: een integrale aanpak voor gezondheidsbevordering, inzicht verbeteren in de gezondheidssituatie van onze inwoners, stimuleren van een gezonde leefomgeving, actieve en gezonde leefstijl voor jongeren (met nadruk op alcoholmatiging en gezond gewicht), meer inzet op preventieve ouderenzorg (met name eenzaamheid en sport en bewegen).

Vitaal Vechtdal richt zich op de preventieve werking van de verschuiving van aandacht voor zorg en ziekte naar gezondheid en gedrag. Daarvoor zetten we in op een betere samenwerking tussen financiers (zorgverzekeraars en gemeenten) en zorgverleners. De gemeente spant zich in voor behoud en de regionale functie van streekziekenhuis in Hardenberg. Dit wordt samen met de ontwikkeling van zorggerelateerde voorzieningen nabij het ziekenhuis met zorgpartners en marktpartijen opgepakt.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Eind 2019 zijn we begonnen met de voorbereiding van de Nota Lokaal Gezondheidsbeleid 2020-2023. Hierin zoeken we nadrukkelijk de verbinding met de Omgevingsvisie, het economisch beleid, het inclusiebeleid, het ouderenakkoord en armoedebeleid.
- We monitoren de gezondheidssituatie van onze inwoners via de vierjaarlijkse GGD-monitor. In 2019 bleek uit de kindermonitor dat 98% van de ouders de gezondheidssituatie van hun kind(eren) als (zeer) goed ervaart. De GGD-monitor is in 2019 samengegaan met de Proscop monitor (zorgsector) in de IJssellandscan. Daardoor is het inzicht verbreed.
- We zijn gestart met de voorbereidingen voor een ouderenakkoord.
- De Stuw is gestart met een pilot waarin ouderen worden bezocht om te vragen wat ze nodig hebben om langer thuis te blijven wonen. Deze pilot liep over in het project 'Veilig en Vertrouwd Thuis'. In dit project gaan vrijwilligers op huisbezoek bij 75-plussers en brengen ze vraag en aanbod bij elkaar om ouderen langer zelfstandig thuis te laten wonen.
- In de kernen Kloosterhaar en Bergentheim hebben we met de huisarts, fysiotherapie-, en diëtistenpraktijk een project opgezet om zo'n dertig mensen te begeleiden naar een gezonde leefstijl.
- In de Krim zijn we gestart met aan de pilot 'Samen in Beweging'. In het eerste jaar van het project brengen we de situatie van kwetsbare inwoners in beeld in samenwerking met beleidsmakers, lokale stakeholders, professionals en inwoners. Op basis daarvan maken we een plan van aanpak voor effectief bewezen (onderdelen van) interventies.
- In Dedemsvaart en Hardenberg is Walking Football opgestart.
- Vitaal Vechtdal kreeg rijkssubsidie om een impuls te geven aan de rol van preventiecoalitie. In 2019 zocht het bestuur naar een doorontwikkeling van de ambities, doelstellingen en structuur. Die werd gevonden en geconcretiseerd in een nieuw programmaplan dat inmiddels in uitvoering is.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Het alcoholmatigingsbeleid is uitgebreid met middelengebruik. Hiervoor is een plan van aanpak ontwikkeld dat de relatie legt tussen handhaving, zorg en preventie. In het kader van dit plan zetten we de bestaande preventie- en handhavingsactiviteiten voort en voeren we deze uit. We leggen meer het accent op preventie onder jongeren door de verbinding te maken met de gezonde leefstijl. Hiervoor gebruiken we sport en cultuur als middel.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Hardenberg is één van de zes pilotgemeenten in Nederland die onderzoeken of de succesvolle IJsslandse aanpak van middelengebruik ook hier toepasbaar is. Binnen Hardenberg is Dedemsvaart de proeftuin. In februari 2019 zijn de uitkomsten van de nulmeting van het onderzoek onder jongeren op het voortgezet onderwijs in Dedemsvaart gedeeld en geduid. Daarbij waren onder meer de scholen, GGD IJsselland, De Stuw, huisartsen, Cultuurkoepel, politie, Tactus en Vitaal Vechtdal betrokken. Deze partijen hebben twee focusgroepen gevormd om interventies uit te werken rond de thema's ouders/scholen en vrije tijd/scholen. De partners en betrokken inwoners ondertekenden in september een preventieakkoord om met ons te werken aan de gezondheid van de jongeren in Dedemsvaart. In het kader van het IJsslands model is een pilot gestart waarbij extra activiteiten worden aangeboden aan jongeren. Doel is alternatieve prikkels te bieden om daarmee middelengebruik te verminderen.
- Halt heeft zeven voorlichtingslessen gegeven op het voortgezet onderwijs en dertig lessen op het basisonderwijs. Tactus heeft in de Praktijkschool/Rebound lessen gegeven over verslaving. Ook op het mbo heeft Tactus een aantal lessen gegeven. De docenten van het Alfa-college hebben zich verdiept in vroegsignalering. Twee voortgezet onderwijscholen en één basisschool hebben gebruik gemaakt van de ondersteuning voor het thema genotmiddelen.
- Ouders van leerlingen uit de tweede klas van het voortgezet onderwijs hebben een oudervoorstelling van Hotspot aangeboden gekregen. Hierin wordt nagespeeld hoe kinderen door hun omgeving verleid worden tot het uitproberen van middelen. Hun kinderen zagen ook een voorstelling van Hotspot. Tactus heeft een groep ouders ondersteuning geboden bij de omgang met problematisch gedrag van hun kind.
- Veertien sportverenigingen en drie cultuurverenigingen hebben gebruik gemaakt van het aanbod om een verdiepingsslag te maken om hun vereniging meer te ontwikkelen voor de jeugd. Dit jaar hebben drie verenigingen ondersteuning gevraagd bij het rookvrij maken van het sportpark. Ook zijn verschillende andere locaties ondersteund in het rookvrij worden. In overleg met verschillende partijen zijn bij drie overlastsituaties sport- en cultuuractiviteiten ingezet om verdere overlast tegen te gaan.
- De politie en de gemeentelijke boa's hebben controles uitgevoerd bij verschillende evenementen en in de horeca. Er zijn twee blaasacties georganiseerd bij evenementen waar veel jeugd op af komt. Ook hebben de aanvragers van evenementenvergunningen polsbandjes gekregen waarmee jongeren onder de 18 herkenbaar waren. Het evenementenbeleid is uitgebreid met het advies om geen lachgas te verkopen en geen 0.0% te schenken aan minderjarigen. Boa's zijn gericht gaan controleren op overlast van jeugd.
- De IKPas-campagne (30 dagen stoppen met drinken van alcohol) is dit jaar beperkt ondersteund. Dit had te maken met de verandering van de campagnedatums. Desondanks hebben zich in januari 92 mensen aangemeld. De deelname in maart was lager. In het kader van stoppen met roken heeft de gemeente de Stoptober-campagne ondersteund. Er zijn twee cursussen georganiseerd voor mensen die wilden stoppen met roken. Hieraan hebben in totaal 380 mensen deelgenomen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

In de brede school werken kinderopvang, primair onderwijs, sportverenigingen, culturele instellingen, plaatselijk belangen en welzijnsorganisaties samen. Vanuit een gezamenlijke visie wordt gewerkt aan het versterken van de ontwikkelingskansen van kinderen, in het bijzonder de meest kwetsbare kinderen. We geven uitvoering aan doelstellingen gericht op voor- en vroegschoolse educatie (VVE), jeugdzorg, vitaliteit en gezondheid, sport en cultuur.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In Bergentheim, Heemse, Baalder en Baalderveld is een gezamenlijke gezondheidsweek gehouden.
- Stichting CPO Chrono en Stichting Welluswijs Kindcentra hebben de krachten gebundeld om kinderopvang en onderwijs integraal te organiseren. Ook onderwijsstichting Arcade en kinderopvangorganisatie Kinderwereld zijn een dergelijke samenwerking aangegaan. Kinderdagverblijf Eigenwijz en basisschool De Akker in Gramsbergen hebben een intentieverklaring ondertekend en willen uitgroeien tot een Integraal Kindcentrum (IKC). Het IKC Rheezevee heeft 18 oktober officieel haar deuren geopend. Dit is een samenwerking tussen CBS Rheezevee en kinderopvang de Beestenboel.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De inzet van de combinatiefunctionarissen heeft bijgedragen aan het ontstaan van netwerken en samenwerkingsverbanden. Ook zoeken zij verbinding met de Samen Doen teams. Zo zetten de combinatiefunctionarissen in op de volgende gemeentelijke ambities: de preventieve zorg, het verhogen van ontwikkelingskansen van kinderen, vitaliteit, gezondheid, zelfredzaamheid, participatie en versterking van de sociale infrastructuur. De inzet van de combinatiefunctionarissen is gericht op het ontwikkelen van een vraaggericht activiteiten aanbod voor kinderen in de voorschoolse periode, primair onderwijs, voortgezet onderwijs, (jong-) volwassenen en ouderen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Hardenberg krijgt voor de komende jaren subsidie voor de inzet van 15,1 fte (was 13,5) combinatiefunctionarissen. Het werkplan is aangepast waarbij de afspraken met partners uit de onderwijs-, welzijn- en cultuursector zijn gecontinueerd. De extra subsidie zetten we in om op incidentele basisactiviteiten voor bestaande en nieuwe programma's, zoals het IJslandse model.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Hardenberg heeft zich aangesloten bij de landelijke beweging 'Jongeren Op Gezond Gewicht' (JOGG). Naast activiteiten met de combinatiefunctionarissen, richt dit project zich vooral op voorlichting over bijvoorbeeld gezonde voeding. De bestaande activiteiten op het gebied van sport en bewegen spelen hierin een belangrijke rol.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Hardenberg heeft met het uitvoeringsprogramma 'Gewoon Gezond' het afgelopen jaar stevig ingezet op het creëren van een gezonde omgeving. Dit zien we vooral in een stijging van het aantal basisscholen dat met gezond beleid bezig is, het aantal sportverenigingen dat aandacht heeft voor een gezonde(re) leefstijl, het aantal dorpen dat integraal inzet op een gezonde omgeving en het aantal gezonde initiatieven dat dit jaar weer is georganiseerd.
- Ter ondersteuning van de projecten is de website www.gewoongezond.info aangepast. Naast inspiratie en achtergrond biedt de website nu ook een overzicht van lopende lokale initiatieven.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Investeren in vernieuwing van speelmogelijkheden in de openbare ruimte door bewonersinitiatieven te ondersteunen via het op te richten fonds maatschappelijke initiatieven.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben voor 2019 en 2020 een incidenteel budget begroot van € 25.000 per jaar voor bewonersinitiatieven voor aanleg van nieuwe speelgelegenheden. Dit budget is opgenomen en wordt uitgegeven via het fonds maatschappelijke initiatieven. We hebben samen met inwoners het 'actief bos' in De Krim en het beweegparcours Vechtpark in Hardenberg gerealiseerd. Het multisportveld in Dedemsvaart, multisportveld Vlasakkerstate en een groen schoolplein voor de Morgenster worden in 2020 opgeleverd.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De Stichting Hartveilig heeft een spreidingsplan voor aed's gerealiseerd binnen de gemeente Hardenberg. De gemeente subsidieert deze stichting om de exploitatie van de aed's en de continuïteit van het aantal vrijwilligers te waarborgen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Stichting Hartveilig heeft het spreidingsplan aed's gerealiseerd. Met ingang van 2019 zijn 101 aed's geplaatst in de gemeente Hardenberg. In 2019 is verdere uitvoering gegeven aan het zogenaamde adoptieplan waarbij invulling is gegeven aan het verfijnen van het netwerk.

Onze ambitie

De Samen Doen teams bieden toegang tot alle vormen van ondersteuning en hulp. Kinderen, jongeren, ouders en professionals kunnen eenvoudig informatie vinden over of hulp krijgen bij opvoeden en opgroeien. De signalering van zorgen en problemen is zo georganiseerd dat in een vroeg stadium hulp kan worden gegeven. Hierbij gaan we uit van de eigen kracht, de inzet van de hulp in de directe leefomgeving van het gezin en een integrale benadering. We gaan aan de slag met de doorontwikkeling van het resultaatgericht inkopen van de jeugdhulp op regionaal niveau om meer grip te krijgen op de kosten.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De gemeente ziet toe op de nieuwe manier van werken (meer risicogericht) van de jeugdgezondheidszorg (JGZ) in samenwerking met de vindplaatsen (onder andere de voorschoolse voorzieningen de scholen).

We continueren de preventieve opvoedingsondersteuning, zoals het consultatiebureau, en de samenwerking tussen de Jeugdgezondheidszorg en de scholen en de voorschoolse voorzieningen, (school)maatschappelijk werk en het jongerenwerk. We blijven inzetten op de eigen kracht en het sociale netwerk van jongeren en gezinnen. We gaan door met de samenwerking met andere toegangen naast het Samen Doen team, zoals de huis- en kinderartsen.

Om problemen vroegtijdig te signaleren en op tijd hulp te kunnen bieden, versterken we de samenwerking met de voorschoolse voorzieningen en het onderwijs. Ook de JGZ en Samen Doen teams werken hier samen aan. De uitwerking van de visie onderwijs/zorg in 2019 draagt hieraan bij.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In september 2019 heeft het Algemeen Bestuur van de GGD IJsselland onder de noemer 'Samen onze krachten bundelen' besloten in te zetten op versterking van de preventieve functie van de JGZ in het voorveld. Hiermee moeten hulpvragen zo mogelijk 'genormaliseerd' worden, en wordt de inzet van zwaardere jeugdzorg zoveel mogelijk voorkomen. Om dit te bereiken wordt intensiever ingezet op de basistaken JGZ, onder andere een betere samenwerking met de voorschoolse voorzieningen en het onderwijs.
- We werken samen met professionals, aanbieders en ouders aan de lokale transformatie. Er ontstaan mooie initiatieven zoals de samenwerking tussen het Samen Doen team en de huisartsen, de ontwikkeling om de domeinen onderwijs en jeugdhulp te integreren en recente ontwikkelingen om ouders in een echtscheidings situatie beter te ondersteunen ten behoeve van de kinderen.
- Per 1 januari 2019 is de jeugdhulp van het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) overgedragen aan de gemeenten. Voor de overdracht ontvangen we middelen via een decentralisatie uitkering. Aan het einde van 2018 is deze transitie voorbereid met partners van de gemeente Hardenberg en het COA. We willen de route van jeugdhulp voor kinderen uit het asielzoekerscentrum zo veel mogelijk laten aansluiten op de reguliere routes voor onze inwoners. Met de VNG is afgesproken dat eind 2019 gemeten wordt hoeveel de daadwerkelijke kosten bedragen, en of voor het jaar 2020 een bijstelling van de middelen wordt verwacht.
- Jongeren kunnen sinds 1 juli 2018 tot hun 21e in hun pleeggezin blijven. De gemeente is verantwoordelijk voor de financiering van deze verlengde pleegzorg. Pleegzorg als vorm van verlengde jeugdhulp, zoals beschreven in de Jeugdwet, blijft mogelijk vanaf 21 jaar tot 23 jaar. We vinden het belangrijk te blijven kijken naar wat een jongere nodig heeft en tijdig samen een toekomstplan te maken, zodat we de ondersteuning bieden die nodig is. Gemeenten worden hiervoor gecompenseerd via de meicirculaire, het is nog onduidelijk welk effect dit heeft op het beschikbare budget.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

In 2019 werken we verder aan de doorontwikkeling van het resultaatgericht bekostigen van de jeugdhulp. Hierbij staat steeds meer het te behalen resultaat centraal, in plaats van het in te zetten jeugdhulp product. Daarnaast werken we aan een regionale monitor waarin de prestaties van aanbieders zichtbaar worden.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We gaan het huidige model doorontwikkelen naar een model waar we resultaatgericht toewijzen, maar 'PxQ' financieren. Dit doen we om meer grip te krijgen op de uitgaven voor Jeugdhulp. De data-analyse op basis van de regionale en lokale monitor is hierbij belangrijk. Deze data-analyse toont de trends en ontwikkelingen, zodat we meer en beter kunnen sturen.

Beleidsveld3 : Begraafplaatsen**Onze ambitie**

We zorgen voor voldoende graven. We bieden meer verschillende opties bij de uitgiftetermijnen van graven. Waar nodig bieden we hierin maatwerk. We gaan door met bovengronds ruimen: na het vervallen van het grafrecht wordt de grafsteen geruimd.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We actualiseren de beheerverordening begraafplaatsen. We ruimte grafstenen van graven waarvan het grafrecht is vervallen. Op de begraafplaats Gramsbergen nemen we een nieuw grafveld in gebruik en leggen we de benodigde paden aan.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- De beheerverordening begraafplaatsen dateert uit 2005. Sinds die tijd is een aantal zaken veranderd, zoals de differentiatie in tarieven en termijnen. We passen de beheerverordening aan, zodat deze weer aansluit bij de actuele praktijk. Dit is nu in voorbereiding.
- We gaan door met bovengronds ruimen.
- Op de begraafplaats in Gramsbergen dreigt de komende jaren een tekort aan graven te ontstaan. Daarom hebben we een nieuw grafveld aangelegd. Om de begraafplaats verder te kunnen uitbreiden, is de grond van het mortuarium aangekocht.

Relatie met verbonden partijen

De gemeenten in IJsselland hebben een gemeenschappelijke gezondheidsdienst (GGD) voor de uitvoering van de taken van de publieke gezondheidszorg. De GGD beschermt en bevordert de gezondheid. Zij richten zich op het verminderen van ongelijkheid in de kans op goede gezondheid onder inwoners van de regio IJsselland (missie, juni 2012). GGD staat voor een gezonde samenleving. GGD IJsselland is een gemeenschappelijke regeling en houdt zich voor 11 gemeenten in IJsselland (ruim 517 duizend inwoners) onder andere bezig met het opsporen en bestrijden van gezondheidsrisico's, een gezonde en veilige omgeving en een gezonde leefstijl. De GGD participeert ook in Vitaal Vechtdal.

Sinds 1 januari 2015 zijn wij als gemeente verantwoordelijk voor (onder andere) de uitvoering van de Jeugdwet. Deze Jeugdwet verplicht ons om in regionaal verband samen te werken indien dat voor een doeltreffende en doelmatige uitvoering van deze wet aangewezen is (artikel 2.8 lid 1 Jeugdwet).

In de regio IJsselland werken wij met nog 10 andere gemeenten samen en hebben we door het aangaan van een Gemeenschappelijke Regeling Uitvoeringsorganisatie Jeugdzorg IJsselland (GR) invulling gegeven aan genoemde verplichting. Sinds 2018 is de uitvoeringsorganisatie en het programmamanagement samengevoegd tot een Bedrijfsvoeringsorganisatie met de naam: Regionaal Serviceteam Jeugd IJsselland voor de uitvoering van de inkoop, contractmanagement, (financiële) administratie, monitoring en uitvoering van regionale thema's.

Voor een nadere toelichting op deze verbonden partijen verwijzen wij naar de paragraaf verbonden partijen, zoals opgenomen in deze begroting.

Relatie met kaderstellende nota's

- Beleidsnota Sociaal Domein "Samen Doen".
- Lokaal gezondheidsbeleid 'Samen Gezond in Hardenberg' 2016 - 2019

Middelen

Bedragen x € 1.000		B 2019 primitief	B 2019 na wijziging	Rekening 2019	Vershil
Baten					
5.1	Openbare gezondheidszorg	531	531	399	-132
5.2	Jeugdgezondheidszorg	0	0	1	1
5.3	Maatsch.begeleiding en advies	0	0	0	0
5.4	Welzijnswerk	0	0	0	0
5.5	WMO Welzijn	0	0	0	0
Totaal Baten		531	531	399	-131
Lasten					
5.1	Openbare gezondheidszorg	-1.444	-1.342	-1.308	34
5.2	Jeugdgezondheidszorg	-17.513	-18.894	-19.780	-886
5.3	Maatsch.begeleiding en advies	-737	-659	-665	-6
5.4	Welzijnswerk	-2.237	-2.013	-2.007	6
5.5	WMO Welzijn	-3.262	-2.819	-2.992	-173
Totaal Lasten		-25.193	-25.728	-26.752	-1.024
Saldo					
5.1	Openbare gezondheidszorg	-914	-811	-909	-97
5.2	Jeugdgezondheidszorg	-17.513	-18.894	-19.779	-885
5.3	Maatsch.begeleiding en advies	-737	-659	-665	-6
5.4	Welzijnswerk	-2.237	-2.013	-2.007	6
5.5	WMO Welzijn	-3.262	-2.819	-2.992	-173
Totaal saldo		-24.662	-25.197	-26.352	-1.155

4.6 Samen leven

Het gebied rond de Vecht is en blijft volop in ontwikkeling. Het programma Ruimte voor de Vecht heeft in 2019 een vervolg gekregen. Met ingang van 2019 wordt het programma getrokken door een gezamenlijk gefinancierd kernteam met vertegenwoordigers namens provincie, waterschappen en gemeenten. Hardenberg heeft het voorzitterschap gekregen over het Breed Bestuurlijk overleg van het programma Ruimte voor de Vecht.

Naast de al langer bestaande doelen op het gebied van waterveiligheid, natuur en economisch-toeristische ontwikkeling, werken we onder meer aan natuur-inclusieve landbouw om zo bij te dragen aan houdbare en duurzame landbouw. Daarnaast krijgt de klimaatopgave meer nadruk. Het accent voor de gemeente ligt op het benutten van de gebruiksmogelijkheden en het vermarkten van de economische kansen.

Sport en bewegen houdt mensen sociaal en actief. Voldoende beweging kan welvaartsziekten voorkomen. Sporten heeft ook een belangrijke sociale functie. De sportaccommodaties zijn vaak belangrijke ontmoetingspunten in de kernen. We werken aan een goed sportvoorzieningsniveau, dat voor iedereen toegankelijk is. We zoeken daarbij naar bundeling en samenwerking. Hierbij wordt de rol van vrijwilligers steeds belangrijker om voorzieningen in stand te houden. Sport en bewegen wordt ook steeds vaker ingezet om andere gemeentelijke doelen te bereiken op het gebied van gezondheid, armoede, jeugd en ouderen.

Kunst en cultuur maken deel uit van onze samenleving en zijn zichtbaar op verschillende plekken in de gemeente. Ze vormen een basisvoorziening en dragen bij aan het welbevinden van onze inwoners. Vanuit zes programma's zetten we in op actieve deelname aan kunst en cultuur, waarbij we aansluiten bij vragen en behoeften van met name jongeren. Daarnaast willen we onze inwoners kennis laten maken met verschillende culturele activiteiten en ze uitnodigen deel te nemen aan het bloeiende verenigingsleven.

Meerjarendoelstelling en activiteiten

Beleidsveld 1: Openbaar groen en openluchtrecreatie

Onze ambitie

We werken aan het behoud van een groene omgeving. We zetten in op ecologisch bermbeheer en gebruiken bermmaaisel als grondstof. We nemen maatregelen om de overlast van de Eikenprocessierups te verminderen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Het verschravingsbeheer wordt uitgebreid tot ongeveer 35% van het areaal. We gaan samenwerken met het waterschap en lokale agrariërs om bermmaaisel te verwerken als bodemverbeteraar op landbouwgronden. In samenwerking met groene groepen organiseren we een meerjarig project om de aandacht voor biodiversiteit te bevorderen. We herplanten bomen en organiseren de nationale boomfeestdag. We bestrijden eikenprocessierupsen op een natuurvriendelijke manier.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- We hebben veranderingen doorgevoerd in het maaien van bermen om de biodiversiteit te bevorderen. Het afvoeren van maaisel is uitgebreid, zodat een meer kruidenrijke berm ontstaat. Daarnaast zijn we minder gaan maaien, om insecten de kans te geven te overwinteren en zich voort te planten. Met plukveldjes hebben we gewerkt aan bewustwording voor meer bloemen en kruiden in het openbaar groen. Door de droogte viel het resultaat dit jaar tegen. De veldjes zijn daarom in het najaar opnieuw ingezaaid, zodat volgend jaar meer bloemen te zien zijn.
- We zorgen voor een duurzaam hergebruik van groene reststoffen. Dit zijn grondstoffen voor bodemverbetering en verbetering van het bodemleven. We zijn van start gegaan met twee pilots op dit onderwerp; de pilot Berm zoekt Boer en de pilot waarbij we blad hergebruiken in de plantsoenen.
- Omdat wij het belangrijk vinden dat de gemeente het goede voorbeeld geeft, hebben we in de begroting budget opgenomen om tenminste één boom te herplanten voor elke gekapte boom. Wij willen iedere nieuwe generatie meegeven dat de zorg voor bomen en de groene omgeving belangrijk is. Daarom hebben we meegedaan met de nationale boomfeestdag. Ook hebben we inmiddels twee Tiny Forests aangeplant. In 2020 volgt aanplant van nog twee Tiny Forests.
- De overlast van eikenprocessierupsen is in 2019 sterk toegenomen. Het zorgde voor veel klachten en een grote druk op de eerstelijns gezondheidszorg. De bestrijding door het wegzuigen van nesten is sterk uitgebreid. Daardoor zijn de kosten fors opgelopen. De aanpak voor 2020 richt zich op meer preventieve bestrijding en een monitoringsysteem om gerichte maatregelen te kunnen nemen. Daarnaast nemen we maatregelen om natuurlijke bestrijders te stimuleren. Met de nestkastjesactie hebben we inwoners hiervan bewust gemaakt. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV) en de provincie hebben het initiatief genomen om de beheersing van de eikenprocessierups meer te coördineren en praktijkonderzoek te doen voor verbetering van de aanpak. De gemeente Hardenberg heeft zich hierbij aangesloten.
- We bieden groenstroken aan voor verkoop en verhuur. In 2019 lag de nadruk op Dedemsvaart, Hoogenweg en Slagharen. Afgelopen jaar zijn ruim driehonderd zaken opgepakt en dit heeft geleid tot meer dan honderd contracten (verkoop en verhuur).
- In 2019 zijn zes mensen met een doelgroepenregistratie ingezet in het groeiseizoen als aanvulling op de collega's met een SW-status. Twee van hen zijn bij ons begonnen op een werkervaringsplaats. Zij hebben tijdens deze periode een succesvolle aanvraag gedaan voor een registratie in het doelgroepenregister. De inzet van vijf van deze doelgroepers wordt volgend jaar gecontinueerd. Door de opgedane ervaring is hun loonwaarde gestegen.

Onze ambitie

Wij houden oog voor recreatie en toerisme in de groene ruimte en werken daarbij samen met verschillende partijen aan o.a. de bevaarbaarheid van de Vecht en uitbreiding van natuur en recreatie langs de Vecht in Gramsbergen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

- Zorgen dat er een nieuw vaarbesluit voor de Vecht komt, die meer mogelijkheden biedt voor recreatie en toerisme.
- Opstellen van een plan voor aanlegvoorzieningen in het Vechtpark.
- Opstellen van een ontwikkelingsvisie voor de Vecht in Gramsbergen.
- Afronding van het Vechtpark, o.a. door realisatie van een trimbaan, toilet- en kleedruimte voor kanoërs en realisatie van het deelplan Baalderuiterwaard.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Sinds het voorjaar van 2019 zijn de sluzen in de Vecht klaar voor gebruik en is de Vecht bevaarbaar van Zwolle tot en met de Haandrik. In het samenwerkingsverband werken we aan het opstellen van een vaarbeleid. Een nieuw vaarbesluit moet de toename van passanten over de Vecht reguleren. De aanvraag van de vergunning die hiermee samenhangt is vertraagd vanwege de nationale stikstofproblematiek.
- Voor de aanleg van extra aanlegvoorzieningen in het haventje in Hardenberg zijn tijdelijke maatregelen genomen. Met een participatieproces hebben we een plan opgesteld voor herinrichting van de haven. Dit plan wordt uitgewerkt voor uitvoering in 2020-2021. De wens voor aanlegvoorzieningen bij Gramsbergen wordt meegenomen in het project Vechtrijk Gramsbergen.
- Het Vechtpark bij Hardenberg is nog niet helemaal af. In het laatste onderdeel, Baalder Uiterwaard, konden we niet alle gronden verwerven waarop we gehoopt hadden. In 2019 is samen met het waterschap en de provincie gewerkt aan een oplossing met draagvlak in het gebied. Het ziet ernaar uit dat de uitvoering in 2020 kan plaatsvinden. Daarnaast zijn in het Vechtpark een aantal nieuwe elementen gerealiseerd, zoals de trimbaan en het gebouw voor de kanovereniging. Deze zijn gerealiseerd in het kader van het Tien Torenplan. Voor het behoud van de patrijzen zijn twee patrijzen-akkertjes aangelegd.
- Voor de Vecht bij Gramsbergen zijn we samen met het waterschap en de provincie gestart om samen met bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties een plan op te stellen voor dit gebied, onder de projectnaam Vechtrijk Gramsbergen.

Onze ambitie

De gemeente streeft naar passende voorzieningen op het gebied van cultuur, sport, zorg, winkelgebieden en onderwijs. Het onderhoud en de exploitatie van de sport- en cultuur-accommodaties is een gedeelde verantwoordelijkheid. Met het oog op de streekfunctie moet het voorzieningenniveau in Hardenberg en Dedemsvaart voldoende aantrekkelijk blijven. In de kleinere kernen moet in ieder geval één ontmoetingsplek aanwezig zijn. Om de voorzieningen op peil te houden zijn 'samenwerking en bundeling' en 'gelaagdheid' leidende principes van gemeentelijk beleid. Sportverenigingen vervullen steeds vaker een actieve, maatschappelijke rol en leveren zo een positieve bijdrage aan de leefbaarheid in de wijk, buurt, dorp of stad.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

De Turnsport wordt in Hardenberg aangeboden door Turn- en Sportcentrum Hardenberg (TSH). Bij gebrek aan een passende accommodatie heeft TSH een fabriekshal gehuurd en met eigen middelen 'omgeturnd' tot turnhal. Daarnaast maakt men nog gebruik van een aantal lokale, gemeentelijke zalen voor training en uitvoeringen. TSH heeft ongeveer vierhonderd leden. De gemeente wil meedenken over een oplossing om de turnsport voor Hardenberg te behouden als daar voldoende maatschappelijk draagvlak voor is. Een belangrijk criterium is de rechtsvorm die daarbij past: de verenigingsvorm.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Turn-, en Sportcentrum Hardenberg (TSH) heeft de verenigingsvorm gekregen. Het bestuur richt zich op korte termijn op de continuïteit van de activiteiten. We hebben met het bestuur en de onderwijssector gesproken over de wens en mogelijkheden voor een volwaardige turnaccommodatie in Hardenberg. Aangezien de huidige hal nog beschikbaar is, richten we ons hiervoor op de periode 2020-2024.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Er is jaarlijks een bedrag van € 250.000 beschikbaar voor vervanging van de toplaag van de kunstgrasvelden. Voetbalvereniging Gramsbergen ervaart een veiligheid- en capaciteitsprobleem op de parkeerplaats van het sportpark. De vereniging heeft een verzoek ingediend om de parkeerplaats bij het sportpark uit te breiden en opnieuw in te richten voor € 125.000. Ook bij sportpark De Kei in Slagharen kampen de beide voetbalverenigingen met problemen op het parkeerterrein. Door de slechte afwatering ontstaan gevaarlijke situaties. Het water blijft staan en dat veroorzaakt naderhand gladheid. Daarnaast is de indeling van de parkeerplaats slecht. Hier is een verzoek ingediend om de parkeerplaats aan te pakken voor een bedrag van € 220.000. De zwemaccommodaties realiseren gemeentelijke doelstellingen op het gebied van sport, (zwem-) veiligheid, recreatie en gezondheid. Bij de buitenbaden leveren werkgroepen vanuit Plaatselijk Belang een bijdrage aan de exploitatie door de inzet van vrijwilligers. Het doel is om de exploitatie aan de inwoners over te dragen.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- De toplaag van het kunstgrasveld in Bergentheim is vervangen. De korfbalvelden van sportpark Kruserbrink staan nu op de planning om vervangen te worden.
- In 2019 is gestart met de voorbereidingen om de parkeerterreinen van de sportparken in Slagharen en Gramsbergen uit te breiden en opnieuw in te richten.
- De Stichting Beheer Onder Ons de Krim heeft dit jaar de volledige exploitatie van zwembad Onder Ons gedraaid. Daarbij was wel personele ondersteuning vanuit de gemeente nodig vanwege krapte op de arbeidsmarkt.
- Het effect van het Sportbesluit (vervallen van btw-compensatie voor stichtingen) zorgde voor een verhoging van de gemeentelijke exploitatiebijdrage. Beide zaken dwongen tot een heroriëntatie op de exploitatie in de Krim.
- De Vrienden van het Dorpshuis droegen bij aan de werkzaamheden in de Hattemat, Gramsbergen. De besparingen zijn geïnvesteerd in een nieuwe attractie om de kwaliteit van het bad te verhogen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Waar mogelijk stimuleert en ondersteunt de gemeente samenwerking van clubs en organisaties, waardoor sportvoorzieningen effectiever worden benut.

Op sportpark de Boekweit in Dedemsvaart zijn drie sportverenigingen gevestigd: korfbalvereniging Avereest en de voetbalverenigingen SV Dedemsvaart en SCD'83. Privatisering van de kleedgebouwen was voorzien in 2018, in de begrotingsvergadering van 2015 heeft de raad hiervoor € 525.000 beschikbaar gesteld. Beide voetbalverenigingen maken gezamenlijk gebruik van de sterk verouderde kleedaccommodatie. De voetbalverenigingen hebben gezamenlijk een plan gemaakt voor één club- en kleedgebouw. Volgens onze regels kan men aanspraak maken op extra financiering, maar daarmee is het gat tussen de gemeentelijke bijdrage en de begrote investering nog niet gedicht. De verenigingen vragen om een extra bijdrage van € 250.000.

In 2019/2020 is herinrichting van sportpark De Boshoeck voorzien. De verwachte kosten hiervan worden geschat op € 1.500.000. Met de verenigingen is een scenario uitgewerkt.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Het gezamenlijke plan van de beide voetbalverenigingen, waarvoor de raad € 675.000 beschikbaar stelde, is uiteindelijk verworpen. De voetbalverenigingen konden niet tot overeenstemming komen over de gezamenlijke bouw van de accommodatie. Dit leidde tot vertraging in het proces en een mogelijke oplossing wordt pas in 2020 voorzien.
- In 2019 is gestart met de voorbereidingen voor de herinrichting van sportpark De Boshoeck. Met de verenigingen is een scenario uitgewerkt waarbij de hockeyclub verplaatst naar de wijk Marslanden. Uitvoering van de eerste werkzaamheden begint in 2020. Dan wordt het natuurgrasveld van voetbalvereniging HHC alvast omgebouwd naar een kunstgrasveld. De kosten van de totale herinrichting van De Boshoeck worden geschat op € 2.250.000.
- Stichting Exploitatie Sporthal de Meet heeft een plan van aanpak opgesteld voor functionele en technische verbetering van de sporthal. De gemeente Hardenberg heeft budget gereserveerd in de meerjarenbegroting voor 2019 (aanpak installaties en douches) en 2022 (aanpak gevel). De stichting heeft gevraagd of de renovatiegelden meer verspreid over de jaren en eerder beschikbaar kunnen worden gesteld, zodat het werk door inzet van betrokken leden en aannemers over een langere periode kan plaatsvinden. In 2019 is een bedrag beschikbaar gesteld van € 188.000 en in 2020 wordt € 245.000 beschikbaar gesteld voor de werkzaamheden. Inmiddels heeft de stichting met behulp van de beschikbaar gestelde bedragen een grote stap kunnen zetten in het opknappen van de sporthal.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Verenigingen bieden leden de mogelijkheid om te bewegen en elkaar te ontmoeten. Daarnaast stellen steeds meer verenigingen zich open voor de brede gezondheid van hun leden, bijvoorbeeld door sportparken rookvrij te maken of een gezond aanbod in de kantine te bieden. Ook durft men buiten de poort te kijken en een aanbod te doen voor niet-leden. Deze ontwikkeling stimuleren en faciliteren we.

Hardenberg heeft zich in 2014 aangesloten bij de landelijke JOGG-aanpak (Jongeren Op Gezond Gewicht). Met JOGG wordt ingezet op een gezonde jeugd in een gezonde omgeving. In Hardenberg en Ommen heeft de aanpak de naam 'Gewoon Gezond' gekregen. We werken samen met zo veel mogelijk partijen en mensen in de directe omgeving van kinderen en jongeren. Binnen de aanpak is wijk- en dorpsgericht werken een uitgangspunt.

Het aantal Gezonde Scholen is van drie scholen in 2015 gestegen naar zestien scholen in 2018. Ook in 2019 gaan we met scholen aan de slag om dit vignet te behalen. Een ander mooi resultaat zijn de gezonde dorpen en wijken. Sinds 2017 is dit uitgebreid van één naar inmiddels vijf werkgroepen in de verschillende dorpen (Slagharen, Heemse, Kloosterhaar en Mariënberg). Voor de jonge doelgroep is er aandacht als het gaat om de gezonde leefstijl. Zes locaties doen mee met het project Smakelijke Moestuinen en de wens is om dit in 2019 verder uit te breiden.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Met het uitvoeringsprogramma 'Gewoon Gezond' stimuleren we een gezond verenigingsbeleid bij sport- en beweegaanbieders. Dit doen we door ze te informeren, te ondersteunen en te adviseren. Daarnaast betrekken we ze bij verschillende campagnes zoals 'rookvrije generatie' en Stoptober. In 2019 hebben we drie sportverenigingen actief ondersteund. Sport- en beweegaanbieders vinden het zelf ook steeds belangrijker om rookvrij te worden en nemen zelf het initiatief hiertoe. In september is de bijeenkomst 'Binden en behouden van jongeren' gehouden in Dedemsvaart. Hier waren veertien sportverenigingen en twee cultuurverenigingen aanwezig. We hebben elf scholen en acht kinderopvanglocaties ondersteund bij het organiseren van een waterweek of gezondheidsweek.
- We hebben twee scholen ondersteund bij het behalen van het gezonde schoolvignet. In vijf dorpen of wijken maken we deel uit van de werkgroep die werkt aan een gezonde omgeving. Na drie jaar hebben we het project 'Smakelijke Moestuinen' in 2019 geëvalueerd. Drie kinderopvanglocaties willen het project voortzetten in 2020. De overige drie zien het project als opstap en gaan zelfstandig door. In een eventuele volgende ronde willen we ook nieuwe locaties toevoegen.
- Naast bovenstaande initiatieven hebben we verschillende initiatieven opgepakt, zoals het combitrefbaltoernooi, sportmarkt Dedemsvaart en Hardenberg, recreatieve triathlon en FitGaaf in Slagharen.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Hardenberg is GIDS-gemeente (Decentralisatieregeling Gezond In De Stad). Op basis hiervan ondersteunen we initiatieven op wijk-, en buurtniveau op het gebied van gezonde leefstijl en omgeving. Uitgangspunt is dat inwoners op basis van de lokale situatie tot een vraag komen en vervolgens vanuit intrinsieke motivatie via samenwerking tot oplossingen komen. In 2019 ronden we twee projecten af gericht op gezonde leefstijlontwikkeling. Na de evaluatie breiden we uit naar andere kernen.

We werken aan een Omgevingsvisie waarin inwoners de ruimte krijgen om de gezonde leefomgeving vorm te geven.

Sinds 2016 is de inzet van 10 fte combinatiefunctionarissen verdeeld over externe partners (ook cultuur). Daarbij is rekening gehouden met gemeentelijke doelstellingen. De combinatiefunctionarissen werken in het primair en voortgezet onderwijs, en in welzijn-, sport en zorgorganisaties. Doel is meer en beter bewegen in een gezonde omgeving (voeding, alcohol, roken, sociaal veilig).

In het nationaal Sportakkoord zijn afspraken gemaakt over uitbreiding van de Rijksregeling. Dat biedt de mogelijkheid om de inzet te verhogen bij bestaande partners of nieuwe partners te voorzien.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- De twee projecten gericht op gezonde leefstijlontwikkeling in het zuiden van de gemeente Hardenberg zijn afgerond. Na de evaluatie en monitoring bleek dat de individuele resultaten teleurstellend waren. Procesmatig was het wel succesvol: de lokale samenwerking tussen professionals en gemeente is verbeterd. Ook bieden de resultaten inzichten voor toekomstig beleid. Naast deze projecten zijn vanuit deze middelen bewonersinitiatieven ondersteund om de buurt beweegvriendelijker te maken.
- De ontwikkeling van de Omgevingsvisie was een doorlopend proces waarin aandacht is voor Gezondheidsaspecten van de leefomgeving.
- -Hardenberg krijgt voor de komende jaren subsidie voor de inzet van 15,1 fte (was 13,5) combinatiefunctionarissen. Het werkplan is aangepast waarbij de afspraken met partners uit de onderwijs-, welzijn- en cultuursector zijn gecontinueerd. De extra subsidie zetten we in om op incidentele basisactiviteiten voor bestaande en nieuwe programma's, zoals het IJlandse model. De gemeentelijke combinatiefunctionarissen ondersteunen het bewegingsonderwijs en werken aan programma's als JOGG en middelengebruik.
- In oktober 2019 is met enkele maatschappelijke partners een intentieverklaring ondertekend om te komen tot een lokaal sportakkoord voor de gemeente Hardenberg. Naast de ambities vanuit het landelijke sportakkoord krijgen hier lokale thema's en vraagstukken een plek. Het resultaat moet een breed gedragen lokaal sportakkoord zijn met programma's, projecten en activiteiten die het domein van sport en bewegen in brede zin vertegenwoordigen.

Onze ambitie

De gemeente wil de actieve deelname aan culturele activiteiten en evenementen vergroten. Daarbij sluiten we aan bij vragen en behoeften vanuit de verschillende kernen en wijken.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

'Nieuwe' en 'jonge' organisaties krijgen in de komende jaren tijd en ruimte om zich te positioneren, waardoor meer kinderen en jongeren een kans krijgen hun talenten te ontwikkelen. We sluiten aan bij de vraag van verenigingen en van jongeren. We stimuleren en borgen de afstemming en samenwerking tussen organisaties, aanbieders en primair onderwijs.

In 2017 is in nauw overleg met de bibliotheek de toekomstvisie 'De maatschappelijke rol van de bibliotheek 2018 en volgende jaren' opgesteld. In 2019 wordt verdere uitvoering gegeven aan dit plan, waarbij de bibliotheek meer bijdraagt aan de realisatie van gemeentelijke doelstellingen zoals sociale cohesie, maatschappelijke participatie en cultuureducatie.

Cultuureducatie en talentontwikkeling dragen bij aan een levendig cultuurklimaat. De samenwerking tussen de culturele aanbieders wordt gestimuleerd, waardoor meer kinderen en jongeren in aanraking komen met verschillende facetten van cultuur. We borgen de samenwerking en streven naar doorgaande (leer-)lijnen tussen het voorschoolse, binnenschoolse en naschoolse aanbod.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Wij zijn in gesprek met de Stichting Hafabra over de nieuwe subsidieregeling Amateurkunst, die met ingang van 2020 in werking treedt. We sluiten een nieuwe uitvoeringsovereenkomst 2020-2023 af met de stichting, waarin we afspraken vastleggen over activiteiten voor de jeugdleden van de aangesloten muziekverenigingen.
- Via een breed en vraaggericht cultuuraanbod brengt Cultuurkoepel Vechtdal kinderen en jongeren onder en na schooltijd in aanraking met kunst en cultuur. Hierbij werkt Cultuurkoepel Vechtdal samen met verschillende partijen of verbindt zij verschillende partners met elkaar.
- De bibliotheek sluit aan bij de sterk veranderende samenleving en wordt steeds meer een plek voor ontmoeting, deelname aan projecten en een plek om te studeren of om te werken. Mensen kunnen bij de bibliotheek terecht voor hun persoonlijke ontwikkeling zodat ze actief kunnen (blijven) meedoen aan de samenleving. De bibliotheek biedt diverse projecten en activiteiten aan gericht op leesbevordering en leesplezier in de voorschoolse periode, basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Daarnaast richt de bibliotheek zich op de ondersteuning van de basisvaardigheden (schrijven, rekenen en digitale vaardigheden).
- De resultaten van de enquête over binnen- en buitenschoolse cultuureducatie, uitgevoerd door de Stichting Kind & Cultuur Hardenberg en Cultuurkoepel Vechtdal, zijn in 2019 gepresenteerd aan het onderwijs en worden meegenomen bij de uitwerking van het Bestuurlijk Kader Cultuur en Onderwijs Overijssel 2019-2026. Dit Kader is op 6 maart 2019 ondertekend door de gemeente Hardenberg, de provincie Overijssel en bijna alle schoolbesturen die binnen onze gemeentegrens werkzaam zijn. Het Bestuurlijk Kader moet leiden tot een lokaal convenant tussen gemeente, schoolbesturen, scholen, culturele instellingen en overige partners, waarin heldere afspraken staan over inhoud, tijd en budget op het gebied van cultuuronderwijs.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

Vanuit sociale vraagstukken of vanuit een behoefte in een kern of wijk worden onder leiding van een kunstenaar kunstprojecten of culturele activiteiten georganiseerd. Inwoners dragen inhoudelijk of artistiek bij aan het realiseren van een kunstwerk of het organiseren van een evenement. Kunst en cultuur vormt hierin een belangrijke verbindingsfactor in de samenleving.

Het bevorderen en borgen van de samenwerking tussen ondernemers, detailhandel, horeca en culturele partijen. De inzet van een cultuurmakelaar wordt gecontinueerd. Deze cultuurmakelaar zetten we in om partijen te verbinden en samen te werken aan een gezamenlijke programmering of evenement. We stimuleren de samenwerking tussen culturele partijen om de levendigheid in het centrum van Hardenberg te versterken.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In de wijk Baalder ontstond in 2018 het idee vanuit het Vechtdal College om een graffiti-project gericht op leefbaarheid en educatie op te zetten met de kunstklassen en de jongeren uit de buurt. Dit project is in juni 2019 succesvol afgerond samen met de in de buurt gelegen basisscholen, de jongeren en het Vechtdal College.
- In Slagharen werkt een jonge kunstenaar aan een plan voor een legale graffiti-muur. In dit project wordt samengewerkt met omwonenden en de basisschool.
- In november 2019 presenteerde de cultuurmakelaar de inventarisatie van het culturele klimaat en de samenwerking tussen de culturele partners in de gemeente Hardenberg aan het culturele veld en de cultuurwethouder. We kijken samen met het culturele veld naar een mogelijk vervolg hierop.
- In oktober 2019 is een groep kunstenaars uit Dedemsvaart gestart met het peilen van behoefte en draagvlak onder meerdere kunstenaars om te komen tot een collectief en een daarbij behorende locatie.
- De Zeven Koloniën van Weldadigheid werken samen aan het uitdragen van het gezamenlijke verhaal van armoedebestrijding door werk in de landbouw en sociale verheffing. Helaas is de Ommerschans door het adviesorgaan van het Werelderfgoedcomité als onvoldoende gaaf beoordeeld om als werelderfgoed voor te dragen in het herziene nominatiedossier. Naar verwachting wordt in 2020 een aangepast nominatiedossier ingediend. Delen van vier koloniën komen mogelijk in aanmerking om erkend te worden als werelderfgoed. Ondertussen blijven de zeven koloniën wel gezamenlijk werken aan één geschiedenis, zeven verhalen en het beleefbaar maken van de unieke landschappen. De vier bezoekerscentra (waaronder het bezoekerscentrum in oprichting in de Ommerschans) hebben zich aangemeld voor het Europees erfgoedlabel. Hierover is begin 2020 meer bekend.

Relatie met kaderstellende nota's

- Masterplan Ruimte voor de Vecht
- Structuurvisie Vechtpark
- Visienota Landbouw
- Landschapsontwikkelingsplan
- Samen Doen, De kracht van cultuur 2017-2021

Beleidsindicatoren Commissie Depla

Taakveld:	Indicator:	Eenheid:	Bron:
5. Sport, cultuur en recreatie	Niet sporters	%	Gezondheidsenquête (CBS / RIVM)
		2016	49,8
		2017	n.n.b.
		2018	n.n.b.
		2019	n.n.b.
Eventuele toelichting:	Het onderzoek wordt om de 4 jaar uitgevoerd.		

Middelen

Bedragen x € 1.000	B 2019 primitief	B 2019 na wijziging	Rekening 2019	Vershil
Baten				
6.1 Openbaar groen en openluchtrecreatie	177	546	482	-64
6.2 Sport en accommodaties	1.548	1.880	1.804	-75
6.3 Kunst, cultuur en monumentenzorg	835	908	1.019	110
Totaal Baten	2.560	3.334	3.305	-29
Lasten				
6.1 Openbaar groen en openluchtrecreatie	-3.898	-4.638	-4.326	312
6.2 Sport en accommodaties	-6.992	-8.913	-8.834	79
6.3 Kunst, cultuur en monumentenzorg	-2.070	-2.564	-2.653	-90
Totaal Lasten	-12.960	-16.115	-15.814	301
Saldo				
6.1 Openbaar groen en openluchtrecreatie	-3.721	-4.092	-3.844	248
6.2 Sport en accommodaties	-5.444	-7.034	-7.030	4
6.3 Kunst, cultuur en monumentenzorg	-1.234	-1.655	-1.635	21
Totaal saldo	-10.399	-12.781	-12.509	272

4.7 Betrokken bestuur

Met ons veiligheidsbeleid werken we aan een veilige gemeente voor inwoners, bedrijven en bezoekers. De gemeente heeft hierin de regierol. Het veiligheidsbeleid kent een aantal vaste onderdelen: aanpak van en aandacht genereren voor high impact crimes (zoals geweldsdelicten en woninginbraken), handhaving van verkeersregels en de drank- en horecawet, burgerparticipatie (zoals inzet Burgernet en Whatsapp-groepen) en de aanpak van personen met verward gedrag en overlastgevende personen of groepen.

Meerjarendoelstelling en activiteiten 2020

Beleidsveld 1: Openbare orde en veiligheid

Onze ambitie

Inwoners ervaren een verbetering in de beleving en de veiligheid van hun woon- en leefomgeving.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We werken aan een veilige woon- en leefomgeving, veilige bedrijvigheid, brandveiligheid en het tegengaan van ondermijning. De gemeentelijke toezicht- en handhavingsverplichtingen worden vastgelegd in het Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving Uitvoeringsplan 2019 (VTH-UP 2019). De gemeente blijft handhaven op klachten over onder andere geluid, verkeer en aantasting van de groene ruimte. Dit krijgt een hoge prioriteit in de VTH -UP 2019 en bij de daadwerkelijke uitvoering.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- Evenementenveiligheid, de aanpak van personen met verward gedrag, ondermijning en een overlastgevende jeugdgroep waren de speerpunten van het veiligheidsbeleid in 2019.
- De gemeente Hardenberg kent een groot aantal evenementen. Het proces van vergunningverlening, controle en handhaving is ingericht op risicobewustheid bij zowel de organisatoren en de adviespartners. De integrale voorbereiding met organisatoren en het toezicht op evenementen is geïntensiveerd. We hebben het evenementenbeleid hierop aangepast in 2019.
- In 2019 is veel aandacht geschonken aan de aanpak van personen met verward gedrag, vaak in samenwerking met zorg- en veiligheidspartners en regiogemeenten. We hebben afspraken gemaakt over triage, beoordelingslocaties en vervoer. En er is een regionaal meld- en adviespunt ingericht. Daarnaast is de implementatie voorbereid van de Wet Verplichte geestelijke gezondheidszorg (WvGGZ). Deze wet vervangt op 1 januari 2020 de Wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet BOPZ). Met de WvGGZ krijgt de gemeente nieuwe verantwoordelijkheden, zoals het uitvoeren van een verkennend onderzoek, het uitwisselen van informatie met ketenpartners en het opleggen van een crisismaatregel door de burgemeester.
- Voor de aanpak van ondermijning trekken we zo veel mogelijk samen op met de regiogemeenten, om te komen tot een eenduidige en effectieve aanpak. In 2019 hebben we een gemeentelijk ondermijningsbeleid opgesteld. Op grond van de ondermijningsbeelden zijn in regioverband projecten opgestart. Zo is er een handreiking opgesteld met diverse aanpassingen van de APV in het kader van de aanpak van ondermijning. Binnen de gezagsdriehoek Vechtdal stemmen we in 2020 af wat we hiervan wensen te gebruiken. In 2020 starten we met de twee nieuwe projecten 'Aanpak ondermijning vakantieparken Vechtdal' en 'Veilig Buitengebied'. De actualisatie van het BIBOB-beleid is uitgesteld naar 2020.
- In het najaar van 2018 heeft de gezagsdriehoek Vechtdal de aanpak van een problematische jeugdgroep in Hardenberg geprioriteerd. Deze groep kent meerdere leden die zich bezighouden met criminele veelal drugsgerelateerde activiteiten. In maart 2019 startte de projectmatige aanpak met een uitgebreide analyse en het opzetten van een lokaal netwerk met ketenpartners. Bovendien wordt samengewerkt met het regionaal overleg Risicojongeren van het Veiligheidshuis IJsselland. Naast acties, zoals een strafrechtelijke aanpak, vonden in het najaar van 2019 interventies en gesprekken plaats met een deel van de betrokken jongeren en hun ouders.
- De gemeente Hardenberg controleert regels om de fysieke omgeving zo veilig mogelijk en leefbaar te houden. De programmering van de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving is opgenomen in het Vergunning, Handhaving en UitvoeringsPlan 2019 (VTH-UP 2019).
- Binnen het toezicht op het taakveld bouwen is aan de brand- en constructieve veiligheid van openbare gebouwen de hoogste prioriteit toegekend. Vanwege de beperkte formatie voor het taakveld bouwen is de aanvraag omgevingsvergunning niet gecontroleerd bij aanvragen met bouwkosten lager dan €50.000 (met uitzondering van openbare gebouwen en monumenten).

Onze ambitie

De gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders worden goed, tijdig en efficiënt ondersteund en voorzien van de benodigde informatie en middelen om te kunnen voldoen aan hun volksvertegenwoordigende, kaderstellende en controlerende rol en het ten uitvoer brengen van beleid.

Wat wilden we in 2019 bereiken?

We voeren de reguliere taken uit, zoals het uitbetalen van vergoedingen en onkosten, ondersteuning van de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders.

Wat hebben we daar in 2019 voor gedaan?

- In 2019 is de digitalisering steeds verder doorgevoerd. Het proces van naturalisaties is in 2019 gedigitaliseerd. Het bestrijden van adres- en identiteitsfraude heeft een prominentere rol gekregen. Met signalen vanuit het landelijke platform Landelijke Aanpak Adreskwaliteit (LAA) bezoeken wij de adressen om de situatie ter plaatse te beoordelen. Met speciale apparatuur scannen we identiteitsdocumenten om ze te controleren op echtheid.
- In 2019 zijn drie verkiezingen gehouden; voor Provinciale Staten, de Waterschappen en het Europees Parlement. We kijken terug op een goed verlopen organisatie. Wel was het handmatig tellen van de papieren stembiljetten bij de gecombineerde verkiezingen van de waterschappen en Provinciale Staten een uitputtingslag voor de stembureaus.

Relatie met verbonden partijen

De VNG is belangenbehartiger van alle gemeenten bij andere overheden. Tweede Kamer, Kabinet en maatschappelijke organisaties zijn belangrijke gesprekspartners. Advisering aan alle leden over actuele ontwikkelingen (pro actief) en advisering aan individuele leden (op verzoek). De platformfunctie wordt uitgeoefend via de VNG-commissie, Provinciale Afdelingen, congressen, studiedagen en ledenraadplegingen. De gemeente Hardenberg is ook lid van de VNG afdeling Overijssel.

Veiligheidsregio IJsselland werkt als brandweer, politie, geneeskundige hulpverlening met gemeenten en andere partners samen in het voorkomen, bestrijden en beperken van de gevolgen van branden, ongevallen, rampen en crisis. Dit doen ze samen met en voor de regio IJsselland, een gebied met circa 500.000 inwoners. Met als motto: Veiligheid, voor elkaar! Het ambitieniveau van het beleidsplan voor de periode 2015-2018 is om uiterlijk in 2018 de rol als betrouwbare partner te versterken en in de regio leidend te zijn in de samenwerking bij branden, incidenten en crises tussen hulpverleningsdiensten, gemeenten en andere partners. De medewerkers zetten hun professionaliteit in om samen met inwoners, bedrijven en instellingen te werken aan een realistisch niveau van risicobeperking en zelfredzaam handelen voor, tijdens en na een calamiteit.

De *bestuursdienst Ommen-Hardenberg* (BOH) is 1 juli 2012 gestart. De BOH is ontstaan door samenvoeging van de ambtelijke organisaties van de gemeenten Ommen Hardenberg. De BOH heeft als taak de uitvoering van de taken als opgenomen in de begrotingen van de beide gemeenten.

De BOH wordt met ingang van 2019 opgeheven. Hardenberg zal de taken in eigen beheer gaan uitvoeren en daarnaast nog een deel van de dienstverlening aan Ommen verzorgen.

Relatie met kaderstellende nota's

- Algemene Plaatselijke Verordening
- Preventie- en handhavingsplan Integrale aanpak Drink- en Horecawet
- Risicoprofiel en Beleidsplan 2015-2018 (Veiligheidsregio)
- Vergunningverlening Toezicht en Handhavingsuitvoeringsprogramma 2018 (VTH-UP 2018)
- Meerjarenprogramma externe veiligheid
- Plan van Aanpak permanente bewoning recreatieverblijven (+ gewijzigd voorstel 2012)
- De Kracht van Gewoon Doen
- Bestuurlijke nota veiligheidsstrategie 2015-2018 Oost-Nederland
- De jaarlijkse Integrale Veiligheidsaanpak
- Crisisplan IJsselland 2015-2018

Beleidsindicatoren Commissie Depla

Taakveld:	Indicator:	Eenheid:	Bron:
o. Bestuur en ondersteuning	Formatie	Fte per 1.000 inwoners	Eigen gegevens
		2016	6,2*
		2017	6,1*
		2018	6,3*
		2019	8,70
Eventuele toelichting:	Het betreft hier cijfers van de BOH		
o. Bestuur en ondersteuning	Bezetting	Fte per 1.000 inwoners	Eigen gegevens
		2016	6,4*
		2017	6,5*
		2018	6,5*
		2019	8,8
Eventuele toelichting:	*Het betreft hier cijfers van de BOH		
o. Bestuur en ondersteuning	Apparaatskosten	Kosten per inwoner	Eigen begroting
		2016	*
		2017	*
		2018	*
		2019	€ 49.203.803
Eventuele toelichting:	*Door de ontvlechting van de BOH is hier geen goede berekening mogelijk		
o. Bestuur en ondersteuning	Externe inhuur	Kosten als % van totale loonsom + totale kosten inhuur externen	Eigen begroting
		2016	18,28 (R 2016)*
		2017	19,38 (R 2017)*
		2018	21,65 (R 2018)*
		2019	18,94 (R 2019)
Eventuele toelichting:	*Het betreft hier de cijfers van de BOH		

o. Bestuur en ondersteuning	Overhead	% van totale lasten	Eigen begroting
		2016	1,04%*
		2017	1,46%*
		2018	1,65%*
		2019	9,11%
Eventuele toelichting:	*De overhead zat in 2018 nog voornamelijk in de BOH		

1. Veiligheid	Verwijzingen Halt	Aantal per 10.000 jongeren	Bureau Halt
		2016	123
		2017	142
		2018	93
		2019	n.n.b.

Eventuele toelichting:

1. Veiligheid	Winkeldiefstallen	Aantal per 1.000 inwoners	CBS
		2016	0,8
		2017	1,3
		2018	1,3
		2019	n.n.b.

Eventuele toelichting:

1. Veiligheid	Geweldsmisdrijven	Aantal per 1.000 inwoners	CBS
		2016	2,7
		2017	3,3
		2018	2,9
		2019	n.n.b.

Eventuele toelichting:

1. Veiligheid	Diefstallen uit woning	Aantal per 1.000 inwoners	CBS
		2016	2,0
		2017	1,6
		2018	2,6
		2019	n.n.b.

Eventuele toelichting:

1. Veiligheid	Vernielingen en beschadigingen (in de openbare ruimte)	Aantal per 1.000 inwoners	CBS
		2016	4,5
		2017	4,6
		2018	4,4
		2019	n.n.b.

Eventuele toelichting:

Middelen

Bedragen x € 1.000	B 2019 primitief	B 2019 na wijziging	Rekening 2019	Vershil
Baten				
7.1 Dienstverlening en burgerzaken	620	745	800	55
7.2 Openbare orde en veiligheid	319	407	377	-30
7.3 Bestuur en bestuursondersteuning	0	10	4	-6
7.4 Algemene lasten en baten	1.074	507	1.582	1.075
Totaal Baten	2.012	1.668	2.762	1.094
Lasten				
7.1 Dienstverlening en burgerzaken	-5.188	-5.376	-5.408	-32
7.2 Openbare orde en veiligheid	-5.519	-5.462	-5.558	-97
7.3 Bestuur en bestuursondersteuning	-3.832	-3.991	-4.794	-803
7.4 Algemene lasten en baten	-13.889	-9.410	-9.026	384
Totaal Lasten	-28.427	-24.238	-24.786	-548
Saldo				
7.1 Dienstverlening en burgerzaken	-4.568	-4.631	-4.608	23
7.2 Openbare orde en veiligheid	-5.201	-5.055	-5.181	-126
7.3 Bestuur en bestuursondersteuning	-3.832	-3.981	-4.790	-809
7.4 Algemene lasten en baten	-12.814	-8.903	-7.444	1.459
Totaal saldo	-26.414	-22.570	-22.024	547

5 Overzicht van baten en lasten

Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2019		
	Baten	Lasten	Saldo
Wonen naar wens	25.903	-26.446	-543
Duurzaam en bereikbaar	15.453	-25.081	-9.628
Ondernemen	329	-2.363	-2.034
Meedoen	17.836	-56.127	-38.291
Gezond en vitaal	399	-26.752	-26.352
Samen leven	3.305	-15.814	-12.509
Betrokken bestuur	2.758	-19.695	-16.936
Totaal van de programma's	65.983	-172.277	-106.294
Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien			
Algemene uitkering	94.215		94.215
Dividend	2.194	-1	2.193
Lokale heffingen	15.253		15.253
Saldo financieringsfunctie	76		76
Onvoorzien			
Totaal algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	111.738	-1	111.737
Overhead	4	-5.091	-5.087
Vennootschapsbelasting			
Saldo van baten en lasten	177.725	-177.369	356
Mutatie reserves	7.169	-758	6.411
Resultaat	184.894	-178.127	6.767

6 Verplichte paragrafen

6.1 Lokale Heffingen

Inleiding en wettelijk kader

Lokale heffingen hebben tot doel dat de gemeente door het verwerven van eigen middelen dekking vindt voor haar uitgaven in het kader van de uitvoering van de gemeentelijke taken. De invoering, wijziging of intrekking van lokale heffingen gebeurt door middel van een door de gemeenteraad vast te stellen verordening. De belastingverordeningen 2019 zijn vastgesteld op 4 december 2018.

De lokale heffingen kunnen worden ingedeeld in algemene belastingen, bestemmingsbelastingen en retributies.

De *algemene belastingen* komen ten goede aan algemene middelen van de gemeente. Dit betekent dat de opbrengsten niet gelabeld zijn maar voor alle gemeentelijke taken en voorzieningen kunnen worden ingezet. De gemeenteraad bepaalt waarvoor. Onder de algemene belastingen vallen de onroerende-zaakbelastingen, de hondenbelasting, de parkeerbelasting, de forensenbelasting en toeristenbelasting.

Bestemmingsbelastingen zijn belastingen waarvan de opbrengsten zijn bestemd voor specifieke taken of voorzieningen met een duidelijk algemeen belang. De rioolheffing en de afvalstoffenheffing zijn bestemmingsbelastingen waarvoor geldt dat de gemeente niet meer mag heffen dan de kosten die zij voor de betreffende taak of voorziening maakt. Ook de BIZ valt onder de bestemmingsbelastingen. De belastingopbrengst wordt als subsidie uitgekeerd aan een door de ondernemers opgerichte uitvoeringsorganisatie.

Retributies worden geheven van personen aan wie de gemeente een specifieke dienst verleent die voor die persoon een individueel voordeel oplevert. De belangrijkste retributies zijn de leges: vergoedingen voor een bij de gemeente aangevraagde dienst als het aanvragen van een paspoort of een vergunning. Net als bij bestemmingsbelastingen mogen de retributies niet meer dan kostendekkend zijn. Hieronder vallen ook de marktgelden en lijkbezorgingsrechten.

De lokale heffingen vormen een belangrijk onderdeel van de inkomsten van gemeenten en zijn daarom een integraal onderdeel van het gemeentelijk beleid. De gemeente Hardenberg haalde in 2019 rond 19% van haar inkomsten uit lokale heffingen. Een overzicht van de lokale heffingen en daarmee meer inzicht is daarom van belang voor de raad. Een aanduiding van de lokale lastendruk is van belang voor de integrale afweging tussen beleid en inkomsten. Een beschrijving van het kwijtscheldingsbeleid maakt het beeld van de lokale lasten compleet. Al deze onderdelen zult u daarom tegenkomen in deze paragraaf lokale heffingen.

De werkelijke inkomsten

In de gemeente Hardenberg werden in 2019 verschillende belastingen geheven. In onderstaande tabel treft u van de verschillende belastingen de begrote opbrengst 2019, de begrotingswijzigingen 2019 en de werkelijke opbrengst 2019 aan. Voor een toelichting op eventuele verschillen wordt verwezen naar de diverse onderdelen in de jaarrekening.

Soort heffing	Begrote baten 2019	Begroot na wijziging	Werkelijk (incl. oninbaar)
Onroerende-zaakbelastingen woningen	6.255.000		6.277.000
Onroerende-zaakbelastingen niet-woningen	6.674.500	6.774.500	6.999.000
Afvalstoffenheffing	5.029.800	4.956.800	5.003.000
Hondenbelasting	263.000	238.000	232.000
Rioolheffing	6.590.000	6.630.000	6.660.000
Forensenbelasting	374.000		368.000
Toeristenbelasting	1.115.000	1.285.000	1.377.000
Parkeerbelasting	1.512.500		1.487.000
Leges	1.841.100	2.829.800	3.610.000
Marktgeden	52.300		32.000
Lijkbezorgingsrechten	506.400		402.000
BIZ	257.500		243.000
Totaal	30.471.100	31.671.800	32.690.000

* zie toelichting onder BIZ

Beleid ten aanzien van de lokale heffingen

Het beleid met betrekking tot de tarieven van alle heffingen en daarmee de opbrengsten van de verschillende heffingen, is dat deze worden verhoogd met de inflatiecorrectie. Deze bedroeg voor 2019 2,4%. Bij het voorstel bij de belastingverordeningen 2019 is aangegeven in welke gevallen en waarom hiervan is afgeweken. In onderstaande tabel worden de meest voorkomende tarieven voor 2019 vermeld.

Belastingtarieven 2019	
Ozb-tarief eigenaar woning	0,1220%
Ozb-tarief eigenaar niet-woning	0,3368%
Ozb-tarief gebruiker niet-woning	0,2854%
Vastrecht afvalstoffenheffing standaard	154,00
Vastrecht afvalstoffenheffing (hoogbouw en buitengebied i.v.m. ontbreken GFT-container)	135,00
Lediging 240 liter container restafval	9,43
Lediging 240 liter container GFT	0
Lediging 140 liter container restafval	5,77
Lediging 140 liter container GFT	0
Verzamelcontainer restafval 40 liter	1,22
Rioolheffing woning	247,00
Hondenbelasting	
1e hond	49,00
2de en volgende hond	78,00
Toeristenbelasting	0,97
Forensenbelasting	
12,5 - 20m ²	104,00
20 - 30m ²	155,00
30 - 40m ²	204,00
40 - 50m ²	255,00
50 - 60m ²	304,00
> 60 m ²	400,00

Kwaliteit uitvoering Wet WOZ

De aanslag onroerende-zaakbelastingen en de bedrijveninvesteringszone (BIZ) wordt gebaseerd de WOZ-waarde. De Waarderingskamer controleert of gemeenten de Wet Waardering Onroerende zaken (Wet WOZ) goed uitvoeren. Hiervoor vinden verschillende onderzoeken en inspecties plaats. Het algemene oordeel van de Waarderingskamer over de uitvoering van de Wet WOZ in Hardenberg is 'Goed'. In 2019 heeft de Waarderingskamer ingestemd met het bekend maken van de WOZ-waarden.

Overzicht op hoofdlijnen van de diverse heffingen

Hierna wordt kort ingegaan op de verschillende algemene belastingen, bestemmingsheffingen en retributies.

Algemene belastingen

Onroerende-zaakbelastingen

Er zijn drie verschillende OZB-tarieven. De tariefsaanpassing voor 2019 is opgebouwd uit twee verschillende onderdelen; de gebruikelijke inflatiecorrectie en de correctie in verband met de waardeontwikkeling.

Bij de jaarrekening laat de OZB woningen nog een voordeel zien van ruim € 70.000,-. Dit wordt veroorzaakt doordat de definitieve waardeontwikkeling hoger is dan de voorlopige waardeontwikkeling waar rekening mee gehouden is bij de begroting en de tariefsberekening. De totale meeropbrengst van de OZB woningen is ruim € 21.000,- (inclusief oninbaar).

In de tweede B-rap is een meeropbrengst van € 100.000 gemeld voor de OZB niet-woningen. Dit is het gevolg van aanslagen die in 2019 opgelegd zijn over voorgaande jaren.

Bij de jaarrekening laat de totale OZB niet woningen nog een voordeel zien van € 224.000. Dit wordt veroorzaakt doordat de definitieve waardeontwikkeling hoger is dan de voorlopige waardeontwikkeling waar rekening mee gehouden is bij de begroting en de tariefsberekening.

De gemeente Hardenberg kent een compensatieregeling OZB voor vrijwilligersorganisaties. Eigenaren en gebruikers van maatschappelijke objecten krijgen op grond van vastgestelde subsidieverordening 50% van de aanslag OZB gecompenseerd. Vanaf 2018 wordt de subsidie direct op het aanslagbiljet in mindering gebracht.

Hondenbelasting

Het aantal aan- en afmeldingen is niet met elkaar in evenwicht. Er zijn minder honden belast in 2018 dan was geraamd. Inclusief oninbaar betekende dit voor 2019 een klein nadeel van € 6.000.

Toeristenbelasting

Het werkelijk aantal belastbare overnachtingen is de grondslag voor de aanslag toeristenbelasting. Alleen seizoenplaatsen kunnen nog forfaitair worden afgerekend. De toeristenbelasting wordt geheven door middel van een voorlopige aanslag in het betreffende belastingjaar en een definitieve aanslag na afloop van het belastingjaar. Dit betekent dat de definitieve aanslag over het belastingjaar 2019 wordt opgelegd in april 2020. In 2019 is de definitieve aanslag over 2018 opgelegd.

Over 2018 zijn in 2019 ruim 1,3 miljoen overnachtingen afgerekend. De voorlopige aanslag toeristenbelasting 2019 is in juni opgelegd en bedraagt 90% van de definitieve aanslag over 2018. In de tweede B-rap is in verband met het voorgaande een meeropbrengst van € 170.000,- gemeld.

In 2020 wordt de toeristenbelasting over 2019 definitief afgerekend. Dan wordt duidelijk wat de totale opbrengst toeristenbelasting over 2019 bedraagt. Verwacht wordt dat er nog € 31.000 kan worden opgelegd over 2019. Dit verklaart de meeropbrengst van € 92.000 (I).

Forensenbelasting

De tarieven voor de forensenbelasting zijn met de inflatiecorrectie verhoogd. De heffingssystematiek voor de forensenbelasting is ongewijzigd gebleven in 2019. Bepalend voor de hoogte van de aanslag is de oppervlakte van het object. In het najaar van 2018 is o.a. gesproken met de Recron over de toeristen- en forensenbelasting. Vanuit de ondernemers is verzocht om te onderzoeken of er ook een andere heffingssystematiek mogelijk is. In het coalitieakkoord is aangegeven dat er wordt gekeken naar de verhouding tussen de toeristen- en forensenbelasting. Hier zijn in 2019 gesprekken over geweest met de Recron en wordt in 2020 vervolgd.

Parkeerbelasting

De tarieven voor parkeren worden niet jaarlijks met de inflatiecorrectie verhoogd. Hiervoor gelden andere afspraken. De parkeertarieven in 2019 waren hierdoor gelijk aan 2018. Als de parkeerbelasting niet wordt voldaan, kan er een naheffingsaanslag worden opgelegd. In 2019 zijn er 492 naheffingsaanslagen opgelegd. Het aantal naheffingsaanslagen per jaar fluctueert sterk, maar laat over het algemeen een sterk dalende lijn zien.

Bestemmingsbelastingen

Afvalstoffenheffing

Met de afvalstoffenheffing bekostigt de gemeente de inzameling van het huishoudelijk afval. De afvalstoffenheffing wordt evenals de wettelijk plicht huishoudelijke afvalstoffen in te zamelen, geregeld in de Wet milieubeheer. De afvalstoffenheffing bestaat uit twee soorten tarieven. Het vastrecht en een variabel tarief. Of een huishouden ook daadwerkelijk afval aanbiedt, is voor de heffing van het vastrecht niet van belang. Voor het variabele tarief is dat wel van belang. Per aanbieding van de restafvalcontainer moet een bedrag worden betaald. Na afloop van het belastingjaar wordt dit afgerekend op de gecombineerde aanslag gemeentelijke heffingen.

Het uitgangspunt bij de afvalstoffenheffing is kostendekkende tarieven. In 2019 was het tarief €154,-. In het tarief is een korting van € 10,- per aansluiting verwerkt die ten laste komt van de reserve.

Bij de tariefbepaling 2019 is al rekening gehouden met lagere inzamelkosten als gevolg van het niet doorgaan van een afvalstoffenbelasting. De begrote opbrengst in de begroting 2019 was hier echter nog niet op aangepast. Dit is gemeld in de eerste B-rap. De opbrengst is verlaagd met € 73.000.

Bij de jaarrekening laat de afvalstoffenheffing een meeropbrengst zien van € 46.000,-.

Het aantal woningen is meer gestegen dan verwacht. Hierdoor laat het vast recht een meeropbrengst van € 20.000,- zien. Hier is in de begroting 2020 rekening mee gehouden.

Ook laat het variabele deel een meeropbrengst zien. Bij de begroting 2019 is uitgegaan van de ROVA tarieven 2018. De tarieven 2019 zijn hoger vastgesteld. Ook het aantal aanbiedingen is iets hoger dan begroot. Dit verklaart een meeropbrengst van bijna € 41.000,-.

Jaarlijks zijn er aanslagen die als oninbaar afgeboekt worden die ten laste komen van de betreffende belasting. In 2019 is er € 15.000,- oninbaar afgeboekt.

Rioolheffing

De rioolheffing hangt samen met de wettelijke zorgplicht voor drie beleidsvelden op het gebied van water. Doel van de rioolheffing is om geld vrij te maken voor onder meer de afvoer van afvalwater, de afvoer van regenwater (ook wel hemelwater genoemd) en het beheer van het grondwaterpeil. Omdat het overgrote deel van de investeringen in deze zorgtaken gebruik maakt van het afvoerstelsel, spreekt men over de rioolheffing. In het GRP benoemt de gemeente welke voorzieningen op het gebied van riolering zij bezit, hoe deze voorzieningen functioneren, hoe het rioolstelsel beheerd wordt en hoe dit gefinancierd wordt. In 2017 is er een nieuw GRP vastgesteld, dat de basis vormt voor de komende jaren.

De rioolheffing laat een meeropbrengst zien van bijna € 30.000. In de 2e B-rap was reeds melding gemaakt van een meeropbrengst van € 40.000,- omdat de raming van het aantal belastingplichtigen en de hoogte van de aanslagen van de grootverbruikers te laag waren ingeschat. Bij de jaarrekening blijkt dat de aantal belastingplichtigen nog iets hoger is. In de begroting 2020 is hier rekening mee gehouden.

Bedrijven Investeringszone (BIZ)

Voor de periode 2017-2021 zijn er BIZ-verordeningen vastgesteld voor het centrum van Hardenberg en het centrum van Dedemsvaart. Het bijzondere aan deze heffingen is dat de gemeente belasting heft, maar de inkomsten overdraagt aan een stichting. In 2019 zijn een aantal aanslagen uit voorgaande jaren oninbaar verklaard. Omdat de gemeente deze aanslagen niet kan invorderen, wordt dit bedrag ook niet overgemaakt aan de stichtingen. Een negatief saldo op de BIZ, leidt dus niet tot een negatief saldo voor de gemeente.

Retributies

In 2019 heeft de gemeente de volgende retributies geheven; marktgelden, lijkbezorgingsrechten en leges:

Marktgelden zijn retributies voor het ter beschikking stellen van een standplaats op de markt in Hardenberg of Dedemsvaart. De lijkbezorgingsrechten zijn retributies voor het gebruik van de gemeentelijke begraafplaats. Naast een retributie voor de uitgifte van graven en urnenruimten, regelt de verordening ook de vergoeding voor het gebruik van gemeentelijke diensten in verband met de begraafplaats. Leges zijn retributies voor diensten die door de gemeente worden verleend. Veel van de retributies gaan over het aanvragen van vergunningen of documenten. Te denken valt aan omgevingsvergunningen, paspoorten of een uittreksel uit het bevolkingsregister. Maar ook bijvoorbeeld activiteiten van het gemeentearchief worden in de legesverordening geregeld.

Voor een toelichting op de verschillende retributies wordt verwezen naar de diverse onderdelen in de jaarrekening.

Een aanduiding van de lokale lastendruk

Onder de woonlasten verstaan we het gemiddelde bedrag dat een meerpersoons-huishouden in de gemeente betaalt aan OZB, riool- en afvalstoffenheffing. Over het belastingjaar 2019 is dat volgens het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) in de gemeente Hardenberg een bedrag van € 747. In 2017 was dit eveneens € 747. Hiermee staat onze gemeente nu op plaats 168 (in 2018: 201) van de gemeenten met de laagste woonlasten in Nederland (totaal 372 (deel)gemeenten).

Het landelijke gemiddelde is een bedrag van € 740. In de Provincie Overijssel is het gemiddelde € 743. (Bron: Coelo, atlas van de lokale lasten 2019).

In onderstaande tabel worden de woonlasten van de omliggende gemeenten vermeld.

Omliggende gemeenten	Woonlasten per huishouden	Landelijke rangorde (aantal (deel) gemeenten 372)
Dalfsen	642	34
Hoogeveen	667	58
Zwolle	672	59
Staphorst	680	68
De Wolden	736	145
Twenterand	745	166
Hardenberg	747	168
Ommen	769	213
Coevorden	862	326

Uit de COELO-atlas 2019 blijkt dat COELO uitgaat van een tarief afvalstoffenheffing voor meerpersoonshuishoudens in de gemeente Hardenberg tussen de € 225 en € 250 in 2019. COELO geeft aan dat gewerkt wordt met aannames omtrent de aangeboden hoeveelheid afval. Dit doen zij om de verschillende gemeenten goed met elkaar te kunnen vergelijken. In Hardenberg blijken de werkelijke cijfers echter te verschillen met de gedane aannames door COELO. In 2019 betalen huishoudens aan vastrecht € 154,-. Daarbij komen de kosten per aanbidding van restafval. Het gemiddeld aantal aanbiddingen van de restafval 240 liter-container bedroeg in 2019 gemiddeld 6 aanbiddingen. Dit resulteert in een totale gemiddelde aanslag afvalstoffenheffing van € 210,58 (154 + 56,58) in plaats van het tarief tussen de € 225 en de € 250.

De werkelijke gemiddelde woonlasten bedroegen in 2019 in de gemeente Hardenberg voor een woning met een gemiddelde WOZ-waarde van € 216.320,- (bron: COELO) en 6 aanbiddingen van de 240 liter restafvalcontainer:

	Tarief 2019
Onroerende-zaakbelastingen	264
Afvalstoffenheffing (vastrecht en variabel)	211
Rioolheffing	247
Totale gemiddelde aanslag 2019	722

Voor de woonlasten voor huurders met een meerpersoonshuishouden is de gemeente Hardenberg gestegen van plek 328 naar 311. De woonlasten voor huurders zijn in 2019 dus lager dan in 2018.

Het verschil in ranking ten opzichte van eigenaren is te verklaren door de rioolheffing. Deze wordt in veel gemeenten (deels) aan de eigenaar opgelegd, waardoor de lasten voor huurders lager zijn. De door Coelo berekende woonlasten voor huurders van € 483,- liggen ruim boven het landelijk gemiddelde van € 368,-, ook als rekening wordt gehouden met het feit dat de meeste huishoudens in werkelijkheid gemiddeld € 25,- minder aan afvalstoffenheffing betalen. Daarentegen is er in Hardenberg wel volledig kwijtschelding mogelijk van de woonlasten voor huurders.

Kwijtscheldingsbeleid

Voor inwoners die niet in staat zijn bepaalde gemeentelijke belastingen te betalen, is kwijtschelding mogelijk. Dit was in 2019 mogelijk voor de afvalstoffenheffing, de rioolheffing en de onroerende zaakbelasting. Of kwijtschelding wordt verleend hangt af van de betalingscapaciteit van belastingplichtigen. Bij de bepaling daarvan houden we rekening met 100% van de kosten van levensonderhoud zoals opgenomen in de landelijke richtlijnen voor het kwijtscheldingsbeleid. Dit om ruimhartige kwijtschelding te kunnen verlenen. In 2019 zijn er 1163 kwijtscheldingsverzoeken ontvangen, die betrekking hebben op 1306 aanslagen. Hiervan zijn er 948 toegekend. Dit is minder dan vorig jaar. Er lopen nog beroepszaken. Eventuele toekenning komt ten laste van 2020. Er is minder kwijtschelding toegekend dan geraamd. Dit kan worden verklaard door de verplichte toepassing van de kostendelersnorm. Op kwijtscheldingsverzoeken die op of na 1 januari 2018 worden ingediend is de kostendelersnorm uit de Participatiewet van toepassing. De normbedragen voor de bestaanskosten in de kwijtschelding sluiten daarmee aan bij de systematiek uit de Participatiewet. Naarmate er meer kostendelende medebewoners zijn wordt het bedrag van de kwijtscheldingsnorm lager. Het recht op kwijtschelding kan hierdoor (deels) komen te vervallen.

6.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

In de paragraaf weerstandsvermogen wordt de financiële robuustheid van de begroting, de jaarrekening en in het bijzonder de stand van zaken met betrekking tot de financiële positie weergegeven. De paragraaf betreffende het weerstandsvermogen bevat ten minste:

- het beleid omtrent de weerstandscapaciteit en de risico's
- een inventarisatie van de risico's
- een inventarisatie van de weerstandscapaciteit

De impact van de corona crisis op het weerstandsvermogen

Het COVID-19 (corona) virus heeft effect op onze risicobeoordeling. Op diverse beleidsterreinen zien wij risico's. Als grotere risico's noemen wij:

- De toename van het aantal uitkeringen aan inwoners en ondernemers (BUIG en BBZ).
- Minder inkomsten door uitstel en kwijtschelding van gemeentelijke belastingen en heffingen, uitstel en niet in rekening brengen van huren, tijdelijk vrij parkeren, geen / minder aantal toeristen.
- Minder aanvragen voor omgevingsvergunningen en daardoor minder legesopbrengsten.
- Hogere uitgaven voor de jeugdzorg en Wmo.
- Extra kosten van 7 x 24 uurs opvang voor kinderen van ouders in cruciale beroepen en compensatie van de vervallen eigen bijdragen voor de gesubsidieerde plaatsen peuteropvang en voorschoolse educatie.
- De vrijwilligersorganisaties die de dorpshuizen/wijkcentra beheren en exploiteren hebben niet voldoende financiële middelen om deze vaste kosten te kunnen blijven opvangen.
- Geen volledige financiële compensatie voor uitvoering van de rijksmaatregelen.
- Faillissement van zorgleveranciers en maatschappelijke instellingen.
- Verminderde belangstelling voor woningbouwkavels en bedrijfskavels.
- Gevolgen van thuis werken (extra ict-voorzieningen, arbo-faciliteiten, verminderde productiviteit).
- Niet volledig voldoen aan wet- en regelgeving.

Wat het effect in financiële omvang is, is niet te bepalen. In de Kaderbrief 2020 zullen we de eerste uitkomsten van een impact-analyse opnemen. We stellen voor het jaarrekeningresultaat (exclusief de noodzakelijke resultaatbestemmingen) toe te voegen aan de Algemene reserve. Daarmee neemt het weerstandsvermogen toe met rond 6 miljoen. Ook zullen wij in het licht van de impact van het COVID-19 (corona) virus op de uitvoering van ons beleid en onze financiële positie een nieuwe afweging maken van onze ambities.

Het beleid omtrent de weerstandscapaciteit en de risico's

Onze visie ten aanzien van het weerstandsvermogen is:

'Streven naar een goede beheersing van de risico's en een goede balans tussen de bestuurlijke ambitie en de daarmee gepaard gaande risico's. Uitgangspunt hierbij is een positief weerstandsvermogen.

Onze doelstelling is:

- het handhaven van een gezonde financiële positie;
- het voorkomen dat ingrijpende beleidswijzigingen noodzakelijk worden bij niet afgedekte risico's. Dit wordt gerealiseerd door middel van beheersing van de risico's en een positief weerstandsvermogen.

Hierbij is de definitie van een risico: een kans op een niet te voorspellen gebeurtenis dat een nadelig effect kan hebben op de organisatie, de doelen die zijn gesteld of de financiële positie van de gemeente Hardenberg.

De risico's zijn onderverdeeld naar drie categorieën.

De eerste categorie betreft de echte risico's, namelijk mogelijke financiële tegenvallers die samenhangen met de uitvoering van bepaalde activiteiten. Voorbeelden zijn het ondernemersrisico bij grondexploitaties en het risico op overschrijding van budgetten, dat samenhangt met open einde regelingen. Vanuit de betekenis van het begrip weerstandsvermogen zoals in het Besluit begroting en verantwoording (BBV) is beschreven, is uitsluitend deze categorie van belang voor het weerstandsvermogen.

Voorzienbare tekorten op reguliere budgetten behoren niet tot de risico's. De tekorten zijn min of meer duidelijk. Zeker waar de tekorten een structureel karakter hebben, heeft het vanuit bedrijfseconomisch oogpunt de voorkeur dit op te lossen binnen de exploitatie.

De derde categorie betreft mogelijke (ongewenste) schommelingen van budgetten, waardoor behoefte ontstaat in egalisatie van jaarlasten. Riolering en wegen zijn hiervan de belangrijkste voorbeelden. Onder voorwaarde dat de noodzakelijke onderhoudslasten structureel in de begroting zijn geraamd is er geen sprake van een risico dat relevant is voor het weerstandsvermogen.

Risicoprofiel

De gehele organisatie heeft de mogelijke risico's, inclusief hun oorzaken en gevolgen voor het voortduren van de bestaande dienstverlening, in kaart gebracht. Dit heeft geleid tot een totaal van ongeveer 160 geïdentificeerde risico's. In de afgelopen periode hebben we de risico's geactualiseerd, opnieuw gewaardeerd en daar waar mogelijk beheersmaatregelen in kaart gebracht. Dit heeft geresulteerd in een daling van het benodigde weerstandsvermogen van € 22.000.000 naar € 19.000.000. De grootste dalingen komen voort uit de herijking van de risico's vanuit de ontvlechting BOH en de bedrijfsvoering (samen € 2.000.000). Het restant komt voort uit de bijstelling van de overige risico's en het effect van de beheersmaatregelen.

Hieronder worden de grootste risico's gepresenteerd, dat wil zeggen met een netto verwacht schadebedrag van 1 miljoen of hoger.

- 1 Grondexploitaties;
- 2 Budgetoverschrijding WMO;
- 3 Fluctuaties van Algemene Uitkering;
- 4 Budgetoverschrijding Jeugdwet;
- 5 Onvoldoende beheersing DVO / TUC's.

Toelichting risico's

1. Grondexploitaties

In de Nota Grondexploitatie 2019 en de paragraaf Grondbeleid wordt uitvoerig ingegaan op de risico's zoals deze worden onderkend voor de grondexploitaties.

Bij de jaarrekening 2019 zijn de grondexploitaties en de risico's geactualiseerd. Uit de actualisatie van de risico's is gebleken dat de risico's niet waren gewijzigd.

Uiteraard zijn niet al deze risico's als even "hard" te bestempelen, en ook manifesteren de risico's zich veelal niet tegelijkertijd en in volle omvang. Zoals eerder gemeld worden deze risico's in samenhang beoordeeld met de overige gemeente financiële risico's. Het is hierbij gewenst de risico's uit de grondexploitatie afzonderlijke inzichtelijk te houden en te onderkennen en ze in de Algemene Reserve op adequate wijze af te dekken.

De grootste risico's binnen de grondexploitaties zijn:

- Vertraging in de uitgifte als gevolg van gewijzigde marktomstandigheden, pasuitspraak en de pfas-discussie.
- Vertraging totstandkoming bestemmingsplannen van de exploitaties.

Wij presenteren hier direct het totaalresultaat van de risicoanalyse zoals die in de nota is opgenomen:

Benodigde risicoreserve per grondexploitatie	Risicoreserve 2018	Te alloceren Nota Grex 2019
Centrumplan Hardenberg	€ 1.679.000	€ 564.000
Centrumplan Dedemsvaart	€ 173.000	€ 122.000
Hardenberg Wonen	€ 1.487.000	€ 489.000
Hardenberg Werken	€ 3.060.000	€ 1.869.000
Marslanden II	€ 1.551.000	€ 2.349.000
Overige projecten	€ 750.000	€ 750.000
Totaal	€ 8.700.000	€ 6.143.000

2. Budgetoverschrijding WMO

Tot voorheen hadden we de risico's vanuit het maatschappelijk domein ondergebracht in één risico (3D's). Bij de afgelopen herijking hebben we besloten deze uit elkaar te trekken en separaat te beschrijven.

Waar mogelijk zijn er voor dit risico beheersmaatregelen genomen, waarbij er ook nadrukkelijk geïnvesteerd wordt in de sturing en verantwoording. Zo is de monitor sociaal domein volop in ontwikkeling en zal naar verwachting een positieve invloed hebben op de beheersing en de voorspelbaarheid van de uitgaven waardoor we beter in staat zijn grip te houden.

3. Fluctuaties in de Algemene uitkering

De algemene uitkering uit het gemeentefonds is voor de gemeente de belangrijkste inkomstenbron. Er is sprake van economische groei, waardoor we verwachten dat de komende jaren geen grote aanvullende rijksbezuinigingen op de gemeenten af zullen komen. Evenwel blijkt het verloop van de gemeentefondsuitkering lastig te prognosticeren. Gelet op de ervaringen in de afgelopen jaren, zien wij nog steeds risico's bij deze inkomstenbron.

4. Budgetoverschrijding Jeugdwet

Dit zien wij nog steeds als een hoog risico. De reden hiervoor is dat het veelal voor een deel om zogenaamde 'open-einde-regelingen'. De gemeente houdt de plicht inwoners te ondersteunen opgenoemde terreinen, een overschrijding van het budget is geen reden om deze ondersteuning niet te bieden. Zo heeft de gemeente in het kader van Jeugdzorg de taak om kinderschermingsmaatregelen en jeugdreclassering uit te voeren. Dit zijn over het algemeen dure maatregelen. Echter, veelal zal niet de gemeente, maar bijvoorbeeld een rechter bepalen wie onder deze maatregelen vallen. Een ander risico verhogend aspect is dat veruit de meeste verwijzingen in de jeugdzorg worden gedaan door (huis)artsen. Dit is anders dan in de Wmo, waarbij de verwijzingen vooral door "Samen Doen" worden gedaan. Het betekent dat de sturing op deze verwijzingen meer indirect is en dat het risico daarmee hoger is.

5. Onvoldoende beheersing DVO / TUC's

Sinds 1 januari 2019 verlenen we middels dienstverleningsovereenkomsten (DVO) diensten aan de gemeente Ommen. Voor de gemeente is dit een nieuwe manier van werken en brengt derhalve ook nieuwe risico's met zich mee. De risico's die we zien is onder andere niet of in onvoldoende mate nakomen van de afspraken zoals deze beschreven zijn in de overeenkomsten. Beheersmaatregelen die getroffen zijn o.a. periodieke rapportages en de invoering van de activity based costing (ABC-methode).

Simulatie

Voor het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit volstaat het niet, om uit te gaan van de optelsom van alle in kaart gebrachte risico's. De risico's zullen immers niet allemaal tegelijk en in hun maximale omvang optreden. Daarom is, op basis van de ingevoerde risico's een risicosimulatie (de zogenaamde Monte Carlo-simulatie) uitgevoerd, waarin, kort gezegd, 100 duizend scenario's die zich zouden kunnen voordoen worden berekend en waar vervolgens een statistisch gemiddelde uit wordt getrokken. Het bedrag uit deze berekening geeft de omvang van de benodigde weerstandscapaciteit weer. Ten slotte is die berekening gecorrigeerd met een zekerheidspercentage voor de mate waarin alle risico's worden afgedekt. In gemeenteland is het gebruikelijk uit te gaan van een zekerheidspercentage van 90. Dit betekent dat het 90% zeker is dat alle risico's van de gemeente kunnen worden afgedekt met een bedrag, afgerond € 19.000.000.

Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit is in het BBV (artikel 11.1) omschreven als "de middelen en mogelijkheden waarover de Organisatie beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken". De volgende componenten worden tot de beschikbare weerstandscapaciteit gerekend:

De algemene reserve	€ 50.893.000
De ongebruikte belastingcapaciteit (vier jaar)	€ 1.000.000 per jaar
De stille reserves (indien aanwezig)	PM
De ruimte op de structurele begroting	PM
Post onvoorzien	€ 200.000 per jaar

In het coalitieakkoord is overeengekomen dat we de som van de risico's met een factor 1,4 willen kunnen afdekken, waarbij naast de algemene reserve ook de niet-benutte belastingcapaciteit een onderdeel vormt van de weerstandscapaciteit.

Beoordeling weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de weerstandscapaciteit en alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie. Dit verband is in onderstaande figuur schematisch weergegeven.

Schematische weergave weerstandsvermogen

Naast de aanwezige weerstandscapaciteit en de ongedekte risico's zijn ook de andere factoren van invloed op het weerstandsvermogen, zoals het aanpassingsvermogen van de organisatie en de kans dat tegenslagen zich gelijktijdig voordoen. Wanneer op zichzelf genomen betrekkelijk kleine risico's gelijktijdig of vlak na elkaar optreden, kan toch een beroep op de weerstandscapaciteit noodzakelijk zijn.

De ratio voor de gemeente Hardenberg is:

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigde weerstandscapaciteit}} = \frac{\text{€ 51.893.000}}{\text{€ 19.000.000}} = 2,73$$

Opmerking.

Volledigheidshalve merken wij bij deze uitkomst op, dat de risico's a.g.v. de corona-crisis en het onbestemde deel van het rekeningresultaat 2019 niet in de berekening zijn meegenomen.

Door het Nederlands Adviesbureau voor Risicomanagement en de Universiteit Twente is een waarderingstabel opgesteld, die aangeeft hoe de ratio beoordeeld kan worden. Daaruit blijkt dat een ratio van meer dan 2 als uitstekend wordt gezien. Wij merken daarbij wel op dat de komende jaren een deel van de algemene reserve wordt aangewend voor nieuw beleid.

Zie onderstaande tabel:

Ratio	Betekenis
> 2	Uitstekend
1,4 – 2	ruim voldoende
1 – 1,4	Voldoende
0,8 – 1	Matig
0,6 – 0,8	Onvoldoende
< 0,6	ruim onvoldoende

Verder merken wij op dat dit kengetal, één indicator is voor de robuustheid van de gemeentefinanciën.

Door de commissie DEPLA is een aantal indicatoren ontwikkeld, die de raad kunnen helpen in het verkrijgen van inzicht in de gemeentefinanciën, namelijk:

- de netto schuldquote inclusief de quote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen
- solvabiliteitsratio
- kengetal grondexploitatie
- structurele exploitatieruimte
- belastingcapaciteit.

Voor onze gemeente is het beeld als volgt:

Jaarrekening 2019	Verslag	Verslag	Verslag	Verslag	Begroot
	2016	2017	2018	2019	2019
Netto schuldquote	97%	92%	77%	72%	82%
Solvabiliteitsratio	26%	31%	34%	36%	29%
Structurele exploitatieruimte	1%	1%	1%	0%	0%
Grondexploitatie	15%	16%	13%	9%	17%
Belastingcapaciteit	103%	102%	101%	101%	101%
Weerstandscapaciteit	1,84	1,81	2,38	2,73	1,79

Uit bovenstaande tabel blijkt dat onze schuldquote meerjarig sterk terugloopt richting het landelijk gemiddelde, wij een solvabiliteitsratio en een voorraadquote die stabiel in de buurt van dat landelijke gemiddelde liggen. Naar onze indruk zijn dit alle indicatoren die er op wijzen dat wij flinke stappen hebben gezet richting de gewenste financiële stabiliteit voor de gemeente Hardenberg.

Hieronder treft u per genoemd kengetal een uitleg aan.

1. Netto schuldquote (gecorrigeerd)

Definitie:

De netto schuldquote geeft de verhouding weer tussen het niveau van de schuldenlast van de gemeente ten opzichte van de eigen middelen. In het verlengde hiervan kennen we ook de zogenoemde "Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen". Bij deze specifieke quote wordt er gekeken naar het effect van door de gemeente verstrekte leningen op de schuldenlast van de gemeente. De gemeente Hardenberg heeft een maximale netto schuldquote van 130% vastgesteld.

2. Solvabiliteitsratio

Definitie:

De mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Dit wordt uitgedrukt in het percentage Eigen Vermogen ten opzichte van het balanstotaal.

3. Kengetal grondexploitatie

Definitie:

De boekwaarde van de voorraden grond zijn van belang, want deze waarden moeten meerjarig worden terugverdiend bij de verkoop. De ratio wordt berekend door de boekwaarde van de gronden in exploitatie te delen door de totale baten van de programmabegroting of jaarrekening.

4. Structurele exploitatie ruimte

Definitie:

Om een flexibele begroting te kunnen bewerkstelligen is het zinvol de structurele baten hoger te laten zijn dan de structurele lasten. De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten en het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves gedeeld door de totale baten en uitgedrukt in een percentage.

5. Belastingcapaciteit

Definitie:

De ruimte die een gemeente heeft om zijn belastingen te verhogen wordt vaak gerelateerd aan de totale woonlasten.

Dit kengetal wordt berekend door de lokale lasten (OZB/afval/riool) voor een gemiddeld huishouden in de gemeente te vergelijken met het landelijk gemiddelde. Het Coelo publiceert jaarlijks deze gegevens.

In 2018 lagen de lokale lasten in Hardenberg rond het landelijke gemiddelde.

6.3 Financiering

Korte omschrijving

In het Treasurystatuut staan de uitgangspunten en doelstellingen voor het treasurybeleid vermeld. De uitvoering van het treasurybeleid komt in de financieringsparagraaf in de begroting en jaarrekening aan de orde. In het Besluit begroting en verantwoording (BBV) is vastgelegd, welke informatie in de financieringsparagraaf in ieder geval moet worden opgenomen. Het gaat daarbij om de beleidsvoornemens die relevant zijn voor het risicobeheer van de financieringsportefeuille.

Treasurybeheer / Liquiditeitsrisicobeheer

De gemeente beperkt haar liquiditeitsrisico's door haar treasuryactiviteiten te baseren op een middellange termijnplanning. Dit gebeurt met behulp van een zogenaamde liquiditeitsbegroting, waarin de belangrijkste (grote) geldstromen zijn opgenomen.

Renterisicobeheer

We willen risico's, die kunnen ontstaan als gevolg van renteschommelingen, zoveel mogelijk beperken. Dit doen we door renterisico's op korte en lange termijn te spreiden.

Om het renterisico inzichtelijk te maken is een tweetal noren ontwikkeld, te weten, de kasgeldlimiet en de renterisiconorm.

Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is een wettelijke limiet en stelt beperkingen aan het bedrag dat gemeenten maximaal met kortlopende geldleningen mag financieren. Als basis voor de berekening van de kasgeldlimiet wordt de omvang van de lasten van het betreffende begrotingsjaar aangehouden. In 2019 bedroeg de kasgeldlimiet 8,5% van het totaal van de begrote lasten, namelijk € 14.025.000 ($€ 165.320.000 \times 8,5\%$)

Wanneer de kasgeldlimiet in 3 achtereenvolgende kwartalen wordt overschreden, dan zal de gemeente een plan moeten opstellen om weer te voldoen aan de kasgeldlimiet. Dit plan wordt ingediend bij de financieel toezichthouder.

In 2019 is de kasgeldlimiet alleen in het eerste kwartaal overschreden.

Renterisiconorm

Met deze norm wordt tot uitdrukking gebracht tot welk bedrag de gemeente renterisico's mag lopen. Renterisico's kunnen voortvloeiën uit de noodzaak om bijvoorbeeld leningen af te lossen.

De renterisiconorm voor 2019 is 20% van het begrotingstotaal c.q. € 33.060.000.

In 2019 is de renterisiconorm niet overschreden.

Leningenportefeuille

Mutaties in leningenportefeuille	Bedrag x € 1.000
stand per 1 januari 2019	132.092
Nieuwe leningen	0
Reguliere aflossingen	12.088
Vervroegde aflossingen	0
Eindstand per 31 december 2019	120.904

Verplicht schatkistbankieren

Decentrale overheden zijn verplicht hun overtollige liquide middelen op een rekening aan te houden bij het ministerie van Financiën. De wet vermindert het financieel risico van decentrale overheden. De Nederlandse staat hoeft bovendien voor zijn financieringsbehoefte minder te lenen op de kapitaalmarkt, wat zich vertaalt in een verlaging van de staatsschuld, met naar verwachting 5,6 miljard euro.

De drempel voor gemeenten met een begroting van < € 500 miljoen is vastgesteld op 0,75% van het begrotingstotaal (binnen een bandbreedte van € 0,25 miljoen – € 2,5 miljoen). Over een kwartaal gezien mag deze norm niet overschreden worden.

Voor de gemeente Hardenberg bedroeg de drempel € 1.240.000.

Financieringssaldo

Bedragen x € 1.000	Begroot		Werkelijk	
	1-1-2019		1-1-2019	
				Werkelijk 31-12-2019
Activa				
totaal boekwaarde activa integraal gefinancierd	224.884		205.291	205.934
onderhanden werk (GREX)	46.070		36.475	31.642
totaal vaste activa		270.954	241.766	237.576
Passiva				
eigen vermogen	75.906		89.209	91.020
voorzieningen	2.246		1.573	1.254
voorzieningen tegen contante waarde	19.663		17.993	18.990
geldleningen o/g	132.396		133.092	120.904
totaal vaste financieringsmiddelen		230.211	241.867	232.168
Financieringstekort/overschot		40.742	101	5.408
te financieren met kortlopende geldleningen		13.700	101	5.408
te financiering met langlopende leningen		27.042	0	0

Toelichting

Bij het opstellen van de primitieve begroting is nog uitgegaan van een financieringstekort per 1 januari 2019 van € 40,7 miljoen. Uit de jaarrekening 2018 bleek dat de werkelijke boekwaarde van de activa per 31 december 2018 lager is en dat het bedrag aan (eigen) financieringsmiddelen hoger is.

Dit betekent dat er per 1 januari 2019 sprake is van een financieringstekort van rond € 100.000.

Het grote verschil tussen de begrote en werkelijke boekwaarde per 1 januari 2019 is vooral te verklaren uit uitstel en/of een andere fasering van begrote investeringsuitgaven

In 2019 is de financieringsbehoefte gedekt met kortlopende geldleningen en was het niet nodig om een nieuwe vaste geldlening aan te trekken.

Per ultimo 2019 is het financieringstekort rond € 5,4 miljoen. Wij monitoren de ontwikkeling van deze vlottende schuld en zullen zo nodig in 2020 een nieuwe vaste geldlening aantrekken ter consolidatie van deze schuld (en om te voldoen aan de hiervoor genoemde wettelijke bepalingen).

Renteresultaat

Bedragen x € 1.000	Begroot primitief	2019	Begroot 2019 na wijziging	Rekening 2019
Rentelasten				
vaste geldleningen		4.912	4.911	4.911
rente over kasgeld/rekeningcourant		34	-36	-46
rente over lang geld		405	0	0
totaal rentelasten		5.351	4.875	4.865
doorberekend aan grondexploitatie		1.152	906	835
doorberekend aan programma's		4.497	4.153	4.106
Saldo financieringsfunctie		298	184	76

Toelichting

In de begroting 2019 zijn we uitgegaan van de hiervoor weergegeven financieringsbehoefte en financieringswijze. Voor kortlopende geldleningen zijn we uitgegaan van een te betalen rente van 0,25% en voor nieuw aan te trekken vast financiering hebben wij een rente van 1,5% aangehouden.

Uit de jaarcijfers 2018 bleek dat de financieringsbehoefte lager is dan begroot. In 2019 konden we in de financieringsbehoefte voorzien met kortlopende leningen. Kortlopende leningen waarvoor we geen rente hoefden te betalen, maar waarvoor we een rentevergoeding hebben ontvangen.

Het totaal van de werkelijke rentelasten is nagenoeg gelijk aan de raming na laatste begrotingswijziging (de 2e bestuursrapportage 2019) c.q. de afwijking is rond € 10.000 lager.

Doorberekende rentelasten

De rentelasten worden aan de programma's/producten doorberekend aan de hand van het zogenaamde renteomslagpercentage. Deze omslagrente wordt berekend door de (begrote) rentelasten te delen door de boekwaarde per 1 januari van de vaste activa die integraal gefinancierd zijn.

De omslagrente 2019 is berekend op 2%.

Aan de grondexploitatie wordt geen omslagrente doorberekend. Hiervoor geldt een landelijk voorgeschreven rekenmodel. De rente 2019 voor de grondexploitatie is berekend op 2,5%.

Saldo financieringsfunctie.

Dit is het verschil tussen de werkelijke rentelasten en de doorberekende rente (2,0% algemeen en 2,5% voor grondexploitatie). Het verschil tussen het (primitief) begrote- en werkelijke saldo is € 222.000. Dit komt neer op een afwijking van 0,005% van de totale werkelijke rentekosten. Deze afwijking is dusdanig beperkt, dat het niet nodig is om het renteomslagpercentage of het rentepercentage voor de grondexploitatie aan te passen.

6.4 Grondbeleid

1. Grondbeleid

Met grondbeleid kan de gemeente invloed uitoefenen op de grond- en vastgoedmarkt. Op basis van haar rol en inzet van instrumenten kan de gemeente hiermee uitvoering geven aan gewenste ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij is grondbeleid geen doel op zich maar ondersteunend aan uitvoering van gemeentelijke doelstellingen.

In november 2019 is de Nota Grondbeleid 2020-2024 vastgesteld waarin als algemene koers is opgenomen dat 'situationeel grondbeleid' wordt toegepast. Dat houdt in dat per geval wordt afgewogen welke rol en houding de gemeente toepast. Als algemene richtlijn is opgenomen dat in geval van maatschappelijk belang, de rol van de gemeente meer actief dan facilitair zal zijn.

2. Nota Grondexploitatie 2020

De nota Grondexploitatie 2020 is eveneens in november 2019 vastgesteld door de Raad. Hierin zijn de actuele resultaten van de grondexploitaties opgenomen en is een prognose afgegeven van de (tussentijdse) winstverwachting van de grondexploitaties en meer specifiek voor 2019. Voor verliesgevende grondexploitaties zijn voorzieningen getroffen op basis van de actuele resultaten. Tevens zijn de risico's geactualiseerd. Deze uitkomst hiervan bepaalt de omvang van het benodigde weerstandsvermogen. Met deze nota Grondexploitaties 2020 heeft de raad het actuele inzicht in de stand van zaken van de grondexploitaties.

In voorliggende jaarrekening wordt de verantwoording afgelegd tussen de verwachtingen uit de nota Grondexploitatie 2019 en de werkelijke realisatie.

3. Geprognosticeerde versus gerealiseerde verkopen van de grondexploitatie

Onderstaande tabel geeft op totaalniveau de vergelijking van de geprognosticeerde en gerealiseerde verkopen voor bedrijventerrein en woningbouw in 2019:

	Prognose	Werkelijk
	2019	2019
Bedrijventerrein in Ha	3,1 ha.	2,5 ha.
Woningbouwkavels	196	245

Uit de tabel volgt dat de prognose voor woningbouw is gehaald. Voor bedrijventerrein is sprake van een lichte afwijking ten opzichte van de prognose, waarbij de verkopen met 0,6 hectare achterblijven.

Onderstaande tabel geeft een onderbouwing van de uitgifte van bedrijvengrond uitgewerkt per bedrijventerrein:

	2019 in m2	2019 in m2
Broeklanden	4.000	
Broeklanden De Kop	5.000	4.210
Broeklanden Zuid	15.000	
Heemserpooort		
Rollepaal Zuid en Oost		
Katingerveld	5.000	9.484
Steenmaat	2.500	
Haardijk II		11.382
Slagharen Moeshoek		
Totaal	31.500	25.076

Onderstaande tabel geeft een onderbouwing van de uitgifte van woningbouwkavels uitgewerkt per woningbouwlocatie:

	Nota grex 2020	2019 in aantallen
Baalderveld	2	0
Bransveen	35	40
CPH Leisure Zone	16	19
CPH Slotgraven	20	20
De Meerstal	1	1
Garstlanden III	7	5
Slagharen Moeshoek wonen	6	7
Sluis V	12	25
De Marke II	2	4
Radewijk	2	0
Marslanden II	22	32
De Cirkel	50	91
Havezate Es	4	0
De Kuilen III	2	1
De Knarrenhof	15	0
Totaal	196	245

4. Tussentijdse winstneming op basis van de POC methodiek

In de notitie Grondbeleid in begroting en jaarstukken (Commissie BBV, 2019) is met betrekking tot tussentijds winstnemen het volgende opgenomen:

Volgens het realisatiebeginsel dient in de situatie dat voldoende zekerheid is over de winst, de winst te worden genomen. Hierbij dient de percentage of completion methode (POC) te worden gevolgd. Indien aan de volgende voorwaarden is voldaan, bestaat er voldoende zekerheid om winst te kunnen nemen:

1. Het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat; én
2. De grond (of het deelperceel) moet zijn verkocht; én
3. De kosten zijn gerealiseerd (winst naar rato van de realisatie genomen).

Bij de berekening van de winstneming op basis van de POC methode worden vervolgens de aanwezige project specifieke risico's betrokken. De commissie BBV beveelt aan om de wijze waarop met (project-specifieke) risico's wordt omgegaan bij het bepalen van de tussentijdse winstneming en de omvang van het weerstandsvermogen uit te werken in bijvoorbeeld de paragraaf grondbeleid of weerstandsvermogen en risico's, een van beide gelijknamige nota's of de financiële verordening.

In de Nota Grondbeleid 2020-2024 is opgenomen op welke wijze jaarlijks de project-specifieke risico's in beeld worden gebracht en gekwantificeerd. Deze wordt vervolgens volgens de formule 'bedrag risico x kans op voordoen' in mindering gebracht op de becijferde tussentijdse winstneming per afzonderlijke grondexploitatie.

Als aanvulling op de Nota Grondbeleid 2020-2024 kan worden aangegeven dat de gemeente hiervoor genoemde methode toegepast bij het opstellen van de Nota Grondexploitaties (en jaarrekening). Per grondexploitatie worden hierbij de risico's in beeld gebracht. Hierbij wordt vervolgens onderscheid gemaakt tussen algemene risico's en project-specifieke risico's.

Algemene risico's

Algemene risico's binnen de grondexploitaties bestaan onder andere uit:

Risico-aspect grondexploitatie	Oorzaak	Gevolg
Vertraging (uitloop fasering)	Uitloop verwervingsprocedure/ ruimtelijke procedure door onder andere PAS, PFAS	Toename rentekosten Toename onderzoeks-/ plankosten
Vertraging (uitloop fasering)	Tijdelijke vraagafname uitgifte bouwgrond	Toename rentekosten Toename plankosten Toename tijdelijk beheer
Opbrengst-afname	Veranderende marktomstandigheden	Grondprijs valt lager uit door dalende marktwaarde/toename bouwkosten of door aanpassing vastgoedprogramma als gevolg gewijzigde vraag
Opbrengst-afname	Aanpassing ruimtelijk programma als gevolg van nieuw beleid of gewenste ruimtelijke kwaliteitsverbetering	Grondwaarde wijzigt als gevolg van aanpassing programma
Kosten-toename	Herverkaveling naar kleinere kavels is noodzakelijk bij afname vraag grote kavels	Toename infrastructuur Toename plankosten

Project-specifieke risico's

In de jaarrekening 2019 zijn de volgende 3 project-specifieke risico's opgenomen die van invloed zijn op de berekening van de winstneming:

Project	Risico	Kans-inschatting	Risicobedrag
CP Hardenberg/Leisure zone	Vertraging als gevolg van procedures/ uitgifte	25%	€ 11.125
Katingerveld	Verlies aan uitgeefbaar gebied door mogelijk extra benodigde ontsluitingsweg	40%	€ 82.000
Bransveen	Verlies aan uitgeefbaar gebied door mogelijk extra benodigde parkeerplaatsen	40%	€ 52.400

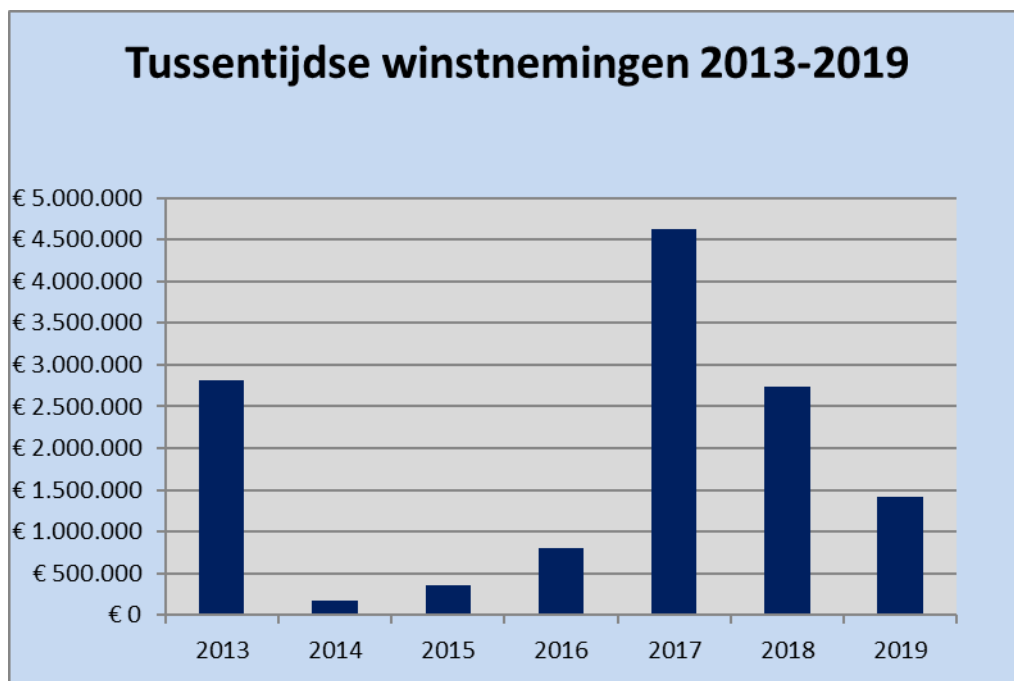
Op basis van de POC methodiek betreft de tussentijdse winstneming 2019 een bedrag van € 1.413.000. Onderstaande tabel geeft de opbouw van de tussentijdse winstneming 2019:

Tussentijdse winstneming 2019	
Centrumplan Hardenberg Slotgraven	-€ 34.000
Centrumplan Hardenberg Leisure Zone	-€ 139.000
De Meerstal	€ 181.000
Katingerveld	-€ 137.000
Bransveen	-€ 274.000
garstlanden III	-€ 871.000
Broeklanden De Kop	€ 32.000
Sluis V	-€ 200.000
De Marke II	-€ 12.000
De Kuilen III	€ 1.000
Radewijk	€ 40.000
Totaal	-1.413.000

De becijferde tussentijdse winstnemingen worden volgens bestendig beleid toegevoegd aan de Algemene Reserve. In de 2^e Berap 2019 hebben wij een tussentijdse winst berekend van € 1,3 mln. voor de vier grootste projecten via de POC-methodiek gebaseerd op de werkelijke kosten en opbrengsten t/m 15 juni 2019.

Nu alle in 2019 gerealiseerde werkelijke kosten en opbrengsten bekend zijn is de definitieve tussentijdse winst te bepalen op € 1,4 mln.

In onderstaande grafiek zijn de tussentijdse winstnemingen vanaf 2013 t/m 2019 weergegeven:

5. Verloop boekwaarde grondbedrijf en resultaten 2019

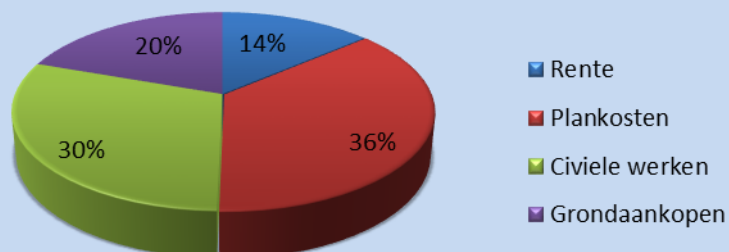
2019 was evenals 2018 een goed jaar voor het Hardenbergse Grondbedrijf. Door hoge gerealiseerde grondverkoop kon net als in 2018 op het geïnvesteerde vermogen terugverdiend worden. In 2019 is de bruto boekwaarde van het Grondbedrijf met circa € 6,1 mln. afgenomen naar € 30 mln.

De totale lasten 2018 bedroegen € 8.37.000, de inkomsten waren in totaal € 14.848.000.

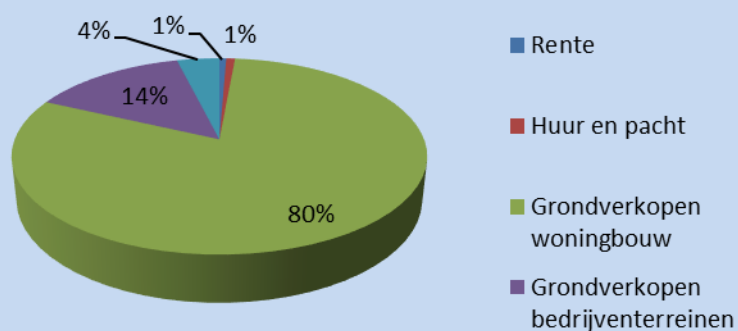
Het oplopen van de bruto boekwaarde wordt veroorzaakt door de jaarlijkse rentebijdrage en de gemaakte plankosten en door de in 2019 gemaakte kosten van civiele werken. Daarnaast is vanaf 2018 een toevoeging van boekwaarde van gronden uit de balanspost Materiele Vaste Activa aan de grondexploitaties een nieuwe post. Wegens gerealiseerde verkopen in 2019 kan in totaal 14.647 m² vanuit MVA tegen een boekwaarde van € 252.000 in de grondexploitaties worden opgenomen. Voor de goede orde: dit bedrag is in de vermeerdering van de totale boekwaarde opgenomen. De gerealiseerde opbrengsten uit kavelverkoop en andere subsidies en bijdragen worden in mindering gebracht op de boekwaarde. Gesaldeerd leiden alle mutaties tot een daling van de bruto boekwaarde van het Grondbedrijf naar € 30 mln. per 31-12-2019.

Onderstaande diagrammen tonen de percentuele onderverdeling van baten en lasten 2019 van het Grondbedrijf:

Lasten Grondbedrijf 2019

Baten Grondbedrijf 2019

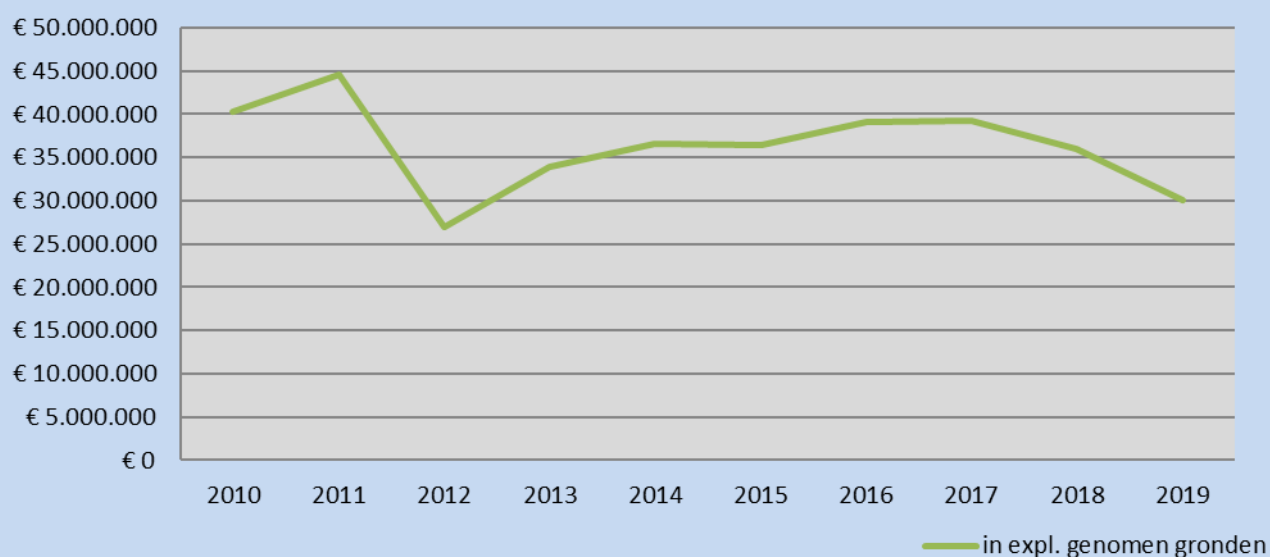

Het verloop van de boekwaarde van het Grondbedrijf in 2019 is in onderstaande tabel cijfermatig weergegeven.

Verloop Boekwaarde	1-1-2019	31-12-2019
Bruto boekwaarde	€ 36.192.000	€ 30.081.000
Af: Voorzieningen	-€ 13.691.000	-€ 13.400.000
Netto boekwaarde	€ 22.501.000	€ 16.681.000

Terugziend naar de afgelopen 10 jaren ziet het verloop van de bruto boekwaarde van de in exploitatie genomen gronden van het Grondbedrijf er als volgt uit:

Bruto Boekwaarde Grondbedrijf 2010-2019

Onderstaand overzicht geeft het verloop van de boekwaarde van de in exploitatie genomen grondexploitaties weer, inclusief het verwachte resultaat van deze grondexploitaties. Tevens is het vergelijk gemaakt met 2018. De tussentijdse winstneming geven een drukkend effect op de positieve grondexploitaties.

	werkelijk 2018	werkelijk 2019
Bruto Boekwaarde	-€ 36.192.000	-€ 30.081.000
Nog te maken kosten	-€ 60.067.000	-€ 54.884.000
Nog te ontvangen bijdragen		€ 797.000
Nog te realiseren grondopbrengsten	€ 88.375.000	€ 76.594.000
Resultaat op eindwaarde	-€ 6.025.000	-€ 5.631.000
NCW resultaat 31 december	-€ 6.447.000	-€ 4.097.000

Het verloop van de voorzieningen in 2019 is weergegeven in de volgende tabel

verloop voorzieningen 2019	
Voorzieningen grondexploitatie	€ 13.691.000
Voorzieningen exploitatieovereenkomsten	€ 305.000
Totaal 1 januari 2019	€ 13.996.000
Mutaties nota grondexploitatie 2020	€ 261.000
Mutaties jaarrekening 2019	-€ 93.000
Vrijval voorzieningen	-€ 439.000
Stand per 31 december 2019	€ 13.725.000
Stand op eindwaarde	€ 15.015.000

De voorzieningen in 2019 worden net zoals in voorgaande jaren getroffen op basis van de negatieve grondexploitatie-resultaten op Netto Contante Waarde (NCW). Dit in tegenstelling tot het per abuis onjuist opgenomen financiële uitgangspunt in paragraaf 2.2 van de Nota Grondbeleid 2020-2024, dat uitgaat van Eindwaarde (EW).

Ter informatie zijn in onderstaande tabel de voorzieningen ook weergegeven op basis van zowel de netto contante waarde als de eindwaarde.

Voorzieningen stand per 31-12-2019	netto contante waarde	eindwaarde
Broeklanden Zuid	€ 1.445.000	€ 1.762.000
Broeklanden	€ 29.000	€ 33.000
De Steenmaat	€ 75.000	€ 78.000
Rollepaal Oost	€ 278.000	€ 289.000
Voorstraat/Oosteinde	€ 150.000	€ 153.000
Gezondheidspark	€ 3.738.000	€ 3.967.000
Locatie Elzenhof Baalder	€ 52.000	€ 53.000
Moeshoek wonen	€ 1.294.000	€ 1.486.000
Vechtzone	€ 415.000	€ 449.000
Algemeen projectmanagement	€ 5.321.000	€ 5.760.000
Hoofdinfra	€ 314.000	€ 327.000
Centrumplan Dedemsvaart	€ 289.000	€ 306.000
	€ 13.400.000	€ 14.663.000
Mollincksvaart	€ 150.000	€ 169.000
Marslanden I	€ 175.000	€ 182.000
	€ 325.000	€ 351.000
Totaal	€ 13.725.000	€ 15.014.000

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het jaarresultaat 2019 Grondexploitaties:

Het totale resultaat bedraagt € 2.005.000. Onder te verdelen in € 1.412.000 tussentijdse winstneming, € 111.000 mutaties op voorzieningen, afgesloten complexen € 642.000 en overige mutaties - € 161.000

Resultaat 2019	werkelijk
<i>Tussentijdse winstneming</i>	
Centrumplan Hardenberg Slotgraven	-€ 34.000
Centrumplan Hardenberg Leisure Zone	-€ 139.000
De Meerstal	€ 181.000
Katingerveld	-€ 137.000
Bransveen	-€ 274.000
garstlanden III	-€ 871.000
Broeklanden De Kop	€ 32.000
Sluis V	-€ 200.000
De Marke II	-€ 12.000
De Kuilen III	€ 1.000
Radewijk	€ 40.000
<i>Aanpassen voorzieningen</i>	
Broeklanden	€ 29.000
Rollepaal Oost	-€ 114.000
Broeklanden Zuid	-€ 65.000
Marslanden I	€ 13.000
Mollincksvaart	€ 0
Moeshoek wonen	-€ 190.000
Gezondheidspark	€ 100.000
Locatie Baalder	€ 5.000
De Steenmaat	€ 2.000
Centrumplan Hardenberg	€ 54.000
Centrumplan Dedemsvaart	€ 55.000
<i>Afsluiten complexen/winstneming:</i>	
afsluiten complex vm.school Hoogenweg	-€ 6.000
afsluiten complex Op de Akkers IV	-€ 3.000
verkopen afgesloten complex Haardijk II	-€ 633.000
Jaarresultaat grexen	-€ 3.090.000
corr.rente bij 2e berap	€ 0
bedrijfsvoeringskosten	€ 7.000
bespaarde rente	€ 280.000
doorber.kosten huisvesting 2019	-€ 126.000
Overige resultaten	€ 161.000
Totaal resultaat	-€ 2.005.000

6. Weerstandsvermogen en Risicomanagement

Vanaf 2015 wordt professioneel risicomanagement toegepast voor grondexploitaties. Volgens de methodiek van de Monte Carlosimulatie zijn risicoanalyses opgezet voor de geclusterde gemeentelijke bedrijventerreinen en de grotere woningbouwlocaties.

Dit heeft geleid tot een volledige risicoanalyse van de belangrijkste grondexploitaties van de gemeente Hardenberg. De risicoanalyses zijn gesplitst in de volgende onderdelen:

- Wonen, bestaande uit Bransveen, Moeshoek woongebied, Garstlanden III, Sluis V.
- Werken, bestaande uit Broeklanden, Broeklanden de Kop, Broeklanden Zuid, Katingerveld, Steenmaat en Moeshoek werkgebied.
- Marslanden II
- Centrumplan Hardenberg
- Centrumplan Dedemsvaart

Voor de overige (kleine) grondexploitaties is een algemene risicoanalyse opgesteld.

In de Nota Grondexploitatie 2020 is het totaalbeeld van de risicoanalyse voor grondexploitaties opgenomen. De onderliggende berekeningen zijn gebaseerd op de resultaatsverwachtingen naar peildatum 1 januari 2019. De actualisatieslag die is uitgevoerd voor de jaarrekening 2019 laat behoudens enkele marginale aanpassingen vrijwel hetzelfde beeld zien als dat van de Nota Grondexploitatie 2020. Daar komt nog bij dat, vanwege goede verkoopresultaten een paar omvangrijke grondexploitaties verder verbeterd zijn. Om die redenen is afgezien van een volledige hernieuwde doorrekening van het risicoprofiel voor het nu te schetsen beeld en hanteren we de cijferopstelling uit de Nota Grondexploitatie 2020.

In onderstaand overzicht zijn de risicoresultaten van de genoemde grondexploitaties verzameld:

Benodigde risicoreserve per grondexploitatie	Risicoreserve 2020	Te alloceren 2019	Te alloceren 2020
Centrumplan Hardenberg	€ 758.000	€ 564.000	€ 537.000
Centrumplan Dedemsvaart	€ 354.000	€ 122.000	€ 354.000
Hardenberg Wonen	€ 415.000	€ 489.000	€ 206.000
Hardenberg Werken	€ 2.418.000	€ 1.869.000	€ 1.631.000
Marslanden II	€ 5.865.000	€ 2.349.000	€ 2.841.000
Overige projecten	€ 750.000	€ 750.000	€ 750.000
Totaal	€ 10.560.000	€ 6.143.000	€ 6.319.000

Uit de tabel blijkt dat een totaal risicoreserve benodigd is van € 10,56 mln. Hiervan kan bijna € 4,24 mln. worden afgedekt door de positieve resultaten van de grondexploitaties.

Blijft over een te alloceren bedrag van € 6,32 mln. Ten opzichte van de risicoanalyse in de nota grondexploitatie 2019 is het te alloceren bedrag toegenomen met € 0,18 mln. Deze toename is met name toe te schrijven aan de verhoging van de risicoreserve ten behoeve van Marslanden II.

Uiteraard zijn niet al deze risico's als even "hard" te bestempelen, en ook manifesteren de risico's zich veelal niet tegelijkertijd en in volle omvang. Zoals eerder gemeld worden deze risico's in samenhang beoordeeld met de overige gemeente financiële risico's. Het is hierbij gewenst de risico's uit de grondexploitatie afzonderlijke inzichtelijk te houden en te onderkennen en ze in de Algemene Reserve op adequate wijze af te dekken.

De berekende benodigde risicoreserve betekent per definitie niet dat de gemeente dit geld nu al kwijt is, het is juist de bedoeling om de reserve niet of zo beperkt mogelijk aan te wenden door gedurende de planperiode en planuitvoering beheersmaatregelen te treffen waardoor risico's worden geneutraliseerd of gereduceerd. Echter indien zich risico's wel gaan manifesteren dient de aanwezige buffer in de vorm van de Algemene Reserve toereikend te zijn.

6.5 Onderhoud kapitaalgoederen

Inleiding

Kapitaalgoederen zijn investeringen die de gemeente doet, die daarna regelmatig onderhoud nodig hebben, zoals wegen, gebouwen, riolering, openbare verlichting en groen. Deze goederen worden vaak intensief gebruikt en het is belangrijk om ze te beheren, zodat ze aan de gestelde eisen kunnen blijven voldoen. Op deze manier dragen we bij aan de bereikbaarheid en leefbaarheid van onze gemeente. Het is juist vaak de kwaliteit van de openbare ruimte die door de inwoners intensief wordt beleefd.

Deze paragraaf geeft inzicht in hoe de gemeente omgaat met haar kapitaalgoederen. We willen laten zien dat het noodzakelijk onderhoud is geborgd. Dit is grotendeels vastgelegd in meerjarenplannen, nota's, visies en regelingen. In deze beheerplannen zijn ook de financiële middelen en het gewenste kwaliteitsniveau opgenomen.

Hieronder wordt per kapitaalgoed kort aangegeven welk plan of beleid er momenteel geldt en wat het vastgestelde kwaliteitsniveau is. Het actuele beleidskader en de financiële vertaling van de gevolgen van het vastgestelde kwaliteitsniveau worden samengevat in de tabel aan het eind van deze paragraaf.

Het gaat om de volgende categorieën kapitaalgoederen:

1. Wegen, bermen en sloten
2. Kunstwerken
3. Openbare verlichting
4. Riolering en water
5. Openbaar groen
6. Begraafplaatsen
7. Gemeentelijke gebouwen

Wegen, bermen en sloten

Elke drie jaar wordt het beheerplan wegen geactualiseerd voor het wegennetwerk in onze gemeente. Het huidige kader staat beschreven in de nota meerjaren onderhoudsprogramma wegen 2017-2019. Op basis van een landelijk toegepaste methodiek van de CROW wordt het gemeentelijke wegennet van Hardenberg geïnspecteerd, beheerd en onderhouden. Om een beeld te krijgen van de omvang: het beheergebied bestaat uit ruim 950 km aan verharde wegen en 185 km aan fietspaden. De raad heeft geen specifieke kwaliteitsnormen vastgesteld, maar wel 10 bestuurlijke uitgangspunten om tot verantwoorde afwegingen en prioritering te komen. In 2019 is het plan geactualiseerd en is er nu een meerjaren onderhoudsprogramma 2020 - 2022.

Als uitgangspunt voor de kwaliteit wordt de CROW norm genomen, die naar de Hardenbergs situatie wordt vertaald ("de Hardenbergse norm"). We streven naar een goede balans tussen het noodzakelijke onderhoud aan gemeentelijke wegen, esthetische waarden en de beschikbare (financiële) middelen. De exploitatielasten die in de begroting zijn opgenomen zijn voldoende voor sober en doelmatig onderhoud, waarbinnen de veiligheid richting weggebruikers is geborgd.

Naast het uitvoeren van een kwaliteitsinspectie wordt drie keer per jaar een wegenschouw gehouden. De gemeente Hardenberg beschikt over een gecertificeerd geautomatiseerd wegbeheersysteem. Dit systeem geeft een actueel inzicht in de onderhoudsmaatregelen die in de komende jaren genomen kunnen worden. Daarnaast worden signalen uit het "veld" en meldingen van gebruikers meegenomen in de afweging. Het onderhoud wordt zoveel mogelijk gecombineerd met andere werkzaamheden, zoals riolerings- en herinrichtingsprojecten.

Het beheer en onderhoud van wegen begint met het bewust ontwerpen van de infrastructuur en de keuze voor duurzame materialen van de juiste kwaliteit. De ervaring is dat dit op de langere termijn gunstig

uitwerkt op het beheer en onderhoud. De afstemming tussen ontwerp en uitvoering is onderdeel van ons dagelijkse werk.

Kunstwerken

De gemeente Hardenberg heeft 152 civiele kunstwerken in beheer. Dit zijn de bruggen, viaducten, tunnels en duikers. De belangrijkste kunstwerken zijn aan een kwaliteitsinspectie onderworpen en zijn opgenomen in een beheersysteem. Op basis hiervan is het onderhoudsprogramma vastgesteld.

De gemeenteraad heeft het beleidsplan kunstwerken vastgesteld. Het beleidsplan geeft een integrale visie met inzicht in de maatregelen en bijbehorende kosten die nodig zijn kunstwerken in stand te houden en, wanneer nodig, te vervangen. In het plan zijn 3 onderhoudsscenario's uitgewerkt, waarbij het scenario "heel en veilig" het beste bij de Hardenbergse visie op het beheer en onderhoud past. De uitstraling en het comfort zijn gebaseerd op onderhoudsniveau B (basis CROW). De financiële basis is opgenomen in de begroting en is gebaseerd op het scenario "veilig".

Openbare Verlichting

Inzichten en technieken rondom openbare verlichting zijn afgelopen decennia snel veranderd. Het gaat dan om het veiligheidsdenken (verkeer en sociale veiligheid), duurzaamheids-denken (liever minder licht maar wel slim licht) en het verbruik (technische innovaties met o.a. LED verlichting).

De door uw raad vastgestelde visie, speelt hier op in. Wij zijn de openbare verlichting aan het verduurzamen o.a. door de focus te leggen op het vervangen van de minder energie efficiënte verlichting door LED. De financiële doorvertaling van de visie is voor de komende jaren opgenomen in de begroting.

Riolering en Water

In 2017 is het Gemeentelijk RioleringsPlan (GRP) 2018-2022 voor de gemeente Hardenberg opgesteld en vastgesteld. Dit GRP heeft een doorlooptijd van 5 jaar. Het inhoudelijke proces is samen met de partners uit de waterketen Noordelijke Vechtstromen opgepakt (Gemeenten Borger-Odoorn, Emmen, Coevorden, Hardenberg, Ommen en waterschap Vechtstromen).

In dit GRP, waarin ook onze zorgplichten voor hemelwater en grondwater zijn meegenomen, staat hoe ons rioolstelsel (vrijvervalriool o.a. gemengd en gescheiden rioolstelsel, regenwaterriolering, drukriolering en pompen en gemalen) worden beheerd en onderhouden en welke rioleringen worden vervangen gedurende de GRP-periode 2018-2022. Daarnaast zijn er duurzaamheidsambities uitgewerkt en willen wij ons riolerings- en watersysteem klimaatrobust maken. Ons gehele vrijvervalstelsel is geïnspecteerd. Op basis van deze informatie beheren we ons riool functiegericht. Dit houdt in dat we ons riool op basis van kwaliteit zo lang mogelijk in stand houden, tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten (sober en doelmatig). Functiegericht rioolbeheer is één van de speerpunten van de samenwerking in de waterketen. Alle waterketenpartners hebben afgesproken hun riool in de toekomst functiegericht te gaan beheren.

Ons rioolstelsel bestaat o.a. uit circa 186 km gemengd stelsel, 137 km gescheiden stelsel en 520 km drukriolering. Daarnaast zijn er kolkaansluitingen (21.175 st), grote gemalen (85 st. van de gemeente en 15 st. van het waterschap) en pompen en gemalen in het buitengebied (ca. 2.100 st.).

De uitgaven voor de rioleringszorg zijn niet elk jaar exact gelijk, deze kunnen fluctueren. Wij laten het rioolrecht daar niet in mee fluctueren. Het BBV schrijft namelijk voor dat gemeenten een reserve en een voorziening dient te hebben en dit zorgt er voor dat grote schommelingen in het tarief niet nodig zijn.

De fluctuaties in de investeringen voor groot onderhoud worden opgevangen binnen de voorziening. Het exploitatieresultaat wordt verrekend op de reserve.

In het GRP 2018-2022 is het tarief voor onze inwoners de komende vijf jaar vastgesteld op € 251,-.

Openbaar groen

Bij het onderhouden van het openbaar groen maken we onderscheid in verzorging en technisch onderhoud. Met behulp van reguliere onderhoudsmaatregelen als onkruidbeheersing, gras maaien en het knippen van hagen en randen geven we het groen een verzorgd uiterlijk. Om over een langere periode een goede technische staat en levensduur van het groen te waarborgen worden bomen gesnoeid en beplantingsvakken uitgedund en verjongd.

Het algehele onderhoudsniveau komt overeen met niveau B (basis) volgens de systematiek van de Kwaliteitscatalogus openbare ruimte van de CROW. Dit niveau wordt nagestreefd door een pakket aan onderhoudswerkzaamheden welke met behulp van een groenbeheersysteem worden geprogrammeerd en/of vertaald in werkopdrachten voor de buitendienst of externe partijen.

Duurzaamheid en in biodiversiteit in bijzonder staan centraal in het groenbeheer.

In ruime groenstroken streven we een meer natuurlijke begroeiing na, met afwisselend struweel, kruidenrijke vegetatie en een natuurlijke oevervegetatie langs vijvers. Deze plekken zijn de dragers van de biodiversiteit. Tegelijk zijn dit ook de plekken waar kinderen dichtbij huis spelenderwijs de natuur moeten kunnen ontdekken. We hebben daarom ook aandacht voor natuurlijke speelplekken.

We beheren het groen in principe zonder gebruik te maken van chemische bestrijdingsmiddelen. Alleen in uiterste gevallen - als er nog geen goed alternatief is - wijken we nog van dit principe af.

Reststoffen van het groenbeheer, zoals maaisel, snoeihout en blad verwerken we zoveel mogelijk lokaal tot grondstof voor bodemverbetering, voor toepassing in het openbaar groen of in de landbouw. Hiermee dragen we bij aan een circulair ecosysteem.

Begraafplaatsen

De Gemeente Hardenberg beheert zeven begraafplaatsen verspreid over de kernen Hardenberg, Dedemsvaart, Gramsbergen en Balkbrug. In andere kernen zijn alleen particuliere begraafplaatsen aanwezig. Bij elkaar genomen is er ruimschoots voldoende capaciteit voor begraven. Alleen in Gramsbergen is de capaciteit eindig en gaan we komende periode maatregelen nemen om het aantal graven uit te breiden. Hier hebben we de eerste stappen in gemaakt.

Onder het beheer valt de dienstverlening binnen de kaders van de Wet op de Lijkbezorging en de Beheerverordening gemeentelijke begraafplaatsen. Het gaat dan om de uitgifte van graven en het uitvoeren van begravingen. Daarnaast valt de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden met als doel de begraafplaatsen een goed verzorgd beeld te geven onder het beheer.

De opbrengsten uit de lijkbezorgingsrechten dekken niet volledig de kosten van de begraafplaatsen. Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat een groot deel van het areaal wordt bezet door graven met langlopende ('eeuwigdurende') grafrechten, waarvoor de betaling bij uitgifte in het verleden is afgekocht.

Om het areaal begraafplaatsen zo rendabel mogelijk te kunnen exploiteren is een uitgangspunt van het beleid, dat er een cyclus ontstaat van hergebruik van de aanwezige grafuimten, zodat een areaaluitbreiding in

principe niet nodig zal zijn. Door ruiming van graven, waarvan het grafrecht is vervallen, komt deze ruimte aan het einde van de looptijd weer beschikbaar voor uitgifte van nieuwe graven. De werkwijze die we hierbij volgen is als volgt: Nadat het grafrecht is vervallen ruimen we meestal binnen een jaar het graf bovengronds, door de steen te verwijderen. De stoffelijke resten worden pas later geruimd op het moment dat deze ruimte nodig is voor uitgifte van nieuwe graven.

Gemeentelijke gebouwen

De gemeente Hardenberg is eigenaar van diverse gebouwen en bouwwerken en is verantwoordelijk voor het onderhoud en het beheer daarvan. Het huidige gebouwenbestand bestaat uit 52 bedrijfsgebouwen (o.a. brandweerkazernes, parkeergarages, baarhuisjes, gemeentehuis en –werf), 40 maatschappelijke gebouwen, waaronder bijvoorbeeld sporthallen en wijkgebouwen, 39 monumenten, 18 woningen, 29 overige objecten, en 9 buitensportvoorzieningen.

Bij het beheer en onderhoud van deze gebouwen is onderscheid gemaakt in gebouwen die behoren tot de vaste voorraad en gebouwen die behoren tot de flexibele voorraad. In de vastgestelde Nota Vastgoedmanagement zijn kwaliteitsniveaus van het onderhoud per gebouw(soort) bepaald. De onderhoudswerkzaamheden aan de gebouwen die behoren tot onze vaste voorraad worden onderhouden op een acceptabel minimum. Daarnaast is vastgelegd dat voor gebouwen die tot de flexibele voorraad behoren geen groot onderhoud begroot wordt. Het onderhoud is hier gebaseerd op de instandhouding van een geborgde veiligheid (incl. volksgezondheid).

Bij het beheer en onderhoud van onze gebouwen is verduurzaming van het vastgoed een belangrijk doel. Door sturing op de verlaging van de energiebehoefte en door het lokaal opwekken van energie (bijvoorbeeld door PV-panelen, zonneboilers of Warmte-terugwin installaties) zijn de kosten voor energie inmiddels lager. Ook worden gebruikers van vastgoed gestimuleerd om mee te denken en te helpen om de vraag naar energie door bewust gebruik structureel te verlagen. De gebruikers delen gedeeltelijk mee in de door hun behaalde besparingsresultaten. Door de aanwezigheid van slimme meters en een energiemonitoringssysteem zijn de ontwikkelingen en resultaten goed te volgen en te analyseren.

Het onderhoud van de gebouwen is erop gericht om het kwaliteitsniveau van de gebouwen in goede stand te houden. Door te sturen op risico gericht onderhoud is uitstel van sommige onderhoudsprojecten gelukt waarbij de kwaliteit van de gebouwen voldoende blijft. Door dit uitstel wordt niet de volledige prognose van het onderhoud uitgevoerd, waardoor minder geld wordt onttrokken uit de voorziening Gebouwen dan is geprognosticeerd. Dit financiële effect zal in de meerjaren begroting en het verloop van de voorziening Onderhoud Gebouwen worden meegenomen. Met de Voorziening Onderhoud Gebouwen is het groot onderhoud meerjarig geborgd. Additief onderhoud, renovaties en vervangingen zijn geen onderdeel van deze voorziening, deze worden opgenomen in de begrotingen. Vanaf 2020 staan een aantal revitalisatie-projecten gepland waarbij ruimte in de begroting is opgenomen.

Tabel: beleidskader en financiën

Kapitaalgoed	Actueel beleidskader	Exploitatielasten / str. 2019 x € 1.000
Wegen bermen en sloten	Nota meerjaren onderhoudsprogramma wegen 2017-2019	7.800
Kunstwerken	Collegebesluit strategische visie kunstwerken (april 2017)	97
Openbare Verlichting	Beleidskader LIOR (Licht In de Openbare Ruimte (2016 - 2026)	770
Riolering en water	Gemeentelijk Rioleringsplan 2018-2022 (www.hardenberg.nl/rioleringsplan)	7.500
Openbaar Groen	Nota snippergroen Notitie ecologisch bermbeheer (raadsbesluit 18 juli 2017)	3.106
Begraafplaatsen	Beheersverordening gemeentelijke begraafplaatsen 2009 Nadere regels voor de gemeentelijke begraafplaatsen 2009 Verordening lijkbezorgingsrechten	620
Gemeentelijke gebouwen	Nota Vastgoedmanagement 2014-2018 Gemeente Hardenberg Onderhoudsplanning 2017-2027 vastgoed gemeente Hardenberg	7.711

6.6 Bedrijfsvoering

Op 1 januari 2019 is onze gemeente gestart met een nieuwe organisatie.

Op basis van een zogenaamde Houtskoolschets is het afgelopen jaar gewerkt aan de doorontwikkeling van de organisatie. Bij het maken van de begroting 2019 hadden wij het voornemen om de afdelingen te laten vervallen en alleen nog te werken met teams.

Daarnaast hadden wij een aantal opgaven voor de doorontwikkeling geformuleerd: het logisch ordenen van staf/service/control, het bundelen van strategische beleidscapaciteit, integraal en opgavegericht werken, het vergroten van de sturing op concernniveau en het bieden van meer ruimte aan medewerkers.

Wij hebben afgezien van ons voornemen de afdelingen te laten vervallen. Dit voornemen veroorzaakte zoveel onrust, dat wij ervoor hebben gekozen de afdelingen vooralsnog intact te laten.

Wel hebben wij ingestemd met een wijziging van de topstructuur van de ambtelijke organisatie. Wij hebben afscheid genomen van het model, waarin een tweehoofdige directie met een aantal afdelingshoofden het topmanagement vormt. Wij hebben gekozen voor een zogenaamd concernmanagementteam (CMT), bestaande uit een directeur en een viertal concernmanagers. Samen zijn zij verantwoordelijk voor de sturing op concernniveau en voor het geheel van de (ontwikkeling van de) organisatie.

Inmiddels is het CMT compleet: de interim-leidinggevenden zijn vervangen door vaste medewerkers van onze gemeente. Wij verwachten van het CMT dat zij de eerder geformuleerde ontwikkelopgaven met voortvarendheid ter hand neemt, voor zover dat nog niet is gebeurd.

Als het gaat om genoemde ontwikkelopgaven, constateren wij in ieder geval dat met de vorming van het nieuwe team Finance & Control een belangrijke stap is gezet in het logisch ordenen van staf/service/control.

Met de komst van onze nieuwe directeur gaan wij in 2020 verder met de ontwikkeling van de organisatie op basis van een zogenaamde ontwikkelagenda. In de ontwikkelagenda komen de eerder genoemde opgaven terug, maar ook onderwerpen als vergrijzing & vergroening, een strategisch opleidingsplan, in-, door- en uitstroom e.d.

Het door uw raad beschikbaar gestelde budget voor de doorontwikkeling zal hiervoor worden gebruikt.

Privacywetgeving

In 2019 hebben wij budget gevraagd voor het invullen van de Functionaris Gegevensbescherming. Inmiddels beschikken wij over deze functionaris.

Qua inhoud verwijzen wij uw raad naar de aparte paragraaf over privacy en informatiebeveiliging, die wij in het jaarverslag hebben opgenomen.

Dienstverlening aan Ommen

Onze gemeente levert op meerdere terreinen diensten aan de gemeente Ommen.

Daarvoor zijn een drietal dienstverleningsovereenkomsten afgesloten met een looptijd van 6 jaar (2019-2024) voor de taakgebieden:

- Backoffice Sociaal Domein
- ICT, Gegevensbeheer, DIV
- Openbaar Gebied.

Naast de dienstverleningsovereenkomsten zijn er tijdelijke uitvoeringscontracten afgesloten. De zogenaamde TUC's. Twee van deze contracten hebben een looptijd van 2 jaar (2019-2020):

- Facilitaire Zaken (inmiddels met wederzijds goedvinden tussentijds beëindigd per 31 december 2019)
- Financien, inkoop, verzekeringen, belastingen en personeels- en salarisadministratie.

Daarnaast zijn er een tweetal TUC's met een looptijd van een jaar (2019):

- Frontoffice Sociaal Domein (inmiddels beëindigd per 31 december 2019)
- Publiekszaken (inmiddels met twee jaar verlengd, met de optie tot verlenging met nog een jaar).

Ten aanzien van de samenwerking met Ommen merken wij dat er veel gevraagd wordt van onze organisatie als het gaat om verantwoording afleggen over de dienstverlening. Op basis van de ervaringen van 2019 proberen wij een gezond evenwicht te bewerkstelligen.

Strategische capaciteit

Gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen en de vraagstukken die op ons af komen is het noodzakelijk om in onze organisatie te investeren op strategisch niveau. In 2019 hebt u daarvoor middelen beschikbaar gesteld. Wij hebben besloten de functie van bestuursadviseur uit de beschikbare middelen te bekostigen. Daarnaast hebben wij in 2019 een kwartiermaker HRM / P&O aangetrokken. De kwartiermaker krijgt een nadrukkelijke rol bij het verder vorm geven van de ontwikkeling van de organisatie (inclusief de strategische capaciteit).

6.7 Informatiebeveiliging en Privacy

Informatiebeveiliging is het middel tot het doel privacy en informatieveiligheid.

Als gemeente werken we veel met waardevolle en privacygevoelige informatie, die veelal tijd- en plaats onafhankelijk beschikbaar moet zijn. Informatiebeveiliging en dus ook het nemen van allerlei beheersmaatregelen om de risico's te beperken, wordt daarom steeds belangrijker. Een slechte beveiliging van informatie veroorzaakt niet alleen financiële- en imagoschade, maar kan ook ingrijpende gevolgen hebben voor zowel de inwoners, bedrijven als onze eigen bedrijfsvoering.

Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO)

2019 stond te boek als overgangsjaar voor de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO). Deze baseline bevat, net als zijn voorganger de Baseline Informatiebeveiliging Gemeenten (BIG), diverse informatiebeveiligingscontroles en -maatregelen om informatieveiligheid te waarborgen. Het verschil zit vooral in het toewijzen van verantwoordelijkheden en het afwegen van risico's per informatiesysteem. De komende jaren werken we aan de geleidelijke uitvoering van deze Baseline, te beginnen met een nieuw informatiebeveiligingsbeleid die geschreven is op nieuwe standaarden voor informatiebeveiliging.

Ontwikkeling

Informatiebeveiliging en privacy richt zich op mensen, procedures en techniek, het afgelopen jaar hebben we daar op verschillende manieren aandacht aan besteed.

De mens

De zwakste schakel als het gaat om informatiebeveiliging. Vorig jaar zijn de "10 gouden regels" voor informatiebeveiliging onder de aandacht gebracht. Elke maand wordt er bij één van deze regels stilgestaan met specifieke communicatie of andere middelen.

Zo is er afgelopen jaar een mystery guest actie geweest, een ingehuurde insluiper doet onderzoek naar de fysieke toegangsbeveiliging van het gemeentehuis en kijkt wat er voor onbevoegden zoal te vinden is. De resultaten hiervan zijn met medewerkers gedeeld en worden gebruikt om de beveiliging aan te scherpen alsmede het clean-desk clear-screen beleid te benaderen.

Daarnaast hebben we aandacht besteed aan bewustwording op vakafdelingen, elke afdeling heeft met andere risico's te maken en met praktijkvoorbeelden komt de boodschap over. Om meer frequent aandacht te besteden aan informatiebeveiliging tijdens werkoverleggen is een Security Awareness Officer benoemd, die zich enkel bezighoudt met de zachte kan van informatiebeveiliging: bewustwording.

Proces

Informatiebeveiliging en privacy moet onderdeel uitmaken van een groot aantal processen. Dit blijkt uit diverse audits en interne controles.

Beleid

Het strategisch informatiebeveiligingsbeleid (2019-2023) dient als kapstok voor verschillende specifieke beleidsnota's. Om het beleid begrijpelijk en effectief te maken zijn deze uit het strategisch beleid gehaald. De komende tijd zal er o.a. beleid gemaakt/herzien worden voor; wachtwoorden, telewerken, versleuteling, mobiel, incidentmanagement en toegangsbeveiliging.

Het beleid is gebaseerd op hedendaagse standaarden en de BIO en dienst als opzet voor werkprocessen.

Afgelopen jaar is er veel aandacht besteed aan het proces rond autorisaties. Denk hierbij aan in- en uitdiensttreding maar ook aan autorisaties tot (gevoelige) informatie en systemen. Door dit proces voor alle systemen op orde te hebben en waar mogelijk te automatiseren (zie techniek), worden de risico's tot datalekken verkleind.

Techniek

Soms is bewustwording omtrent informatiebeveiliging en goede processen niet genoeg om er zeker van te zijn dat informatie beschermd is. Mede hierom zullen er technische maatregelen genomen moeten worden.

Om inzicht te krijgen in de prioriteit tussen mens, proces en techniek hebben we een volwassenheidsonderzoek laten uitvoeren specifiek voor ICT. Dit geeft ons inzicht waar we de komende tijd in moeten investeren. Het onderzoek vergroot ook bewustwording bij ICT, die een voorbeeldfunctie in deze vervullen.

Omwille van de gevoeligheid worden technische maatregel niet verduidelijkt in dit verslag.

Verantwoording

We hebben in eerste instantie niet voldaan aan de aangescherpte normen van de ENSIA (een optimaal proces voor de horizontale verantwoording richting de gemeenteraad en verticale vertegenwoordiging richting het ministerie). De normen waar we nog niet volledig aan voldeden zijn in een separate Collegeverklaring ENSIA toegelicht, hiervoor zijn verbeterplannen gemaakt en uitgevoerd.

Beveiligingsincidenten

Een beveiligingsincident kan variëren van een deur die niet goed sluit, een email die aan een verkeerde persoon verstuurd is, tot een virusuitbraak. Als er persoonsgegevens betrokken zijn bij een incident, spreekt men van een datalek. Het afgelopen jaar hebben zich een aantal beveiligingsincidenten voorgedaan waarvan zich op het moment van schrijven zich acht gemanifesteerd hebben als (vermeend) datalek en als zodoende zijn geregistreerd en behandeld.

We zien hierin een lichte stijging ten opzichte van afgelopen jaren, wat te verklaren is door de aandacht die besteed is aan het onderwerp en de daarbij horende toegenomen bewustwording.

Als de bewustwording toeneemt, neemt het aantal meldingen van incidenten toe. Dit zegt niet direct iets over het aantal incidenten, omdat ze voorheen wellicht niet gemeld werden.

Verplichte maatregelen AVG

Om vanuit privacy verantwoording af te kunnen leggen kijken we in eerste instantie of er voldaan wordt aan de verplichte maatregelen uit de AVG (Algemene Verordening Gegevens bescherming). Één van die verplichte maatregelen is het hebben van een Register van Verwerkingen. Er is een verwerkingsregister opgesteld en verdeeld per afdeling. Op ieder afdeling is er een medewerker die het beheer voert over het deelregister. Twee keer per jaar wordt het deelregister opgevraagd en samengevoegd voor een actueel register van verwerkingen voor de gemeente Hardenberg. Voor nieuwe verwerkingen worden steeds vaker een DPIA (Data protection impact analyse) gedaan om vooraf te bepalen waar de grootste risico's zitten in het verwerken van persoonsgegevens en hoe die risico's zo klein mogelijk gemaakt kunnen worden. De komende periode worden ook op de bestaande hoog risico verwerkingen een DPIA uitgevoerd.

Disclaimer

Een virusuitbraak of datalek kan en zal de beste overkomen. Ook ons. Het is geen kwestie meer van of wij te maken krijgen met digitale criminaliteit, maar wanneer. Met dit in het achterhoofd is het belangrijk om te weten wat te doen bij een bedreiging, aanval of datalek. 100% veiligheid bestaat niet. Dat betekent, bewust zijn van de risico's en nadenken over de gevolgen.

Verbonden partijen

Een verbonden partij is een privaat- dan wel publiekrechtelijke organisatie waarin de gemeente een bestuurlijk én een financieel belang heeft. Een financieel belang is aanwezig wanneer een ter beschikking gesteld bedrag niet verhaalbaar is bij faillissement, dan wel als financiële aansprakelijkheid bestaat indien de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt (artikel 1 BBV). Bestuurlijk belang is aanwezig, indien er zeggenschap bestaat uit hoofde van stemrecht dan wel vertegenwoordiging in het bestuur van de organisatie.

Deelnemingen in Gemeenschappelijke Regelingen	Cijfers op basis van:
Bedrijfvoeringsorganisatie Jeugdzorg	Jaarrekening 2018
GGD Regio IJsselland	Jaarrekening 2018
Omgevingsdienst IJsselland	Jaarrekening 2019
Unit Sociale Recherche	Jaarrekening 2018
Veiligheidsregio IJsselland	Jaarrekening 2018
Euregio	Jaarrekening 2018

Deelnemingen in verenigingen en stichtingen	Cijfers op basis van:
Stichting administratiekantoor Dataland	Jaarrekening 2018
Stichting LOC+	Jaarrekening 2017
Vereniging van Nederlandse Gemeenten	Jaarrekening 2018

Deelnemingen in vennootschappen	Cijfers op basis van:
Bank Nederlandse Gemeenten N.V.	Jaarrekening 2018
Beheersmaatschappij LOC+	Jaarrekening 2017
CBL Vennootschap B.V.	Jaarrekening 2019
Cogas Holding N.V.	Jaarrekening 2018
CSV Amsterdam B.V.	Jaarrekening 2019
Enexis Holding N.V.	Jaarrekening 2019
Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.	Jaarrekening 2019
Rendo Holding N.V.	Jaarrekening 2018
Rova Holding N.V.	Jaarrekening 2018
Samen Doen B.V. Hardenberg	
Verkoop Vennootsch B.V.	Jaarrekening 2019
Vitens N.V.	Jaarrekening 2018
Vordering op Enexis B.V.	Jaarrekening 2019
Wadinko N.V.	Jaarrekening 2018

6.8.2 Verenigingen en stichtingen

Stichting administratiekantoor DataLand	Gouda	
Rechtsvorm	Stichting	
Betrokken partijen	155 certificaathoudende Nederlandse gemeenten en de BNG. De gemeente Hardenberg heeft 28.247 certificaten (á 0,10)	
Bestuurlijk belang	De gemeente Hardenberg is als participant vertegenwoordigd in de certificaathoudersvergadering	
Bijdragen aan de bestuurlijke doelstellingen	<p>DataLand verzorgt de toegankelijkheid van gemeentelijke vastgoed, geo- en WOZ-informatie voor publieke en private afnemers in Nederland. Daarmee ontzorgt DataLand de gemeente.</p> <p>DataLand ondersteunt de gemeentelijke informatiehuishouding op het gebied van de gemeentelijke Geo-, WOZ- en vastgoedinformatie door</p> <ul style="list-style-type: none"> -actieve kwaliteitsbewaking, -vertegenwoordiging van het gemeentelijk belang, -organisatie en coördinatie van het Gemeentelijk Geoberaad (i.s.m. VNG); een landelijk ambtelijk en bestuurlijk podium voor gemeentelijke standpunten op het terrein van de ruimtelijke informatie. <p>Verder is deelname niet anders te zien dan een vorm van samenwerking tussen gemeenten ter behartiging van het openbaar belang en met als resultaat efficiëntie en kennisvoordelen op het gebied van toegankelijkheid van overheidsinformatie, overheidsloket, e-government, dienstverlening, een transparante en betrouwbare overheid evenals de stroomlijning van basisgegevens.</p> <p>Dankzij de samenwerking met deelnemende gemeenten, vele afnemers en andere betrokkenen bij de overheidsinformatievoorziening is DataLand uitgegroeid tot het landelijke kennis- en dataknooppunt voor vastgoed, geo- en WOZ gerelateerde gemeentelijke gegevens.</p>	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	Zie toelichting	Zie toelichting
Vreemd vermogen	Zie toelichting	Zie toelichting
Financieel resultaat	Zie toelichting	
Financiële bijdrage gemeente	Zie toelichting	

Kansen, risico's en ontwikkelingen	Het financieel risico is laag en beperkt zich tot het in certificaten geïnvesteerde bedrag. Het betreft een eenmalige storting. Er zijn geen jaarlijkse kosten aan deelname verbonden. Verstrekking van gegevens aan afnemers vindt plaats tegen verstrekking kosten. Deze inkomsten worden door DataLand gebruikt om de driedledige taken van de organisatie – een stichting zonder winstoogmerk – uit te voeren. Jaarlijks wordt een vergoeding aan deelnemende gemeenten uitgekeerd voor het leveren van de gemeentelijke 149 gegevens. Het eventuele overschot aan inkomsten wordt daarnaast aan certificaathoudende gemeenten uitgekeerd. De ontwikkeling van het eigen vermogen is neutraal of positief, het vreemd vermogen (lening bij de BNG) van de verbonden partij neemt af en het jaarlijkse financiële resultaat vertoont een positieve trend. De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), het Kadaster en DataLand hebben op 5 juni 2019 de plannen ondertekend om de dataverzameling en data-ontsluiting door DataLand geleidelijk over te dragen aan het Kadaster.
------------------------------------	--

Stichting LOC+	Hardenberg	
Rechtsvorm	Stichting (beherende vennoot C.V. Beheersmaatschappij LOC+)	
Betrokken partijen	De gemeente Hardenberg, AOC de Groene Welle, Alfa-college	
Bestuurlijk belang	Vertegenwoordiging in het bestuur en voor 53,27% risicodragers van het exploitatieresultaat	
Bijdragen aan de bestuurlijke doelstellingen	Het LOC in Hardenberg is een multifunctioneel gebouw waarin een grote verscheidenheid aan instellingen is gehuisvest op het gebied van cultuur, onderwijs en werk. De opzet van het gebouw is gericht op samen werken en samen wonen.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen		
Vreemd vermogen		
Financieel resultaat		
Financiële bijdrage gemeente		
Kansen, risico's en ontwikkelingen		

Vereniging van Nederlandse Gemeenten	Den Haag	
Rechtsvorm	Vereniging	
Betrokken partijen	Alle gemeenten van Nederland	
Bestuurlijk belang	Vertegenwoordiging in ledenvergadering en zitting in VNG commissie gemeentefinancien	
Bijdragen aan de bestuurlijke doelstellingen	Belangenbehartiging van alle gemeenten bij andere overheden. Tweede Kamer, Kabinet en maatschappelijke organisaties zijn belangrijke gesprekspartners. Advisering aan alle leden over actuele ontwikkelingen (pro actief) en advisering aan individuele leden (op verzoek). De platformfunctie wordt uitgeoefend via de VNG-commissie, Provinciale Afdelingen, congressen, studiedagen en ledenraadplegingen. De gemeente Hardenberg is ook lid van de VNG afdeling Overijssel.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	65.530	61.975
Vreemd vermogen	76.373	78.875
Financieel resultaat	154	
Financieel bijdrage gemeente	103	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Het exploitatieresultaat 2018 is gelijk aan € 0,154 miljoen positief. De onttrekking uit debestemmingsreserve, gelijk aan € 1,033 miljoen, is toegevoegd aan het onverdeeld resultaat, waardoor deze uitkomt op € 0,154 miljoen. Het onverdeeld resultaat, € 0,154 miljoen, zal worden toegevoegd aan de overige reserves.	

6.8.3 Vennootschappen

Enexis Holding	s'-Hertogenbosch	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap (niet beursgenoteerd)	
Betrokken partijen	Zes Nederlandse provincies en 130 gemeenten	
Bestuurlijk belang	96.993 aandelen is 0,0648% stemmen in de AVA	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	<p>Enexis beheert (via haar dochtervennootschap Enexis Netbeheer BV) het energienetwerk in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland voor de aansluiting van ongeveer 2,7 miljoen huishoudens, bedrijven en overheden. De netbeheerderstaak is een publiek belang, wettelijk geregeld met o.a. toezicht vanuit de Autoriteit Consument en Markt.</p> <p>De vennootschap heeft ten doel het realiseren van een duurzame energievoorziening door state of the art dienstverlening en netwerken en door regie te nemen in innovatieve oplossingen. Dit om de energietransitie te versnellen én excellent netbeheer uit te voeren.</p> <p>Deze doelen worden gerealiseerd op basis van de volgende strategieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Netwerk en dienstverlening tijdig gereed voor veranderingen in de energiewereld; • Betrouwbare energievoorziening; • Excellente dienstverlening: hoge klanttevredenheid en verlaging kosten; • Samen met lokale partners Nederlandse klimaatdoelen realiseren; • Innovatieve, schaalbare oplossingen om de energietransitie te versnellen. <p>De gemeente Hardenberg tracht met haar aandeelhouderschap in Enexis de publieke belangen te behartigen. De infrastructuur voor energie is een vitaal onderdeel voor onze economie en voor onze samenleving.</p>	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	4.024.000	4.112.000
Vreemd vermogen	3.691.000	4.146.000
Financieel resultaat	210	
Ontvangen dividend	24	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>Enexis is financieel gezond. Enexis heeft de Standard & Poor's (S&P) rating A+ (Stable outlook) en bij Moody's Aa3 (stable outlook).</p> <p>Het risico voor de aandeelhouders is gering omdat Enexis opereert in een gereguleerde (energie)markt, onder toezicht van de Energiekamer. Daarnaast is het risico gering in relatie tot de (intrinsieke) waarde van Enexis Holding N.V.</p> <p>Wettelijk is minimaal 40% eigen vermogen vereist, Enexis heeft op dit moment meer dan 50% eigen vermogen. Gecombineerd met de achtergestelde status van de 'Vordering op Enexis vennootschap' die loopt tot september 2019, levert dit een laag risico op voor de aandeelhouders van Enexis Holding N.V.</p> <p>Een aanvullend risico is het achterblijven van de geraamde dividendinkomsten. Het risico is echter gemitigeerd middels een overeengekomen streefwaarde van € 100 miljoen voor het jaarlijkse dividend.</p>	

Publiek Belang Elektriciteitsproductie	's-Hertogenbosch	
Rechtsvorm	Besloten vennootschap	
Betrokken partijen	Zes Nederlandse provincies en 130 gemeenten	
Bestuurlijk belang	1.296 aandelen is 0,0648% stemmen in AVA	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	Middels Energy Resources Holding B.V., opgenomen in deze deelneming, zijn de oud-aandeelhouders van Essent voor 50% eigenaar van de aandelen van N.V. Elektriciteits-Produktiemaatschappij Zuid-Nederland EPZ	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	1.605	1.586
Vreemd vermogen	24	455
Financieel resultaat	-15	
Ontvangen dividend	0	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>Beleidsvoornemens: Ondanks dat het General Escrow fonds in juni 2016 is geliquideerd, dient de vennootschap als gevolg van contractuele verplichtingen nog in stand gehouden te worden. Het bestuur van de vennootschap is in overleg met de andere contractuele partijen om na te gaan wanneer de contractuele verplichtingen voortijdig kunnen worden beëindigd en de vennootschap vervolgens kan worden ontbonden. Het doel is dat de vennootschap voor eind 2020 zal kunnen worden ontbonden.</p> <p>Financiële risico's: Met de liquidatie van het General Escrow Fonds is alleen nog sprake van een risico en daarmee aansprakelijkheid voor de verkopende aandeelhouders ter hoogte van het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap.</p> <p>Het risico en daarmee de aansprakelijkheid voor de aandeelhouders beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 1.496.822) (art 2.:81 BW).</p>	

Rendo Holding	Meppel	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap	
Betrokken partijen	Gemeenten Hogeveen, Meppel, Staphorst, Zwartewaterland, Steenwijkerland, Coevoerden, Hardenberg, Westerveld en De Wolden	
Bestuurlijk belang	57 aandelen is 5,75% stemmen in de Ava	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	N.V. RENDO Holding streeft er naar om haar huidige sterke positie als energienetwerk-organisatie voortdurend te verbeteren. Waar mogelijk probeert zij in niches in de energiemarkt een toonaangevende speler te worden. De nabijheid van het eigen betrouwbare en veilige energienetwerk is steeds weer het vertrekpunt. Daarnaast wordt duurzaamheid een steeds belangrijker thema. Belangrijke bedrijfswaarden zijn: een snelle response, laagdrempeligheid en duurzaam ondernemen.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	70.342	72.404
Vreemd vermogen	66.962	72.027
Financieel resultaat	10.001	
Ontvangen dividend	431	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>"10 puntenplan" 2016 – 2020</p> <p>In december 2015 is in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders de strategie van RENDO voor de komende vijf jaar vastgesteld. De strategie is verwoord in een "10 puntenplan":</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. RENDO als excellente netbeheerder. RENDO wil haar kerntaken goed uitvoeren en bijvoorbeeld in de top 3 zitten van de ratio's van ACM (vergelijking tussen netbeheerders in Nederland). 2. RENDO als zelfstandige netbeheerder. De komende vijf jaar wil RENDO bewijzen dat er binnen de energietransitie ruimte is voor een kleine adequate netbeheerder. 3. RENDO is werkzaam in Zuid-Drenthe en Noord-Overijssel. Het werkgebied betreft de negen aandeelhoudende gemeenten van RENDO. 4. RENDO wil het aantal elektriciteitsaansluitingen binnen haar bestand vergroten. 5. RENDO wil lokale en regionale initiatieven op het gebied van energiebesparing en duurzaamheid binnen haar werkgebied goed ondersteunen. 6. RENDO is partner van haar aandeelhoudende gemeenten. 7. RENDO sluit met al haar aandeelhoudende gemeenten een convenant (op maat). 8. RENDO richt zich op infrastructuur (gas, elektriciteit, warmte en glasvezel). 9. RENDO wil haar innovatiekracht vergroten. 10. RENDO is en blijft financieel gezond. 	

Rova	Zwolle	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap (niet beursgenoteerd)	
Betrokken partijen	Gemeente Dalfsen, Hardenberg, Hattem, Heerde, Kampen, Olst-Wijhe, Ommen, Raalte, Staphorst, Twenterand, Zwartewaterland, Zwolle, Meppel, Steenwijkerland, Urk, Amersfoort, Aalten, Oost Gelre, Winterswijk en Apeldoorn	
Bestuurlijk belang	816 aandelen A is 9,54% stemmen in de Ava	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	Voortdurend wordt gestreefd naar optimalisatie in drie centrale thema's, te weten: duurzaamheid (verbetering milieurendement; bijdrage aan gemeentelijke klimaatdoelstellingen), financiën (lagere tarieven voor de burgers; dus geen winstmaximalisatie) en maatschappij (een leefbare omgeving voor wonen en werken).	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	36.516	36.742
Vreemd vermogen	19.119	20.158
Financieel resultaat	5.784	
Ontvangen dividend	356	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Risico's: beperkt, tot deelname aandelenkapitaal.	

Verkoop Vennoetschap	s'-Hertogenbosch	
Rechtsvorm	Besloten vennootschap	
Betrokken partijen	Zes Nederlandse provincies en 130 gemeenten	
Bestuurlijk belang	1.296 aandelen is 0,0648% stemmen in de Ava	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	<p>In het kader van de transactie met RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties afgegeven aan RWE. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd op een aparte bankrekening zal worden aangehouden.</p> <p>De looptijd van deze BV is afhankelijk van de periode dat deze claims kunnen worden ingediend en afgewikkeld.</p>	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	112	71
Vreemd vermogen	30	16
Financieel resultaat	-41	
Ontvangen dividend	0	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>Beleidsvoornemens:</p> <p>Het initieel vermogen in het General Escrow Fonds was bij de oprichting van het fonds in 2009, € 800 mln.</p> <p>Eind juni 2016 is het General Escrow Fonds geliquideerd. Het restantbedrag is volledig uitgekeerd aan de aandeelhouders naar rato van het aandelenbelang in de vennootschap.</p> <p>In de Algemene Vergadering van Aandeelhouders van 9 april 2020 zal het bestuur van de vennootschap een voorstel besluit voor vereffening en definitieve ontbinding aan de aandeelhouders voorleggen.</p> <p>Financiële risico's:</p> <p>Met de liquidatie van het General Escrow Fonds is alleen nog sprake van een risico en daarmee aansprakelijkheid voor de verkopende aandeelhouders ter hoogte van het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap. Het financiële risico is na de liquidatie van het General Escrow Fonds relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.</p>	

Vitens	Utrecht	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap	
Betrokken partijen	Provincies en gemeenten in Friesland, Overijssel, Flevoland, Drenthe, Utrecht, Noord-Holland en Gelderland	
Bestuurlijk belang	63.007 aandelen is 1,13% stemmen in de AVA	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	Vitens bestaat uit meer dan 1.700 mensen die zich verbonden voelen door een passie voor water. Zij werken voortdurend aan het winnen, zuiveren en leveren van drinkwater van topkwaliteit.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	533.700	533.000
Vreemd vermogen	1.194.500	1.233.500
Financieel resultaat	18.500	
Ontvangen dividend	57	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Risico's: beperkt, tot deelname aandelenkapitaal	

Vordering op Enexis	s'-Hertogenbosch	
Rechtsvorm	Besloten vennootschap	
Betrokken partijen	Zes Nederlandse provincies en 130 gemeenten	
Bestuurlijk belang	1.296 aandelen is 0,06485% stemmen in de Ava	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	In het kader van de transactie met RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties afgegeven aan RWE. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd op een aparte bankrekening zal worden aangehouden. De looptijd van deze BV is afhankelijk van de periode dat deze claims kunnen worden ingediend en afgewikkeld.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	-2	-9
Vreemd vermogen	356.324	9
Financieel resultaat	0	
Ontvangen dividend	-7	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>Beleidsvoornemens: In de Algemene Vergadering van Aandeelhouders van 9 april 2020 zal het bestuur van de vennootschap een voorstel besluit voor vereffening en definitieve ontbinding aan de aandeelhouders voorleggen.</p> <p>Financiële risico's: De aandeelhouders lopen zeer beheerst geachte risico's op Enexis voor de niet -tijdige betaling van rente en/of aflossing en, in het ergste geval, faillissement van Enexis en voor het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap. Daarnaast is het risico en daarmee de aansprakelijkheid voor de aandeelhouders relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.</p>	

Wadinko		Zwolle	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap (niet beursgenoteerd)		
Betrokken partijen	De provincie Overijssel en 24 gemeenten in de regio Zuidwest Drenthe, de Noord-Oostpolder en Overijssel		
Bestuurlijk belang	136 aandelen is 5,69% stemmen in de Ava		
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	Wadinko is een regionale participatiemaatschappij, die de bedrijvigheid - en daarmee de werkgelegenheid - wil bevorderen in Overijssel, de Noord-Oostpolder en Zuidwest Drenthe.		
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december	
Eigen vermogen	67.657	67.999	
Vreemd vermogen	1.521	1.512	
Financieel resultaat	1.537		
Ontvangen dividend	68		
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Risico's: beperkt, tot deelname aandelenkapitaal. Geen bijzonderheden		
Cogas Holding		Almelo	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap (niet beursgenoteerd)		
Betrokken partijen	Gemeente Almelo, Borne, Dinkelland, Hardenberg, Hof van Twente, Oldenzaal, Tubbergen, Twenterand, Wierden		
Bestuurlijk belang	650 aandelen is 12,8% stemmen in de Ava		
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	Cogas wil een belangrijke rol spelen in het voor de klant toepasbaar maken van nieuwe technieken op het gebied van communicatie en (duurzame) energie.		
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december	
Eigen vermogen	171.757	178.995	
Vreemd vermogen	95.786	96.221	
Financieel resultaat	17.416		
Ontvangen dividend	1.3000		
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Kansen, risico's en ontwikkelingen Risico's: beperkt, tot deelname aandelenkapitaal		

CSV Amsterdam B.V.	's-Hertogenbosch
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Betrokken partijen	Zes Nederlandse provincies en 130 gemeenten.
Bestuurlijk belang	1.296 aandelen is 0,0648% stemmen in de Ava
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	<p>Op 9 mei 2014 is de naam van Claim Staat Vennootschap B.V. gewijzigd in CSV Amsterdam B.V.. De statuten zijn gewijzigd zodat de nieuwe organisatie nu drie doelstellingen vervult:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. namens de Verkopende Aandeelhouders van Essent een eventuele schadeclaimprocedure voeren tegen de Staat als gevolg van de WON; b. namens de Verkopende Aandeelhouders eventuele garantieclaim procedures voeren tegen RECYCLECO B.V. ("Waterland"); c. het geven van instructies aan de escrow-agent wat betreft het beheer van het bedrag dat op de escrow-rekening n.a.v. de verkoop van Attero is gestort. <p>(ad. a)</p> <p>In februari 2008 is Essent, met toestemming van de publieke aandeelhouders, een procedure begonnen tegen de Staat der Nederlanden waarin zij een verklaring voor recht vragen dat bepaalde bepalingen van de Wet Onafhankelijk Netbeheer ("WON") onverbindend zijn. Als gevolg van de WON (en de als gevolg daarvan doorgevoerde splitsing tussen het productie- en leveringsbedrijf enerzijds en netwerkbedrijf anderzijds) hebben haar aandeelhouders schade geleden. Vanwege praktische moeilijkheden om de juridische procedure aan de Verkopende Aandeelhouder van Essent over te dragen, hebben de Verkopende Aandeelhouders en RWE afgesproken dat de onderliggende (declaratoire) procedure over de vraag of (delen van) de WON onverbindend zijn, ook na afronding van de transactie met RWE, door Essent zal worden gevoerd. De Verkopende Aandeelhouders en RWE zijn verder overeengekomen dat de eventuele schadevergoedingsvordering van Essent op de Staat de BNederlanden die zou kunnen ontstaan als de rechter inderdaad van oordeel is dat (delen van) de WON onverbindend is, wordt gecedeerd aan de Verkopende Aandeelhouders (en dus niet achterblijft bij Essent), die deze vordering gebundeld zullen gaan houden via de deelneming (de "Claim Staat Vennootschap BV").</p> <p>De WON leidde er toe dat het productie- en leveringsbedrijf enerzijds en het netwerkbedrijf anderzijds gesplitst moesten worden. De rechtbank te 's-Gravenhage heeft de vordering van Essent in eerste instantie afgewezen. Essent is tegen deze uitspraak in hoger beroep gegaan. In juni 2010 heeft het Gerechtshof in Den Haag de WON onverbindend verklaard. De Staat is tegen de uitspraak in cassatie gegaan bij de Hoge Raad. De Hoge Raad heeft pre justitiële vragen gesteld aan het Europese Hof van Justitie. Het Europese Hof van Justitie heeft een reactie gegeven aan de Hoge Raad om een uitspraak te doen. De Hoge Raad heeft na reactie van het Europese Hof op 26 juni 2015 uitspraak gedaan. De Hoge Raad heeft besloten dat de Splitsingswet niet in strijd is met het recht van de Europese Unie. Met deze uitspraak van de Hoge Raad zijn de vorderingen van Essent op de Staat definitief afgewezen. Voor de vennootschap is de procedure daarmee geëindigd.</p>

Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	746	452
Vreemd vermogen	45	84
Financieel resultaat	-294	
Ontvangen dividend	0	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>Het financiële risico is beperkt tot eventuele claims van Waterland als gevolg van garanties en vrijwaringen die door de verkopende aandeelhouders zijn afgegeven tot het bedrag van € 8.035.783,- die nog resteert op de escrow-rekening en voor het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap.</p> <p>Daarnaast is het risico en daarmee de aansprakelijkheid voor de aandeelhouders relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.</p>	

Bank Nederlandse Gemeenten	Den Haag	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap (niet beursgenoteerd)	
Betrokken partijen	Nederlandse overheden (50% rijk / 50% gemeenten, provincies en waterschappen)	
Bestuurlijk belang	64.935 is 0,117% stemmen in de AVA	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	BNG Bank is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	4.991.000	4.887.000
Vreemd vermogen	132.518.000	144.802.000
Financieel resultaat	163.000	
Ontvangen dividend	82	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>Gedurende het begrotingsjaar hebben zich geen veranderingen voorgedaan in de belangen van aandeelhouders in BNG Bank. (Hierbij is het gevolg van een eventuele gemeentelijke samenvoeging buiten beschouwing gelaten.)</p>	

Beheersmaatschappij LOC+	Hardenberg	
Rechtsvorm	Commanditaire vennootschap	
Betrokken partijen	De gemeente Hardenberg, AOC de Groene Welle, Alfa-college.	
Bestuurlijk belang	Deelname als commandite voor 53,27% in eigendom opstallen	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	De CV beheersmaatschappij LOC+ draagt namens eigenaren en bewoners zorg voor de inrichting en instandhouding van een professionele facilitaire beheerorganisatie die zich richt op (facilitaire) ondersteuning van de primaire processen van de bewoners.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen		
Vreemd vermogen	24.001	23.620
Financieel resultaat	328	
Ontvangen dividend	633	
Kansen, risico's en ontwikkelingen		
CBL Vennootschap	s'-Hertogenbosch	
Rechtsvorm	Besloten vennootschap	
Betrokken partijen	Zes Nederlandse provincies en 130 gemeenten	
Bestuurlijk belang	1.296 aandelen is 0,0648% stemmen in de Ava	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	In het kader van de transactie met RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties afgegeven aan RWE. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd op een aparte bankrekening zal worden aangehouden. De looptijd van deze BV is afhankelijk van de periode dat deze claims kunnen worden ingediend en afgewikkeld.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	137	125
Vreemd vermogen	22	5
Financieel resultaat	-12	
Ontvangen dividend	0	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Met de liquidatie van het CBL Escrow Fonds is alleen nog sprake van een risico en daarmee aansprakelijkheid voor de verkopende aandeelhouders ter hoogte van het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap. Daarnaast is het risico en daarmee de aansprakelijkheid voor de verkopende aandeelhouders relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.81 BW.	

Samen Doen Hardenberg B.V.	Hardenberg	
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap	
Betrokken partijen	Gemeente Hardenberg	
Bestuurlijk belang	Eigenaar –enig aandeelhouder, 100% risico dragend.	
Bijdrage aan bestuurlijke doelstellingen	Samen Doen Hardenberg bv draagt bij aan het preventie en ondersteuning aan inwoners van de gemeente Hardenberg om zo hogere kosten als gevolg van inzet van Maatwerk te voorkomen. Samen Doen Hardenberg bv is tevens de ingang en toegang voor door gemeentelijk gefinancierde zorg in het kader van de jeugdwet of wet maatschappelijke ondersteuning. Samen Doen Hardenberg bv draagt bij aan het preventie en ondersteuning aan inwoners van de gemeente Hardenberg om zo hogere kosten als gevolg van inzet van Maatwerk te voorkomen. Samen Doen Hardenberg bv is tevens de ingang en toegang voor door gemeentelijk gefinancierde zorg in het kader van de jeugdwet of wet maatschappelijke ondersteuning.	
Bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	Opgericht 11 juni 2019	Jaarrekening is er nog niet de BV bij oprichting is het vermogen van € 100,-- conform statuten volgestort
Vreemd vermogen	geen	geen
Financieel resultaat	Nog niet bekend, jaarrekening is er nog niet.	
Ontvangen dividend	Geen	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Risico is laag, de BV mag geen eigen vermogen opbouwen, mag haar begroting niet overschrijden en verantwoord drie keer per jaar aan de gemeente. Begroting bestaat voornamelijk uit personeelskosten en een klein deel overige kosten. Voor het overige wordt Samen Doen Hardenberg bv gefaciliteerd als zijnde een gemeentelijke afdeling/team.	

6.8.4 Gemeenschappelijke regelingen

Omgevingsdienst IJsselland	Zwolle	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Betrokken partijen	De gemeenten Dalfsen, Deventer, Hardenberg, Kampen, Ommen, Olst-Wijhe, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland, Zwolle, Provincie Overijssel en Veiligheidsregio IJsselland.	
Bestuurlijk belang	Deelname in AB/DB	
Bijdrage aan de gemeentelijke doelstellingen	<p>We vormen een moderne uitvoeringsorganisatie die voorop wil lopen met vernieuwende werkmethoden, actuele expertise en moderne ICT-voorzieningen.</p> <p>De Omgevingsdienst IJsselland wil een hoogwaardige bijdrage leveren aan een veilige, gezonde, aantrekkelijke en duurzame omgeving om in te wonen, werken en leven. Onder het motto 'Lokale binding, regionale bundeling' combineert de Omgevingsdienst nabijheid met schaalvergroting. De verbinding van kwaliteitsverbetering en efficiencywinst komt zo binnen bereik. De Omgevingsdienst is een betrouwbare partner in de keten met het Openbaar Ministerie (OM), politie, Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD) en Veiligheidsregio (VR) en een samenwerkingspartner van de waterschappen in Overijssel. De Omgevingsdiensten die zijn ontstaan hebben het doel om meerwaarde te creëren op het gebied van de fysieke leefomgeving. De Omgevingsdienst IJsselland wil van toegevoegde waarde zijn voor het bedrijfsleven, de inwoners en de leefomgeving van IJsselland.</p> <p>Het managementteam geeft in de eerste drie jaar prioriteit aan de ontwikkelopgaven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • borgen en doorontwikkelen van politieke sensitiviteit en lokale binding; • vormen van één organisatie, en • anticiperen op inwerkingtreding Omgevingswet, wet VTH, wet Natuurbescherming en wet Kwaliteitsborging voor het Bouwen. 	
bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	402	402
Vreemd vermogen	2.179	2.179
Resultaat boekjaar	4.690	
Financiële bijdrage van gemeente	1.088	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Er zijn in 2019 diverse uitdagingen geweest op het gebied van de ICT. We hebben de volgende belangrijke stappen gezet. • De datakwaliteit is verbeterd door op verschillende gebieden validatieuit te voeren met externe bronnen. Dit heeft het onder meer mogelijk gemaakt om de toezichtplanning geautomatiseerd te laten uitvoeren. • We hebben het initiatief genomen om tot een regionale samenwerking te komen op het gebied van beheer en ontwikkeling van IJVI. Er is inmiddels een goed functionerende governance-organisatie waarbinnen	

EURegio	Gronau / Enschede	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Betrokken partijen	131 Duitse en Nederlandse gemeenten en Duitse 'Kreise'.	
Bestuurlijk belang	Vertegenwoordiging in de Euregioraad	
Bijdrage aan de gemeentelijke doelstellingen	De Euregio wil een bijdrage leveren aan de welvaart en het welzijn in het grensgebied en het bevorderen van wederzijdse begrip tussen de mensen. De Euregio houdt daarbij rekening met mogelijke culturele verschillen tussen de Nederlandse en Duitse samenleving.	
bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	1.607	1.607
Vreemd vermogen	47.296	34.001
Resultaat boekjaar	273	
Financiële bijdrage van gemeente	18	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	De Euregio wil een bijdrage leveren aan de welvaart en het welzijn in het grensgebied en het bevorderen van wederzijdse begrip tussen de mensen. De Euregio houdt daarbij rekening met mogelijke culturele verschillen tussen de Nederlandse en Duitse samenleving.	

GGD IJsselland	Zwolle	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Betrokken partijen	De gemeenten Dalfsen, Deventer, Hardenberg, Kampen, Ommen, Olst-Wijhe, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland, Zwolle.	
Bestuurlijk belang	Gemeenten hebben zitting in het algemeen bestuur. Iedere gemeente heeft 1 stem.	
Bijdrage aan de gemeentelijke doelstellingen	<p>GGD IJsselland: voor een gezonde samenleving (Missie december 2016). Gezondheid wordt gezien als het vermogen van mensen om zich aan te passen en eigen regie te voeren in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven. Gezondheid is een belangrijke voorwaarde om te kunnen meedoen in de maatschappij.</p> <p>GGD IJsselland werkt aan een gezonde samenleving: vitale inwoners in een gezonde leefomgeving. Dit doen we door het uitvoeren van onderzoek, het signaleren van gezondheidsrisico's, het adviseren van gemeenten en inwoners, het bevorderen van gezond gedrag en het bieden van een vangnet voor mensen die (tijdelijk) niet zelfredzaam zijn. Zo vergroten we gelijke kansen op een gezond leven.</p> <p>We werken voor én met de elf gemeenten in IJsselland en samen met diverse organisaties: voor een gezonde samenleving.</p> <p>GGD IJsselland werkt voor ruim 520 duizend inwoners.</p> <p>GGD IJsselland is daarnaast onderdeel van een samenhangend aanbod van publieke gezondheid in Nederland en voert taken uit zoals deze in de wet Publieke gezondheid aan gemeenten zijn opgedragen.</p>	
bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	1.378	1.378
Vreemd vermogen	5.733	5.512
Resultaat boekjaar	-1.848	
Financiële bijdrage van gemeente	2.267	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	<p>Elke gemeente geeft een bijdrage per inwoner voor de basisproducten die voor alle gemeenten gezamenlijk worden uitgevoerd (inwonerbijdrage). GGD IJsselland voert een actief financieel risicobeleid. De weerstandscapaciteit wordt geëvalueerd op basis van een financiële risico-inventarisatie. Aanvullende producten en diensten worden gefinancierd door de gemeenten die deze afnemen. Voor de risico's voor incidentele aanvullende diensten (maatwerk en projecten) is een aparte voorziening getroffen. Risico's voor structureel aanvullende producten kunnen niet ten laste komen van alle gemeenten in de Gemeenschappelijke regeling. Indien de weerstandscapaciteit niet voldoet, kunnen gemeenten – naar rato van het inwonertal - worden aangesproken op een eventueel exploitatietekort. Op basis van de meerjarenraming van GGD IJsselland is het risico voor de deelnemende gemeenten klein .</p>	

Regionaal Serviceteam Jeugd IJsselland	Zwolle	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Betrokken partijen	Dalfsen, Deventer, Hardenberg, Kampen, Olst-Wijhe, Ommen, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland en Zwolle	
Bestuurlijk belang	Deelname in het algemeen bestuur	
Bijdrage aan de gemeentelijke doelstellingen	De elf samenwerkende gemeenten in de regio IJsselland hebben een gemeenschappelijke bedrijfsvoerings organisatie opgericht, genaamd Regionaal Serviceteam Jeugd IJsselland. Het RSJ regelt namens hen de inkoop en het contractmanagement en levert managementinformatie. De administratie en de facturatie doet Hardenberg vanaf 2018 zelf.	
bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	0	0
Vreemd vermogen	17.335	25.058
Resultaat boekjaar	0	
Financieel bijdrage van gemeente	1.728	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	De GR is een actieve intermediair tussen toegangen en aanbieders en doet veel in de ondersteuning van haar partners in het harmoniseren van de processen. Indien door ontwikkelingen, bijvoorbeeld in de automatisering, de mogelijkheid ontstaat tot inkrimpen van de organisatie, zal dit worden toegepast binnen de mogelijkheden.	

Unit Sociale Recherche	Zwolle	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Betrokken partijen	De gemeenten Dalfsen, Dronten, Hardenberg, Hattem, Kampen, Ommen, Olst-Wijhe, Zwartewaterland, Zwolle.	
Bestuurlijk belang	Deelname in het Algemeen Bestuur	
Bijdrage aan de gemeentelijke doelstellingen	Door deelname in de verbonden partij 'Sociale Recherche IJssel-Vechtstreek' wordt in regionaal verband gewerkt aan de bestrijding van sociale zekerheidsfraude en handhaving. Nadruk lag en ligt nog steeds op zichtbaarheid en dienstbaarheid en het leveren van maatwerk richting regiogemeenten, hetgeen tot nu toe geslaagd is. Prioriteit ligt bij de meest schade veroorzakende typen van fraude en inspanningen plegen waar dit naar verwachting het meest oplevert (samenlevingsfraude levert het meest op voor de gemeenten). Ook in 2017 wordt de regionale samenwerking op het gebied van sociale zekerheidsfraude in stand gehouden.	
bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	Geen cijfers beschikbaar	Geen cijfers beschikbaar
Vreemd vermogen	Geen cijfers beschikbaar	Geen cijfers beschikbaar
Resultaat boekjaar	82, waarvan 48 incidenteel (2018 realisatie)	
Financiële bijdrage van gemeente	105	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Geen bijzonderheden	

Veiligheidsregio IJsselland	Zwolle	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Betrokken partijen	De gemeenten Dalfsen, Deventer, Hardenberg, Kampen, Ommen, Olst-Wijhe, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland, Zwolle.	
Bestuurlijk belang	Deelname in het Algemeen Bestuur	
Bijdrage aan de gemeentelijke doelstellingen	In oktober 2010 is de Wet veiligheidsregio's in werking getreden. Op basis hiervan zijn in Nederland 25 veiligheidsregio's ingesteld waaronder Veiligheidsregio IJsselland (VRIJ). Veiligheidsregio IJsselland richt zich op het voorkomen en bestrijden (van de gevolgen) van branden, ongevallen, rampen en crises. Dit gebeurt in het gebied van de elf, via een gemeenschappelijke regeling, aangesloten gemeenten.	
bedragen x € 1.000	Vermogen op 1 januari	Vermogen op 31 december
Eigen vermogen	3.580	3.580
Vreemd vermogen	33.321	32.077
Resultaat boekjaar	-1.454	
Financiële bijdrage van gemeente	3.861	
Kansen, risico's en ontwikkelingen	Veiligheidsregio IJsselland staat zeven dagen per week 24 uur per dag klaar met kennis, mensen en middelen. Ze bestrijden incidenten waar het moet, maar nog liever beperken ze risico's waar het kan. In 2020 ligt de focus, naast het uitvoeren van de wettelijke taken, op het realiseren van aanvullende ambities. Samen met veiligheidspartners en gemeenten vergroten ze de zelfredzaamheid van onze inwoners. Ze verdiepen zich in de nieuwe thema's, zoals: cyberveiligheid, klimaatverandering, terrorisme, maatschappelijke onrust en de toekomstige vliegroutes van Lelystad Airport. Ze bereiden zich hierop voor, met als doel: minder incidenten, minder slachtoffers en minder schade.	

7 Balans

GEMEENTE HARDENBERG BALANS 2019 / 2018.

ACTIVA (bedragen x € 1.000)	31-12-2019		31-12-2018	
Vaste activa				
<i>Immateriële vaste activa</i>	7.373		7.273	
- Bijdrage aan activa in eigendom van derden	7.373		7.273	
<i>Materiele vaste activa</i>	177.522		176.278	
- Investerings met een economisch nut	138.737		135.262	
- Investerings met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	23.453		24.928	
- Inv. in de openb. ruimte met uitsluitend een maatschappelijk nut	15.332		16.088	
<i>Financiële vaste activa</i>	20.903		21.740	
- Kapitaalverstrekkingen aan:				
- deelnemingen	15.094		14.717	
- Leningen aan:				
- deelnemingen	1		150	
- Overige langlopende leningen u/g	5.808		6.873	
Totaal vaste activa	205.798		205.291	
Vlottende activa				
<i>Voorraden</i>	16.647		22.479	
- Grond- en hulpstoffen				
- onderhanden werk, waaronder gronden in exploitatie	16.689		22.503	
- exploitatieovereenkomsten	-42		-24	
<i>Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar</i>	19.278		22.642	
- Vorderingen op openbare lichamen	10.266		11.145	
- Schatkistbankieren	2.486		2.376	
- Overige vorderingen	6.526		9.121	
<i>Liquide middelen</i>	2.394		1.755	
- Kassaldi	13		21	
- Bank- en giroaldi	2.381		1.734	
<i>Overlopende activa</i>	3.795		8.773	
- Nog te ontvangen bijdragen van het Rijk	0		0	
- Nog te ontvangen bijdragen van overige overheden	233		876	
- Overige nog te ontvangen en vooruitbetaalde bedragen	3.562		7.897	
Totaal vlottende activa	42.114		55.649	
Totaal-generaal	247.912		260.940	

PASSIVA (bedragen x € 1.000)	31-12-2019		31-12-2018	
Vaste passiva				
<i>Eigen vermogen</i>	89.564		89.209	
- Algemene reserve	50.893		43.356	
- Dekkingsreserves	27.761		29.227	
- Bestemmingsreserves	4.143		4.517	
- Nog te bestemmen resultaat	6.767		12.109	
<i>Voorzieningen</i>	5.494		5.569	
- Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's	5.494		5.569	
<i>Vaste schulden met een rentetypische looptijd van 1 jaar of langer</i>	120.904		133.092	
- Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen	120.209		132.397	
- Overige binnenlandse sectoren				
- door derden belegde gelden	1		1	
- waarborgsommen	694		694	
Totaal vaste passiva	215.962		227.870	
Vlottende passiva				
<i>Netto vlottende schulden met rente typische looptijd korter dan 1 jaar</i>	23.357		21.905	
- Kasgeldleningen	10.000		11.000	
- Bank- en girosaldi	1.856		1.214	
- Overige schulden	11.501		9.691	
<i>Overlopende passiva</i>	8.593		11.165	
- Nog te betalen bedragen	6.360		9.311	
- Nog te besteden uitkeringen Rijk	389		61	
- Nog te besteden uitkeringen overige overheden	1.205		1.201	
- Nog te besteden uitkeringen overige instellingen	101		158	
- Vooruitontvangen bedragen	538		434	
Totaal vlottende passiva	31.950		33.070	
Totaal-generaal	247.912		260.940	
Garantstellingen:				
GewaARBorgde geldleningen		95.500		96.070

8 Grondslagen

Inleiding

De jaarrekening is opgemaakt met inachtneming van de voorschriften die het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) daarvoor geeft.

Algemene grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij de desbetreffende balanspost anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden.

Dividendopbrengsten worden als bate opgenomen op het moment waarop de algemene vergadering van aandeelhouders daarover een besluit heeft genomen.

Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume, worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt; daarbij moet worden gedacht aan componenten zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden, overlopende vakantiegeld- en verlofaanspraken e.d.

Voor arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen. De referentieperiode is dezelfde als die van de meerjarenraming, te weten vier jaar. Indien er sprake is van (eenmalige) schokeffecten (bijvoorbeeld reorganisaties) dient wel een verplichting opgenomen te worden.

Impact corona crisis

In februari 2020 kregen we te maken met een uitbraak van het COVID-19 (Corona) virus. Deze uitbraak heeft maatschappelijke en economische effecten, waardoor van een crisis kan worden gesproken. Wat de consequenties van deze Coronacrisis zijn, zal pas in de loop van 2020 duidelijk worden. Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling. Wij hebben de eventuele gevolgen van de Corona uitbraak, zoals benoemd onder de gebeurtenissen na balansdatum, in de algemene toelichting en in de paragraaf risico's en weerstandsvermogen hierin betrokken.

Balans

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Bijdragen aan activa in eigendom van derden

De (te) activeren bijdragen aan activa in eigendom van derden worden gewaardeerd tegen het bedrag van de verstrekte bijdrage, verminderd met afschrijvingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode waarin het betrokken actief van de derde op basis van de door de gemeente gestelde voorwaarden moet bijdragen aan de publieke taak.

Materiële vaste activa met economisch nut

In erfpacht uitgegeven gronden

De in erfpacht uitgegeven percelen zijn gewaardeerd tegen de eerste uitgifteprijs (i.c. de waarde die bij eerste uitgifte als basis voor de canonberekening in aanmerking is genomen). Percelen waarvan de erfpacht eeuwigdurend is afgekocht, zijn tegen een geringe registratiewaarde opgenomen.

Niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG).

In verband met stelselwijziging (voorschriften BBV ingaande 2016) worden de NIEG-gronden opgenomen onder de materiële vaste activa 'voorraden en gronden'. Deze gronden zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs (aanschaffingskosten) van de gronden vermeerderd met de daaraan toe te rekenen kosten (rente en algemene beheerskosten) dan wel zijn gewaardeerd tegen de lagere marktwaarde

Overige investeringen met economisch nut

Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht; in die gevallen wordt op het saldo afgeschreven. De afschrijving start in het eerstvolgende boekjaar na het moment dat het actief door de gemeente is verworven of in gebruik is genomen. Hierbij worden de in de afschrijvingstabel (opgenomen als bijlage in nota 'Waarderen en Afschrijven vaste activa 2017') vermelde afschrijvingstermijnen aangehouden. Uitgangspunt is dat alle activa wordt afgeschreven op basis van de lineaire methode. Uitzonderingen op deze regel worden ter goedkeuring aan de raad voorgelegd.

Op grondbezit met economisch nut (buiten de openbare ruimte) wordt niet afgeschreven.

Bij de waardering wordt in voorkomende gevallen rekening gehouden met een bijzondere vermindering van de waarde, indien deze naar verwachting duurzaam is. Dergelijke afwaarderingen worden teruggedraaid als ze niet langer noodzakelijk blijken.

Volledigheidshalve vermelden wij dat op investeringen die vóór 2008 gedaan zijn soms extra is afgeschreven zonder economische noodzaak (ter verlichting van toekomstige lasten). Ook zijn in voorkomende gevallen reserves op dergelijke investeringen afgeboekt.

Operational leasing wordt niet als actief in de balans verwerkt. Wel wordt de omvang van de langjarige verplichtingen die uit hoofde van leasing, huur en anderszins zijn aangegaan in de toelichting vermeld. Tevens kunnen deze worden betrokken in de paragraaf met betrekking tot het weerstandsvermogen. Financial lease heeft in het begrotingsjaar niet plaatsgevonden.

Investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut

Overeenkomstig de in oktober 2017 door de gemeenteraad vastgestelde nota 'Waarderen en Afschrijven vaste activa 2017' worden infrastructurele werken in de openbare ruimte, zoals wegen, pleinen, bruggen, viaducten en parken geactiveerd en afgeschreven. De afschrijving start in het eerstvolgende boekjaar na het moment dat het actief door de gemeente is verworven of in gebruik is genomen. Hierbij worden de in de afschrijvingstabel (opgenomen als bijlage in nota 'Waarderen en Afschrijven vaste activa 2017') vermelde afschrijvingstermijnen aangehouden. De ondergrond van deze werken wordt daarbij als integraal onderdeel van het werk beschouwd (en dus ook afgeschreven). Voor zover in het verleden (t/m 2016) in voorkomende gevallen een snellere budgettaire dekking mogelijk was, werd op dergelijke activa overigens (resultaatafhankelijk) extra afgeschreven. De boekwaarden van investeringskredieten t/m 2016 moeten dus nadrukkelijk alsnog te dekken investeringsrestanten worden gezien.

Een van de wijzigingen voorschriften BBV is dat met ingang van 2017 alle investeringen (die vanaf het begrotingsjaar 2017 of later gereedkomen) met een maatschappelijk nut geactiveerd en over de verwachte levensduur afgeschreven moeten worden. Vanaf 2017 is er dus geen versnelde afschrijving meer mogelijk.

Uitgangspunt is dat alle activa wordt afgeschreven op basis van de lineaire methode. Uitzonderingen op deze regel worden ter goedkeuring aan de raad voorgelegd.

Financiële vaste activa

Kapitaalverstrekingen aan gemeenschappelijke regelingen en leningen u/g zijn opgenomen tegen nominale waarde. Indien nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Participaties in het aandelenkapitaal van NV's en BV's (kapitaalverstrekingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Afwaardering zal plaatsvinden indien de waarde van de aandelen onverhoopt structureel daalt tot onder de verkrijgingsprijs. Tot dusver is een dergelijke afwaardering gelukkig niet noodzakelijk gebleken. De actuele waarde ligt ruim boven de verkrijgingsprijs.

Van een deelneming is krachtens artikel 1 lid d BBV sprake als de gemeente participeert in het aandelenkapitaal van een N.V. of B.V.

Vlottende activa

Voorraden

De onderhanden werken, waaronder gronden in exploitatie zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingskosten. Dit betreft de aanschaffingskosten van de gronden, de kosten van bouw- en woonrijp maken en de overige direct aan de vervaardiging toe te rekenen kosten, verminderd met de opbrengsten van grondverkoop, subsidies en bijdragen van derden.

Bij de afwikkeling van een complex wordt het resultaat verrekend met de algemene reserve. T/m 2016 werd voor complexen waarvoor een winst werd verwacht tussentijds winst genomen voor zover een negatieve boekwaarde van dat complex de betrouwbaar geraamde nog te maken kosten overstijgen. Ingaande 2017 wordt tussentijds winst genomen op basis van de Percentage Of Completion (POC) - methode. Voor complexen waarvoor een verlies wordt verwacht wordt voor dit verlies een voorziening gevormd ten laste van de algemene reserve.

Stelselwijziging.

Voor wat betreft de waardering van de gronden in exploitatie wordt melding gemaakt van een stelselwijziging per 1-1-2012. Dit betekent dat investeringen in de openbare ruimte die t/m 2011 jaarlijks werden verantwoord binnen de grondexploitaties ingaande 1-1-2012 worden geactiveerd. Nader verklaard gaat dit uit van het activeren van investeringen in de openbare ruimte zoals de aanleg van wegen, riolering, openbare verlichting en brandkranen.

De begrotingssystematiek voor deze in de grondexploitaties begrepen investeringen in de openbare ruimte wordt hiermee gelijk aan de werkwijze binnen de Algemene Dienst, zoals deze al wordt toegepast bij onder meer de aanleg van riolering en ook is vastgelegd in de nota 'Waarderen en Afschrijven vaste activa 2017'.

Gerede producten worden gewaardeerd tegen de kostprijs of tegen de marktwaarde indien de marktwaarde lager is dan de kostprijs. Dat laatste doet zich met name voor indien voorraden incurant worden. De kostprijs bestaat uit de verrekenprijzen van grond- en hulpstoffen en de loon- en machinekosten die aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

Vorderingen en overlopende activa

Uitzettingen met een rente typische looptijd korter dan 1 jaar; waardering vindt plaats onder aftrek van eventuele voorzieningen wegens oninbaarheid.

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. De debiteurenpositie is bij het opmaken van de jaarrekening gescreend. Conclusie is dat ultimo 2019 de posten debiteuren en de post dubieuze debiteuren juist in de jaarrekening zijn gewaardeerd. Het benodigde niveau van de voorziening dubieuze debiteuren is ultimo 2019 berekend o.b.v. gescreende posten debiteuren.

Liquide middelen en overlopende posten.

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

Passiva

Reserves, Voorzieningen en Doeluitkeringen.

De kaderstelling voor de reserves, voorzieningen en doeluitkeringen is geformuleerd in de nota 'reserves, voorzieningen en doeluitkeringen 2017' zoals is vastgesteld in de raadsvergadering van 31 oktober 2017. De ingangsdatum van deze nota is met terugwerkende kracht bepaald op 1 januari 2017.

Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies. De pensioenverplichting in kader van de wet APPA is echter tenminste tegen de contante waarde van de (reeds opgebouwde) toekomstige uitkeringsverplichtingen gewaardeerd.

Doeluitkeringen worden tegen nominale waarde opgenomen.

Vaste schulden

Vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rent typische looptijd van één jaar of langer.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Borg- en Garantstellingen

Voor zover leningen door de gemeente gewaarborgd zijn, is buiten telling van de balans het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen. Overigens is in de toelichting op de balans nadere informatie opgenomen.

Grondslagen resultaatbepaling

Het resultaat is bepaald met inachtneming van de hiervoor vermelde waarderingsgrondslagen.

Uitgangspunt is dat baten en lasten tegen de nominale waarde worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten en lasten die zich manifesteren nadat de administratie is afgesloten, worden in het volgende boekjaar verwerkt. De verdeling van de kosten van de verschillende kostenplaatsen over de diverse functies/producten geschiedt via de kostenverdeelsleutels welke ook bij de begroting zijn toegepast. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend (voorzienbaar) zijn geworden.

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Behalve in de balans opgenomen verplichtingen, kunnen er ook verplichtingen bestaan die naar hun aard (nog) niet voor opname in de balans in aanmerking komen. Hierbij kan gedacht worden aan langlopende huur- en leasecontracten, aanspraken personeel op vakantiegeld en vakantiedagen, voorwaardelijke verplichtingen, bijvoorbeeld uit hoofde van verstrekte garanties aan derden (bijv. garantstellingsrente en aflossing van aangegane geldleningen door derden).

Gebeurtenissen na balansdatum

Alle ten tijde van het opmaken van de jaarrekening beschikbare informatie omtrent de feitelijke situatie per balansdatum is bij het opmaken van de jaarrekening in aanmerking genomen en verwerkt. Er hebben zich na het opmaken van de jaarrekening geen gebeurtenissen van betekenis voorgedaan die nadere informatie geven over de feitelijke situatie op balansdatum.

Het COVID-19 (Corona) virus heeft geen financiële gevolgen voor de jaarrekening 2019, maar naar verwachting wel voor diverse beleidsterreinen van onze begroting 2020 en mogelijk voor de jaren daarna. In 2020 zullen de inkomsten uit gemeentelijke belastingen (ozb, toeristenbelasting, parkeerbelasting, bijdrage Bedrijven InvesteringsZone) en heffingen lager zijn. We krijgen te maken met een toename van het aantal uitkeringen aan inwoners en ondernemers. Er ontstaan onzekerheden in de uitgangspunten van de waardering van de grondexploitaties. Kostenstijgingen voor volksgezondheid, jeugdzorg en wmo-voorzieningen en door uitstel van werkzaamheden zijn te verwachten. Hoe groot de financiële impact zal zijn is nu onmogelijk te bepalen. We monitoren onze risico's en die van onze partners voortdurend. Er is geen risico voor de continuïteit van onze gemeente. We bewaken onze liquiditeitspositie goed en nemen zo nodig maatregelen om onze taken gedurende deze crisis zo goed mogelijk te blijven uitvoeren.

9 Toelichting op de balans

VASTE ACTIVA

Immateriële vaste activa

Verloop bijdrage activa in eigendom van derden	2019	2018
Boekwaarde per 1 januari	7.273	5.710
Investerings	326	1.713
Afschrijving	-150	-150
Bijdragen derden	-76	
Boekwaarde per 31 december	7.373	7.273

De belangrijkste investeringen zijn	Totaal Krediet	Werkelijk in 2019	Besteed t/m 2019	Toel.
Bijdrage renovatie sporthal De meet	537	250	250	
Totaal	537	250	250	

Materiële vaste activa

Onderdelen materiële vaste activa	2019	2018
Investerings met een economisch nut	138.737	135.262
Investerings met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	23.453	24.928
Investerings in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut	15.332	16.088
Totaal	177.522	176.278

Verloop van de totale materiële vaste activa	2019	2018
Boekwaarde per 1 januari	176.278	175.791
Overheveling 1)	-130	-2.136
Investerings	11.588	11.102
Afschrijving / aflossing	-8.625	-7.999
Bijdragen derden	-1.589	-480
Afwaardering		
Boekwaarde per 31 december	177.522	176.278

1) Overheveling betreft:

Gronden (NIEGG) over naar gronden in exploitatie	130	2.136
--	-----	-------

Investerings met economisch nut	2019	2018
Gronden en terreinen	21.028	21.440
Woonruimte en bedrijfsgebouwen	99.423	96.063
Grond, weg- en waterbouwkundige werken	3.163	2.124
Vervoermiddelen	1.785	1.511
Machines apparaten en installaties	10.817	11.387
Inventaris	1.742	1.856
Overige materiële vaste activa	779	881
Totaal	138.737	135.262

Investerings met economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	2019	2019
Riolering	23.453	24.928
Totaal	23.453	24.928

Investerings in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut	2019	2018
Grond, weg- en waterbouwkundige werken	15.182	15.927
Overige materiële vaste activa	150	161
Totaal	15.332	16.088
Totaal materiële vaste activa	177.522	176.278

De belangrijkste investeringen zijn	Totaal Krediet	Werkelijk in 2019	Besteed t/m 2019	Toel.
Nieuwbouw Professor Waterinkschool	3.670	3.045	3.470	
Nieuwbouw de Wegwijzer	1.966	196	1.966	
Nieuwbouw clubgebouw kanovereniging	698	582	604	
Verbouw brandweerkazerne Hardenberg	121	179	179	1) 2)
Vervanging ventilatie sporthal Citadel	55	53	53	
Renovatie CBS Spreng-el	177	157	157	
Renovatie/nieuwbouw De Ravelijn	700	630	630	
Nieuwbouw De Wiekslag	2.265	2.250	2.250	
Vervoermiddel Fuso Canter 89-BNK-1	68	68	68	
Vervoermiddel Fuso Canter 90-BNK-1	68	68	68	
Vervoermiddelen THV	115	93	93	
Warmtekleed buitenbad De Krim	163	75	79	
Verbetering binnenklimaat De Matrix	270	64	192	
Vervanging warmtepomp De Voorvegter	100	95	98	
Aanv.werkruimte bestuursvleugel gemeentehuis	180	180	180	
Vervanging installaties Kastanjehof	165	129	137	
Vervanging zoutstrooiers	141	141	141	
Zonnepanelen sporthal De Slag	174	173	173	
Eerste inrichting De Nieuwe veste	87	87	87	
Openbare verlichting 2018	500	57	500	3)
Stationsomgeving	2.760	57	624	3)
Inrichting Bastingplein	500	400	501	3)
Vechtpark	569	111	297	3)
Woonrijpmaken Burg.Oprellaan	50	50	50	3)
Sloop en vervanging 2 bruggen De meene	1.200	970	997	3)
Vechtrijk Gramsbergen	1.240	78	78	3)
Openbare verlichting 2019	500	384	384	3)
Extra aanlegplaatsen haventje Vechtpark	755	52	52	3)
hoofdstructuur GREX 2019	1.495	429	429	3)
Totaal	20.752	10.853	14.537	

1) De overschrijdingen op deze investeringskredieten passen binnen het door het gemeenteraad uitgezette beleid.

2) Van de veiligheidsregio is een bijdrage van € 46.000 ontvangen; hiervoor was geen raming opgenomen. Per saldo derhalve een overschrijding van € 12.000.

3) Betreft investeringen met maatschappelijk nut welke conform de per 1 januari 2017 geldende regelgeving BBV (art.59) zijn geactiveerd

Financiële vaste activa

Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen	Aantal	2019	2018
Certificaten Dataland		3	3
Aandelen Cogas	650	74	74
Maatschappelijk kapitaal N.V. Rendo		26	26
Maatschappelijk kapitaal BNG	23.164	78	78
Aandelen Rova	816	93	93
Aandelen BNG	64.935	85	85
Aandelen A WMO	136	13	13
Aandelen EPZ	96.993	1	1
Aandelen Enexis	96.993	2	2
Bijdrage aan LOC		12.448	12.637
SVn inzake resolverend fonds		1.412	1.263
Svn inzake starterslening		859	442
Totaal		15.094	14.717

Verloop leningen aan deelnemingen	2019	2018
Boekwaarde per 1 januari	14.717	14.898
Investeringen	566	563
Desinvesteringen		
Ontvangen aflossingen	- 189	- 744
Boekwaarde per 31 december	15.094	14.717

Leningen aan deelnemingen	2019	2018
Frauderisico onderlinge gemeenten	1	150
Totaal	1	150

Overige langlopende leningen	2019	2018
Boekwaarde per 1 januari	6.873	7.637
Uitzettingen		218
Ontvangen aflossingen	-1.065	-982
Boekwaarde per 31 december	5.808	6.873

VLOTTENDE ACTIVA

	Saldo 2019	Voorzie- ning	Gecorr saldo 2019	Saldo 2018	Voorzie- ning	Gecorr saldo 2018
Grond en hulpstoffen:						
Onderhanden werk/ gronden in exploitatie	30.081	13.392-	16.689	36.193	13.690-	22.503
Exploitatieovereenkomsten	283	325-	42-	283	307-	24-
Totaal	30.364	13.717-	16.647	36.476	13.997-	22.479

	Vervaar- digings- waarde 2018	Voorzien. Verliesl. Complex	Boek- waarde 2018	Vermeer- deringen	Vermi- deringen	Winst nemingen	Vervaar- digings- waarde 2019	Voorzien. Verliesl. Complex	Boek- waarde 2019
Centrumplan Hardenberg:									
- Plankosten	4.770	5.205	435-	287			5.057	5.320	263-
- Herinrichting Voorstraat	151	151	-	3			154	150	4
- Vechtoever	354		354	8			362		362
- Oosteinde/Stationsstraat	395	395	-	35	430-		-		-
- Vechtzone	-	409	409-	26			26	415	389-
- Ontwikkeling Markt e.o.	181-		181-	1-			182-		182-
- Marsch Kruserbrink nieuwbouw	357-		357-	365	8-		-		-
- Slotgraven	145		145	23	510-	34	308-		308-
- Mulo-locatie	369		369	11			380		380
- Leisure-zone	7		7	78	1.610-	139	1.386-		1.386-
- Hoofdinfra	187	295	108-	34			221	307	86-
- buiten de grex	183		183	22	28-		177		177
-	-		-				-		-
Centrumplan Dedemsvaart:									
- Marktzijde Noord	1.069		1.069	40	1.109-		-		-
- Marktzijde West	1.327-		1.327-	1.327			-		-
- Julianastraat Noord	2.851		2.851	269	2-		3.118		3.118
- Herinrichting openbare ruimte	480		480	12	492-		-		-
- Algemene plankosten	3.159		3.159	90			3.249		3.249
- bijdragen	6.276-	230	6.506-	1.457	1.359-		6.178-	289	6.467-
Broeklanden	1.163		1.163	57			1.220	29	1.191
Slagharen werkg.Moeshoek	68		68	6			74		74
Slagharen woong.Moeshoek	2.987	1.455	1.532	230	443-		2.774	1.294	1.480
De Meerstal I	123-		123-	62	100-	181-	342-		342-
Op de Akkers IV	3-		3-			3	-		-
Radewijk, middenin	99		99	3		40-	62		62
Haardijk II	10		10	22	765-	633	100-		100-
De Steenmaat	178	72	106	122			300	75	225
Broeklanden De Kop	1.373		1.373	41	278-	32-	1.104		1.104

<u>Baalder/Baalderveld</u>	224	47	177	6			230	52	178
<u>Broeklanden Zuid</u>	5.121	1.481	3.640	569	230-		5.460	1.445	4.015
<u>Katingerveld Balkbrug</u>	554		554	271	719-	137	243		243
<u>Bransveen</u>	212		212	328	2.275-	274	1.461-		1.461-
<u>Sluis V Balkbrug</u>	558		558	123	981-	200	100-		100-
<u>Garstlanden III</u>	1.074-		1.074-	224	322-	871	301-		301-
<u>De Marke II</u>	169		169	23	276-	12	72-		72-
<u>Gezondheidspark</u>	4.335	3.566	769	324			4.659	3.738	921
<u>Rollepaal Oost</u>	1.054-	384	1.438-	342	100-		812-	278	1.090-
<u>Uitbreiding De Kuilen</u>	146		146	12	83-	1-	74		74
<u>Marslanden II gemeentelijk</u>	7.408		7.408	391	88-		7.711		7.711
<u>Havezate Es MLII</u>	397		397	166	5-		558		558
<u>De Cirkel MLII</u>	1.098		1.098	591	4.684-		2.995-		2.995-
<u>Marshoogte MLII</u>	1.240		1.240	250	1-		1.489		1.489
<u>Ydenhoogte MLII</u>	2.346		2.346	139			2.485		2.485
<u>De Velden MLII</u>	1.351		1.351	31			1.382		1.382
<u>Heemserpoort</u>	1.409		1.409	69			1.478		1.478
<u>Herontw.school Hoogenweg</u>	15-		15-	9		6	-		-
<u>Knarrenhof Hardenberg</u>	12		12	259			271		271
<u>Garstlanden IV</u>	25		25	90	115-		-		-
<u>Bransveen fase II</u>	-		-	86	86-		-		-
<u>MFC De Krim</u>	-		-	39	39-		-		-
Totaal bouwgrond in exploitatie	36.193	13.690	22.503	8.971	17.138-	2.055	30.081	13.392	16.689

Bouwgrond in exploitatie

Boekwaarde 1-1-2019		36.193
Mutaties 2019:		
Investerings	8.971	
Opbrengsten	17.138-	
Resultaat	2.055	6.112-
Boekwaarde 31-12-2019		<u><u>30.081</u></u>

Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar:

Soort vordering	Saldo	Voorzie-	Gecorr saldo	Gecorr saldo
	2019	ning	2019	2018
Vorderingen op openbare lichamen	10.266		10.266	11.145
Schatkistbankieren	2.486		2.486	2.376
Overige vorderingen	9.201	-2.675	6.526	9.121
Totaal	21.953	-2.675	19.278	22.642

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren (bedragen x € 1000)

		Verslagjaar			
(1)	Drempelbedrag	1239,90			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	243	326	290	485
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	997	913	950	755
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag					
		Verslagjaar			
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	165.320			
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	165.320			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	-			
(1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van €250.000	Drempelbedrag	1239,90			

(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen

		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	21.869	29.710	26.641	44.646
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	243	326	290	485

Verloop vorderingen	2019	2018
Debiteuren openbare lichamen	8.676	11.145
Schatkistbankieren	2.486	2.376
Overige debiteuren	6.015	7.467
Vorderingen Sociale Zaken	3.127	4.287
Overige tussenrekeningen	59	15
Overige uitzettingen		
Saldo 31 december	20.363	25.290
Voorziening dubieuze debiteuren	-2.675	-2.648
Gecorrigeerd saldo 31 december	17.688	22.642

Liquide middelen:

Banksaldi	2019	2018
BNG	2.365	1.714
Rabobank	12	15
ABN	4	4
ING		1
Totaal	2.381	1.734

Overlopende activa:

Overlopende activa	2019	2018
Nog te ontvangen bijdragen van overige overheden	233	876
Nog te ontvangen bedragen en vooruitbetaalde bedragen	3.562	7.897
Totaal	3.795	8.773

Specificatie nog te ontvangen bijdragen van overige overheden	Saldo	Toevoegingen	Ontvangen	Saldo
	1-1-2019		Bedragen	31-12-2019
Provincie Overijssel; IMG project Centrum Uiterwaard	700		700	-
Provincie Overijssel; IMG project Baalder Radewijkerbeek	85		85	-
Provincie Overijssel; Ruimte voor de Vecht Belevingsplek	15			15
Provincie Overijssel; Verkeersveiligheid Bastingplein		150		150
Provincie Overijssel; Actieplan/detailhandel structuurvisie Hardenberg	-	99	90	9
Provincie Overijssel; Sociaal Vitaal in kleine Kernen	2			2
Provincie Overijssel; Project Masterplan Stationsomgeving	74		17	57
Totaal nog te ontvangen bijdragen	876	249	892	233

Specificatie nog te ontvangen bedragen en vooruitbetaalde bedragen

Nog te ontvangen posten:

Afdeling Directiestaf

Afdeling Ruimtelijk Domein (Nedvang) 237

Afdeling Dienstverlening (diverse belastingen / Algemene uitkering) 1.976

Afdeling Openbaar Gebied (diverse subsidies / bijdragen) 293

Afdeling maatschappelijk Domein (diverse afrekeningen 2019) 872

Vooruitbetaalde posten: 224

Overige tussenrekeningen (WZI / Voorveghter) -40

Totaal 3.562

VASTE PASSIVA

Eigen vermogen:

Reserves	2019	2018
Algemene reserve	50.893	43.356
Dekkingsreserve	27.761	29.227
Bestemmingsreserves	4.143	4.517
Resultaat	6.767	12.109
Totaal	89.564	89.209

Voorzieningen:

Voorzieningen	2019	2018
Voorzieningen voor verplichtingen	5.494	5.569
Totaal	5.494	5.569

Vaste schulden:

Specificatie vaste schulden	2019	2018
Binnenlandse banken en overige financiële instellingen	120.209	132.397
Door derden belegde gelden	1	1
Waarborgsommen	694	694
	120.904	133.092

Verloop binnenlandse banken en overige financiële instellingen	2019	2018
Stand per 1 januari	132.397	144.583
bij: nieuw aangetrokken leningen		-
af: reguliere aflossingen	-12.188	-12.186
Totaal	120.209	132.397

Specificatie waarborgsommen	2019	2018
Bankgarantie Marslanden B.V.	680	680
Bankgarantie Café Doks	9	9
Waarborgsommen sleutels	5	5
Totaal	694	694

VLOTTENDE PASSIVA

Netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar:

Kasgeldleningen	2019	2018
Opgenomen kasgeldleningen	10.000	11.000
Banksaldi	2019	2018
BNG	1.856	1.214
Overige schulden	2019	2018
Crediteuren	4.856	5.553
Schulden rijk BBZ (ingående 2019 op mindering vordering debiteuren BBZ))	-	1.199
Loonheffing / af te dragen premies	2.415	136
Betaling onderweg / reservering samenleving	3.439	2.819
Overige schulden	791	- 16
Totaal	11.501	9.691

Overlopende passiva

Overige schulden	2019	2018
Nog te betalen bedragen	6.360	9.311
Nog te besteden uitkeringen Rijk	389	61
Nog te besteden uitkeringen overige overheden	1.205	1.201
Nog te besteden uitkeringen overige instellingen	101	158
Vooruit ontvangen bedragen	538	434
Totaal	8.593	11.165

Nog te betalen bedragen	2019
Afdeling Directiestaf	430
Afdeling Ruimtelijk Domein (indexering inzamelingskosten)	213
Afdeling Dienstverlening (rente)	2.196
Afdeling Openbaar gebied (diverse afrekeningen)	74
Afdeling Maatschappelijk Domein (diverse afrekeningen)	2.619
Overige tussenrekeningen	15
Totaal	5.547

Vooruit ontvangen bedragen	2019
Afdeling Maatschappelijk Domein (Zwembaden / Voorvegter)	538
Totaal	538

Specificatie nog te besteden uitkeringen	Saldo 1-1-2019	Toevoe- gingen	Vrijval	Saldo 31-12-2019
Uitkeringen van het Rijk				
Ministerie van Infra; Gevelmaatregelen Jachthuisweg	4			4
Ministerie VROM; Tijdelijke Stimuleringsregeling woningbouw	57			57
Ministerie OCW; onderwijsachterstandenbeleid 2019	0	794	466	328
Totaal nog te besteden uitkeringen van het Rijk	61	794	466	389
Uitkeringen van overige overheden				
Provincie Overijssel; ISV-2 Bodem / Geluid	317		297	20
Provincie Overijssel; Convenant Duurzaam	111			111
Provincie Overijssel; IMG project Baalder Radewijkerbeek		500	194	306
Provincie Overijssel; ISV-3 Binnenstedelijke vernieuwing	59		33	26
Provincie Overijssel; Prestatieafspraken wonen 2010 - 2015	63		63	
Provincie Overijssel; Tijdelijke Stimuleringsreg. woningbouw	5			5
Provincie Overijssel; Doorontwikkeling energieloket	34		20	14
Provincie Overijssel; Project Het Talent	16		16	
Provincie Overijssel; Huisvesting statushouders Botermanswijk	60		60	
Provincie Overijssel; Detailhandel structuurvisie Hardenberg Centrum	62		62	
Provincie Overijssel; Stadsarrangement actieplan centrum 2.0		50	4	46
Provincie Overijssel; Stimuleren energieadvies aan huis		12		12
Provincie Drenthe; Project regiodeal Zuid en Oost Drenthe		55		55
Provincie Overijssel; Vitale Vechtparken Vechtdal		108		108
Gemeente Zwolle; Wet Educatie en Beroepsonderwijs	11			11
Provincie Overijssel; Project Sport en Jeugdhulp scoren samen	13		13	
Provincie Overijssel; Zorg voor Sport en Bewegen	11	2	8	5
Provincie Overijssel; WEB 2018	21		21	
Provincie Overijssel; 1000 kansen kwetsbare groepen		77	29	48
Gemeente Zwolle; Wet Educatie en Beroepsonderwijs 2019		132	112	20
Provincie Overijssel; Streekconvenant 2008 - 2011	418			418
Totaal nog te besteden uitkeringen overige overheden	1.201	936	932	1.205
Uitkeringen overige instellingen				
VNG; Ondersteuningsprogramma Energie 2014 - 2016	121		62	59
Kwaliteitsinvestering Collendoorn	37			37
Sportservice Overijssel; Wereld meiden	0	5		5
Totaal nog te besteden uitkeringen ov. instellingen	158	5	62	101
Totaal nog te besteden uitkeringen (excl. uitkeringen Rijk)	1.359	941	994	1.306

Waarborgen en garanties

Omschrijving categorie	Oorspr. Bedrag	% Borg gingen	2019	2018
Woningbouw	191.052	50%	79.617	83.011
Zorginstellingen	7.359	100%	6.141	3.281
Alfa College (*)	9.600	100%	9.600	9.600
Overige	78	50%	33	36
Overige	385	100%	109	142
Totaal	208.474		95.500	96.070

(*) De oorspronkelijke garantstelling is in 2016 met 5 jaar verlengd. In 2018 heeft geen betaling plaatsgevonden wegens de verleende garantstelling.

Omschrijving categorie		% Borg gingen	2019
Vestia	Woningbouw	50%	2.026
Woningstichting Beter Wonen	Woningbouw	50%	77.591
Stichting Saxenburgh groep	Nieuwe werken		6.141
Alfa College	Bouw LOC / kasgeld en RC		9.600
St. Sportvoorziening Kruserbrink	Bouw kleedgebouw	50%	32
Voetbalvereniging SCD'83	Clubgebouw	50%	1
Stichting Welluswijs Kindcentra	Lening BNG tbv aankoop gebouw		0
Stichting Sportpark Moskou	Renovatie kantine / kleedgebouw		30
SV Gramsbergen	Nieuwbouw clubgebouw		60
Tennisver. DTC Dedemsvaart	Renovatie 5 gravelbanen		0
Tennisvereniging Slagharen	Bouw en onderkomen		6
Voetbalvereniging EMMS	Clubgebouw		13
Totaal			95.500

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Omschrijving categorie	Uitgaven 2019	Duur overeenkomst
Aardgas / elektriciteit	1.235	31-12-2020
Regiotaxi	298	31-12-2020
Huur en onderhoud MFP's en het leveren van software en supplies	36	31-8-2020
Afval (papier/bedrijfsafval)	10	Stilzwijgend
Huur MFC DE Baron	25	31-12-2023
Accountant	62	31-8-2020
Huur meterdiensten (diverse panden)	25	Stilzwijgend
Huur woning; Binder 3a	93	Stilzwijgend
Huur De Praam Slagharen	26	Stilzwijgend
Inhuur hoogwerkers	54	31-1-2022
Huur marktgebouw	68	30-4-2028
Huur LOC gebouw	721	31-8-2027
Levering warmte De Kiefer	100	1-1-2026

10 Programmaverantwoording

Op 23 april 2013 stelde de gemeenteraad van Hardenberg een nieuwe toekomstvisie "De gemeente Hardenberg stapt stevig op de toekomst af" vast, na een evaluatie van de oorspronkelijke toekomstvisie uit 2004. De toekomstvisie bestrijkt het tijdvak 2013 – 2023 en kent drie doelstellingen:

- samenhang in diverse gemeentelijke beleidsvelden ondersteunen;
- een helder profiel naar buiten toe creëren;
- strategische politieke keuzes maken.

De toekomstvisie bevat drie programmalijnen: wonen, werken en welzijn. Daarnaast gaat de toekomstvisie in op de rol van de gemeente.

Deze programmalijnen zijn uitgewerkt in programma's en per programma zijn beleidsvelden benoemd. In het jaarverslag wordt ingegaan op de stand van zaken realisering doelstellingen/activiteiten binnen het beleidsveld/programma.

Leeswijzer

Hierna wordt een overzicht gegeven van het totaal van de baten en lasten in 2019 per programma en een korte toelichting op het verloop van het begrote resultaat en de afwijkingen groter dan € 100.000 benoemd.

Aansluitend wordt per programma een toelichting gegeven op budgetafwijkingen per beleidsproduct, voor zover deze budgetafwijking groter is dan € 50.000.

Daarbij wordt een afzonderlijke toelichting op het verschil in de baten en in de lasten gegeven. Dit tenzij sprake is van een sterke samenhang (1 op 1 relatie) tussen lasten en baten. Dit is onder meer het geval bij de grondexploitatie, maar ook bij uitgaven waarvoor een subsidie is/wordt ontvangen. In deze situaties wordt een toelichting op het saldo gegeven.

Verschillen als gevolg van een andere toerekening van kapitaallasten worden in een afzonderlijk hoofdstuk in deze jaarrekening toegelicht. Ingaande 2017 zijn de kosten bedrijfsvoering op forfaitaire basis doorbelast (begroot = werkelijk) naar de beleidsproducten, dit met uitzondering van de doorbelasting naar de grondexploitatie en de investeringskredieten (doorbelasting vindt plaats op basis van de werkelijk gemaakte uren voor de diverse complexen/ investeringskredieten).

Verder merken wij op dat bij het beleidsveld de belangrijkste oorzaken worden benoemd en toegelicht. Voor zover hiermee het verschil niet volledige wordt verklaard, betreft het de optelsom van meerdere kleinere budgetafwijkingen.

Indien bij het betreffende beleidsveld een voorstel wordt gedaan voor resultaatbestemming dan wordt dit expliciet vermeld in de toelichting op de budgetafwijking.

Volledigheidshalve merken wij op dat de bedragen in deze jaarrekening zijn afgerond op een veelvoud van duizend euro. Hierdoor kunnen afrondingsverschillen ontstaan. Wij vragen uw begrip hiervoor.

Programma (bedragen x € 1.000)	Begroting 2019 voor wijziging			Begroting 2019 na wijziging			Jaarrekening 2019		
	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Wonen naar wens	13.007	-16.472	-3.465	16.945	-19.281	-2.336	25.903	-26.446	-543
Duurzaam en bereikbaar	14.941	-24.993	-10.052	15.700	-26.577	-10.877	15.453	-25.081	-9.628
Ondernemen	325	-2.040	-1.715	322	-2.486	-2.164	329	-2.363	-2.034
Meedoen	15.549	-54.965	-39.416	16.562	-56.311	-39.749	17.836	-56.127	-38.291
Gezond en vitaal	531	-25.193	-24.662	531	-25.728	-25.197	399	-26.752	-26.352
Samen leven	2.560	-12.960	-10.399	3.334	-16.115	-12.781	3.305	-15.814	-12.509
Betrokken bestuur	2.012	-25.889	-23.877	1.540	-16.085	-14.545	2.758	-19.695	-16.936
Totaal van de programma's	48.925	-162.511	-113.586	54.933	-162.582	-107.648	65.983	-172.277	-106.294
Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien									
Algemene uitkering	92.700		92.700	93.485		93.485	94.215		94.215
Dividend	2.996		2.996	2.739	-1	2.738	2.194	-1	2.193
Lokale heffingen	14.682		14.682	14.927		14.927	15.253		15.253
Saldo financieringsfunctie	236		236	184		184	76		76
Onvoorzien		-200	-200						
Totaal algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	110.613	-200	110.413	111.334	-1	111.333	111.738	-1	111.737
Overhead		-2.538	-2.538	128	-8.153	-8.025	4	-5.091	-5.087
Vennootschapsbelasting									
Saldo programma's en algemene dekkingsmiddelen	159.538	-165.248	-5.710	166.395	-170.735	-4.340	177.725	-177.369	356
Reserves	2.057		2.057	6.026	-798	5.228	7.169	-758	6.411
Saldo na mutatie reserves	161.595	-165.248	-3.654	172.421	-171.533	888	184.894	-178.127	6.767

11 Financiële toelichting algemeen

Onderstaand wordt ingegaan op het verloop van het begrotingsaldo en een verklaring op hoofdlijnen gegeven voor het verschil tussen het begrote en het werkelijk resultaat 2019.

Verloop begrotingsaldo 2019

In de vergadering van 6 november 2018 heeft de raad de begroting 2019, inclusief de 1e wijziging 2019, vastgesteld.

De begroting 2019 was structureel sluitend en ook voor de komende jaren werd een positieve ontwikkeling voorzien. Incidenteel werd voor 2019 een tekort voorzien van € 4.213.000.

Het begrotingsaldo 2019 is na bedoelde raadsvergadering op de gebruikelijke momenten in de planning en control cyclus (P&C-cyclus) bijgesteld. Het verloop van het begrotingsaldo in 2019 is in onderstaand overzicht opgenomen, waarbij wordt opgemerkt dat hier het resultaat na verrekening reserves wordt bedoeld:

bedragen x € 1.000	structureel	incidenteel	totaal	totaal cumulatief
primitieve begroting 2019	493	-4.213	-3.720	-3.720
1e wijziging 2019 (nieuw beleid en septembercirculaire gemeentefonds)		-25	-25	-3.745
2e wijziging 2019 (budgetoverheveling 2018)		-1.623	-1.623	-5.368
5e wijziging 2019 (fietspad Radewijk-Wielen)		-70	-70	-5.438
11e wijziging 2019 (1e bestuursrapportage)	-706	-1.717	-2.423	-7.861
13e wijziging 2019 (2e bestuursrapportage)	-68	8.817	8.749	888
totaal	-281	1.169	888	

Na de 2e bestuursrapportage 2019 werd voor 2019 een voordelig resultaat begroot van € 888.000. De jaarrekening 2019 is afgesloten met een positief saldo van € 6.767.000

Een toe te lichten voordelig verschil van € 5.879.000. Onderstaand is een overzicht opgenomen van de verschillen per beleidsveld groter dan € 100.000, waarmee in totaal een bedrag van € 5.800.000 is benoemd. Voor de toelichting op deze verschillen verwijzen wij u hier naar de toelichting, zoals deze in deze jaarrekening is opgenomen.

	Naam (bedragen x € 1.000)	Vershil
1.1	Grondexploitatie	-897
1.2	Ruimtelijke ordening	-568
1.3	Volkshuisvesting en woningbouw	-137
1.4	WMO-woonvoorzieningen	-192
2.1	Afvalverwijdering/verwerking	-103
2.2	Riolering en waterzuivering	-127
2.3	Duurzaamheid en milieu	-197
2.4	Infrastr.bereikbaarh.en verksr.veil.h.	-822
4.1	Participatie en werkgelegenheid	-654
4.2	Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	-395
4.4	WMO-welzijn	-409
5.2	Jeugdgezondheidszorg	885
5.5	WMO Welzijn	173
6.1	Openbaar groen en openluchtrecreatie	-248
7.2	Openbare orde en veiligheid	126
7.3	Bestuur en bestuursondersteuning	809
7.4	Algemene baten en lasten	-1.459
8.2	Algemene uitkering	-730
8.3	Dividend	545
8.4	Lokale heffingen	-327
8.5	Saldo financieringsfunctie	108
8.7	Reserves	-1.184
		-5.800

Wonen

De programmalijn Wonen bestaat uit een tweetal programma's:

- Wonen naar wens
- Duurzaam en bereikbaar

Hierna wordt per programma een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019.

Wonen naar wens

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroting primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	13.007	16.945	25.903	8.958
Totaal lasten	-16.472	-19.281	-26.446	-7.165
Saldo baten en lasten	-3.465	-2.336	-543	1.793

Binnen het programma "Wonen naar wens" wordt een onderscheid gemaakt naar de beleidsvelden:

- grondexploitatie
- ruimtelijke ordening
- volkshuisvesting en woningbouw
- WMO-woonvoorzieningen

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019 en per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Wonen naar wens	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Baten			
1.1 Grondexploitatie	14.345	22.912	8.568
1.2 Ruimtelijke ordening	1.995	2.588	594
1.3 Volkshuisvesting en woningbouw	606	402	-203
1.4 WMO-woonvoorzieningen	0	0	0
Totaal baten	16.945	25.903	8.958
Lasten			
1.1 Grondexploitatie	-13.238	-20.909	-7.671
1.2 Ruimtelijke ordening	-1.936	-1.962	-26
1.3 Volkshuisvesting en woningbouw	-3.112	-2.772	340
1.4 WMO-woonvoorzieningen	-995	-803	192
Totaal lasten	-19.281	-26.446	-7.165
Saldo			
1.1 Grondexploitatie	1.107	2.004	897
1.2 Ruimtelijke ordening	59	627	568
1.3 Volkshuisvesting en woningbouw	-2.507	-2.370	137
1.4 WMO-woonvoorzieningen	-995	-803	192
Totaal saldo	-2.336	-543	1.793

Grondexploitatie

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	11.754	14.345	22.912	8.568
Totaal lasten	-12.183	-13.238	-20.909	-7.671
Saldo baten en lasten	-429	1.107	2.004	897

TOELICHTING VERSCHIL SALDO BATEN EN LASTEN

Grondexploitatie

V € 897.000 INC

Hierna is een overzicht met de resultaten bouwgrondexploitatie opgenomen. Er wordt na de tabel nog een toelichting gegeven op de tussentijdse winstneming. Voor een verdere toelichting op de bouwgrondexploitatie verwijzen wij u naar de paragraaf grondbeleid in het jaarverslag.

	Begroot	Werkelijk	Restant
<i>Tussentijdse winstneming</i>			
Centrumplan Hardenberg Slotgraven	-	-34.000	34.000
Centrumplan Hardenberg Leisure Zone	-63.000	-138.000	75.000
De Meerstal	-	181.000	-181.000
Katingerveld	-	-137.000	137.000
Bransveen	-502.000	-274.000	-228.000
Garstlanden III	-333.000	-871.000	538.000
Broeklanden De Kop	-	32.000	-32.000
Sluis V	-373.000	-200.000	-173.000
De Marke II	-	-12.000	12.000
De Kuilen III	-	1.000	-1.000
Radewijk	-	40.000	-40.000
<i>Aanpassen voorzieningen</i>			
Broeklanden	-	29.000	-29.000
Rollepaal Oost	-	-114.000	114.000
Broeklanden Zuid	-	-65.000	65.000
Marslanden I	-	13.000	-13.000
Mollincksvaart	-2.000	-	-2.000
Moeshoek wonen	-41.000	-190.000	149.000
Gezondheidspark	-2.000	100.000	-102.000
Locatie Baalder	-	5.000	-5.000
De Steenmaat	-	2.000	-2.000
Centrumplan Hardenberg	13.000	54.000	-41.000
Centrumplan Dedemsvaart	13.000	55.000	-42.000
<i>Afsluiten complexen/winstneming:</i>			
Afsluiten complex vm.school Hoogenweg	-	-6.000	6.000
Afsluiten complex Op de Akkers IV	-	-3.000	3.000
Verkopen afgesloten complex Haardijk II	-	-633.000	633.000
Jaarresultaat grexen	-1.290.000	-2.165.000	875.000

Correctie rente bij 2e berap	-246.000	-	-246.000
Bedrijfsvoeringskosten 1)	125.000	7.000	118.000
Bespaarde rente	304.000	280.000	24.000
Doorber.kosten huisvesting 2019	-	-126.000	126.000
Overige resultaten	183.000	161.000	22.000
Totaal resultaat	-1.107.000	-2.004.000	897.000

1) bedrijfsvoeringskosten

totaal geraamde uren	1.261.000
waarvan voor projecten	1.136.000
ten laste van het begrotingsresultaat	125.000
meer uren op projecten geschreven dan geraamd	-118.000
	7.000

Tussentijdse winstneming:

De becijferde tussentijdse winstnemingen worden volgens bestendig beleid toegevoegd aan de Algemene Reserve. In de 2^e Berap 2019 hebben wij een tussentijdse winst berekend van €1,3 mln. voor de vier grootste projecten via de POC-methodiek gebaseerd op de werkelijke kosten en opbrengsten t/m 15 juni 2019.

Nu alle in 2019 gerealiseerde werkelijke kosten en opbrengsten bekend zijn is de definitieve tussentijdse winst te bepalen op € 1,4 mln.

In het reeds afgesloten complex Haardijk II zijn nog 3 kavels verkocht. De opbrengst kan ook toegevoegd worden aan de Algemene Reserve.

Ruimtelijke ordening

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	1.195	1.995	2.588	594
Totaal lasten	-3.078	-1.936	-1.962	-26
Saldo baten en lasten	-1.883	59	627	568

TOELICHTING OP VERSCHIL BATEN

Ruimtelijke ordening

V € 105.000 INC

Op de totale RO-kostenplaatsen is er sprake van een positief eindsaldo. Dit is in hoofdzaak het gevolg van de facturering van meer leges dan er zijn begroot, hoewel er bij de 2e bestuursrapportage 2019 een opwaartse bijstelling heeft plaatsgevonden. Gezien de complexiteit waren ook de leges per geval hoger. Zo bedroeg alleen al voor 5 plannen de totale leges ca.€ 75.000. De leges hebben betrekking op werkzaamheden voor ruimtelijke plannen (bestemmingsplan, wijzigingsplan, projectomgevingsvergunning) op aanvraag.

Bouwvergunningen

V € 490.000 INC

De legesinkomsten 2019 zijn begroot op € 1.825.000 (2e bestuursrapportage 2019). Er is € 2.315.000 gefactureerd. De incidentele meeropbrengst van € 490.000 is ontstaan doordat de gemiddelde bouwkosten per aanvraag (met hogere legesinkomsten per vergunning) en het aantal grote bouwaanvragen (bouwkosten meer dan een miljoen) hoger waren dan begroot.

Volkshuisvesting en woningbouw

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	59	606	402	-203
Totaal lasten	-728	-3.112	-2.772	340
Saldo baten en lasten	-669	-2.507	-2.370	137

TOELICHTING VERSCHIL SALDO BATEN EN LASTEN

Stadsarrangement gemeente Hardenberg 2.0, subsidie

Budgettair neutraal

De gemeente Hardenberg heeft van de provincie Overijssel een subsidie van € 250.000 toegekend gekregen voor de uitvoering van de activiteiten in het Stadsarrangement, Actieplan Hardenberg Centrum 2.0. Dit stadsarrangement richt zich op drie speerpunten: duurzaamheid en vitaliteit, ondernemerschap en streekfunctie en op het vergroten van het verzorgingsgebied. In 2019 is voor een bedrag van € 4.000 aan subsidiabele kosten gerealiseerd. In totaal is nog € 246.000 subsidie beschikbaar.

Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVN)

V € 63.500 INC

In 2019 is incidenteel € 63.500 rente ontvangen van SVN, in de begroting was hiermee geen rekening gehouden.

Programma Wonen / Volkshuisvesting

voorstel resultaatbestemming V € 20.000 INC

V € 38.500 INC

2019 was het jaar van de implementatie van de structuurvisie Herprogrammering woningbouwlocaties. Hiervoor was budget gereserveerd (€ 58.500) voor eventuele juridische procedures en extra onderzoek. € 20.000 hiervan wordt aangemerkt als resultaatbestemming omdat enkele procedures naar 2020 zijn verschoven.

Een deel van het budget, € 38.500, is niet uitgegeven vanwege een tweetal meevallers:

1. Grondeigenaren hebben in 2019 geen bezwaar gemaakt tegen het herbestemmen van hun gronden, daardoor zijn geen juridische kosten gemaakt;
2. Het onderzoek naar de huisvestingssituatie van arbeidsmigranten is volledig door de provincie betaald hierdoor was geen bijdrage van de gemeente Hardenberg noodzakelijk.

WMO-woonvoorzieningen

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten		-	-	-
Totaal lasten	-484	-995	-803	192
Saldo baten en lasten	-484	-995	-803	192

WMO woonvoorzieningen

V € 192.000 INC

In de 2e bestuursrapportage is voor de WMO een incidenteel budget van € 450.000 beschikbaar gesteld. Dit resulteert in een incidenteel voordeel op de WMO woonvoorzieningen in 2019, maar heeft betrekking op de totale WMO. Voor toelichting zie programma 'Meedoen' 6.3.1.4 WMO welzijn.

Duurzaam en bereikbaar

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	15.789	20.486	21.157	670
Totaal lasten	-24.993	-27.375	-25.839	1.535
Totaal saldo baten en lasten	-9.204	-6.889	-4.683	2.206
Toevoeging aan reserves	-	-798	-758	40
Onttrekking aan reserves	848	4.786	5.703	917
Saldo baten en lasten, inclusief mutatie reserve	-10.052	-10.877	-9.628	1.248

Binnen het programma "Duurzaam en bereikbaar" wordt een onderscheid gemaakt naar de beleidsvelden:

- afvalverwijdering/verwerking
- riolering en waterzuivering
- duurzaamheid en milieu
- infrastructuur, bereikbaarheid en verkeersveiligheid

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019 en per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Duurzaam en bereikbaar (bedragen x €1.000)		Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Baten				
2.1	Afvalverwijdering/verwerking	6.509	6.168	-341
2.2	Riolering en waterzuivering	6.756	6.952	196
2.3	Duurzaamheid en milieu	502	409	-92
2.4	Infrastr.bereikbaarh.en verksr.veil.h.	1.933	1.924	-10
Totaal baten		15.700	15.453	-247
Lasten				
2.1	Afvalverwijdering/verwerking	-5.807	-5.363	444
2.2	Riolering en waterzuivering	-5.923	-5.993	-70
2.3	Duurzaamheid en milieu	-2.343	-2.054	289
2.4	Infrastr.bereikbaarh.en verksr.veil.h.	-12.503	-11.672	831
Totaal lasten		-26.577	-25.081	1.495
Saldo				
2.1	Afvalverwijdering/verwerking	702	805	103
2.2	Riolering en waterzuivering	833	959	127
2.3	Duurzaamheid en milieu	-1.841	-1.644	197
2.4	Infrastr.bereikbaarh.en verksr.veil.h.	-10.570	-9.748	822
Totaal saldo		-10.877	-9.628	1.248

Afvalverwijdering/verwerking

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	6.517	6.509	6.168	-341
Totaal lasten	-5.413	-5.807	-5.363	444
Saldo baten en lasten	1.105	702	805	103

TOELICHTING OP VERSCHIL SALDO BATEN EN LASTEN

Afvalstoffenheffing

V € 46.000 INC

Bij de jaarrekening laat de afvalstoffenheffing een meeropbrengst zien van € 46.000.

Het aantal woningen is meer gestegen dan verwacht. Hierdoor laat het vast recht een meeropbrengst van € 20.000 zien. Hier is in de begroting 2020 al rekening mee gehouden.

Ook laat het variabele deel een meeropbrengst zien. Bij de begroting 2019 zijn de ROVA-tarieven 2018 aangehouden. De tarieven 2019 zijn hoger vastgesteld. Ook het aantal aanbiedingen is iets hoger dan begroot. Dit verklaart een meeropbrengst van bijna € 41.000.

Jaarlijks zijn er aanslagen die als oninbaar afgeboekt worden die ten laste komen van de betreffende belasting. In 2019 is er € 15.000 oninbaar afgeboekt.

Cleanteam

V € 48.000 INC

Voor de inzet vanuit het cleanteam in de gemeente Ommen en bijdrage in aanpassing tractiemiddel van Larcom zijn gelden ontvangen, totaal € 32.000. Deze inzet valt niet onder een dienstverleningscontract (DVO) of tijdelijk uitvoeringscontract (TUC) met de gemeente Ommen en zijn derhalve afzonderlijk bij de gemeente Ommen in rekening gebracht. In de begroting was met deze inkomsten geen rekening gehouden.

Overige baten Afvalverwijdering/verwerking

N € 423.000 INC

- Door de forse verlaging van de oud papierprijs zijn de inkomsten € 265.000 lager dan geraamd (ook de uitgaven voor subsidie oud papier zijn met eenzelfde bedrag verlaagd).
- Het overige incidentele nadeel van circa € 158.000 is grotendeels te verklaren uit de lagere vergoedingen van NEDVANG (samenwerkingsverband van de verpakkende industrie) en de verrekening van de ontvangen voorschotten over de jaren 2015 en 2016.

Afvalverwijdering/verwerking

V € 422.000 INC

- Door strenge importeisen van China is vraag en aanbod van de oud papiermarkt sterk verstoord, waardoor een forse prijsdaling van het oud papier heeft plaatsgevonden. In totaal is voor € 265.000 minder aan subsidie uitgekeerd. Aan de inkomstenkant is de opbrengst met een gelijk bedrag verminderd, waardoor het effect budgettair neutraal is.
- Na verwerking van de mutaties uit de 2e bestuursrapportage 2019 blijkt, dat in de primitieve begroting voor 2019 de totale inzamelkosten te ruim zijn geraamd (€ 132.000).

Het saldo op dit beleidsproduct is verrekend met de reserve afvalstoffenheffing.

Riolering en waterzuivering

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	6.646	6.756	6.952	196
Totaal lasten	-5.766	-5.923	-5.993	-70
Saldo baten en lasten	880	833	959	127

Rioolheffing

V € 30.000 INC

Er zijn in 2018-2019 meer aansluitingen op het riool gerealiseerd als eerder is geraamd en daardoor zijn de inkomsten in 2019 op deze post toegenomen. De rioolheffing laat een meeropbrengst zien van bijna € 30.000. In de 2e berap was reeds melding gemaakt van een meeropbrengst van € 40.000,- omdat de raming van het aantal belastingplichtigen en de hoogte van de aanslagen van de grootverbruikers te laag waren ingeschat. Bij de jaarrekening blijkt dat de aantal belastingplichtigen nog iets hoger is. In de begroting 2020 is hier rekening mee gehouden.

Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA)

V € 87.000 INC

Vanuit de algemene uitkering is in 2019 een bijdrage ontvangen van € 71.000 voor dit doel. Omdat in 2019 nog niet alle bedragen zijn uitgegeven (het project kon pas laat in het jaar starten) zal het grootste deel van de uitgaven in 2020 plaatsvinden. Dit voordeel is in de totale kosten opzet riolering meegenomen en dus toegevoegd aan de reserve riolering. Hierdoor kunnen de uitgaven in 2020 ten laste van deze reserve worden gebracht.

Het saldo op dit beleidsproduct is verrekend met de reserve riolering.

Duurzaamheid en milieu

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil	
Totaal baten		1	502	409	-92
Totaal lasten	-1.649	-2.343	-2.054		289
Saldo baten en lasten	-1.648	-1.841	-1.644		197

TOELICHTING OP HET VERSCHIL SALDO BATEN EN LASTEN

VNG-ondersteuningsstructuur

budgettair neutraal

Van de door de VNG beschikbaar gestelde (meerjaren) incidentele subsidie is € 121.000 toegerekend aan 2019. In 2019 is voor een bedrag van € 62.600 aan subsidiabele kosten gerealiseerd, waarvan € 29.400 (V) interne loonkosten over de jaren 2017, 2018 en 2019. Van de VNG-projectsubsidie is nog € 58.500 te besteden aan subsidiabele kosten.

Doorontwikkeling Energieloket

budgettair neutraal

De gemeente Hardenberg heeft van de provincie Overijssel een subsidie van € 60.000 toegekend gekregen voor de uitvoering van het voortzetten en het verzelfstandigen van het Energieloket. In 2019 is voor een bedrag van € 20.500 aan subsidiabele kosten gerealiseerd. In totaal is nog € 23.500 subsidie beschikbaar.

Energieloket Hardenberg

budgettair neutraal

Door de provincie Overijssel is een subsidie beschikbaar gesteld van € 12.000 voor stimuleren energieadvies aan huis in de gemeente Hardenberg. In 2019 zijn geen kosten gemaakt. In totaal is nog € 12.000 subsidie beschikbaar.

Klimaatmiddelen transitie warmte, wijkaanpak en energieloketten

Ontvangst algemene uitkering

Voorstel resultaatbestemming € 260.000 (2020 € 126.000; 2021 € 118.000 en 2020 € 16.000)

In het Klimaatakkoord van juni 2019 is afgesproken dat het Rijk middelen beschikbaar stelt aan gemeenten voor de periode 2019 tot en met 2021. De gemeente Hardenberg heeft van het Rijk een bedrag van € 260.000 toegekend gekregen voor het opstellen van transitievisies, wijkaanpak en energieloketten. Via de decembercirculaire 2019 zijn deze middelen ontvangen. Het bedrag van € 260.000 is aangemerkt als resultaatbestemming.

Programma Duurzaamheid

voorstel resultaatbestemming V € 77.000 INC

In 2019 zijn afspraken gemaakt over de aansluiting van het ziekenhuis op de restwarmte van de Wavin. Een van de afspraken betreft de toezegging van de gemeente en de provincie om ieder voor € 75.000 garant te staan ter afdekking van de risico's voor de netwerkbedrijven op het moment dat de restwarmte Wavin niet wordt benut voor de warmtevoorziening van Marslanden. Deze toezegging is in 2019 niet geëffectueerd c.q. kon niet worden verplicht. Gegeven de ontwikkelingen rond het warmtenet is de verwachting dat in 2020 een beroep wordt gedaan op de gedane toezegging vanuit de netwerkbedrijven. Het budget van € 77.000 is nodig in de toezegging uit 2019 gestand te kunnen doen in 2020.

Duurzaam Hardenberg**voorstel resultaatbestemming V € 24.000 INC**

In 2019 is gewerkt aan de ontwikkeling van de Regionale Energie Strategie voor West Overijssel (RES-WO). De in opdracht van de gemeente Hardenberg uitgevoerde verkenning van de mogelijkheden van grootschalige duurzame energieopwekking en de ontwikkeling van een aantal pilotprojecten op het gebied van windenergie vormt de basis voor ons aandeel in de RES-opgave. Het resterende budget van € 24.000 zal in 2020 worden ingezet voor de uitwerking van deze pilotprojecten.

Asbest**voorstel resultaatbestemming V € 26.500 INC**

Het wetsvoorstel, waarin het asbestdakenverbod is geregeld, is door de Eerste Kamer verworpen. Hangende de besluitvorming over het verbod heeft de gemeente geen stimuleringsaanpak ontwikkeld. Wel zijn er middelen ingezet voor informatievoorziening van eigenaren van daken en de mogelijkheid om daken < 35 m2 gratis te kunnen saneren. Het resterende budget wordt in 2020 gebruikt voor informatievoorziening en ondersteuning van Plaatselijke Belangen bij de uitvoering van de gebiedsgerichte sanering van daken <35 m2.

Milieutoezicht en Handhaving**Omgevingsdienst****V € 28.000 INC**

In de begroting 2019 is een structureel bedrag groot € 1.087.800 en een incidenteel bedrag € 28.000 (ontwikkel-budget) opgenomen voor de dekking van de operationele kosten van de Omgevingsdienst IJsselland. De gemeentelijke bijdrage, structureel en incidenteel, bedroeg in 2019 in totaal € 1.087.800. Dit betekent dat het incidentele begrote bedrag van € 28.000 niet is besteed.

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	1.777	1.933	1.924	-10
Totaal lasten	-12.165	-12.503	-11.672	831
Saldo baten en lasten	-10.388	-10.570	-9.748	822

Wegen, straten en pleinen

V € 540.000 INC

Waarvan voorstel resultaatbestemming € 414.900

De PFAS perikelen hebben ook zijn weerslag in onze gemeente. Een aantal geplande werkzaamheden kon hierdoor in 2019 niet plaatsvinden. Het gaat om de volgende, geplande werkzaamheden:

Groot onderhoud Elimmerweg in Schuinesloot	€ 155.000
Het realiseren van een aantal parkeerplaatsen aan het Fonteinkruid te Hardenberg	€ 35.000
Belijning van diverse wegen	€ 47.400
Kanaalweg -west	€ 150.000
Aanleg voetpad Mollincksvaart	€ 27.500
Totaal	€ 414.900

Bij de jaarrekening 2019 is dan ook, tot totaal genoemd bedrag van € 414.900, een voorstel resultaatbestemming opgenomen. De overige voordelen betreffen o.a. de lagere waterschapslasten € 34.000, per saldo een voordeel op het onderdeel schades € 30.000, voor het overige betreft het kleinere voordelen.

Openbare verlichting

V € 158.000 INC

De energielasten op de openbare verlichting zijn in 2019 verder omlaag gegaan als gevolg van het ombouwen van de openbare verlichting naar armaturen met LED-verlichting. Verder is een voordeel ontstaan op de afrekening energielasten 2018.

Parkeren

V € 100.000 INC

Het voordeel is ontstaan door enerzijds een hogere opbrengst parkeergelden tot een bedrag van € 20.000. Anderzijds lagere exploitatiekosten € 80.000 met voor met name op de diverse onderhoudsbudgetten.

Verkeersplannen en regelingen

voorstel resultaatbestemming

Mobiliteitsplan V € 30.000 INC

Geluidsonderzoek V € 15.000 INC

Door uw raad is in 2019 een bedrag van € 30.000 beschikbaar gesteld voor het opstellen van een mobiliteitsplan. Medio november is dit plan tijdens een informele bijeenkomst aan uw raad gepresenteerd. Dit plan is in eigen beheer opgesteld. In 2020 zal het plan verder worden uitgewerkt en in inspraak worden gebracht. De hiermee gepaard gaan de kosten van ca € 30.000 doen zich dus eerst in 2020 voor, reden waarom een voorstel wordt gedaan voor resultaatbestemming ter grootte van € 30.000.

In 2019 zijn diverse geluidsonderzoeken naar de N34. Met het indienen van een motie voor dit onderwerp heeft uw raad tevens een bedrag van € 15.000 beschikbaar gesteld. De kosten hiervoor worden eerst in 2020 in rekening gebracht. Het voorstel is dan ook om een resultaatbestemming op te nemen van € 15.000. Zie ook de raadsbrief van eind januari 2020.

Werken

De programmalijn Werken bestaat uit 1 programma, namelijk het programma Ondernemen.

Hierna wordt een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019.

Ondernemen

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroting primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	325	322	329	7
Totaal lasten	-2.040	-2.486	-2.363	123
Saldo baten en lasten	-1.715	-2.164	-2.034	130

Binnen het programma "Ondernemen" wordt een onderscheid gemaakt naar de beleidsvelden:

- bedrijven en ondernemers
- recreatie en toerisme
- landbouw en agribusiness

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019 en per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Ondernemen	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Baten			
3.1 Bedrijven en ondernemers	315	277	-38
3.2 Recreatie en Toerisme	7	0	-7
3.3 Landbouw en agribusiness	0	53	53
Totaal baten	322	329	7
Lasten			
3.1 Bedrijven en ondernemers	-2.044	-1.961	83
3.2 Recreatie en Toerisme	-168	-175	-7
3.3 Landbouw en agribusiness	-274	-226	47
Totaal lasten	-2.486	-2.363	123
Saldo			
3.1 Bedrijven en ondernemers	-1.729	-1.684	44
3.2 Recreatie en Toerisme	-162	-176	-14
3.3 Landbouw en agribusiness	-274	-174	100
Totaal saldo	-2.164	-2.034	130

Bedrijven en ondernemers

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil	
Totaal baten		315	315	277	-38
Totaal lasten		-1.589	-2.044	-1.961	83
Saldo baten en lasten		-1.274	-1.729	-1.684	44

TOELICHTING OP HET VERSCHIL LASTEN

Economisch beleid

N € 61.500 INC

Om invulling te kunnen geven aan het economisch beleid zijn een aantal projecten in gang gezet die niet waren begroot. Het gaat dan onder andere om de projecten actieplan werk en circulaire economie. Dit heeft geleid tot een overschrijding van het beschikbare budget.

Detailhandel structuurvisie; stimuleringsregeling

V 127.000 INC

Ondanks stevige promotie van de subsidieregeling voortvloeiend uit de Detailhandelsstructuurvisie zijn de daarvoor in 2019 beschikbare budgetten niet ten volle benut. In 2019 is in totaal ca € 127.000 van de beschikbare € 250.000 niet besteed. In overleg met de centrummanagers van Hardenberg en Dedemsvaart zal in het eerste half jaar van 2020 worden gekeken naar de werking van de subsidieregelingen en gaan we op zoek naar mogelijke verbeteringen. In 2019 hebben ook andere gemeenten met een soortgelijke regeling (waaronder de gemeente Hogeveen) de werking ervan tegen het licht gehouden. De ervaringen die daarbij zijn opgedaan zijn wellicht in Hardenberg te gebruiken voor een optimalisatie van de regeling waardoor ondernemers (nog) meer te prikkelen zijn tot gebruik van de subsidieregeling voor gevelverbetering en/of verplaatsing van hun bedrijf naar de kernwinkelgebieden. Dit betreft een incidenteel voordeel van € 127.000.

Landbouw en agribusiness

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil	
Totaal baten		-	-	53	53
Totaal lasten		-197	-274	-226	47
Saldo baten en lasten		-197	-274	-174	100

TOELICHTING OP HET VERSCHIL BATEN EN LASTEN

Plattelandsvernieuwing

voorstel resultaatbestemming V € 50.000 INC

- Voor de uitvoering van een agro & food programma zijn een aantal projecten en opdrachten gestart die doorlopen in 2020. Dit betreft het project energie neutrale agrarische bedrijven, de verkenning verwaarden organische reststromen en bedrijfsscans voor natuur inclusieve landbouw. Voor het betrekken en bezoeken van ondernemers is een langere uitvoeringsperiode noodzakelijk gebleken. Voor de afronding van deze verkenningen is een bedrag van € 50.000 aangemerkt als resultaatbestemming.

Landschapsbeleidsplan

voorstel resultaatbestemming V € 35.000 INC

- Voor de uitvoering van het actieplan Zorg & Waardering voor natuur is in 2019 een subsidieregeling vastgesteld met een jaarlijks budget van € 35.000. Deze regeling wordt 2 maal per jaar opengesteld met een subsidieplafond van € 17.500 per periode. In november 2019 is de regeling voor het eerst opengesteld, besluitvorming hierover vindt begin 2020 plaats. Daarbij wordt voorgesteld het budget voor de 2e periode van openstelling 2019 toe te voegen aan budget 2020. Voor de uitvoering van de subsidieregeling wordt een bedrag van € 35.000 aangemerkt als resultaatbestemming.

Welzijn

De programmalijn Welzijn bestaat uit de programma's:

- Meedoen
- Gezond en vitaal
- Samen leven

Hierna wordt per programma een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019.

Meedoen

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroting primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	15.549	16.562	17.836	1.273
Totaal lasten	-54.965	-56.311	-56.127	185
Saldo baten en lasten	-39.416	-39.749	-38.291	1.458

Binnen het programma "Meedoen" wordt een onderscheid gemaakt naar de beleidsvelden:

- participatie en werkgelegenheid
- bijstand/gemeentelijk minimabeleid
- onderwijs en educatie
- WMO-welzijn

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019 en per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Meedoen	Begroting na wijziging	Rekening	Vershil
Baten			
4.1 Participatie en werkgelegenheid	563	1.005	442
4.2 Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	13.445	13.625	179
4.3 Onderwijs en educatie	1.299	1.009	-290
4.4 WMO-welzijn	1.255	2.197	941
Totaal baten	16.562	17.836	1.273
Lasten			
4.1 Participatie en werkgelegenheid	-13.231	-13.019	212
4.2 Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	-19.141	-18.925	215
4.3 Onderwijs en educatie	-9.991	-9.701	289
4.4 WMO-welzijn	-13.949	-14.481	-532
Totaal lasten	-56.311	-56.127	185
Saldo			
4.1 Participatie en werkgelegenheid	-12.669	-12.014	654
4.2 Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	-5.695	-5.300	395
4.3 Onderwijs en educatie	-8.691	-8.692	-1
4.4 WMO-welzijn	-12.693	-12.284	409
Totaal saldo	-39.749	-38.291	1.458

Participatie en werkgelegenheid

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	542	563	1.005	442
Totaal lasten	-13.639	-13.231	-13.019	212
Saldo baten en lasten	-13.097	-12.669	-12.014	654

TOELICHTING OP HET VERSCHIL BATEN

WSW

V € 55.000 STR

V € 398.000 INC

Eind 2018/begin 2019 is over gegaan op nieuwe contractafspraken met de uitvoerder van de SW; Larcom. Onderdeel van deze afspraken is een vergoeding voor de productiviteit van de SW-ers. Deze bedraagt ca. € 56.500 op jaarbasis. De vergoeding is niet in de begroting verwerkt. Omdat we van Larcom ook nog de vergoeding 2018 hebben gekregen levert dit een hogere baat op van ca. € 113.000.

Bij verschillende SW-ers is de beperking die zij hebben zodanig verslechterd dat zij geen arbeidscapaciteit meer hebben. Op basis van nieuwe wetgeving hebben wij hen bij het ontslag een transitievergoeding meegegeven. Deze bedroeg over de jaren 2018/2019 ca. € 340.000. We krijgen deze van het UWV weer terug. Per saldo is e.e.a. dus budgettair neutraal maar leidt het tot en een incidenteel hogere bate van € 340.000 in 2019 (en incidenteel hogere uitgave van € 169.000 aan de lasten kant. Voor toelichting zie hieronder).

TOELICHTING OP HET VERSCHIL LASTEN

WSW

N € 216.000 INC

V € 399.000 STR

- De lasten voor WSW worden voornamelijk bepaald door de loonkosten van de SW-ers. We hebben o.b.v. de feitelijke situatie 2018 begin 2019 een nabetaling over het 4e kwartaal gedaan van € 47.000.

- Voor 2019 hebben we ca. € 169.000 aan transitievergoedingen uitbetaald. Zie ook het vermelde m.b.t. transitievergoeding onder baten.

- Voor het jaar 2019 zijn we begrotingstechnisch uitgegaan van een hogere CAO-stijging voor SW. Deze bleek mee te vallen. In combinatie met een hogere afname van het aantal SW-ers dan geprognosticeerd is er een structurele lagere uitgave van ca. € 399.000.

Bijstand/gemeentelijk minimabeleid

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	13.119	13.445	13.625	179
Totaal lasten	-20.290	-19.141	-18.925	215
Saldo baten en lasten	-7.170	-5.695	-5.300	395

TOELICHTING OP HET VERSCHIL BATEN

Minimabeleid

V € 48.000 INC

Voor het project 'Voor Elkaar!' vroegsignalering van schuldenproblematiek betalen externe partners mee. Voordat het project begon wisten wij niet hoeveel inwoners geholpen zouden worden met dit project en de externe partners betaalden per inwoner. Vooral aan het begin van dit project waren er veel meldingen doordat alle oudere gegevens ook gebruikt werden. Inmiddels zijn de aanmeldingen per maand constant. Doordat er aan het begin veel meer meldingen zijn gedaan, hebben wij meer inkomsten ontvangen dan verwacht. Dat zal naar verwachting vanaf aankomend jaar niet meer het geval zijn, door de constante aantallen in aanmeldingen.

BBZ

V € 126.000 INC

Vanaf 1 januari 2020 gaat de gewijzigde wetgeving BBZ 2004 in. Het risico van de eventueel niet terug te kunnen vorderen bedragen komt hierdoor meer bij de gemeenten te liggen. Daartegenover als er het bedrag wel volledig wordt teruggevorderd, zal dit een voordeel betekenen voor de gemeente. Deze wijziging heeft gedeeltelijk al effect op de huidige openstaande vorderingen, waardoor we voor 2019 een incidenteel voordeel hebben van € 126.000. De effecten op 2020 en verder, zullen wij bij de 1^e bestuursrapportage 2020 melden.

TOELICHTING OP HET VERSCHIL LASTEN

Huisvesting SUWI-cluster (LOC)

N € 281.000 INC

Het SUWI-cluster is eind 2018 verhuisd vanuit het LOC-gebouw naar het gemeentehuis. Het investeringskrediet voor huisvesting SUWI-cluster (LOC), inrichtingskosten, komt hierdoor te vervallen. De restant boekwaarde € 281.000 is, conform BBV-voorschriften, ineens afgeschreven. Dit betekent een extra incidentele last voor 2019. Voor dekking van de kapitaallasten van dit investeringskrediet zijn middelen beschikbaar vanuit de reserve dekking kapitaallasten. De nog beschikbare middelen vanuit deze reserve zijn in 2019 vrijgevallen (zie toelichting algemene dekkingsmiddelen, mutatie reserves); incidenteel voordeel voor 2019.

BUIG

V € 313.000 INC

In de tweede helft van 2019 zien we een daling in het aantal mensen met een bijstandsuitkering. We merken nog steeds de positieve invloed van de economische hoogconjunctuur dat zorgt voor veel werkgelegenheid. Daarnaast kunnen we mensen steeds beter een passende werkplek bieden of een ontwikkeltraject. Dit komt onder andere doordat we middels Competensys inzichtelijk hebben gemaakt welke competenties en mogelijkheden inwoners hebben ten aanzien van werk of participatie. De voorlopige budget BUIG is voor het jaar 2020 met een bedrag van ad +/- €700.000 verlaagd ten opzichte van 2019. Met de eerste berap 2020 komen wij hierop terug.

Minimabeleid**V € 82.000 INC**

In 2019 hebben wij een lagere rekening ontvangen van de GKB voor het uitvoeren van schulddienstverlening. Wij zien een afname van de hoeveelheid budgetbeheer dossiers. Er zijn veel inwoners uitgestroomd, waardoor er veertig lopende dossiers minder zijn aan het einde van 2019 in vergelijking met 2018.

Verder zijn de kosten voor het organiseren van de Meedoendagen lager uitgevallen dan verwacht vanwege een andere opzet dan in 2018. Daarnaast zijn er voor 2019 extra middelen gereserveerd voor het opstarten van het portaal 'Samen voor alle kinderen' (portaal voor alle kinderfondsen). Dit is in september gestart en is er een voordeel geweest bij de opstart van het portaal waardoor niet alle verwachte kosten gemaakt zijn. We verwachten in 2020 de kosten voor het portaal wel volledig te maken. Daarnaast wordt er in februari 2020 gestart met een aanbesteding voor schulddienstverlening, waaruit kosten voortvloeien. Daarom is het voordeel incidenteel en passen we de begroting niet structureel aan.

Kwijtschelding gemeentelijke belastingen**V € 75.000 INC**

Er is minder kwijtschelding toegekend dan geraamd. Dit kan worden verklaard door de verplichte toepassing van de kostendelersnorm sinds 2018. Hierdoor moeten meer kwijtscheldingsaanvragen worden afgewezen. Het bedrag aan toegekende kwijtschelding kan per jaar fluctueren, daarom moet dit voordeel als incidenteel worden aangemerkt.

Volledigheidshalve merken wij hierbij op dat het voordeel als gevolg van lagere uitgaven voor kwijtschelding rioolheffing en afvalstoffenheffing (€ 72.000) is verrekend met de betreffende bestemmingsreserve. Daarmee is dit voordeel niet van invloed op het rekeningresultaat.

Onderwijs en educatie

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	731	1.299	1.009	-290
Totaal lasten	-9.213	-9.991	-9.701	289
Saldo baten en lasten	-8.481	-8.691	-8.692	-1

TOELICHTING OP HET VERSCHIL SALDO BATEN EN LASTEN

Peuterspeelzalen

V € 33.000 INC

De kosten voor het toezicht op de kinderopvang zijn lager uitgevallen dan werd verwacht. Het Rijk had voor 2019 een extra bedrag van € 29.000 vanuit het gemeentefonds beschikbaar gesteld voor het toezicht. Deze middelen zijn niet gebruikt. In 2020 stijgen de kosten voor de inspecties van de GGD, met name door het uitgebreider inspecteren van gastouderopvang. We verwachten daarom het budget voor 2020 wel nodig te hebben.

Bibliotheek Hardenberg

V € 66.000 INC

Vanwege de te verwachten verhoging van de huur- en servicelasten in het LOC heeft een structurele en incidentele bijstelling van het budget plaatsgevonden. In 2019 is de verhoging aan de bibliotheek gecompenseerd. De verhoging is lager uitgevallen dan oorspronkelijk werd verwacht. Dit maakt een incidenteel voordeel van € 66.000,-.

Gemeenschappelijke lasten en baten onderwijs

V € 35.000 INC

Onderwijsachterstanden (OAB)

Per saldo budgettair neutraal

Een deel van de doeluitkering onderwijsachterstanden is in 2019 niet besteed. Het gaat daarbij om een bedrag van € 287.000,-. In beginsel moeten deze niet bestede gelden terug naar het rijk tenzij zij in de resterende OAB periode t/m 2022 alsnog besteed worden. Om die reden wordt het restant van de niet bestede gelden 2019 doorgeschoven naar 2020. Daarom is het saldo op deze post € 0. Het gaat om een incidenteel voordeel omdat het om tijdelijke middelen gaat. Vanaf 2020 worden er extra kosten gemaakt voor onderwijsachterstanden als gevolg van het feit dat het aanbod van voorschoolse educatie voor doelgroep peuters vanaf 2,5 jaar (wettelijk verplicht) wordt uitgebreid van 10 naar 16 uur per week. Ook wordt de toegang voor doelgroep peuters vanaf 2020 vervroegd vanaf 2 jaar (8 uur per week). Wij zijn in gesprek met het primair onderwijs om een deel van de gelden van de doeluitkering in te zetten voor gelijke kansen in het primair onderwijs.

Leerplichtwet

Aan bijdrage vanuit de gemeente Zwolle voor RMC-middelen 2019 is een totaal een bedrag van € 111.000 ontvangen, dit is € 10.000 meer dan geraamd.

Vervoerskosten leerlingen

Voordeel van € 25.000 is voornamelijk te verklaren voor de lagere sociale verstrekking in natura (€ 6.000) en een lagere bijdrage in het aangepaste leerlingenvervoer (€ 12.000).

Huisvesting voortgezet onderwijs**N € 100.000 INC**

Vanwege groei van het aantal leerlingen was uitbreiding van de capaciteit van de huisvesting van De Nieuwe Veste noodzakelijk. Het schoolbestuur heeft met gemeentelijke subsidie tijdelijke huisvesting gerealiseerd. Vanwege gebreken in de fundatie was het niet mogelijk de aanvankelijk op het terrein van de school geplaatste noodlokalen te legaliseren. Dat heeft ertoe geleid dat de noodlokalen verplaatst moesten worden naar het parkeerterrein voor sporthal De Meet. De gemeente heeft € 55.000 bijgedragen aan de meerkosten, die hiervan het gevolg waren. Voor vergoeding aan het Alfa-college in de huur LOC 2019 is een bedrag van € 120.000 opgenomen, dit als voortvloeisel uit de totale afrekening LOC 2018 en 2019 (zie ook het gestelde onder 'algemene lasten en baten' LOC 2019). De kapitaallasten, het onderdeel afschrijving, zijn tot een bedrag van € 25.000 lager uitgevallen. Aan rente van de verstrekte geldlening is een bedrag van € 26.000 werkelijk meer verantwoord: ook de rente 2018 is in 2019 ontvangen.

Huisvesting speciaal onderwijs**N € 68.000 INC**

In verband met de nieuwbouw van de Professor Waterinkschool (nieuwe naam: De Oase) is de oude school gesloopt. De afschrijving van de resterende boekwaarde van de oude school is ten laste gebracht van boekjaar 2019. Deze verschuiving van lasten leidt in 2019 tot een incidenteel nadeel. Bij de actualisatie van de staat Activa in de 1e berap 2020 zullen de financiële consequenties (lagere afschrijvingslasten) worden meegenomen.

WMO-welzijn

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	1.157	1.255	2.197	941
Totaal lasten	-11.824	-13.949	-14.481	-532
Saldo baten en lasten	-10.667	-12.693	-12.284	409

TOELICHTING OP SALDO BATEN EN DE LASTEN

Regelarmbudget

V € 60.000 INC

Het regelarme budget is halverwege 2018 beschikbaar gekomen. In 2018 is er € 73.000 over gebleven en in 2019 € 60.000. Het regelarme budget is in 2019 in dertig casussen ingezet en voorziet in een behoefte. Problematische situaties van inwoners die niet binnen reguliere wet of regelgeving kunnen worden geregeld, worden met dit budget opgelost. De afgelopen tijd is steeds meer ervaring opgedaan met situaties waarin dit budget wordt ingezet. Met de inzet van de 'doorbraakmethode zoals die in 2020 is voorzien, willen wij meer 'methodisch' kijken in welke situaties problematische situaties waarmee onze inwoners te maken hebben kunnen worden doorbroken. Indien nodig, komen we bij de eerste bestuursrapportage komen terug op het benodigde budget.

Subsidie vrouwelijke statushouders

per saldo budgettair neutraal

In 2019 is er subsidie aangevraagd voor een project genaamd "1000 kansen voor kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt: WWIN". Deze subsidie is zowel als ontvangst en als kosten geboekt. Het resterende deel van €56.000 nemen wij mee naar 2020.

AZC Heemserpoort

V € 71.000 INC

Betreft een eenmalig voordeel op de OZB lasten van het AZC Heemserpoort die in 2019 zijn doorbelast aan COA. Met de komst van het AZC eind 2016 is de gemeente als eigenaar van de grond, een huurovereenkomst aangegaan met het COA voor de gebouwen op het AZC terrein. In de huurovereenkomst zijn artikelen opgenomen die bepalen dat het COA de OZB, de rioolheffing en de waterschapslasten betaalt. Wij hebben de lasten vanaf de start van het AZC in 2019 gefactureerd aan het COA ad. €124.000. Daartegenover staat weer een betaling van €53.000. Voor 2020 en verder zal dit budgettair neutraal zijn.

Totaal WMO op dit beleidsproduct

V € 249.000

Totaal WMO woonvoorzieningen binnen programma wonen 6.1.1

V € 192.000

Totaal WMO

V € 441.000 INC

- **WMO woonvoorzieningen**

V € 192.000

Bij de 2e bestuursrapportage is een extra uitvraag gedaan voor € 450.000 voor een verdere stijging van de aantallen met een voorziening met name in de hulp bij huishouden en zorg in natura. Ook op de woonvoorzieningen zien wij de kosten verder oplopen. Het incidentele bedrag van de tweede bestuursrapportage is daarmee op de begroting van de woonvoorzieningen terecht gekomen, wat leidt tot een incidenteel voordeel van €192.000. De trend van meer en duurdere woningaanpassingen zet zich door als gevolg van dubbele vergrijzing en langer thuis wonen (landelijke trend). Hardenberg is bovengemiddeld vergrijst.

Er is in 2019 ingezet op voorlichting over voorzienbaarheid, er is actief woonbeleid en de verzilvering is opgezet. Daarnaast zijn er frequenter steekproeven over de nut en noodzaak van duurdere voorzieningen.

- **WMO hulp bij huishouden**

N € 130.000

In de laatste periode van 2019 zien we een dat de trendmatige groei van gebruik van de voorziening zich verder doorzet. Gezien de invoering van het abonnementstarief verwachten we dat deze stijging zich doorzet naar 2020 en verder, met name door de aanzuigende werking. Maar ook de dubbele vergrijzing en langer thuis wonen (landelijke trend), heeft effect op de groei van het aantallen. Zie ook de toelichting bij woonvoorzieningen. Daarnaast verwachten we in 2020 minder inkomsten door het wegvallen/verlaging van de eigen bijdrage met betrekking tot het ingaan van het abonnementstarief voor algemene voorzieningen.

In 2020 starten we met de nieuwe aanbesteding van de Huishoudelijke Hulp. Maken we een keuze of dit een algemene voorziening blijft, of de toegang bij de aanbieder dient te liggen en of we dit onderbrengen bij Samen Doen of de gemeente. Tevens is het belangrijk om de leerbaarheid en "eigen kracht" van de inwoner te versterken.

- **WMO Maatwerkvoorzieningen ZIN en PGB**

N € 570.000

We zien een trendmatige groei. Hierbij constateren we voornamelijk een hardere stijging bij hulp bij huishouden en zorg in natura. We merken dat er een voordeel ontstaat op de PGB, maar zien daarmee een verschuiving naar de Zorg in Natura.

Belangrijk wordt de stevige inzet op het doorontwikkelen van voorliggende voorzieningen op wijkniveau. Meer en effectieve inzet van contractmanagement om de nieuwe contractering kracht bij te zetten en te houden. En daarmee meer inzet op controles door middel van steekproeven facturering aanbieders en behaalde resultaten.

- **WMO Beschermd Wonen**

V € 965.000

In 2019 is de 'vrijval' van beschermd wonen en maatschappelijke opvang over 2018 en 2019 ontvangen. Beschermd wonen en maatschappelijke opvang wordt in regionaal verband uitgevoerd. Centrumgemeente is de gemeente Zwolle. Tussen de gemeenten bestaat een convenant dat voorzien is 'samen de trap op en af'. In de afgelopen jaren is er vanuit het budget dat de centrumgemeente Zwolle voor de uitvoering van deze taken ontvangt, geld over gebleven. Het betreft geen structureel voordeel. Voor 2020 wordt nog wel een voordeel verwacht maar in 2021, als een deel van het beschermd wonen wordt ondergebracht in de Wet Langdurige Zorg, zal het budget naar verwachting net voldoende zijn om de kosten te dekken. Vanaf 2022 wordt het budget geleidelijk overgebracht naar de gemeenten op basis van het objectieve verdeelmodel.

Het grootste gedeelte van bovenstaande toelichtingen op de WMO heeft een structureel karakter. Daarnaast komen er nog andere ontwikkelingen op ons af die in 2020 voor een ophoging van de kosten WMO betekenen. In samen hang met het plan van aanpak van Samen Door zal hier een begroting op worden gemaakt. Bij de 1e bestuursrapportage 2020 en kadernota 2021 komen wij hierop terug.

Gezond en vitaal

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroting primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	531	531	399	-131
Totaal lasten	-25.193	-25.728	-26.752	-1.024
Saldo baten en lasten	-24.662	-25.197	-26.352	-1.155

Binnen het programma "Gezond en vitaal" wordt een onderscheid gemaakt naar de beleidsvelden:

- Openbare gezondheidszorg
- Jeugdgezondheidszorg
- Maatschappelijke begeleiding en advies
- Welzijnswerk
- WMO Welzijn

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019 en per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Gezond en vitaal	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Baten			
5.1 Openbare gezondheidszorg	531	399	-132
5.2 Jeugdgezondheidszorg	0	1	1
5.3 Maatsch.begeleiding en advies	0	0	0
5.4 Welzijnswerk	0	0	0
5.5 WMO Welzijn	0	0	0
Totaal baten	531	399	-131
Lasten			
5.1 Openbare gezondheidszorg	-1.342	-1.308	34
5.2 Jeugdgezondheidszorg	-18.894	-19.780	-886
5.3 Maatsch.begeleiding en advies	-659	-665	-6
5.4 Welzijnswerk	-2.013	-2.007	6
5.5 WMO Welzijn	-2.819	-2.992	-173
Totaal lasten	-25.728	-26.752	-1.024
Saldo			
5.1 Openbare gezondheidszorg	-811	-909	-97
5.2 Jeugdgezondheidszorg	-18.894	-19.779	-885
5.3 Maatsch.begeleiding en advies	-659	-665	-6
5.4 Welzijnswerk	-2.013	-2.007	6
5.5 WMO Welzijn	-2.819	-2.992	-173
Totaal saldo	-25.197	-26.352	-1.155

Openbare gezondheidszorg

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil	
Totaal baten		531	531	399	-132
Totaal lasten	-1.444	-1.342	-1.308		34
Saldo baten en lasten	-914	-811	-909		-97

Begraafrechten

N € 130.000 INC

In 2019 lag het aantal begravingen 25% lager dan het gemiddelde aantal begravingen over de afgelopen 5 jaar. Daarom zijn de inkomsten lager als geraamd.

Jeugdgezondheidszorg

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil	
Totaal baten		-	-	1	1
Totaal lasten	-17.513	-18.894	-19.780		-886
Saldo baten en lasten	-17.513	-18.894	-19.779		-885

TOELICHTING OP HET VERSCHIL LASTEN

Jeugdzorg

N € 926.000 STR

Het totale tekort op het budget van jeugdhulp is € 926.000. Dit kan onderverdeeld worden in de kosten van zorg in natura [ZIN] en PGB. Bij de eerste bestuursrapportage 2019 is er structureel € 1,5 mln. toegevoegd. Eind 2019 zien we een voordeel op de PGB ontstaan van € 338.000. Daarnaast zien we een tekort ontstaan op de zorg in natura van € 1.264.000. Door een verschuiving van het aantal PGB's naar de doorgaans duurdere Zorg in Natura, nemen de totale kosten van de Zorg in Natura toe. Daarnaast is in 2019 geconstateerd dat de instroom in de jeugdhulp stabiliseert, maar de kosten blijven stijgen. Over deze waarnemingen is de raad geïnformeerd tijdens een bijeenkomst in november 2019.

In 2020 wordt er regionaal gewerkt aan een nieuw inkoopmodel voor de jeugdhulp. Enerzijds draagt de doorontwikkeling bij aan de realisatie van de doelstellingen van de transformatie en deze faciliteert dit, anderzijds wordt de doorontwikkeling ingegeven vanuit de behoefte om van twee bekostigingsmodellen (resultaatgericht en inspanningsgericht) naar één bekostigingsmodel te gaan. Het hoofddoel van de doorontwikkeling is om met elkaar, zowel lokaal (waar nodig of wenselijk) als regionaal meer en beter grip te krijgen op de kwaliteit, continuïteit en kosten en de beoogde transformatie wordt gefaciliteerd. Lokaal werken we in 2020 aan de hand van de uitgangspunten uit de notitie 'Samen Door' verder aan preventie en het versterken van het voorliggende veld. We verwachten hiermee de grip op het sociaal domein te versterken en beter te kunnen sturen op de kosten. Wanneer hierover meer informatie nodig is, wordt daarop teruggekomen bij de 1e berap/begroting.

Diversen

V € 59.000 INC

Op verschillende posten binnen de jeugdgezondheidszorg zijn kleine voordelen ontstaan die gezamenlijk een bedrag vormen van € 59.000. Zo is bijvoorbeeld een subsidie op een andere plek verantwoord, of zijn enkele kleinere subsidies doorgeschoven naar volgend jaar.

Maatsch.begeleiding en advies

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten		-	-	-
Totaal lasten		-737	-659	-665
Saldo baten en lasten		-737	-659	-665

Welzijnswerk

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten		-	-	-
Totaal lasten		-2.237	-2.013	-2.007
Saldo baten en lasten		-2.237	-2.013	-2.007

TOELICHTING OP HET VERSCHIL LASTEN

MFA De Krim

voorstel resultaatbestemming V € 70.000 INC

In voorgaande jaren zijn de plannen van het MFA De Krim uitgewerkt en naar verwachting zal in 2020 de werkelijke bouw van het MFA van start gaan. Dit bedrag is ter dekking van de door uw raad toegezegde gelden.

Mantelzorg en Vrijwilligersbeleid

N € 52.500 INC

Het nadeel is te verklaren uit onder andere een nabetaling die in 2019 plaatsvond van extra kosten die in 2018 zijn gemaakt door de RIWB ten behoeve van de noodopvang. Daarnaast was het de bedoeling dat de lancering van het Mantelzorgnetwerk in 2018 zou plaatsvinden. Dit is echter gebeurd in het voorjaar van 2019. Hierdoor moesten er extra kosten worden gemaakt voor de lancering, publiekscampagne, PR en de website. Ook het aantal deelnemers aan de mantelzorgwaardering lag in 2019 hoger dan in 2018, waardoor er meer kosten zijn gemaakt. Het nadeel is verder te verklaren uit diverse kostenstijgingen van subsidies.

WMO Welzijn

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten		-	-	-
Totaal lasten	-3.262	-2.819	-2.992	-173
Saldo baten en lasten	-3.262	-2.819	-2.992	-173

Samen Doen

N € 322.000 INC

Bij de 2e bestuursrapportage is melding gemaakt dat de vorming van de vennootschap Samen Doen na een negatief advies van de ondernemingsraad moest worden uitgesteld. In plaats van de beoogde startdatum 1 juli is Samen Doen Hardenberg bv op 1 november 2019 van start gegaan. Het hierdoor te verwachten nadeel is in de 2e berap geraamd op een bedrag van € 300.000. Dit nadeel wordt veroorzaakt doordat langer subsidie moest worden verstrekt aan partners die medewerkers voor Samen Doen leveren en doordat tijdelijk personeel (inhuur) nog niet in dienst kon worden genomen. De aanpassing op het budget is binnen de bedrijfsvoering geraamd, echter de werkelijke kosten zijn ten laste van het programmabudget geboekt. Dit resulteert nu in een nadeel in de programmabudget en een voordeel op de budgetten binnen in de bedrijfsvoering.

Er bestaat nog steeds een risico op extra kosten vanwege de vorming van Samen Doen Hardenberg bv. Er zijn twee organisaties die tot 1 november 2019 subsidie ontvingen voor de inzet van generalisten. Deze organisaties hebben de gemeente laten weten dat zij frictiekosten hebben gemaakt. Op dit moment is de afloop hiervan niet duidelijk. Ander risico is dat het gemeentelijke personeel nog niet in dienst is van Samen Doen Hardenberg bv. Na het geschil dat is besproken in de Ondernemingskamer wacht de gemeente nog op een nieuw advies van de ondernemingsraad. Indien dit ambtelijk personeel over gaat naar Samen Doen Hardenberg bv, is het waarschijnlijk dat voor met goede overgang moet, dus met behoud van huidige rechten. Dit betekent dat met name voor de pensioenvoorziening nog extra kosten moet worden gemaakt.

Preventie budget

voorstel resultaatbestemming V€ 150.000 INC

In de kadernota 2020 is er voor 4 jaar een preventiebudget beschikbaar gesteld door uw raad. Dit preventiebudget wordt ingezet in het kader van het beleidsprogramma "Samen Door". Het plan van aanpak wordt medio 2020 verwacht en daarom wordt voorgesteld de niet bestede preventiemiddelen 2019 over te hevelen naar 2020.

Samen leven

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroting primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	2.560	3.334	3.305	-29
Totaal lasten	-12.960	-16.115	-15.814	301
Saldo baten en lasten	-10.399	-12.781	-12.509	272

Binnen het programma "Samen leven" wordt een onderscheid gemaakt naar de beleidsvelden:

- Openbaar groen en openluchtrecreatie
- sport en accommodaties
- kunst, cultuur en monumentenzorg

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019 en per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Samen leven	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Baten			
6.1 Openbaar groen en openluchtrecreatie	546	482	-64
6.2 Sport en accommodaties	1.880	1.804	-75
6.3 Kunst, cultuur en monumentenzorg	908	1.019	110
Totaal baten	3.334	3.305	-29
Lasten			
6.1 Openbaar groen en openluchtrecreatie	-4.638	-4.326	312
6.2 Sport en accommodaties	-8.913	-8.834	79
6.3 Kunst, cultuur en monumentenzorg	-2.564	-2.653	-90
Totaal lasten	-16.115	-15.814	301
Saldo			
6.1 Openbaar groen en openluchtrecreatie	-4.092	-3.844	248
6.2 Sport en accommodaties	-7.034	-7.030	4
6.3 Kunst, cultuur en monumentenzorg	-1.655	-1.635	21
Totaal saldo	-12.781	-12.509	272

Openbaar groen en openluchtrecreatie

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil	
Totaal baten		177	546	482	-64
Totaal lasten		-3.898	-4.638	-4.326	312
Saldo baten en lasten		-3.721	-4.092	-3.844	248

TOELICHTING OP HET VERSCHIL BATEN EN LASTEN

Kernteam ruimte voor de Vecht

V € 42.000 INC

Bijdragen aan en van andere overheidsinstellingen in het project Ruimte voor de Vecht zijn nog niet uitgegeven / ontvangen en dragen per saldo tot een bedrag van € 42.000 bij aan een overschot op de openbaar groen

Snippergroen

V € 68.000 INC

O.a. de lagere kosten voor inhuur personeel derden en de meerdere opbrengst verkoop van snippergroen levert in 2019 het genoemde incidentele voordeel op.

Vijver Kotermeerstal

voorstel resultaatbestemming V € 100.000 INC

Bij de 2e bestuursrapportage 2019 heeft uw raad een bedrag van € 100.000 beschikbaar gesteld voor de realisatie van een inclusief toegankelijke natuurspeelplaats bij de Kotermeerstal. Het ontwerpproces kon pas worden opgestart nadat het budget beschikbaar was gesteld. Een doorlooptijd van 2 maanden voor zowel ontwerpproces als aanleg bleek te kort. De aanleg kan dan ook pas in 2020 plaatsvinden, reden waarom voorgesteld wordt het bedrag van € 100.000 aan te merken als resultaatbestemming.

Sport en accommodaties

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	1.548	1.880	1.804	-75
Totaal lasten	-6.992	-8.913	-8.834	79
Saldo baten en lasten	-5.444	-7.034	-7.030	4

TOELICHTING OP HET VERSCHIL BATEN

Diverse baten

N € 75.000 INC

Bij sport en accommodaties is er sprake van een groot aantal locaties met diverse baten. Door diverse kleine verschillen in de baten is er een incidenteel nadeel ontstaan.

TOELICHTING OP HET VERSCHIL LASTEN

Zwembad de Krim

N € 45.000 INC

N € 30.000 STR

In 2018 is de exploitatie van zwembad de Krim overgedragen aan de Stichting Beheer Zwembad Onder Ons. De Stichting ontvangt hiervoor een exploitatiesubsidie die in 2018 was gebaseerd op het Btw regime van 2018. In 2019 is het Btw regime gewijzigd en werd duidelijk dat Stichtingen niet meer in aanmerking komen voor Btw compensatie. Vanaf 2019 moeten we het Btw nadeel van de Stichting compenseren in de subsidie (€ 30.000 structureel)

Het incidentele nadeel wordt gecompenseerd op verschillende kostenplaatsen binnen de begroting. Bij de 1e Berap 2020 wordt dit in evenwicht gebracht.

Combinatiefunctionarissen

voorstel resultaatbestemming

V € 100.000 INC

V € 92.000 INC

De regeling Combinatiefuncties bestaat sinds 2008. De regeling houdt in dat een combinatiefunctionaris werkzaam is bij een werkgever in een bepaalde sector maar zijn taken uitvoert in twee sectoren. Sport of cultuur was altijd één van die twee verbonden sectoren. Andere zijn onderwijs, welzijn en zorg. Voor die tweede sector krijgt de werkgever 40% van de loonkosten van de combinatiefunctionaris gesubsidieerd, maximaal € 20.000 per formatieplaats.

Het Ministerie van VWS verstrekt de subsidie. Gemeenten krijgen de subsidie als decentralisatie uitkering gestort. Vervolgens moet de gemeente de cofinanciering "organiseren". We doen dat voor een groot deel bij externe partners. Een beperkt deel van de subsidie is bestemd voor dekking van interne combinatiefunctionarissen.

De overschrijding op deze kostenplaats heeft twee oorzaken:

In 2019 startten we met een meerjarige pilot rondom het "IJslandse model". We werken daarnaast aan een "ouderenakkoord" (waarin programma's rondom bewegen en ontmoeten worden opgenomen) en aan meerdere projecten als "de beste jij". In al deze pilots en programma's werken we samen met lokale partners. Deze hebben tijd nodig om activiteiten te ontwikkelen en uit te voeren. Dit loopt over het kalenderjaar 2019 heen. We verwachten de uitgaven in 2020. Het voorstel is daarom om € 100.000 via resultaatbestemming mee te nemen.

Financieel administratief: de subsidie dient ook voor dekking van combinatiefunctionarissen in gemeentelijke dienst. Deze worden verantwoord binnen de personeelsbegroting van de gemeentelijke organisatie. Op deze laatste post is een tekort op combinatiefuncties.

BEHEER EN ONDERHOUD SPORTACCOMMODATIES

Overige aangelegenheden Sport

Sportmaterialen binnensport

N € 25.000 STR

Er is een structureel tekort. Dit zie je ook aan de jaarrekeningen van zowel 2017 als 2018. Dit structurele tekort ontstaat door onze wettelijke verplichting om onze gymzalen en sporthallen op orde te hebben. De uitgaves zijn noodzakelijk om goed bewegingsonderwijs te kunnen bieden. Sportmaterialen worden jaarlijks gekeurd. Afgekeurde materialen worden hersteld of verwijderd. Vervangende materialen worden met kennis van de ontwikkelingen in het bewegingsonderwijs aangeschaft.

Onderhoud sportvoorzieningen

V € 36.000 INC

Structureel staat er een bedrag van ongeveer € 50.000 in de begroting voor de vervanging van een sportvloer. In 2019 is dit bedrag niet nodig gebleken. In 2020 staat het bedrag weer structureel in de begroting en wordt het ook aangewend voor de vervanging van een sportvloer.

Sportmaterialen sportparken

N € 54.000 INC

Deze kostenplaats is overschreden met €54.000. De kosten die gemaakt zijn hebben te maken met de noodzakelijke aanschaf/vervanging van beregeningsinstallaties op een aantal sportparken, het plaatsen/vervangen van hekwerk en ballenvangers en de aanschaf. Daarnaast zijn er dit jaar meer afgekeurde doelen vervangen dan begroot.

Diverse verschillen

V € 6.000 INC

Door het grote aantal sportaccommodaties zijn er diverse incidentele voordelen in de lasten ontstaan.

Kunst, cultuur en monumentenzorg

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil	
Totaal baten		835	908	1.019	110
Totaal lasten		-2.070	-2.564	-2.653	-90
Saldo baten en lasten		-1.234	-1.655	-1.635	21

TOELICHTING OP VERSCHIL SALDO BATEN EN LASTEN

Theater de Voorvegter

Onderzoek horeca

In 2019 was € 10.000 beschikbaar voor onderzoek naar de rol van de horeca binnen de Voorvegter. Inmiddels is besloten het onderzoek uit te breiden en uit te stellen naar 2020. Het beschikbare budget van € 10.000 is in 2019 dus niet besteed. De uitgaven van het onderzoek wordt verantwoord/verwerkt via de 1e bestuursrapportage in 2020. Voor dekking zal ook in het eerste kwartaal 2020 afstemming plaatsvinden.

Kaartverkoop

V € 193.000 INC

Het theater heeft te maken met een gebroken boekjaar. Het theater werkt in tegenstelling tot de gemeentelijke organisatie met seizoenen. De tweede helft van theaterseizoen 18/19 en de eerste helft van theaterseizoen 19/20 maken samen het gemeentelijke boekjaar 2019. Per seizoen 2019/2020 is de Voorvegter ca. 10% meer professionele voorstellingen gaan programmeren. De bezettingsgraad bij professionele voorstellingen in seizoen 18/19 was dusdanig hoog dat er om aan de vraag te voldoen, meer aanbod moest komen. De verhoging van het aantal geboekte voorstellingen bracht met zich mee dat de inkomsten uit kaartverkoop in 2019 zijn gestegen. Bij de 1e bestuursrapportage in 2020 wordt er een aanpassing gedaan in de verschillende budgetten, zodat er een realistischer begroting zal ontstaan.

Kosten voorstellingen

N € 156.000 INC

De inkomsten uit kaartverkoop professioneel aanbod en de kosten voor voorstelling zijn communicerende vaten. Het grootste gedeelte van de inkomsten wordt betaald aan de artiest (partage afspraken). Door het hogere aantal voorstellingen en de hogere kaartverkoop zijn de inkoopkosten van de voorstellingen en horeca mee gestegen. Bij de 1e bestuursrapportage in 2020 wordt er een aanpassing gedaan in de verschillende budgetten, zodat er een realistischer begroting zal ontstaan.

Rol gemeente

De programmalijn Rol gemeente bestaat uit 1 programma "Betrokken Bestuur".

Hierna wordt per programma een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019

Betrokken bestuur

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroting primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	2.012	1.668	2.762	1.094
Totaal lasten	-28.427	-24.238	-24.786	-548
Saldo baten en lasten	-26.414	-22.570	-22.024	547

Binnen het programma "Betrokken bestuur" wordt een onderscheid gemaakt naar de beleidsvelden:

- Dienstverlening en burgerzaken
- Openbare orde en veiligheid
- Bestuur en bestuursondersteuning
- Algemene lasten en baten

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019 en per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Betrokken bestuur		Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Baten				
7.1	Dienstverlening en burgerzaken	745	800	55
7.2	Openbare orde en veiligheid	407	377	-30
7.3	Bestuur en bestuursondersteuning	10	4	-6
7.4	Algemene lasten en baten	507	1.582	1.075
Totaal baten		1.668	2.762	1.094
Lasten				
7.1	Dienstverlening en burgerzaken	-5.376	-5.408	-32
7.2	Openbare orde en veiligheid	-5.462	-5.558	-97
7.3	Bestuur en bestuursondersteuning	-3.991	-4.794	-803
7.4	Algemene lasten en baten	-9.410	-9.026	384
Totaal lasten		-24.238	-24.786	-548
Saldo				
7.1	Dienstverlening en burgerzaken	-4.631	-4.608	23
7.2	Openbare orde en veiligheid	-5.055	-5.181	-126
7.3	Bestuur en bestuursondersteuning	-3.981	-4.790	-809
7.4	Algemene lasten en baten	-8.903	-7.444	1.459
Totaal saldo		-22.570	-22.024	547

Dienstverlening en burgerzaken

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil	
Totaal baten		620	745	800	55
Totaal lasten		-5.188	-5.376	-5.408	-32
Saldo baten en lasten		-4.568	-4.631	-4.608	23

TOELICHTING VERSCHIL SALDO BATEN EN LASTEN

Verkiezingen

N € 16.000 INC

In 2019 hebben er in totaal 3 verkiezingen plaatsgevonden op twee verschillende dagen. Ten opzichte van reguliere verkiezingen is er een extra stembureau ingericht op het station in de vorm van een touringcar. Kosten hiervoor bedroegen € 1.000 per verkiezingsdag, dus € 2.000 in totaal. Met ingang van 2019 is de vergoeding voor stemmentellers verhoogd van € 15 naar € 50. We hebben drie stemmentellers per bureau en we hebben 41 stembureaus. Dit betekent een stijging van € 4.250 per verkiezingsdag, dus is totaal € 8.500. Ten slotte hebben we in 2019 een nieuwe telmethode geïmplementeerd waarmee het aantal fouten in het telproces geminimaliseerd zijn. De totale extra kosten voor beide verkiezingsdagen bedragen samen € 5.500. Dit bedrag bestaat uit opleiding en aanschaf van materialen.

Reisdocumenten

uitgaven

N € 19.000 INC

inkomsten

V € 39.000 INC

Ten opzichte van de begroting wijken de aantallen uitgegeven reisdocumenten af. Er zijn meer reisdocumenten uitgegeven dan begroot, dit verschil zit met name in een hoger aantal paspoorten.

De reden hiervan ligt in het feit dat door de economische welvaart mensen vaker op vakantie gaan meer buiten de EU op vakantie gaan. Daarnaast is er sprake van een verschuiving van uitgegeven aantallen ID-kaarten met een geldigheidsduur van 5 jaar naar ID-kaarten met een geldigheidsduur van 10 jaar. Het tarief van reisdocumenten bestaat uit 2 componenten:

- leges die worden afgedragen aan het Rijk;
- leges die in de gemeentekas vloeien.

Dit leidt tot een nadeel op de rijksleges van € 19.000 en een voordeel op de gemeentelijke leges van € 39.000. Dit levert per saldo een incidenteel voordeel op van € 20.000.

Burgerzaken

V € 20.000 INC

Het aantal voltrokken huwelijken is meer dan begroot. Dit leidt tot een incidenteel voordeel van € 20.000.

Net als bij de reisdocumenten zien we dat de stijging van de economische welvaart ervoor zorgt dat mensen meer geld beschikbaar hebben om te trouwen.

Openbare orde en veiligheid

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	319	407	377	-30
Totaal lasten	-5.519	-5.462	-5.558	-97
Saldo baten en lasten	-5.201	-5.055	-5.181	-126

TOELICHTING OP VERSCHIL BATEN EN LASTEN

GR Veiligheidsregio IJsselland **V € 17.300 INC**

Betreft de lagere bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling.

Pro-actie / preventie **V € 13.000 STR**

Opbrengst leges waarvoor geen raming was opgenomen.

Dierenbescherming **V € 23.300 INC**

Lagere kosten voor opvang zwerfdieren.

BOA Handhaving **N € 108.000 INC**

Bij de 3e begrotingswijziging 2019 zijn de budgetten voor bedrijfsvoering, welke binnen de bestuursdienst Ommen-Hardenberg beschikbaar waren, in de financiële administratie van de gemeente geraamd. Op deze budgetten is een korting van 25% toegepast (BOA-taken vallen niet onder dienstverleningscontract=DVO of tijdelijk uitvoeringscontract=TUC) in verband met wegvallen bijdrage Ommen. Voor wat betreft de beschikbare budgetten voor de BOA is deze correctie van 25% ten onrechte toegepast. Het nu ontstane nadeel aan lasten € 100.000 kan hierdoor worden verklaard.

Handhaving **N € 72.000 INC**

Bij invorderingstrajecten voor opgelegde dwangsommen is het soms ongewis of de opgelegde dwangsommen daadwerkelijk geïnd kunnen worden (niet voldoende middelen, niet nakomen betalingsregelingen of faillissement). In 2016 zijn dwangsommen opgelegd, waarvan een bedrag van € 53.000 niet inbaar is. De overschrijding van de lasten is ontstaan doordat er meer juridische adviezen en onderzoeksrapporten nodig waren voor de uitvoering van de handhavingstaken dan voorzien.

Bestuur en bestuursondersteuning

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil	
Totaal baten		-	10	4	-6
Totaal lasten	-3.832	-3.991	-4.794		-803
Saldo baten en lasten	-3.832	-3.981	-4.790		-809

Pensioenaanspraken politieke ambtsdragers

N € 947.000 INC

Jaarlijks, per datum 31 december, worden de pensioenverplichtingen die de gemeente heeft voor haar (voormalige) wethouders en/of gepensioneerden en hun nabestaanden berekend. De individuele overdrachtswaarden van pensioenen worden in hoge mate bepaald door de marktrente. Die is op dit moment laag. Doordat er minder rente-inkomsten worden voorzien, moet er meer kapitaal worden aangehouden. Dat betekent dat de voorziening voor pensioenaanspraken moet stijgen. Voor Hardenberg betekent dit per 31 december 2019 een aanvulling op de voorziening met een bedrag van € 947.000.

Eindheffing WKR (werkkostenregeling)

V € 58.000 INC

In de begroting 2019 was rekening gehouden met een eindheffing WKR voor wat betreft het gemeentebestuur. De gemeente Hardenberg hoeft uiteindelijk in 2019 geen eindheffing te betalen omdat de bestedingen in totaliteit binnen de vrije ruimte zijn gebleven.

75 jaar vrijheid

voorstel resultaatbestemming V € 20.000 INC

Het lustrumjaar van bevrijding is in 2020. Alle activiteiten vinden in 2020 plaats. Er zijn veel activiteiten aangemeld die in het kader van 75 jaar vrijheid gaan plaatsvinden. De organisatoren hadden niet vooraf al budget nodig om hun activiteiten te ontplooiën.

Hardenberg op de Kaart

N € 18.000 INC

De overschrijding van Hardenberg op de kaart heeft te maken met de extra kosten van de vernieuwde aanbesteding en de actie voor het afscheid van onze grootste ambassadeur Edwin Evers, die de landelijke pers heeft gehaald.

Accountantskosten

V € 40.000 INC

Door de ontvlechting van de BOH is het budget bestemd voor de accountantscontrole BOH verdeeld over de gemeenten Ommen en Hardenberg. Het overgehevelde budget is niet volledig aangewend voor de accountantscontrole Hardenberg. Dit betreft een incidenteel voordeel. Dit voorjaar wordt de accountantscontrole opnieuw aanbesteed. Nadat de accountantscontrole is gegund, kan aangegeven worden hoeveel geld hier jaarlijks mee gemoeid is.

Rekenkamer

V € 34.000 INC

In 2019 is budget overgeheveld voor het laten uitvoeren van een extra onderzoek. Het (extra) onderzoek naar communicatie dat op de rol stond voor 2019 is concreet opgestart in januari 2020. Daarom is er in 2019 een incidenteel voordeel ontstaan.

Bestuurlijke samenwerking

V € 15.000 STR

Uit de analyse blijkt dat in de begroting een budget dubbel is begroot. Een daarvan kan vervallen. Vanuit het budget bestuurlijke samenwerking levert dit een structurele ruimte op van € 15.000,00.

Algemene lasten en baten

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	1.074	507	1.582	1.075
Totaal lasten	-13.889	-9.410	-9.026	384
Saldo baten en lasten	-12.814	-8.903	-7.444	1.459

Binnen dit beleidsproduct maken wij een onderscheid tussen:

(bedragen x € 1.000)	begroot na wijziging	rekening	verschil
Heffing en invordering belastingen	871	799	72
NIEGG	201	81	120
LOC	355	956	-601
Beheer en exploitatie overige gebouwen en gronden	1.195	1.121	74
Overige algemene uitgaven en inkomsten	1.158	645	513
Stelposten	-1.700	0	-1.700
Saldi kostenplaatsen	6.824	3.843	2.981
Totaal	8.903	7.445	1.459

Heffing en invordering belastingen

WOZ taxatiekosten

V € 32.500 INC
waarvan voorstel resultaatbestemming V € 16.500 INC

In het kader van de wet WOZ heeft team Gegevensmanagement zich gefocust op andere dringende werkzaamheden waardoor de werkzaamheden voor de optimalisatie van de BAG-WOZ koppeling niet in 2019 is uitgevoerd. Het budget voor 2019 is daardoor met een bedrag van € 16.500 niet volledig benut. (Totaal € 22.000, aandeel Ommen (€ 5.500). Deze extra werkzaamheden staan nu gepland voor het voorjaar 2020. Het betreft een kwaliteitsslag waarbij het budget voor 2020 onvoldoende ruimte biedt. Een transitorische post van € 15.750 bleek in 2018 te zijn afgehandeld.

WOZ project waardering woningen op basis van oppervlakte

voorstel resultaatbestemming V € 35.100 INC

Vanuit de Waarderingskamer is een wettelijke plicht gesteld dat alle woningen per 1 januari 2022 dienen te zijn gewaardeerd op basis van gebruiksoppervlakte. De werkzaamheden voor dit project lopen door in 2020. Het resterende budget van € 35.100 dient daarvoor beschikbaar te blijven. (Totaal € 46.800, aandeel Ommen (€ 11.700).

NIEGG

Gronden NNIEG

V € 120.000 INC

Het voordeel is voornamelijk te verklaren door verkoopopbrengst (€ 81.000) van gronden, deze gronden zijn ingebracht in een ruilverkaveling.

LOC

Afwikkeling 2018

N € 415.000 INC

In 2018 is de huurovereenkomst met het LOC door ons opgezegd. Over de tijdigheid van deze opzegging is een juridisch geschil ontstaan. Eind 2019 hebben we een principeakkoord bereikt. Als gevolg hiervan wordt nu in de rekening 2019 een bedrag van € 415.000 verantwoord, wegens "achterstallige huur" 2018.

Wij merken hierbij op dat we - vanwege het geschil - voor deze huur geen "reservering" in de jaarrekening 2018 hadden opgenomen.

2019

N € 200.000 INC

In 2018 zijn we - samen met de andere commandieten (Alfa-college en Zone-college) - een onderzoek gestart naar een andere wijze van verdeling van verantwoordelijkheden en naar een andere onderlinge financiële verhouding.

Inzet hierbij voor de gemeente was, dat de gemeente niet langer als huurder/verhuurder wilde opereren en als enige partij betaalt voor de leegstand. Bovendien maakt de gemeente sinds medio 2018 geen gebruik meer van het LOC voor de huisvesting van een deel van het gemeentelijk personeel.

Na een intensief traject hebben we eind 2019 een principeakkoord bereikt. De exploitatie LOC is nieuw opgezet, waarbij 100% kostendekking als uitgangspunt is gekozen en marktconforme prijzen voor externe huurders. Verder is met de directie van het LOC een taakstellende bezuiniging overeengekomen van 25% (gefaseerd in te voeren in tranches van 5% per jaar, ingaande 2020).

Deze uitgangspunten leiden voor Alfa-college en Zone-college tot een hogere huurprijs. De huurprijs voor Zone-college is gemaximeerd en de gemeente betaalt aan het ALFA-college een compensatie, die in 5 jaar tijd wordt afgebouwd.

Ook betaalt de gemeente tot en met 2024 een vergoeding voor leegstand en moeilijk verhuurbare m2.

In totaal betekent dit voor de gemeente een extra last 2019 van € 200.000.

Overigens merken wij hierbij op dat deze extra last voor een groot deel wordt opgevangen door een lagere (compensatie) huur bibliotheek Hardenberg en het bedrag dat voor huur LOC is begroot binnen de bedrijfsvoeringsbudgetten.

Door middel van een afzonderlijk raadsvoorstel zullen wij uw raad nader informeren over de uitkomsten.

Beheer en exploitatie overige gebouwen en gronden

V € 74.000 INC

Het voordeel kan worden verklaard door meerdere ontvangen vergoedingen opstalrecht (zendmasten) tot een bedrag van € 20.000. Voor wat betreft de uitgaaf budgetten zijn voordelen ontstaan doordat het budget (€ 25.000) voor inhuur personeel derden voor opstellen plan duurzaamheidsopgave gebouwen niet is besteed. Verder lagere energielasten tot een bedrag van € 24.000 en onderhoudskosten gebouwen tot een bedrag van € 30.000. In verband met het niet doorgaan van huisvesting statushouders in gebouw 'T Talent, hiervoor was een investeringskrediet beschikbaar, zijn de reeds gemaakte kosten (€ 27.000) ten laste van de exploitatie (incidenteel nadeel) geboekt.

Overige algemene baten en lasten

Ontvlechtingskosten

V € 22.000 INC

Eind januari 2019 heeft de Bestuursdienst Ommen-Hardenberg (BOH) haar aangifte Omzetbelasting over het 4^e kwartaal 2018 gedaan. In het kader van de afwikkeling van de BOH heeft de gemeente Hardenberg deze verschuldigde omzetbelasting eind januari 2019 betaald. Echter de Belastingdienst heeft in maart 2019 voor hetzelfde bedrag een naheffingsaanslag opgelegd aan de Bestuursdienst. Dit is ontstaan doordat ze niet de betaling met de aangifte konden matchen wegens 2 verschillende rechtspersonen. Na de naheffingsaanslag is gelijk bezwaar aangekend en in het najaar van 2019 heeft de Belastingdienst de naheffingsaanslag ingetrokken.

Voorziening groot onderhoud gebouwen.**V € 994.000 INC**

Voor de onderbouwing van de beschikbare middelen in de voorziening is een actueel beheersplan onderhoud gebouwen nodig. Ten tijde van het opmaken van deze jaarrekening was het beheersplan niet actueel. Het gevolg hiervan is dat de beschikbare middelen in de voorziening nu vrijvallen in het resultaat jaarrekening.

Diverse facturen**N € 470.000 INC**

Voor het opnemen van een transitorische post (prestatie geleverd in 2019 maar nog geen factuur ontvangen) wordt intern een ondergrens gehanteerd van € 10.000. Echter bij de afwikkeling van de jaarrekening bleek dat in 2020 nog een flink aantal facturen (€ 2.000 t/m € 9.999) verantwoord zijn, betrekking hebbende op prestatie levering 2019, dat hiervoor toch een last in 2019 moest worden opgenomen.

Afrekening gemeente Ommen**N € 115.000 INC**

De definitieve afrekening DVO's en TUC's 2019 met de gemeente Ommen is opgesteld. Uitkomst van de berekeningen is dat bij de gemeente Ommen een bedrag van € 115.000 teveel in rekening is gebracht.

Stelposten/taakstelling**N € 1.700.000 INC**

Per 1 januari 2019 is de bestuursdienst Ommen-Hardenberg (BOH) opgeheven. De overname van het personeel en de overige bedrijfsvoering middelen heeft voor Hardenberg geleid tot een organisatie die groter is, dan voor de eigen dienstverlening nodig is. Dit is aanleiding geweest voor het opnemen van een aantal taakstellingen in de begroting, waaronder deze "algemene" taakstelling. Deze algemene taakstelling is gebaseerd op de veronderstelling dat Ommen – tenminste - 25 fte zou overnemen van de BOH, waarbij deze medewerkers uit teams zouden komen die géén dienstverlening aan Ommen meer verrichten, met als gevolg een "vacaturevoordeel" van € 1,7 miljoen.

In de praktijk bleek echter dat (het merendeel van) de vacatures is/zijn ontstaan, op functies die weer herbezet moeten worden, bijvoorbeeld omdat het functies betrof waarvoor een dienstverleningsovereenkomst met Ommen is gesloten. Voor de (structurele) invulling van deze taakstelling is (meer) tijd nodig. In 2019 kon de taakstelling worden gerealiseerd door een incidenteel voordeel op de bedrijfsvoeringskosten (zie hierna).

Saldi kostenplaatsen**V € 2.981.000 INC**

De organisatiekosten worden in eerste aanleg "verzameld" op de zogenaamde kostenplaatsen en vervolgens doorberekend naar de diverse programma's. Het betreft

(bedragen x € 1.000)	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Gemeentehuis	1.941	1.901	39
Huisvesting buitendienst	614	500	114
Tractie buitendienst	1.189	1.113	76
Hulpkostenplaatsen	3.712	3.499	213
Teamkostenplaatsen	35.307	32.472	2.835
Doorberekend	-36.209	-35.849	-360
Brede School	-7	-68	61
Gebiedsgericht werken	277	275	2
Totaal	6.824	3.843	2.981

TOELICHTING VERSCHIL SALDI KOSTENPLAATSEN

voor de toelichting op deze kosten verwijzen wij naar het afzonderlijke hoofdstuk in deze jaarrekening, waarin wij een toelichting geven op de (kosten van) bedrijfsvoering.

Met de kosten op hulpkostenplaatsen worden de uitgaven bedoeld voor activiteiten die voor de gehele organisatie worden uitgevoerd. Hierbij valt te denken aan kosten van ICT, Documentatie en Archivering enz.

Op de teamkostenplaatsen worden o.a. de uitgaven voor salarissen en inhuur derden begroot en verantwoord.

De resultaten op de onderdelen gemeentehuis t/m doorberekening kosten bedrijfsvoering, totaal € 2.917.000 zetten wij af tegen de taakstelling van € 1,7 miljoen, zoals hiervoor toegelicht. Met daarbij de kanttekening dat een deel van de besparing op de kosten bedrijfsvoering ook moet worden ingezet voor de dekking van de extra uitgaven Samen Doen (€ 300.000); TVH (€ 100.000) en huur LOC (€ 85.000). Verder stellen wij voor om € 112.000 via resultaatbestemming weer beschikbaar te stellen voor uitvoering van de onderliggende activiteiten in 2020.

Per saldo resteert alsnog een voordeel van € 2,3 miljoen. Daarmee is de opdracht om dit jaar € 1,7 miljoen te besparen op de bedrijfsvoering gerealiseerd.

Alg. dekk.midd. onvoorz.&mutatie reserve

Algemene dekkingsmiddelen (bedragen x € 1.000)	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Baten	111.334	111.738	404
Lasten	-1	-1	
Saldo	111.333	111.737	404
Mutatie reserve	5.228	6.411	-1.184
Resultaat	116.561	118.148	1.587

Hiervoor is ingegaan op de baten en lasten van de programma's. Een deel van de lasten van het programma wordt gedekt door baten die specifiek voor het betreffende programma zijn, zoals specifieke uitkeringen van het rijk of bijdragen van de provincie, opbrengst uit bestemmingsheffingen of uit verhuur van accommodaties enz.

De saldi van de programma's worden gedekt door algemene dekkingsmiddelen of verrekend met reserves. Hieronder is een overzicht opgenomen van de algemene dekkingsmiddelen en wordt een toelichting hierop gegeven.

Bedragen x € 1.000	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
5.1 Algemene uitkering	93.485	94.215	730
5.2 Dividend	2.738	2.193	-545
5.3 Lokale heffingen	14.927	15.253	327
5.4 Saldo financieringsfunctie	184	76	-108
Totaal algemene dekkingsmiddelen	111.333	111.737	404

Algemene uitkering

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	92.700	93.485	94.215	730
Totaal lasten	-	-	-	-
Saldo baten en lasten	92.700	93.485	94.215	730

Toelichting:

Algemene uitkering uit het Gemeentefonds

V € 730.000 INC

De gemeentefonds uitkering kan in grote lijnen worden onderscheiden naar:

- de algemene uitkering
- de integratie-uitkering sociaal domein

De algemene uitkering wordt berekend aan de hand van:

- de uitkeringsbasis
- de uitkeringsfactor
- de inkomstenmaatstaf
- diverse decentralisatie-/integratie uitkeringen

De uitkeringsbasis is het aantal rekeneenheden/verdeelmaatstaven vermenigvuldigd met het bijbehorende bedrag per eenheid. Een voorbeeld van deze rekeneenheden is het aantal inwoners, het aantal woonruimten en het aantal uitkeringsontvangers.

De uitkeringsfactor wordt berekend door de totale omvang van het gemeentefonds (landelijk) te delen door de landelijke uitkeringsbasis. Via de uitkeringsfactor wordt o.a. de groei van het gemeentefonds (het zogenaamde accres) verrekend. Opgemerkt wordt hierbij dat de groei van het gemeentefonds (het accres) gekoppeld is aan de groei van de rijksbegroting. Een hogere groei leidt tot een hoger accres, een lagere groei tot een lager accres c.q. een bijstelling van de uitkeringsfactor.

Bij de berekening van de gemeentefondsuitkering wordt rekening gehouden met de mogelijkheid voor gemeenten om zelf (eigen) inkomsten te genereren (i.c. de OZB). Deze wordt aangeduid als de inkomstenmaatstaf.

Voor decentralisatie-/integratie-uitkeringen geldt dat deze middelen weliswaar zijn/worden toegevoegd aan het gemeentefonds, maar zich niet (goed) lenen voor een verdeling via de algemene verdeelmaatstaven. Hoewel het hier algemene dekkingsmiddelen betreft hanteren wij hierbij als uitgangspunt dat dit "geormerkte" middelen betreft. In beginsel worden deze middelen toegevoegd aan het budget voor het betreffende taakveld. Het belangrijkste voorbeeld hiervan is de integratie-uitkering sociaal domein.

Gedurende het jaar zijn drie circulaire door de beheerders van het gemeentefonds uitgebracht, namelijk in mei, in september en in december 2019. De raming is gebaseerd op de uitkomsten van de septembercirculaire. De decembercirculaire kwam te laat om nog in de begrotingscijfers te verwerken.

Via de decembercirculaire hebben we incidenteel zo'n € 377.000 meer ontvangen. Het overgrote deel hiervan betreft middelen voor specifieke taken (totaal € 344.000). Binnen het programma 'Duurzaam en bereikbaar' stellen wij u voor om een bedrag van € 260.000 via resultaatbestemming weer beschikbaar te stellen in 2020 voor de uitvoering van de taken met betrekking tot het ontwikkelen van warmtevisies en het inrichten van energieloketten. In het voorstel resultaatbestemming geven wij een korte toelichting op deze taken.

Het overige verschil vloeit voort uit hoger aantallen rekeneenheden dan begroot (vooral het aantal medicijngebruikers is hoger). In hoeverre de hogere aantallen ook doorwerken in de algemene uitkering voor 2020 en volgende jaren, zal blijken uit de meicirculaire 2020.

Dividend

Dividend

N € 255.000 INC

N € 290.000 STR

In de jaarrekening 2018 hadden we een nog te ontvangen dividend LOC opgenomen van € 422.000 (nog te ontvangen over het 3e en 4e kwartaal 2018). Uit de afwikkeling 2018 blijkt dat we alleen nog dividend over het 3e kwartaal ontvangen. Per saldo een nadeel van € 211.000.

Eind 2019 hebben we in principe overeenstemming bereikt met de andere commandieten over een nieuwe opzet van de exploitatie, met daarbij een andere verdeling van de financiële verhoudingen. Deze aanpassing heeft tot gevolg dat er geen (vaste) dividend uitkering wordt ontvangen. Hierdoor is een nadeel ontstaan van € 290.000.

De gemeente blijft "deelnemen" in het jaarlijks exploitatieresultaat van het LOC. Over 2019 is een tekort ontstaan van € 217.000. Het aandeel van Hardenberg hierin is € 115.000 (nadelig). Het LOC verwacht vanaf 2022 weer met een positief resultaat te kunnen draaien.

Voor een specificatie van de ontvangen dividenden verwijzen wij u naar het overzicht dat in deze jaarrekening is opgenomen bij de algemene dekkingsmiddelen.

Lokale heffingen

OZB niet-woningen

V € 224.000 INC

In de tweede B-rap is een meeropbrengst van € 100.000 gemeld voor de OZB niet-woningen. Dit is het gevolg van aanslagen die in 2019 opgelegd zijn over voorgaande jaren.

Bij de jaarrekening laat de totale OZB niet woningen nog een voordeel zien van € 224.000. Dit wordt veroorzaakt doordat de definitieve waardeontwikkeling hoger is dan de voorlopige waardeontwikkeling waar rekening mee gehouden is bij de berekening van het tarief bij opstellen van de begroting.

OZB woningen

V € 21.000 INC

Bij de jaarrekening laat de OZB woningen nog een voordeel zien van ruim € 70.000. Dit wordt veroorzaakt doordat de definitieve waardeontwikkeling hoger is dan de voorlopige waardeontwikkeling waar rekening mee gehouden is bij de berekening van het tarief bij opstellen van de begroting. De totale meeropbrengst van de OZB woningen is ruim € 21.000 (inclusief oninbaar).

Toeristenbelasting

V € 92.000 INC

Over 2018 zijn in 2019 ruim 1,3 miljoen overnachtingen afgerekend. De voorlopige aanslag toeristenbelasting 2019 is in juni opgelegd en bedraagt 90% van de definitieve aanslag over 2018. In de tweede B-rap is in verband met het voorgaande een meeropbrengst van € 170.000 gemeld.

In 2020 wordt de toeristenbelasting over 2019 definitief afgerekend. Dan wordt duidelijk wat de totale opbrengst toeristenbelasting over 2019 bedraagt. Verwacht wordt dat er nog € 31.000 kan worden opgelegd over 2019. Dit verklaart de meeropbrengst van € 92.000.

Saldo financieringsfunctie

Saldo financieringsfunctie

N € 108.000 INC

Dit betreft het verschil tussen de rente die is doorberekend aan de diverse programma's/producten en de werkelijk betaalde rentekosten.

Onvoorzien

In de begroting 2019 is aanvankelijk een stelpost voor onvoorziene uitgaven (opvang structurele tegenvallers) opgenomen geweest van rond € 200.000. Met de 2e bestuursrapportage 2019 is het beschikbare budget afgeraamd c.q. ten gunste van het begrotingsresultaat gebracht.

Reserves

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	2.057	6.026	7.169	1.144
Totaal lasten	-	-798	-758	40
Saldo baten en lasten	2.057	5.228	6.411	1.184

Toelichting:

Hardenberg heeft in 2014 besloten om het merendeel van de bestemmingsreserves op te heffen en de saldi over te hevelen naar de algemene reserves. Hierna is een specificatie opgenomen van de toevoegingen/onttrekkingen aan de bestemmingsreserves die zijn gehandhaafd.

bedragen x € 1.000	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Algemene reserve / saldo jaarrekeningsresultaat			
-onttrekkingen	3.339	4.572	1.233
Reserve dekking kapitaallasten			
-toevoegingen	0	0	0
-onttrekkingen	1.240	1.466	226
Reserve afvalstoffen			
-toevoegingen	-130	-130	0
-onttrekkingen	810	678	-132
Reserve riolering			
-toevoegingen	-668	-628	40
-onttrekkingen	637	454	-183
Totaal toevoegingen / onttrekkingen	5.228	6.411	1.184

Onderstaand wordt het verschil van € 1.184.000 verklaard, hierbij wordt aangegeven binnen welk programma e.e.a. is opgenomen.

Algemene reserve

Programma rol gemeente; bij vaststellen jaarrekening 2018 is een bedrag van € 3.339.000 als resultaat-bestemming in 2019 beschikbaar gesteld. Dit bedrag wordt nu onttrokken uit de algemene reserve.

Budgetoverheveling vanuit de 2e bestuursrapportage 2018: onttrekkingen ten behoeve van:

- programma wonen; budgetten voor woonvisie, onderhoud kunstwerken, geluidsonderzoek en duurzaamheidsfonds tot een totaal bedrag van € 445.000
- programma werken; budgetten voor detailhandels structuur visie, Leader en Agro & Food, fietsverbinding Rheezermaten en blackspots bedrijventerrein tot een totaal bedrag van € 758.000
- programma welzijn; budget voor project 'Gezond in de Stad' een bedrag van € 30.000

Reserve dekking kapitaallasten; verschil € 226.000

Programma welzijn; de beschikbare middelen (€ 39.000) voor dekking kapitaallasten investeringskredieten nieuwbouw kanovereniging en Vechtpark worden in 2019 niet onttrokken. Voor deze investeringskredieten wordt ingaande 2020 begonnen met afschrijven (conform BBV-voorschriften). De boekwaarde investeringskrediet inrichting SUWI (LOC-gebouw) is in 2019 ineens afgeschreven, dit in verband met de verhuizing vanuit het LOC naar het gemeentehuis. De beschikbare middelen (€ 309.000) voor dekking van de kapitaallasten van dit krediet zijn dan ook in 2019 ineens vrijgevallen.

Programma rol gemeente; de beschikbare middelen (€ 44.000) voor dekking kapitaallasten met betrekking tot enkele investeringskredieten gemeentehuis worden in 2019 niet onttrokken. Voor deze investeringskredieten wordt ingaande 2020 begonnen met afschrijven (conform BBV-voorschriften).

Reserve afvalstoffen; verschil - € 132.000

Programma wonen; afvalverwijdering/verwerking een exploitatievoordeel van € 103.000

Programma meedoen; bijstand/gemeentelijk minimabeleid voor kwijschelding afvalstoffenheffing een voordeel van € 29.000

Reserve riolering; verschil per saldo - € 143.000

Programma wonen; riolering en waterzuivering een exploitatievoordeel van € 100.000

Programma meedoen; bijstand/gemeentelijk minimabeleid voor kwijschelding rioolrechten een voordeel van € 43.000

Voor een verdere toelichting op de standen en mutaties in de reserves en voorzieningen wordt verwezen naar bijlage 13.1 'reserves en voorzieningen'.

Saldo na bestemming

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	4.216	6.068	-	-6.068
Totaal lasten	-562	-6.956	-6.767	189
Saldo baten en lasten	3.654	-888	-6.767	-5.879

Toelichting:

De primitieve begroting 2019 was structureel sluitend. Als gevolg van noodzakelijke incidentele uitgaven werd voor 2019 primitief een incidenteel tekort begroot van € 4.213.000

Op de geijkte momenten in de P&C-cyclus (in het voorjaar en in het najaar) is het begrotingsaldo bijgesteld.

Na de 2e bestuursrapportage 2019 werd over 2019 een voordelig resultaat geprognosticeerd van € 888.000, waarvan € 281.000 structureel (nadeel) en € 1.169.000 incidenteel (voordeel).

Het werkelijk resultaat 2019 is uitgekomen op € 6.767.000 voordelig.

In de voorgaande pagina's in deze jaarrekening is per programma/beleidsveld een toelichting gegeven op de budgetafwijkingen, die tezamen tot dit resultaat hebben geleid.

In het financieel jaarverslag 2019 is een toelichting op het rekeningresultaat op hoofdlijnen gegeven.

Zoals hiervoor aangegeven wordt een belangrijk deel van het resultaat verklaard uit incidentele baten en lasten. In deze jaarrekening is – conform BBV – een overzicht van deze incidentele baten en lasten opgenomen.

Bedrijfsvoering

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroting primitief	Begroting na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	-	316	574	258
Totaal lasten	-1.748	-7.140	-4.417	2.723
Saldo baten en lasten	-1.748	-6.824	-3.843	2.981

Hierna wordt per beleidsveld een overzicht gegeven van het verloop van de baten en lasten in 2019.

Verdeeldienst + overige	Begroting na wijziging	Rekening	Vershil
Baten			
9.1 Kapitaallasten	0	15	15
9.3 Huisvesting	19	15	-3
9.4 Huisvesting buitendienst	50	53	3
9.5 Bedrijfsvoeringskst Afd.kst etc	248	501	253
9.6 Brede school	0	-10	-10
9.7 Gebiedsgericht werken	0	0	0
9.8 Saldo + verdeling Kostenplaatsen-TV	0	0	0
Totaal baten	316	574	258
Lasten			
9.1 Kapitaallasten	-	-15	-15
9.3 Huisvesting	-1.960	-1.917	43
9.4 Huisvesting buitendienst	-1.853	-1.665	188
9.5 Bedrijfsvoeringskst Afd.kst etc	-39.267	-36.472	2.795
9.6 Brede school	7	78	71
9.7 Gebiedsgericht werken	-276	-274	2
9.8 Saldo + verdeling Kostenplaatsen-TV	36.209	35.849	-360
Totaal lasten	-7.140	-4.417	2.723
Saldo			
9.1 Kapitaallasten	0	0	0
9.3 Huisvesting	-1.941	-1.902	39
9.4 Huisvesting buitendienst	-1.803	-1.612	191
9.5 Bedrijfsvoeringskst Afd.kst etc	-39.019	-35.971	3.048
9.6 Brede school	7	68	61
9.7 Gebiedsgericht werken	-276	-274	2
9.8 Saldo + verdeling Kostenplaatsen-TV	36.209	35.849	-360
Totaal saldo	-6.824	-3.843	2.981

Hieronder wordt per beleidsveld een toelichting gegeven op de verschillen groter dan € 50.000.

Bedrijfsvoeringskst Afd.kst etc

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Totaal baten	-	248	501	253
Totaal lasten	-	-39.267	-36.472	2.795
Saldo baten en lasten	-	-39.019	-35.971	3.048

Bij de toelichting maken wij een onderscheid tussen de baten en lasten op de zogenaamde hulpkostenplaatsen en de teamkostenplaatsen.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
hulpkostenplaatsen		3.712	3.499	213
hoofdkostenplaatsen		35.307	32.472	2.835
Saldo baten en lasten	-	39.019	35.971	3.048

Hulpkostenplaatsen

Op de hulpkostenplaatsen worden die baten en lasten begroot en verantwoord, die organisatiebreed worden ingezet, waaronder ICT en facilitaire zaken. In 2019 zijn de kosten per saldo € 213.000 lager uitgevallen.

Hoofdkostenplaatsen

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil
Stelpost nog in te vullen		2.983	0	2.983
Salarissen en sociale lasten		26.562	24.960	1.602
Inhuur derden		4.461	6.655	-2.194
Goederen en diensten		1.340	1.028	312
Overige lasten		6	19	-13
Vergoeding personeel		-45	-142	97
Overige vergoedingen		0	-48	48
Saldo baten en lasten	-	35.307	32.472	2.835

Stelpost nog in te vullen

V € 2.983.000

Vooruitlopende op de uitwerking van de taakstelling(en) op de budgetten voor bedrijfsvoering, hebben we een "korting" doorgevoerd op de teambudgetten. De opbrengst van deze korting is op deze stelpost "gereserveerd".

Per saldo is dit een interne verschuiving van de budgetten, binnen de het totale budget voor bedrijfsvoering.

Salarissen/ inhuur derden en vergoeding personeel

N € 496.000

2019 was een jaar waarin er veel personeelsverloop was, vacatures zijn ontstaan en (veel) inhuur van personeel heeft plaatsgevonden. Deels is de extra inhuur te verklaren uit de krapte op de arbeidsmarkt. Het is ook te verklaren uit de noodzaak om de uitgaven voor personeel maximaal te flexibiliseren

Goederen en diensten **V € 312.000**

Huur gebouwen **V € 98.000 INC**

De kosten voor huur LOC zijn verantwoord onder de algemene baten en lasten (programma Betrokken Bestuur). Hierdoor is binnen de bedrijfsvoering een voordeel ontstaan van € 88.000

Reis- en verblijfkosten **V € 81.000 INC**

In 2019 zijn minder kosten gemaakt voor dienstreizen (€ 52.000) en minder reiskosten voor woon-werk verkeer (€ 43.000).

Diverse opbrengsten **V € 138.000 INC**

Betreft ontvangen bijdrage in kader van extra uitgevoerde werkzaamheden met betrekking tot het gemeentelijk Rioleringsplan (GRP-klimaatbestendig maken/afkoppelen) door afdeling Infrastructuur en Gebouwen en de door de afdeling ontvangen loonkostensubsidies. Totaal inkomst € 65.000, waarvoor geen raming was opgenomen. Ook voor afdeling BuDi (rayon overschrijdend) zijn loonkostensubsidies ontvangen, totale inkomst € 94.000. De kostenplaats van deze afdeling valt onder de dienstverleningsovereenkomst (DVO) met de gemeente Ommen zodat 25% van het ontvangen bedrag in de afrekening met de gemeente Ommen is opgenomen.

Organisatie-ontwikkeling **voorstel resultaatbestemming V € 53.000 INC**

Het budget organisatie-ontwikkeling is in 2019 niet volledig gebruikt. Gelet op de gewenste ontwikkelingen van de organisatie in 2020 wordt voorgesteld het restant (€ 53.000) over te hevelen naar 2020.

Projectregisseur ketenaanpak jeugd **voorstel resultaatbestemming V € 20.000 INC**

De projectregisseur is later in het jaar begonnen, hierdoor is er een voordeel ontstaan in 2019. Het contract loopt door tot medio 2020 waardoor hij zijn werk kan afmaken. Voorgesteld wordt het restant (€ 20.000) naar 2020 over te hevelen.

Mobiliteit **voorstel resultaatbestemming V € 20.000 INC**

In 2019 is een start gemaakt met de ontwikkeling van mobiliteitsbeleid en de inzet van een mobiliteitsfunctionaris. Het budget was nodig voor de uitvoering van het programma voor mobiliteit. De uitvoering van het programma vindt in 2020 plaats en daarvoor zijn deze middelen nodig. In 2019 zijn vooral voorbereidende activiteiten uitgevoerd. De hiermee gemoeide kosten zijn binnen de reguliere budgetten voor bedrijfsvoering gedekt.

P&O budgetten **N € 47.600 INC**

Het tekort dat voortkomt uit de diverse P&O middelen bedraagt € 47.600. Het betreft € 20.000 nadeel op de post OR/GO i.v.m. extra advieskosten vanwege het door de OR ingestelde beroep bij de Ondernemingskamer in verband met de oprichting van de overheids BV Samen Doen. Daarnaast € 19.000 voor CAR/UWO aangelegenheden en € 8.600 voor de kosten salarisverwerking i.v.m. de ontvlechting (totaal € 11.500, aandeel Ommen € 2.900).

Bedrijfsgeneeskundige kosten **V € 16.500 INC**

De lagere kosten voor ARBO-diensten heeft te maken met het uitvoeren van minder specialistische interventies. Deze interventies vinden plaats op advies van de bedrijfsarts. Als er geen aanleiding is dan worden ook geen interventies geadviseerd.

Projecten ICT

voorstel resultaatbestemming V € 18.750 INC

Een deel van de kleine investeringen voor 2019 heeft ICT niet kunnen uitvoeren, deze werkzaamheden worden doorgeschoven naar 2020. Het betreft: vervanging Ned Geo Berichten, implementatie veilig mailen, TDI CCM Migratie, twee pencomputers voor afdeling OG. Voor de uitvoering in 2020 dient een bedrag van € 18.750 beschikbaar te blijven. (Totaal € 25.000 aandeel Ommen € 6.250).

Kadaster

V € 21.000 STR

Sinds dit jaar is het een jaarlijkse verplichting om luchtfoto's te maken waarvoor extra budget is toegekend. Abusievelijk is de administratieve verwerking niet gegaan zoals bedoeld. Dit betekent dat de raming structureel met € 16.500 structureel verlaagd kan worden (totaal € 22.000, aandeel Ommen € 5.500). Dit geldt ook voor een correctie van € 4.500 met betrekking tot de inkomsten BGT. De begroting 2020 is hierop al aangepast.

Catering en Facilitair Algemeen

V € 43.500 INC

Met betrekking tot de posten catering en facilitair algemeen is in 2019 een voordeel van € 43.500 (totaal € 58.000, aandeel Ommen € 14.500).

Er zijn vrijwel geen kosten in rekening gebracht voor onderhoud aan de koffie-automaten, omdat er een korting van toepassing is die verband houdt met de lengte van het lopende contract. Inmiddels loopt de aanbesteding. De kosten zullen weer stijgen omdat het onderhoud weer betaald moet worden.

Het budget voor onderhoud inventaris en schrijf- en bureaubehoeften wordt ingezet voor incidentele uitgaven bij vervanging en defecten van inventaris. Dit is niet volledig te voorspellen en fluctueert jaarlijks.

ICT en Telefonie

V € 200.000 INC

Ten aanzien van de Exploitatie (Hardware / Software/Contracten Derden, Lease) is een voordeel ontstaan van € 200.000 door:

- In 2019 is er goedkeuring gegeven voor een aantal projecten. Deze zijn gestart maar zijn niet allemaal afgerond. Voor deze projecten is zowel éénmalig als structureel geld beschikbaar gesteld. De structurele gelden zijn deels niet ingezet, omdat een project nog niet was afgerond / uitgevoerd. Dit betreft o.a. Virusscanner, iRapportage t.b.v. betere gegevensontsluiting, HR module in CIR betreft koppeling met Handelsregister t.b.v. set Bedrijfsgegevens.
- De implementatie van het Zaaksysteem is organisatiebreed in volle gang (o.a. implementatie zaaktypen/ klacht en bezwaar, koppelingen). In 2020 wordt gestart met de implementatie van een E-depot om de informatie uit het bestaande DMS beschikbaar te houden. Het E-depot wordt gekoppeld aan het Zaaksysteem. Hierdoor worden de budgetten nog niet structureel ingezet.
- Het beheer (software/instellingen/gebruiksrecht/beveiligingsbeleid) van mobiele devices, die binnen onze organisatie in omloop zijn, is nog niet geheel ingeregeld. Dit zal in 2020 toenemen.
- Bij het opheffen van de BOH, zijn diverse kosten voor 2019 betaald in 2018. Voor deze kosten heeft achteraf geen verrekening plaats gevonden. Dit heeft geleid tot een eenmalig voordeel.
- Onvoorziene en incidentele uitgaven.
Gedurende het lopende jaar wordt een beroep gedaan op het beschikbare budget voor onvoorziene en incidentele uitgaven. Dit zijn jaarlijks wisselende uitgaven. In 2019 is van het beschikbare budget 85% besteed.

Kapitaalslasten ICT**N € 114.000 INC**

Dit nadeel is hoofdzakelijk te verklaren doordat de werkelijke afschrijving op de aanschaf mobiele telefoons nu ingaande 2019 in 3 jaar gebeurt. Bij de actualisatie van de staat activa (2e berap 2019) was nog rekening gehouden met een afschrijving ingaande 2020 in 2 jaar. De extra afschrijvingslast in 2019 bedraagt € 133.000. Deze lasten maken onderdeel uit van de dienstverleningsovereenkomst (DVO) met de gemeente Ommen. Rekening houdende met de 25% bijdrage vanuit de gemeente Ommen bedraagt de extra last met betrekking tot de aanschaf mobiele telefoons in 2019 € 100.000. In 2021 staat vervanging van de huidige mobiele telefoons gepland, waarbij overeenkomstig de nota waarderen en afschrijven vaste activa 2019 gemeente Hardenberg en de daarin opgenomen afschrijvingstabel de afschrijving ingaande 2022 in 3 jaar plaatsvindt. Bij de actualisatie staat activa in de 1e berap 2020 zullen de financiële consequenties (lagere afschrijvingslasten) voor 2020 en 2021 worden meegenomen.

Documentaire Informatievoorziening**V € 23.000 INC****Drukwerk:**

Het voordelig bedrag ad. € 5.900 was niet te voorzien. Begroot wordt op ervaringsgegevens voorgaande jaren. Hoe minder drukwerk wordt uitbesteed door collega's, hoe geringer de uitgaven. Nu valt dit positief uit, volgens jaar misschien negatief.

Overige uitgaven:

De dienstverleningsovereenkomst met het Historisch Centrum Overijssel is door het HCO beëindigd vanwege belastingtechnische redenen. Daarmee is de advisering met betrekking tot Interbestuurlijk Toezicht niet gegeven maar is in eigen beheer opgepakt wat resulteert in het voordelige verschil van € 6.100. Voor 2020 wordt er wellicht een andere manier van toezicht geëist, er wordt gezien hoe daar mee om te gaan.

Porti:

Het voordelig bedrag ad. € 11.540 is niet te voorzien. Begroot wordt op ervaringsgegevens voorgaande jaren. Hoe minder post wordt verstuurd, hoe geringer de uitgaven. Nu valt dit positief uit, volgend jaar misschien negatief.

Kapitaallasten

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Vershil	
Totaal baten		-	-	15	15
Totaal lasten		-	-	-15	-15
Saldo baten en lasten		-	-	-	

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot wijziging	naRekening	Vershil
Rente langlopende geldleningen	4.912	4.912	4.912	0
Rente rekening courant	503	-35	-30	-5
Rente beg.wijz. in de loop van het jaar				
Bankkosten				
Doorberekende rente investeringen	-5.651	-5.059	-4.941	-118
Ontvangen rente rekening courant	0	0	-16	16
Saldo financieringsfunctie	235	184	76	108
Saldo baten en lasten		-	-	0

Toelichting

In 2019 zijn geen nieuwe vaste geldleningen aangetrokken.

Nieuw uitgaven zijn voor zoveel mogelijk via de lopende rekening (in rekening-courant) gefinancierd of met kortlopende geldleningen.

In de primitieve begroting gingen we nog uit van een financieringstekort. Voor de berekening van de hierover te betalen rente zijn we uitgegaan van rente voor vaste geldleningen (1,5%) en rente rekening-courant/kort geld (0,25%).

Het werkelijk financieringstekort bleek lager dan begroot. Dit tekort kon volledig met kort geld worden gefinancierd. Daarbij deed zich het afgelopen jaar de bijzondere situatie voor dat er voor kort geen rente hoefde te worden betaald, maar een rentevergoeding werd ontvangen.

Dit was ook reden om in het najaar 2019 (met de 2e bestuursrapportage) de begrote rentelast fors te verlagen. Ten opzichte van de bijgestelde raming is nog een klein rentevoordeel gerealiseerd van € 11.000.

De rentekosten worden door middel van een rente omslag doorberekend aan de diverse programma's. In 2019 is gerekend met een renteomslag van 2%. Voor de grondexploitatie wordt de renteomslag niet toegepast. Hiervoor geldt een projectrente van 2,5%.

Aan de diverse programma's is € 118.000 minder aan rentelasten doorberekend dan begroot. De belangrijkste afwijkingen betreffen de grondexploitatie (€ 71.000 minder) en de tractiemiddelen (€ 65.000 meer) en de dienstverlening Ommen (€ 94.000 minder). De lagere doorberekening is het gevolg van een lagere (werkelijke) boekwaarde van de investeringen dan begroot.

Per saldo resteert een verschil tussen de werkelijke rentekosten en de doorberekende rentekosten van € 108.000. Dit verschil wordt verantwoord op het beleidsveld "Saldo financieringsfunctie".

Huisvesting

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil	
Totaal baten		-	19	15	-3
Totaal lasten		-1.472	-1.960	-1.917	43
Saldo baten en lasten		-1.472	-1.941	-1.902	39

Huisvesting gemeentehuis

V € 39.000 INC

Voordeel van € 39.000 ontstaan door incidenteel lager uitvallen van beveiligingskosten, plantverzorging die voor de eerste helft van 2019 niet ten laste is gekomen van Huisvesting, specifieke schoonmaakkosten (zoals de schoonmaak van werkplekken) die minder vaak zijn uitgevoerd dan vooraf begroot, maar structureel wel moeten worden uitgevoerd.

Huisvesting buitendienst

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil	
Totaal baten		-	50	53	3
Totaal lasten		-	-1.853	-1.665	188
Saldo baten en lasten		-	-1.803	-1.612	191

Huisvesting buitendienst

V € 53.000 STR

V € 47.000 INC

De oorspronkelijke kosten huisvesting gemeentehuis en huisvesting buitendienst hadden vooral betrekking op de kapitaallasten en het (groot) onderhoud. De overige huisvestingslasten zijn nu, ingaande de begroting 2019, vanuit de begroting van de BOH weer opgenomen.

Het voordeel bij huisvesting buitendienst wordt veroorzaakt doordat voor de locatie Ommen (DOEK-gebouw) nog budget voor huurkosten is geraamd. De kosten van de gebouwen buitendienst zijn echter gemeente specifiek; zodat het budget voor huurkosten ten onrechte in onze begroting is opgenomen. De kosten voor huur Doek tot een bedrag van € 53.000 zijn dus niet verschuldigd.

Tractie

V € 77.000 INC

Het voordeel is hoofdzakelijk te verklaren door de lagere kosten voor brandstof tot een bedrag van € 49.000 en het ontvangen bedrag van € 22.000 voor inruilwaarde tractiemiddelen. Conform BBV-voorschriften moeten deze 'ontvangen' (inruil) bedragen als inkomst in de exploitatie worden verantwoord, mogen niet in mindering worden gebracht op het nieuw aangeschafte tractiemiddel.

Brede school

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	-	-	-10	-10
Totaal lasten	-	7	78	71
Saldo baten en lasten	-	7	68	61

In de zomervakantie van 2019 is het luchtbehandelingssysteem in de Matrix aangepast. Hierdoor konden de binnen schilder-werkzaamheden geen doorgang vinden en zijn daarom doorgeschoven.

Saldo kostenplaatsen

Beleidsveld (bedragen x € 1.000)	Begroot primitief	Begroot na wijziging	Rekening	Verschil
Totaal baten	-	-	-	-
Totaal lasten	-	36.209	35.849	-360
Saldo baten en lasten	-	36.209	35.849	-360

12 Toelichting op de lasten en baten op kostenplaatsen

Door middel van dit hoofdstuk wordt een extra toelichting gegeven op het verloop van de baten en lasten op kostenplaatsen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- de kostenplaats kapitaallasten
- de overige kostenplaatsen (zie toelichting 6.6 'Bedrijfsvoering')

Kostenplaats kapitaallasten

(Bedragen x € 1.000)		Begroting na wijziging	Jaarrekening	Vershil
8210100	Rente rek. courant verhouding		15	15
Totaal baten			15	15
4210000	Rente langlopende geldleningen	-4.912	-4.912	
4210100	Rente rekening courant	35	31	-4
4210120	Rente begr.wyz. in de loop van het jaar	1		-1
4343513	Bankkosten			
4610001	Rente investeringen	5.059	4.941	-118
4622999	Saldi kostenplaatsen	-184	-76	108
Totaal lasten			-15	-15
Vershil				

Saldo kostenplaats kapitaallasten (= saldo financieringsfunctie)

Rente

Op deze kostenplaats worden ingaande 2017 conform (wijziging regelgeving Besluit Begroting en Verantwoording) alleen nog de rentelasten verzameld. De afschrijvingslasten worden rechtstreeks ten laste aan de diverse programma's doorberekend. De rentelasten worden door middel van een renteomslag doorberekend aan de diverse investeringen. Op begrotingsbasis komt het rente omslagpercentage uit op 1,87% (afgerond op 2,0%), op rekeningsbasis komt dit percentage uit op 1,93%. Tussentijds, in de 2e berap 201, heeft een actualisatie van de rentelasten plaatsgevonden; in de 13e begrotingswijziging 2019 is een voordeel van € 728.000 ingeboekt. Bij opstellen jaarrekening 2019 is een renteomslag aangehouden van 2,0%. De rentelasten worden doorberekend aan de diverse programma's. Het verschil dat ontstaat tussen de werkelijke rentelasten en de (begrote) doorberekende rentelasten wordt tot uitdrukking gebracht in het saldo van deze kostenplaats. Dit saldo wordt vervolgens onder de algemene dekkingsmiddelen, als saldo van de financieringsfunctie, verantwoord in het rekeningresultaat. Het saldo van deze kostenplaats is € 108.000 minder dan begroot. Dit wordt voornamelijk verklaard uit het verschil in berekende rente%.

Bij het opstellen van de begroting 2019 is uitgegaan van een boekwaarde (per 1-1-2019) van de geactiveerde kapitaaluitgaven van € 271,0 miljoen en een totaal aan beschikbare financieringsmiddelen van € 98,0 miljoen aan reserves en voorzieningen en € 132,4 miljoen aan opgenomen vaste geldleningen.

Per saldo is een financieringsbehoefte begroot van € 40,76 miljoen. Voor de raming van de rentekosten is daarbij uitgegaan van kortlopende financiering van € 13,7 miljoen tegen 0,25% en € 27,0 miljoen, waarvoor een nieuwe geldlening zou moeten worden aangetrokken tegen 1,5%.

Op grond van de uitkomsten van de jaarrekening 2018 is boekwaarde (per 1-1-2019 € 29,2 miljoen lager) en de stand van de reserves en voorzieningen (€ 13,4 miljoen meer) geactualiseerd. Als gevolg van deze actualisatie is er sprake van een financieringsoverschot. Eventuele financieringsbehoefte wordt kort gefinancierd waarvoor in het jaar 2019 zelfs een vergoeding werd ontvangen.

Afschrijving.

In de 13e begrotingswijziging 2019 (2e berap 2019) zijn de afschrijvingslasten geactualiseerd; hierbij is in totaal een bedrag van € 672.000 als voordeel ingeboekt. In 2019 zijn de werkelijke afschrijvingslasten € 220.000 meer dan begroot. In onderstaand overzicht is een vergelijking gemaakt tussen de begrote en werkelijke afschrijvingslasten per programma. Vervolgens wordt een korte toelichting gegeven op de grote(re) afwijkingen.

Bedragen x € 1.000	Begroting na wijzigingen	Jaarrekening	Vershil
Wonen naar wens	-1.006	-935	71
Duurzaam en bereikbaar	-4.299	-4.267	32
Ondernemen	-10	-9	
Meedoen	-2.552	-2.854	-302
Gezond en vitaal	-186	-182	3
Samen leven	-2.039	-2.015	24
Betrokken bestuur	-831	-813	18
Kostenplaatsen	2.367	2.300	-66
Totaal	-8.556	-8.776	-220

Toelichting op grote(re) verschillen

Programma Meedoen

Huisvesting SUWI-cluster (LOC)

N € 281.000 INC

Het SUWI-cluster is eind 2018 verhuisd vanuit het LOC-gebouw naar het gemeentehuis. Het investeringskrediet voor huisvesting SUWI-cluster (LOC), inrichtingskosten, komt hierdoor te vervallen. De restant boekwaarde € 281.000 is, conform BBV-voorschriften, ineens afgeschreven. Dit betekent een extra incidentele last voor 2019.

Huisvesting speciaal onderwijs

N € 95.000 INC

In verband met de nieuwbouw van de professor Waterinkschool is de oude school gesloopt. De resterende boekwaarde, tot een bedrag van € 95.000, van het oude gebouw is in 2019 extra afgeschreven.

Kostenplaatsen

ICT

N € 114.000 INC

Dit nadeel is hoofdzakelijk te verklaren doordat de werkelijke afschrijving op de aanschaf mobiele telefoons nu ingaande 2019 in 3 jaar gebeurt. Bij de actualisatie van de staat activa (2e berap 2019) was nog rekening gehouden met een afschrijving ingaande 2020 in 2 jaar. De extra afschrijvingslast in 2019 bedraagt € 133.000. Deze lasten maken onderdeel uit van de dienstverleningsovereenkomst (DVO) met de gemeente Ommen. Rekening houdende met de 25% bijdrage vanuit de gemeente Ommen bedraagt de extra last met betrekking tot de aanschaf van mobiele telefoons in 2019 € 100.000.

13 Begrotingsafwijkingen en begrotingsrechtmatigheid

Aan het eind van deze jaarrekening wordt nogmaals een overzicht gegeven van de begrote en gerealiseerde baten en lasten 2019. Uit dit overzicht mag worden geconcludeerd dat er in 2019 geen sprake is geweest van begrotingsonrechtmatigheid.

Op grond van artikel 28, lid a, BBV, moet in de toelichting op de programmarekening een analyse van de afwijkingen tussen de begroting na wijziging en de programmarekening worden gemaakt.

Op grond van artikel 189, lid 3 Gemeentewet zijn alle begrotingsoverschrijdingen op de lasten (en daarmee overeenstemmende balansmutaties) onrechtmatig. Bij de afweging van de relevantie van deze onrechtmatige lasten is het criterium "passend binnen het door de raad uitgezette beleid" van belang. In geval van strijd met een wettelijke bepaling of met een door de raad genomen beslissing is duidelijk dat e.e.a. niet "passend" is. Maar voor vele andere situaties is dit minder duidelijk. Daarom is het nodig dat de gemeenteraad nader omschrijft op welke wijze dan wel onder welke omstandigheden overschrijdingen op de begrote lasten als "passend" binnen het door de raad uitgezette beleid" kunnen worden beschouwd.

In onderstaand overzicht is aangegeven bij welk(e) programma('s) sprake is van een overschrijding van de begrote lastenraming. Wij zijn van mening dat hier evenwel geen sprake is van begrotingsonrechtmatigheid, zoals uit onderstaande toelichting blijkt.

programma	afwijking	toelichting/verklaring
Gezond en Vitaal	€ 1.155.000	Deze overschrijding betreft het beleidsveld Openbare gezondheidszorg; lagere opbrengst begraafrechten € 130.000, het beleidsveld Jeugdgezondheidszorg; meerdere kosten jeugdzorg € 926.000 en het beleidsveld WMO Welzijn; hogere kosten Samen Doen teams € 322.000 minder kosten preventie budget € 150.000 (voorstel resultaatbestemming).
Dividend	€ 545.000	Dit betreft lagere opbrengst LOC (afrekening 2018 en 2019)
Saldo financieringsfunctie	€ 108.000	Dit betreft het verschil tussen de rente die is doorberekend aan de diverse programma's/producten en de werkelijk betaalde rentekosten.

Bovengenoemde afwijkingen zijn passend binnen het door de raad uitgezette beleid

Programma (bedragen x € 1.000)	Begroting na wijziging			Jaarrekening			Saldo afwijking		
	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Wonen naar wens	16.945	-19.281	-2.336	25.903	-26.446	-543	8.958	-7.165	1.793
Duurzaam en bereikbaar	15.700	-26.577	-10.877	15.453	-25.081	-9.628	-247	1.495	1.248
Ondernemen	322	-2.486	-2.164	329	-2.363	-2.034	7	123	130
Meedoen	16.562	-56.311	-39.749	17.836	-56.127	-38.291	1.273	185	1.458
Gezond en vitaal	531	-25.728	-25.197	399	-26.752	-26.352	-131	-1.024	-1.155
Samen leven	3.334	-16.115	-12.781	3.305	-15.814	-12.509	-29	301	272
Betrokken bestuur	1.668	-24.238	-22.570	2.762	-24.786	-22.024	1.094	-548	547
Som van de programma's	55.061	-170.735	-115.674	65.987	-177.368	-111.381	10.926	-6.633	4.292
Algemene uitkering	93.485	-	93.485	94.215	-	94.215	730	-	730
Dividend	2.739	-1	2.738	2.194	-1	2.193	-545	-	-545
Lokale heffingen	14.927	-	14.927	15.253	-	15.253	327	-	327
Saldo financieringsfunctie	184	-	184	76	-	76	-108	-	-108
Totaal algemene dekkingsmiddelen	111.334	-1	111.333	111.738	-1	111.737	404	-	404
Saldo programma's en algemene dekkingsmiddelen	166.395	-170.735	-4.340	177.725	-177.369	356	11.329	-6.633	4.696
Onvoorzien	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal voor mutatie reserves	166.395	-170.735	-4.340	177.725	-177.369	356	11.329	-6.633	4.696
Reserves	6.026	-798	5.228	7.169	-758	6.411	1.144	40	1.184
Saldo na mutatie reserves	172.421	-171.533	888	184.894	-178.127	6.767	12.473	-6.593	5.879

14 Overzicht van incidentele baten en lasten

Bedragen x € 1.000	Begroot 2019	N/V	Rekening 2019	N/V	Vershil	N/V
Structureel	281	N	281	N	0	N
Incidenteel	1.169	V	7.048	V	5.879	V
Totaal	888	V	6.767	V	5.879	V

Onderstaand wordt een overzicht gegeven van het verloop van het incidentele resultaat.

Begrotingswijziging	Omschrijving	Bedrag x € 1.000	N/V
Primitieve begroting		4.213	N
1e wijziging	afronding begroting 2019	25	N
2e wijziging	budgetoverheveling 2e berap 2018	1.623	N
5e wijziging	realisatie fietspad Radewijk-Wielen	70	N
8e wijziging	resultaatbestemming 2018		N
9e wijziging	1e bestuursrapportage 2019	1.717	N
14e wijziging	2e bestuursrapportage 2019	-8.817	V
	Totaal incidenteel begroot	-1.169	V
	Vershil tussen het begrote en werkelijk resultaat	-5.879	V
	Totaal incidentele baten en lasten 2019	-7.048	V

Het incidentele resultaat bestaat uit incidentele baten en lasten en incidentele bijstellingen van budgetten voor bestaande taken. Deze incidentele bijstellingen vinden in de regel plaats bij de tussentijdse budgetrapportages c.q. de 1e en de 2e bestuursrapportage. Deze budgetbijstellingen zijn in onderstaand overzicht aangeduid als "overige verschillen".

Omschrijving	Omschrijving	Incid. baten en lasten	Incid. Bijstelling.	Tot. B2019	Rek. verschil	Toelichting rekeningverschil
Grondexploitatie	Bouwgrondexploitatie		-1.536	-1.536	-897	Resultaat GREX
Ruimtelijke ordening	Bouwleges ivm grote aanvragen	-45	-740		-490	
	Bouw- en woningtoezicht	162	90			Inhuur personeel
	Implementatie omgevingsvisie		140			
	Overige verschillen	75	-61	-379	-78	
Volkshuisvesting en woningbouw	Overige verschillen		14	14	-137	Waarvan SVn rente 64 Woonvisie 60
WMO-woonvoorzieningen	Overige verschillen		571	571	-192	
Afvalverwijdering/verwerking	Kosten afvalinzameling		414	414	-103	Exploitatieresultaat
Riolering en waterzuivering	Baten rioolheffing				-196	
	Overige verschillen		37	37	69	Exploitatieresultaat
Duurzaamheid en milieu	Project Duurzaamheid		157		-197	
	Overige verschillen		36	193		
Infrastr.bereikbaarheid en verkeersveiligheid	Bruggen (onderhoud)		250			Onderhoud wegen 540 Openbare verlichting 158 en parkeren 100
	Overige verschillen		22	272	-822	
Bedrijven en ondernemen	Overige verschillen		400	400	-44	Evenementenbeleid 75
Recreatie en toerisme	Overige verschillen		28	28	14	
Landbouw en agribusiness	Landbouw natuurontwikkeling				-55	
	Overige verschillen	25	85	110	-45	
Participatie en werkgelegenheid	Overige verschillen	278	-428	-150	-654	WSW 654
Bijstand/gemeentelijk minimabeleid	WWB-inkomensdeel				-90	
	Overige verschillen	45	112	157	-305	I.O.A.Z./W. (BUIG) 224 debiteuren BBZ 126
Onderwijs en educatie	Overige verschillen		61	61	-1	Bibliotheek 66
WMO-welzijn	Lokale integratie nieuwkomers	326				
	WMO	88			-255	
	Overige verschillen		-164	250	-154	Middelen asielinstream AZC 113
Openbare gezondheidszorg	Overige verschillen	15	-232	-217	97	Begraafrechten -104

Omschrijving	Omschrijving	Incid. baten en lasten	Incid. Bijstelling.	Tot. B2019	rek. verschil	Toelichting rekeningverschil
Jeugdgezondheidszorg	Jeugd- jongerenwerk		-263	-263	883	
Gebiedsteams	Overige verschillen		-265	-265	173	
Openbaar groen en openluchtrecreatie	Overige verschillen		343	343	-248	Speelplaats Kotermeer 100
Sport en accommodaties	Combifuncties S & S				-193	
	Overige verschillen		390	390	189	Sportmaterialen 78 diverse baten 75
Kunst,cultuur en monumentenzorg	Overige verschillen		77	77	-21	
Dienstverlening en burgerzaken	Overige verschillen		33	33	-23	
Openbare orde en veiligheid	Overige verschillen	3	-116	-113	126	BOA handhaving 108
Bestuur en ondersteuning	Ondersteuning ontvlechting					
	Storting voorziening APPA				947	
	Overige verschillen	90	55	145	-138	
Algemene lasten en baten	Overige verschillen	3.151	-1.945	1.206	-2.060	Bedrijfsvoeringskosten minus stelpost 1.281
	LOC afrekening 2018 en 2019				601	NIEGG 120 en overige alg uitg en ink 533
Algemene uitkering	Overige verschillen		773	773	-730	Gemeentefonds
Dividend	Overige verschillen		-77	-77	545	LOC dividend
Lokale heffingen	Overige verschillen		-270	-270	-327	OZB 245 toeristenbelasting 92
Saldo financierings- .functie	Overige verschillen				108	Rente financieringsbehoefte
Onvoorzien	Overige verschillen		-304	-304		
Reserves	Resultaatbestemming jaarrekening 2017					
	Overige verschillen		-3.130	-3.130	-1.184	Budgetoverheveling 2018 - 1.233
Saldo na bestemming	Geraamd incidenteel tekort					
Overige	Kleinere verschillen		61	61	8	
	Totaal	4.213	-5.382	-1.169	-5.879	

15 Overzicht specificatie algemene dekkingsmiddelen

Hiervoor in de programmarekening is reeds ingegaan op de algemene dekkingsmiddelen en zijn de grotere verschillen toegelicht.

In dit hoofdstuk wordt een specificatie gegeven van alle algemene dekkingsmiddelen

Algemene dekkingsmiddelen	Begroting voor wijziging	Begroting na wijziging	Jaarrekening	Vershil
1 Lokale middelen, waarvan de besteding niet gebonden is	14.681.500	14.926.500	15.253.078	326.578
2 Algemene uitkeringen	92.699.600	93.485.000	94.215.150	730.150
3 Dividend	2.996.000	2.738.200	2.192.989	-545.211
4 Saldo financieringsfunctie	235.500	183.500	75.657	-107.843
Totaal algemene dekkingsmiddelen	110.612.600	111.333.200	111.736.874	403.674

1 Specificatie lokale middelen

Bedragen in €	Begroting voor wijziging	Begroting na wijziging	Jaarrekening	Vershil
OZB Gebruikers /Niet-Woningen 2017	6.674.500	6.774.500	6.998.776	224.276
OZB Eigenaren/Woningen 2017	6.255.000	6.255.000	6.276.778	21.778
Woonforensenbelasting	374.000	374.000	368.391	-5.609
Toeristenbelasting	1.115.000	1.285.000	1.377.327	92.327
Hondenbelasting	263.000	238.000	231.808	-6.192
Precariobelasting				
Totaal lokale middelen	14.681.500	14.926.500	15.253.078	326.578

2 Specificatie algemene uitkering uit het Gemeentefonds 2019

De verantwoorde eenheden voor berekening van de algemene uitkering uit het Gemeentefonds zijn gebaseerd op de ten tijde van het opstellen van de jaarrekening bekende informatie.

Omschrijving	Eenheden	Bedrag per eenheid	Bedrag
Sociaal			
Bijstandontvangers (3 jaarsgem. T-1;-2;-3)	874	2.132,68	1.863.251
Eenouderhuishouden	1.323	835,35	1.105.168
Eenpersoonshuishouden	6.753	51,24	346.024
Huishoudens	25.177	90,53	2.279.274
Inwoners	60.574	160,07	9.696.080
Jongeren < 18 jaar	13.329	731,61	9.751.630
Ouderen > 64 jaar	11.129	100,55	1.119.021
Ouderen 75-85 jaar	3.555	26,44	93.994
Huishouden met laag inkomen	7.084	30,59	216.700
Huishouden met laag inkomen (drempel)	4.480	686,83	3.076.861
Minderheden	820	321,78	263.860
Uitkeringsontvangers	4.070	85,82	349.262
Loonkostensubsidie	73	1.941,1	141.700
Jeugdigen gezinnen armoedrisico	1.092,9780	245,66	268.501
Gem.gestand.inkomen huishouden	14.473,2000	-125,3	-1.812.768
Gem.gestand.inkomen hh kinderen	3.889,6800	-490,2	-1.906.604
Ouders psychisch medicijngebruik	522,3380	3.616,63	1.889.103
Eenpersoonshuishoudens meer kinderen	522,0000	1.279,81	668.061
Gezinnen met bijstand	235,6667	659,95	155.528
Eenouderhuish.bijstand	182,0000	1.748,26	318.183
Uitker.ontv. - bijstandontv.	3.196,0000	1.076,99	3.442.060
Wajong	1.185,0000	858,71	1.017.571
Medicijngebruik met drempel	9.231,6541	370,01	3.415.804
Re-integratie klassiek	1,8040	334.628,82	603.670
Inwoners < 65 jaar	49.445,0000	4,03	199.263
Inwoners 65 - 75 jaar	6.370,0000	0,18	1.147
Inwoners > 85 jaar	1.204,0000	0,18	217
Eenpersoonshh 65 - 75 jaar	1.111,0000	15,69	17.432
Eenpersoonshh 75 - 85 jaar	1.157,0000	62,77	72.625
Eenpersoonshh > 85 jaar	571,0000	109,82	62.707
Huish laag inkomen 65 - 75 jaar	666,2417	122,86	81.854
Huish laag inkomen 75 - 85 jaar	416,2935	491,05	204.421
Huish laag inkomen > 85 jaar	140,1980	858,18	120.315
Gem.gestand. Inkomen 65 - 75 jaar	2.034,8742	112,06	228.028
Gem.gestand. Inkomen 75 - 85 jaar	1.271,4680	448,31	570.012
Gem.gestand. Inkomen > 85 jaar	428,2010	784,53	335.937
Bedden	103,844	0,81	84.114
Functie			
Lokaal klantenpotentieel	58.930	45,97	2.709.012
Regionaal klantenpotentieel	40.440	23,54	951.958
Leerlingen V.O.	3.248	370,50	1.203.384
Leerlingen so/vso	954	230,78	220.155
Basisleerlingen met gewicht 0,3	312	-1632,89	-509.462
Basisleerlingen met gewicht 1,2	206	-2563,65	-528.112

Fysiek			
Bedrijfsvestigingen	5.900	75,58	445.922,00
Bewoonde oorden	1.013	31,50	31.909,50
ISV (a) stadsvernieuwing	0,001019977	6133771,60	6.256,31
ISV (b) herstructurering	0,000516332	3764536,49	1.943,75
Kernen	25	9070,21	226.755,25
Kernen bodem factor buiten beb. kom	25	14877,08	371.927,00
kernen met minstens 500 adressen	9	60233,38	542.100,42
Omgevingsadressendichtheid	14.323	58,58	839.047,20
Oeverlengte bodem factor totale gem.	511.800	0,1172	59.982,96
Oeverl. dichth.factor bodem factor tot.gem.	9.775	5,8200	56.890,50
Oppervlakte land	31.218	41,18	1.285.557,24
Land bodem factor totale gemeente	31.218	26,89	839.452,02
Oppervlakte binnenwater	497	38,02	18.895,94
Geindex. opp.beb. buiten beb. kom	306	1524,90	466.619,40
Geindex. opp.beb. in beb. kom	345	3089,24	1.065.787,80
Opp. bebouwing woonkern	345	2302,40	794.328,00
Opp. bebouwing buitengebied	306	1936,54	592.581,24
Geïndexeerde totale opp.beb.	651	595,42	387.618,42
Woonruimten	26.042	57,54	1.498.456,68
Woonruimten bodem factor in beb. kom	26.042	50,79	1.322.673,18
woz-waarde niet woningen (in mln.)	875,00	380,70	333.112,50
Vast bedrag			249.784,90
		SUB-TOTAAL	55.824.542
Uitkeringsfaktor			1,537
		Sub-totaal inclusief uitkeringsfaktor	85.802.322
Inkomensmaatstaf OZB:			-6.494.150

Overige bestanddelen van de algemene uitkering:	
SUPPLETIEUITKERINGEN:	
Afschaffing OZB gebruikers woningen	5.108
IUSD	938.772
Cumulatieregeling gemeentefonds	-4.273
Jeugd	-10.331
DECENTRALISATIEUITKERINGEN:	
Gezond in de Stad	31.668
Combinatiefuncties	302.433
Voorschoolse voorziening peuters	113.678
Schulden en armoede	39.707
Bonus beschut werken	3.000
Armoedebestrijding kinderen	212.123
VTH provinciale taken	261.698
Jeugdhulp kinderen AZC	120.164
Fac.besluit opvangcentra	112.769
Deltaprogr.ruimtelijke adaptatie	70.736
Verhoging taalniveau statushouders	70.472
Maatschappelijke begeleiding	73.470
Energieloket	47.409
Transitie visie warmte	202.101
Wijkaanpak	9.997

INTERGRATIEUITKERINGEN:		
WMO		
Vergunningverlening, toezicht en handhaving		
Maatschappelijke begeleiding		
Referendum		
Schulden in armoede		
Totaal Algemene uitkering 2019		81.908.873
INTEGRATIEUITKERING SOCIAAL DOMEIN		
Voogdij 18+		2.959.293
Participatie		9.213.700
Totaal Deelfonds Sociaal Domein 2019		12.172.993

Algemene uitkering	2019	81.908.873
Verrekening Algemene uitkering	2017	82.697
Verrekening Algemene uitkering	2018	75.410
Totaal ontvangst Algemene uitkering		82.066.980
Totaal ontvangst Deelfonds Sociaal Domein	2019	12.172.993
Verrekening Deelfonds Sociaal Domein	2018	-24.820
Totaal		94.215.153

3 Specificatie dividend 2019

De gemeente heeft per 31 december 2019 aandelen in:
bedragen x € 1.000

Instelling	aantal	begroot	werkelijk	verschil
BNG	64.935	168	185	17
Enexis	96.993	44	52	8
Rova	816	350	356	6
Cogas	650	1.300	1.300	0
Rendo	57	430	431	1
Vitens	63.007	89	57	-32
Wadinko	136	68	68	0
CV-LOC	53,27%	290	-266	-556
Totaal dividend		2.739	2.183	-556

Het verschil tussen het ontvangen dividend en het weergegeven saldo in de tabel 'algemene dekkingsmiddelen sub 3 betreft de, van Enexis, ontvangen rente geldlening € 11.000; voordeel omdat hiervoor geen raming was opgenomen.

4 Saldo financieringsfunctie

Het betreft hier het verschil tussen de begrote en de werkelijke rentelasten

16 Overzicht verloop post voor onvoorziene uitgaven

In de primitieve begroting 2019 is een stelpost voor onvoorziene uitgaven (opvang structurele tegenvallers) opgenomen van € 200.000. Dit bedrag is in de 2e bestuursrapportage 2019 afgeraamd en is vrijgevallen in het (begrotings)resultaat 2019.

In de begroting 2019 is een aantal (algemene) stelposten opgenomen geweest. Het betreft de volgende posten:

bedragen x € 1.000	primitieve begroting 2019	Begroting 2019 na 1e berap 2019	Begroting 2019 na 2e berap 2019	Rekening 2019	verschil
- nog functioneel te ramen bedragen	3.283	-62	0	0	0
- nieuw beleid	4.292	111	0	0	0
- taakstelling ontvlechting BOH	1.700	1.700	1.700	0	1.700
- prijscompensatie	61	61	0	0	0
- stelpost BTW afval en riool	-2.247	-2.247	-2.247	-2.247	0

De stelpost nog functioneel te ramen is bij de 11e begrotingswijziging 2019 (1e berap 2019) al bijna volledig ingezet. De stelpost nieuw beleid is bij de 1e begrotingswijziging 2019 al bijna volledig ingezet.

De stelpost met betrekking tot de taakstelling ontvlechting is in 2019 nog niet structureel ingevuld. Taakstelling kan in 2019 wel worden gerealiseerd door een incidenteel voordeel op de bedrijfsvoeringskosten.

De stelpost prijscompensatie is in 2019 niet ingezet voor compensatie prijsstijging, derhalve in de 13e begrotingswijziging 2019 (2e berap 2019) volledig afgeraamd.

17 Bijlagen

17.1 Bijlage reserves en voorzieningen

Omschrijving (Bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2019	Bestem result. 2018	Toevoeg.	Onttrek.	Dekking kap.lst	Saldo per 31-12-2019
Reserves algemeen						
Algemene reserve	43.356	7.537				50.893
Resultaat nog te bestemmen	12.109	-7.537		4.572		
Totaal reserves algemeen	55.465			4.572		50.893
Dekkingsreserves						
Reserve dekking kapitaallasten	29.227				1.466	27.761
Totaal dekkingsreserves	29.227				1.466	27.761
Bestemmingsreserves						
Reserve afvalstoffenheffing	1.736		130	678		1.188
Reserve riolering	2.781		628	454		2.955
Totaal bestemmingsreserves	4.517		758	1.132		4.143
Voorzieningen Algemene dienst						
Voorziening pensioenen wethouders	3.996		1.302	138		5.160
Voorziening onderhoud gebouwen	1.043		727	1.770		
Voorz. groot onderhoud riolering	8		515	483		40
Voorz. nog te bestemmen gelden riolering	522		17	245		294
Totaal voorziening Algemene dienst	5.569		2.561	2.636		5.494
TOTAAL RESERVES	89.209		758	5.704	1.466	82.797
TOTAAL VOORZIENINGEN	5.569		2.561	2.636		5.494
TOTAAL GENERAAL	94.778		3.319	8.340	1.466	88.291

Hieronder wordt aangegeven voor welke bedragen in 2019 aan reserves wordt onttrokken of toegevoegd

<u>Dekkingsreserves</u>	Werkelijk	
	Raming	bedrag
<i>Onttrekkingen</i>		
Programmalijn Welzijn		
- reserve dekking kapitaallasten t.b.v. de Gashouder	15	15
- reserve dekking kapitaallasten t.b.v. zwembad de Slag	179	179
- reserve dekking kapitaallasten t.b.v. kanovereniging	10	0
- reserve dekking kapitaallasten t.b.v. Vechtpark	29	0
- reserve dekking kapitaallasten t.b.v. inrichting SUWI (LOC)	39	348
Programmalijn Rol Gemeente		
- reserve dekking kapitaallasten t.b.v. diverse invest. gemeentehuis	835	791
- reserve dekking kapitaallasten t.b.v. gemeentewerf	133	133

Bestemmingsreserves

Toevoegingen

Programmalijn Wonen

- reserve afvalstoffenheffing; verkoop pand Kringloop 2019	130	130
--	-----	-----

Onttrekkingen

Programmalijn Wonen

- reserve afvalstoffenheffing; exploitatiesaldo / kwijtschelding	810	678
- reserve riolering; exploitatiesaldo / kwijtschelding	637	453

Algemene reserve (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	43.356
	vermeerderingen	€	7.537
	verminderingen	€	
	Stand per 31 december 2019	€	50.893
Kostenplaats	704910000		
Programma	-		
Doel	Het vormen van een financiële buffer voor het opvangen van risico's, waarvoor geen bestemmingsreserve of voorziening is gevormd of die ontoereikend blijken		
Vermeerderingen	Resultaat (gedeelte) jaarrekening 2018 € 7.537.		
Verminderingen	-		
Bijzonderheden	Voor de beoordeling van de toereikendheid van de algemene reserve hanteert de gemeente de zogenaamde ratio weerstandsvermogen. Hierbij wordt de beschikbare weerstandscapaciteit afgezet tegen de benodigde weerstandscapaciteit. De benodigde weerstandscapaciteit is gelijk aan de som van de risico's. Deze risico's worden 2 maal per jaar in beeld gebracht, bij de begroting en bij de jaarrekening. De gemeente Hardenberg streeft naar een ratio weerstandsvermogen van 1,0 tot 1,4 (keer de som van de risico's = benodigde weerstandscapaciteit). Dat wil zeggen, dat de algemene reserve dan een voldoende omvang heeft.		

Reserve dekking kapitaallasten (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	29.227
	vermeerderingen	€	0
	verminderingen	€	1.466
	Stand per 31 december 2019	€	27.761
Kostenplaats	726100000		
Programma	Diverse		
Doel	Opvang kapitaallasten van investeringen met een economisch nut		
Vermeerderingen	-		
Verminderingen	Dit bedrag wordt per jaar bepaald, afhankelijk van de hoogte van de raming van de kapitaallasten: - investering inrichting LOC (SUWI) € 348 (i.v.m. verhuizing vanuit LOC is het betreffende actief volledig afgeschreven; de beschikbare middelen vanuit deze reserve zijn volledig aangewend) - investering gashouder € 15 - investering gemeentewerf € 133 - investering gemeentehuis € 791 - investering de Slag € 179		
Bijzonderheden	Op moment dat een actief volledig vervalt worden de beschikbare middelen vanuit deze reserve ook ineens aangewend. In 2019 is dit het geval voor beschikbare middelen LOC inrichting SUWI cluster.		

Reserve afvalstoffenheffing (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	1.736
	vermeerderingen	€	130
	verminderingen	€	678
	Stand per 31 december 2019	€	1.188
Kostenplaats	734721000		
Programma	Duurzaam en bereikbaar		
Doel	Egalisatie van de tarieven afvalstoffenheffing. Dit in relatie tot de sterk fluctuerende lasten afvalstoffenverwijdering/-verwerking		
Vermeerderingen	Eventuele voeding vindt plaats ten laste van de gewone dienst en bestaat op rekeningbasis uit het verschil tussen de werkelijke baten en lasten op dit product. Verkoop pand Kringloop 2019 € 130		
Verminderingen	Eventuele onttrekking vindt plaats ten laste van de gewone dienst en bestaat op rekeningbasis uit het verschil tussen de werkelijke baten en lasten op dit product; primitief is rekening gehouden met een onttrekking. Totaal begrote onttrekking € 810, werkelijk onttrokken € 678.		
Bijzonderheden			

Reserve rioleringen (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	2.781
	vermeerderingen	€	628
	verminderingen	€	454
	Stand per 31 december 2019	€	2.955
Kostenplaats	734722000		
Programma	Duurzaam en bereikbaar		
Doel	Verrekening saldo kosten riolering en opbrengst rioolrechten		
Vermeerderingen	Eventuele voeding vindt plaats ten laste van de gewone dienst en bestaat op rekeningbasis uit het verschil tussen de werkelijke onderhoudskosten en kapitaallasten en de opgenomen ramingen hiervoor.		
Verminderingen	Conform raadsbesluit: Prim.; begroting 2019 € 582 1e wijz.; GREX riolering 2019 € 10 1e wijz.: Ruimte voor de Vecht € 25 13e wijz.; Deltaplan ruimtelijke adaptatie € 20 Totaal begrote onttrekking € 637, werkelijk onttrokken € 454.		
Bijzonderheden			

VOORZIENINGEN PER PROGRAMMA

voorziening pensioenen wethouders (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	3.996
	vermeerderingen	€	1.302
	verminderingen	€	138
	Stand per 31 december 2019	€	5.160
Kostenplaats	754001015		
Programma	Betrokken bestuur		
Doel	Bekostiging opgebouwde pensioenaanspraken wethouders		
Vermeerderingen	Bespaarde rente € 80 Ingehouden pensioenpremie € 17 Waardeoverdrachten € 259 Extra storting € 947		
Verminderingen	Uitbetaalde pensioenaanspraken € 138		
Bijzonderheden	Invoering landelijk pensioenfonds politieke ambtsdragers.		

voorziening onderhoud gebouwen (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	1.043
	vermeerderingen	€	727
	verminderingen	€	1.770
	Stand per 31 december 2018	€	0
Kostenplaats	774620150		
Programma			
Doel	Schommelingen, ten opzichte van het 10-jaars-gemiddelde in het beheersysteem Planon, in de onderhoudskosten gemeentelijke gebouwen behorende tot de algemene dienst op te kunnen vangen.		
Vermeerderingen	Jaarlijkse toevoeging o.g.v. onderhoudsplan € 727		
Verminderingen	Kosten groot onderhoud 2019 € 850 Vrijval voorziening bij opmaken jaarrekening 2019 € 920		
Bijzonderheden			

Voorziening groot onderhoud rioleringen (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	8
	vermeerderingen	€	515
	verminderingen	€	483
	Stand per 31 december 2019	€	40
Kostenplaats	754722000		
Programma	Duurzaam		
Doel	De voorziening is ingesteld ter dekking kosten uitvoering groot onderhoud als opgenomen in het gemeentelijk rioleringsplan		
Vermeerderingen	Jaarlijks (gemiddeld berekend) bedrag groot onderhoud € 515		
Verminderingen	Werkelijke kosten groot onderhoud 2019 € 483		
Bijzonderheden			

Voorziening nog te bestemmen gelden rioleringen (bedragen x € 1.000)	Stand per 1 januari 2019	€	522
	vermeerderingen	€	17
	verminderingen	€	245
	Stand per 31 december 2019	€	294
Kostenplaats	754722020		
Programma	Duurzaam		
Doel	Regulatie van evt onderuitputting kapitaallasten mbt rioleringswerken om kosten specifieke investeringswerken als opgenomen in gemeentelijk rioleringsplan op te vangen.		
Vermeerderingen	Werkelijk lagere kapitaallasten € 17		
Verminderingen	Conform raadsbesluit ter dekking van kosten specifieke investeringswerken: Bastingplein € 185 en Wilhelminaplein € 60.		
Bijzonderheden	Beslag 2019 Bastingplein/Postlaan € 20, Broekdijk Bruchterveld € 80. Beslag 2020 rioolleiding Balkbrug (omgeving tunnel) € 250.		

17.2 Bijlage modelstaten A en B

Modelstaat A

De modelstaten A over de kwartalen van het voorafgaande jaar worden normaliter eenmaal per jaar als onderdeel van de financieringsparagraaf bij de begroting en het jaarverslag naar de toezichthouder verzonden. De liquiditeitspositie heeft betrekking op de financiering met een rentetypische looptijd van korter dan een jaar. De liquiditeitspositie is het saldo van (a) de vlottende of korte schulden, zoals ook schulden in rekening-courant en in bewaring zijnde kasgelden van derden en (b) de vlottende middelen zoals kasgelden en tegoeden in rekening-courant. De liquiditeitspositie heeft betrekking op het gehele openbaar lichaam, zoals ook op diensten zoals het grondbedrijf, exclusief interne schuldverhoudingen. De gemiddelde liquiditeitspositie van de 3 kwartaal maanden wordt getoetst aan het bedrag van de kasgeldlimiet. De kasgeldlimiet heeft betrekking op het totaal van de begroting van het voorafgaande jaar naar de stand van 1 januari. Als de gemiddelde liquiditeitspositie van 3 achtereenvolgende kwartalen de kasgeldlimiet overschrijdt, dan dient de betrokken decentrale overheid de 3 kwartaalrapportages toe te zenden aan de toezichthouder, zo enigszins mogelijk ruim voorafgaand aan de 3e overschrijding, met daarbij een plan om weer te voldoen aan de kasgeldlimiet

Berekening (bedragen x € 1.000)

Stappen (1-4)	1 Vlottende schuld	2 Vlottende middelen	3 Netto vlottende (+) of overschot middelen (-)
(1) - (2) = (3)			
1e kwartaal	5.493	1.751	3.742
2e kwartaal	11.678	1.083	10.595
3e kwartaal	5.401	2.672	2.729
4e kwartaal	-5.399	414	-5.813
Stappen (5-9)	Variabelen		Bedragen
(5)	Kasgeldlimiet		13.768
(6a) = (5 > 4)	Ruimte onder de kasgeldlimiet		
	1e kwartaal		10.026
	2e kwartaal		3.172
	3e kwartaal		11.039
	4e kwartaal		13.768
(6b) = (4 > 5)	Overschrijding van de kasgeldlimiet		
	1e kwartaal		0
	2e kwartaal		0
	3e kwartaal		0
	4e kwartaal		0
Berekening kasgeldlimiet			
(7)	Begrotingstotaal		161.974
(8)	Percentage regeling		8,50%
(5) = (7) x (8) / 100	Kasgeldlimiet		13.768

Modelstaat B

Modelstaat B wordt eenmaal per jaar als onderdeel van de financieringsparagraaf bij de begroting en het jaarverslag naar de toezichthouder verzonden. Op deze staat wordt over het renterisico van de komende vier jaren gerapporteerd. Het renterisico heeft betrekking op de vaste schuld en op het bedrag waarover renterisico wordt gelopen. Naast de renteherzieningen zijn hiervoor ook de aflossingen van belang, want het renterisico wordt verkleind door aflossingen in de tijd te spreiden. Het renterisico heeft betrekking op het gehele openbaar lichaam, zoals ook op diensten zoals het grondbedrijf. Het renterisico wordt getoetst aan het bedrag van de renterisiconorm. De renterisiconorm heeft betrekking op het totaal van de begroting van uitsluitend het komende jaar.

RENTERISICONORM (bedragen x € 1.000)

	W2019	B2020	B2021	B2022
1. Renteherziening				
2. Aflossingen	12.888	11.814	11.814	11.814
3. Renterisico (1+2)	12.888	11.814	11.814	11.814
4. Renterisiconorm	38.083	35.128	34.576	33.914
5a. Ruimte onder renterisiconorm (4>3)	25.195	23.314	22.762	22.100
5b. Overschrijding renterisiconorm (3>4)				
4a. Begrotingstotaal	190.413	175.638	172.879	169.571
4b. Percentage regelingen	20%	20%	20%	20%
4. Renterisiconorm	38.083	35.128	34.576	33.914

17.3 Bijlage IMG-verantwoording

IMG verantwoording gemeente Hardenberg 2019									
	Beschikking- nummer provincie	Project afgerond/ eindverant- woording Ja nee	In de verlenings- beschikking opgenomen subsidie voor dit project	Besteed tlv provinciale middelen jaar 2019 (conform baten/lasten stelsel)	Besteed tlv gemeentelijke middelen jaar 2019 (conform baten/lasten stelsel)	Cumulatief besteed tlv provinciale middelen t/m jaar 2019 (conform baten/lasten stelsel)	Cumulatief besteed tlv gemeentelijke middelen t/m jaar 2019 (conform baten/lasten stelsel)	Geplande einddatum	Optionele toelichting op één van de voorgaande kolommen
Aard controle	D1	D1	R	R	R	R	R	D1	D1
Vechtpark	2010/0144661	ja	2.000.000	108.589	2.365	1.596.677	1.463.679	1-5-2019	
Stationsomgeving	2011/0167519	nee	2.200.000	56.850		539.759	771.760	31-12-2024	

17.4 Bijlage SISA

BZK	C1	Regeling Reductie Energiegebruik	Totaal ontvangen beschikking	Projectnaam/ nummer	Besteding (jaar T)	Bestedingen (jaar T) komen overeen met ingediende projectplan (JA/NEE)	Besteding (Jaar T) aan afwijkingen. Alleen invullen bij akkoord ministerie.	Cumulatieve bestedingen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie
		Gemeenten	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: C1/01</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: C1/02</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: C1/03</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: C1/04</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: C1/05</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: C1/06</i>
			1 € 892.669		€ 0			€ 0
			Kopie projectnaam/ nummer <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: C1/07</i>	Toelichting <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: C1/08</i>	Eindverantwoording Ja/Nee <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: C1/09</i>			
			1		Nee			

OCW	D8	Onderwijsachterstanden- beleid 2019-2022 (OAB)	Besteding (jaar T) aan voorzieningen voor voorschoolse educatie die voldoen aan de wettelijke kwaliteitseisen (conform artikel 166, eerste lid WPO)	Besteding (jaar T) aan overige activiteiten (naast VVE) voor leerlingen met een grote achterstand in de Nederlandse taal (conform artikel 165 WPO)	Besteding (jaar T) aan afspraken over voor- en vroegschoolse educatie met bevoegde gezagsorganen van scholen, houders van kindcentra en peuterspeelzalen (conform artikel 167 WPO)	
			<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D8 / 01</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D8 / 02</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D8 / 03</i>	
			€ 464.324	€ 2.775	€ 5.611	
			Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen	Aan andere gemeenten (in jaar T) overgeboekte middelen (lasten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstandenbeleid	Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen	Aan andere gemeenten (in jaar T) overgeboekte middelen (baten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstandenbeleid
	Bedrag	Bedrag	Bedrag			
	<i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: D8 / 04</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D8 / 05</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: D8 / 06</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D8 / 07</i>		

SZW	G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2019 Alle gemeenten verantwoord voor hier het gemeentedeel over (jaar T), ongeacht of de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr	Besteding (jaar T) algemene bijstand Gemeente I.1 Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 01</i>	Baten (jaar T) algemene bijstand (exclusief Rijk) Gemeente I.1 Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 02</i>	Besteding (jaar T) IOAW Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 03</i>	Baten (jaar T) IOAW (exclusief Rijk) Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 04</i>	Besteding (jaar T) IOAZ Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 05</i>	Baten (jaar T) IOAZ (exclusief Rijk) Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 06</i>
			€ 10.771.505	€ 218.492	€ 928.285	€ 9.173	€ 140.949	€ 837
			Besteding (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 07</i>	Baten (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 08</i>	Baten (jaar T) WWIK (exclusief Rijk) Gemeente I.6 Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 09</i>	Besteding (jaar T) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet Gemeente I.7 Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 10</i>	Baten (jaar T) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet (excl. Rijk) Gemeente I.7 Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2 / 11</i>	Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G2 / 12</i>
		€ 33.897	€ 23.471	€ 0	€ 650.308	€ 0	Ja	

SZW	G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_gemeentedeel 2019 Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz) 2004 Alle gemeenten verantwoorden hier het gemeentedeel over (jaar T), ongeacht of de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr.	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob)	Besteding (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob)	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) (exclusief Rijk)	Baten (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) aan onderzoek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusief Bob)	Besteding (jaar T) Bob
			<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 01</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 02</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 03</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 04</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 05</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 06</i>
			€ 131.504	€ 91.770	€ 103.938	€ 159.196	€ 25.563	€ 0
			Baten (jaar T) Bob (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004	Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee			
<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 07</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 08</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G3 / 09</i>						
€ 0	€ 0	Ja						

VWS	H4	Specifieke uitkering Sport	Ontvangen Rijksbijdrage (jaar T)	Projectnaam / nummer	Totale aanvraag per project (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen (automatisch berekend)	Verrekening (jaar T) Onroerende zaken (sportaccommodaties) per project ten laste van Rijksmiddelen	Verrekening (jaar T) Roerende zaken sportbeoefening en sportstimulering per project ten laste van Rijksmiddelen	Verrekening (jaar T) overige kosten per project ten laste van Rijksmiddelen
		Gemeenten	<i>Aard controle R. Indicatornummer: H4 / o1</i>	<i>Aard controle n.v.t. Indicatornummer: H4 / o2</i>	<i>Aard controle R Indicatornummer: H4 / o3</i>	<i>Aard controle R Indicatornummer: H4 / o4</i>	<i>Aard controle R Indicatornummer: H4 / o5</i>	<i>Aard controle R Indicatornummer: H4 / o6</i>
			1 € 966.158	1.1 Onroerende zaken - Nieuwbouw	€ 602.847	€ 602.847		
			2	1.2 Onroerende zaken - Renovatie	€ 57.548	€ 57.548		
			3	1.3 Onroerende zaken - Onderhoud	€ 975.453	€ 975.453		
			4	2.1 Roerende zaken - Aankoop	€ 134.758		€ 134.758	
			5	2.2 Roerende zaken - Dienstverlening door derden	€ 999.905		€ 999.905	
			6	2.3 Roerende zaken - Beheer en exploitatie	€ 821.124		€ 821.124	
			7	3.0 Overige kosten	€ 348.008			€ 348.008

Kopie projectnaam / nummer	Totale besteding (Jaar T) per project ten lasten van Rijksmiddelen (automatische berekening)	Percentage besteed (Jaar T) per project tenopzichte van aanvraag ten laste van Rijksmiddelen (automatische berekening)	Toelichting	Overig (Jaar T) ten opzichte van ontvangen Rijksbijdrage - automatisch ingevuld
<i>Aard controle n.v.t. Indicatornummer: H4 / 07</i>	<i>Aard controle R Indicatornummer: H4 / 08</i>	<i>Aard controle R Indicatornummer: H4 / 09</i>	Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen	<i>Aard controle n.v.t. Indicatornummer: H4 / 10</i>
				<i>Aard controle n.v.t. Indicatornummer: H4 / 11</i>
1.1.1 Onroerende zaken - Nieuwbouw	602847	62,40%	Het hier op gevoerde bedrag is betreft het bedrag wat in 2019 is gerealiseerd op de opgevoerde investeringen in de aanvraag van de SPUK. Het niet gerealiseerde deel is eind 2019 gemeld bij het ministerie.	-€ 2.973.485
2.1.2 Onroerende zaken - Renovatie	57548	5,96%	Het hier op gevoerde bedrag is betreft het bedrag wat in 2019 is gerealiseerd op de opgevoerde investeringen in de aanvraag van de SPUK. Het niet gerealiseerde deel is eind 2019 gemeld bij het ministerie.	
3.1.3 Onroerende zaken - Onderhoud	975453	100,96%	Het hier op gevoerde bedrag is opgebouwd uit twee delen. Het eerste deel betreft het bedrag wat in 2019 is gerealiseerd op de opgevoerde investeringen in de aanvraag van de SPUK. Het niet gerealiseerde deel is eind 2019 gemeld bij het ministerie. Het tweede deel bestaat uit de werkelijke kosten van onderhoud die in de exploitatie geboekt zijn.	
4.2.1 Roerende zaken - Aankoop	134758	13,95%	Betreft de werkelijke uitgaven die zijn gedaan op de posten die in de aanvraag onder deze rubriek zijn gedaan.	
5.2.2 Roerende zaken - Dienstverlening door derden	999905	103,49%	Betreft de werkelijke uitgaven die zijn gedaan op de posten die in de aanvraag onder deze rubriek zijn gedaan.	
6.2.3 Roerende zaken - Beheer en exploitatie	821124	84,99%	Betreft de werkelijke uitgaven die zijn gedaan op de posten die in de aanvraag onder deze rubriek zijn gedaan.	
7.3.0 Overige kosten	348008	36,02%	Betreft de werkelijke uitgaven die zijn gedaan op de posten die in de aanvraag onder deze rubriek zijn gedaan. In dit bedrag is ook opgenomen het nadeel wat is ontstaan door de verandering van het mengpercentage door de SPUK	
8			Voor alle bedragen geldt dat het de werkelijke uitgaven betreffen dus geen 17,5% daarvan. Dit is conform het antwoord wat wij van het Team Specifieke Uitkering Sport van het ministerie van VWS hebben gekregen op vragen hoe we deze verantwoording moesten invullen.	

DRE	DRE	Regiodeal Zuid-Oost Drenthe	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie	Welk project betreft het	Totale besteding in jaar T ten laste van regiodealmiddelen via provincie	Correctie t.o.v. jaar T-1 van verantwoorde totale besteding ten laste van regiodealmiddelen via provincie	Cumulatieve totale besteding tot en met jaar T ten laste van regiodealmiddelen via provincie	Toelichting
		SiSa tussen medeoverheden - provinciale middelen Drenthe	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: DRE10C / 01	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: DRE10C / 02	Aard controle R Indicatornummer: DRE10C / 03	Aard controle R Indicatornummer: DRE10C / 04	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: DRE10C / 05	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: DRE10C / 06
	1	201903328-00852027	nvt	€ 0		€ 0		
	2							
		Kopie beschikingsnummer	Kopie Projectnaam / nummer	Eindverantwoording Ja/Nee				
		Aard controle n.v.t. Indicatornummer: DRE10C / 07	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: DRE10C / 08	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: DRE10C / 09				
	1	201903328-00852027	nvt	Nee				

17.5 Bijlage Wet Normering Topfunctionarissen (WNT)

WNT-verantwoording 2019 gemeente Hardenberg

De WNT is van toepassing op gemeente Hardenberg. Het voor gemeente Hardenberg toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2019 € 194.000.

1. Bezoldiging topfunctionarissen

1a. Leidinggevende topfunctionarissen met dienstbetrekking en leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 13^e maand van de functievervulling alsmede degenen die op grond van hun voormalige functie nog 4 jaar als topfunctionaris worden aangemerkt

bedragen x € 1	J.M.G. Waaijer	F. Droste	I.A.A. Oostmeijer-Oosting
Functiegegevens	Secretaris	Griffier	Secretaris
Aanvang en einde functievervulling in 2019	01/01 – 31/03	01/01 – 31/12	01/09 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	Ja	Ja	Ja
Bezoldiging			
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	27.857	91.930	34.964
Beloningen betaalbaar op termijn	4.884	16.488	6.512
<i>Subtotaal</i>	<i>32.740</i>	<i>108.418</i>	<i>41.476</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	47.836	194.000	64.844
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Bezoldiging	32.740	108.418	41.476
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Gegevens 2018			
	J.M.G. Waaijer	F. Droste	
Functiegegevens	Secretaris	Griffier	N.v.t.
Aanvang en einde functievervulling in 2018	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12	N.v.t.
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0	N.v.t.
Dienstbetrekking?	Ja	Ja	N.v.t.
Bezoldiging			
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	110.937	89.252	N.v.t.
Beloningen betaalbaar op termijn	17.885	13.598	N.v.t.
<i>Subtotaal</i>	<i>128.822</i>	<i>102.850</i>	N.v.t.
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	189.000	189.000	N.v.t.
Bezoldiging	128.822	102.850	N.v.t.

2. Uitkeringen wegens beëindiging dienstverband aan topfunctionarissen met of zonder dienstbetrekking alsmede degenen die op grond van hun voormalige functie nog 4 jaar als topfunctionaris worden aangemerkt

Gegevens 2019	
bedragen x € 1	J.M.G. Waaijer
Functiegegevens	
Functie(s) bij beëindiging dienstverband	Secretaris
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0
Jaar waarin dienstverband is beëindigd	2019
Uitkering wegens beëindiging van het dienstverband	
Overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	77.445
Individueel toepasselijk maximum	75.000
Totaal uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	77.445
Waarvan betaald in 2019	77.445
Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	2.445
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	Niet toegestaan
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	De onverschuldigde betaling wordt teruggevorderd van mevrouw J.M.G. Waaijer

Voor zover het onverschuldigde deel van elke hierboven vermelde uitkering reeds tot betaling is gekomen, is voor de onverschuldigde betaling een vordering ingesteld.

3. Overige rapportageverplichtingen op grond van de WNT

Naast de hierboven vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen met een dienstbetrekking die in 2019 een bezoldiging boven het individueel toepasselijke drempelbedrag hebben ontvangen.

17.6 EMU-saldo

Omschrijving		X € 1000,-	X € 1000,-
Bedragen x € 1.000		Begroting 2019	Werkelijkheid 2019
1	Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-3.652	-356
2	Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	8.377	8.776
3	Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	1.652	3.120
4	Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	14.190	12.155
5	Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4		
6	Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voor zover niet op exploitatie verantwoord		
7	Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)		8.971
8	Baten bouwgrondexploitatie: Baten voorzover transacties niet op exploitatie verantwoord	3.745	17.138
9	Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen		
10	Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en die nog niet vallen onder één van bovenstaande posten		
11	Verkoop van effecten:		
a	Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)		
b	Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?		
Berekend EMU-saldo		-4.068	7.552

17.7 Verdeling naar taakvelden

Een betere vergelijkbaarheid van baten en lasten die verbonden zijn aan de verschillende taken van gemeenten is van groot belang. Daarbij is het van belang dat de informatie van goede kwaliteit is en aansluit op de behoefte van gemeenten. Een brede beschikbaarheid van deze gegevens stelt andere stakeholders in staat zelf vergelijkingen te maken en deel te nemen aan het debat over beleidsprioriteiten. Dit draagt bij aan een grotere transparantie van het proces rond begroting en verantwoording en een grotere betrokkenheid van alle belanghebbenden. Door de informatie primair in te richten naar de informatiebehoefte van de gemeenten en deze te stroomlijnen met de informatiebehoefte van het Rijk, het CBS en Europa wordt het mogelijk om relevante en betrouwbare financiële informatie te genereren.

Met ingang van 2017 stelt het BBV het verplicht om de baten en lasten per taakveld op te nemen in de begroting en in de jaarrekening. In deze bijlage vindt u dit overzicht.

o	Bestuur en ondersteuning	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
0.1	Bestuur		-3.042	-3.042		-2.779	-2.779		-3.545	-3.545		-766	-766
0.10	Mutaties reserve	2.057		2.057	6.026	-798	5.228	7.169	-758	6.411	1.144	40	1.184
0.2	Burgerzaken	620	-5.188	-4.568	745	-5.376	-4.631	800	-5.408	-4.608	55	-32	23
0.3	Beheer overige gebouwen en gronden	989	-3.540	-2.550	302	-2.054	-1.752	495	-2.673	-2.178	193	-619	-427
0.4	Overhead		-2.538	-2.538	128	-8.153	-8.025	4	-5.091	-5.087	-124	3.061	2.938
0.5	Treasury	3.316	-298	3.018	2.955	-292	2.663	2.294	-293	2.001	-661	-1	-661
0.61	OZB woningen	6.255	-726	5.529	6.282	-167	6.115	6.307	-116	6.191	25	52	76
0.62	OZB niet-woningen	6.675	-8	6.667	6.775	-412	6.363	6.999	-404	6.595	224	8	232
0.63	Parkeerbelasting	1.516	-2	1.514	1.519	-2	1.518	1.536		1.536	17	2	19
0.64	Belastingen overig	263	-2	261	238	-317	-79	232	-315	-83	-6	2	-4
0.7	Algemene uitkering en overige uitkeringen Gemeentefonds	92.700		92.700	93.485		93.485	94.215		94.215	730		730
0.8	Overige baten en lasten		-7.765	-7.765	28	774	802	1.032	-1.384	-352	1.004	-2.158	-1.153
0.9	Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal:		114.390	-23.108	91.282	118.482	-19.575	98.906	121.083	-19.987	101.097	2.602	-411	2.190

1	Veiligheid	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
1.1	Crisisbeheersing en brandweer	222	-4.083	-3.861	233	-3.980	-3.747	244	-3.963	-3.719	11	17	28
1.2	Openbare orde en veiligheid	96	-980	-884	173	-1.481	-1.308	186	-1.575	-1.389	13	-94	-81
Totaal:		319	-5.064	-4.745	407	-5.461	-5.055	430	-5.538	-5.108	23	-77	-53

2	Verkeer en vervoer	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
2.1	Verkeer en vervoer	259	-10.419	-10.160	411	-10.638	-10.227	383	-9.902	-9.519	-28	736	707
2.2	Parkeren	2	-1.692	-1.690	2	-1.811	-1.808	6	-1.732	-1.726	4	79	82
2.3	Recreatieve havens	7	-1	6	7	-1	6		-4	-4	-7	-3	-10
2.4	Economische havens en waterwegen		-27	-27		-27	-27		-25	-24		3	3
2.5	Openbaar vervoer		-27	-27		-27	-27	-2	-13	-15	-2	14	12
Totaal:		268	-12.166	-11.898	421	-12.504	-12.083	387	-11.676	-11.289	-33	828	794

3	Economie	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
3.1	Economische ontwikkeling		-702	-702		-831	-831		-892	-892		-62	-62
3.2	Fysieke bedrijfsinfrastructuur	1.833	-1.022	811	1.833	-1.022	811	3.513	-3.657	-144	1.680	-2.634	-954
3.3	Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	314	-968	-654	314	-1.269	-955	329	-1.124	-795	15	145	160
3.4	Economische promotie	1.497	-386	1.111	1.664	-376	1.288	1.746	-343	1.402	82	33	114
Totaal:		3.645	-3.078	567	3.812	-3.499	313	5.588	-6.016	-429	1.776	-2.518	-741

4	Onderwijs	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
4.1	Openbaar basisonderwijs	2	-319	-317	2	-319	-317		-301	-301	-2	18	16
4.2	Onderwijshuisvesting	438	-4.426	-3.987	271	-4.523	-4.251	272	-4.700	-4.428		-177	-177
4.3	Onderwijsbeleid en leerlingzaken	280	-2.535	-2.255	1.015	-3.089	-2.074	724	-2.705	-1.981	-291	384	93
Totaal:		720	-7.279	-6.559	1.288	-7.930	-6.642	996	-7.705	-6.710	-293	225	-68

5	Sport, cultuur en recreatie	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
5.1	Sportbeleid en activering	5	-844	-839	339	-1.187	-849	211	-946	-735	-127	241	114
5.2	Sportaccommodaties	1.543	-6.148	-4.605	1.541	-7.726	-6.185	1.593	-7.888	-6.296	52	-162	-110
5.3	Cult.presentatie, -productie en -partic.	819	-2.250	-1.431	837	-2.630	-1.793	969	-2.764	-1.795	132	-134	-2
5.4	Musea	14	-66	-52	14	-66	-52	26	-71	-45	12	-6	7
5.5	Cultureel erfgoed	2	-176	-174	2	-235	-233	7	-219	-211	5	17	22
5.6	Media		-1.278	-1.278		-1.549	-1.549		-1.486	-1.486		63	63
5.7	Openbaar groen en (openlucht) recreatie	172	-4.048	-3.876	596	-4.869	-4.273	498	-4.517	-4.019	-98	352	254
Totaal:		2.555	-14.810	-12.255	3.329	-18.262	-14.933	3.305	-17.891	-14.587	-24	370	347

6	Sociaal domein	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
6.1	Samenkracht en burgerparticipatie	174	-4.188	-4.014	141	-4.108	-3.966	202	-4.010	-3.808	61	97	158
6.2	Wijkteams		-3.262	-3.262		-2.819	-2.819		-2.992	-2.992		-173	-173
6.3	Inkomensregelingen	13.119	-20.290	-7.170	13.445	-18.506	-5.061	13.625	-18.290	-4.666	179	215	395
6.4	Begeleide participatie	307	-11.317	-11.010	307	-12.392	-12.085	769	-12.172	-11.403	462	221	682
6.5	Arbeidsparticipatie	235	-2.322	-2.087	256	-839	-584	236	-848	-612	-19	-9	-28
6.6	Maatwerkvoorziening (WMO)		-1.402	-1.402		-1.973	-1.973		-1.725	-1.725		248	248
6.71	Maatwerkdienstverlening 18+	994	-10.247	-9.253	1.125	-12.480	-11.355	2.008	-13.110	-11.102	883	-631	253
6.72	Maatwerkdienstverlening 18-		-14.943	-14.943		-16.387	-16.387	1	-17.313	-17.313	1	-927	-926
6.82	Geëscaleerde zorg 18-		-307	-307		-307	-307		-331	-331		-24	-24
Totaal:		14.829	-68.278	-53.449	15.274	-69.811	-54.537	16.840	-70.792	-53.952	1.566	-981	585

7	Volksgezondheid en milieu	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
7.1	Volksgezondheid		-2.729	-2.729		-2.666	-2.666		-2.664	-2.664		2	2
7.2	Riolering	6.646	-5.766	880	6.756	-5.923	833	6.952	-5.993	959	196	-70	127
7.3	Afval	6.517	-5.413	1.105	6.509	-5.807	702	6.168	-5.363	805	-341	444	103
7.4	Milieubeheer	1	-1.489	-1.488	502	-2.183	-1.681	409	-1.884	-1.475	-92	298	206
7.5	Begraafplaatsen en crematoria	531	-649	-118	531	-649	-118	399	-611	-212	-132	38	-94
Totaal:		13.695	-16.045	-2.350	14.297	-17.228	-2.930	13.928	-16.515	-2.587	-369	713	344

8	VHROSV	Begroting			Begroting na wijziging			Jaarrekening			Verschil		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Bedragen x € 1.000													
8.1	Ruimtelijke ordening	109	-1.460	-1.352	169	-1.597	-1.428	274	-1.607	-1.333	105	-10	96
8.2	Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	9.921	-11.160	-1.239	12.512	-12.215	297	19.400	-17.252	2.148	6.888	-5.037	1.851
8.3	Wonen en bouwen	1.145	-2.800	-1.656	2.432	-3.451	-1.020	2.664	-3.147	-484	232	304	536
Totaal:		11.174	-15.421	-4.247	15.112	-17.264	-2.151	22.337	-22.006	331	7.225	-4.742	2.482

Totaal:		161.595	-165.248	-3.654	172.421	-171.533	888	184.894	-178.127	6.767	12.473	-6.593	5.879
----------------	--	----------------	-----------------	---------------	----------------	-----------------	------------	----------------	-----------------	--------------	---------------	---------------	--------------

18 Controle verklaring van de onafhankelijke accountant